

Sz. Pördy Mária

Láttam röhögő tevét is

SZ. PÓRDY MÁRIA
LÁTTAM RÖHÖGŐ TEVÉT IS

SZ. PÓRDY MÁRIA

**LÁTTAM RÖHÖGŐ
TEVÉT IS**

ÚTIRAJZOK

URÁNUSZ Kiadó, 2016

Borítóterv:
Molnár Csaba

Borító illusztráció:
Balog Zoltán

Hátsó borító illusztráció:
Lizi Szendy-Szabó

A szerző felvételeivel

© Sz. Pórdy Mária, 2016
ISBN 978-615-5066-45-0

URÁNUSZ Kiadó, Budapest, 2016
Felelős kiadó: dr. Györgypál Katalin
1113 Budapest, Karolina út 20.
T.: 361-1065, 06-20-533-1817

E-mail cím: uranus21@t-online.hu

Készült: BIRÓ family Nyomda és Könyvkiadó
Felelős vezető: Biró Krisztián ügyvezető igazgató

AZ UNOKÁKNAK

Lizinek, Lujzinak, Zsófinak

KÉPESLAPOK ANGLIÁBÓL

Birminghami képeslap

Birminghamnek, a korábban ezer szakma városának nevezett, de a világ műhelye kifejezéssel is illetett városnak a legismertebb beceneve (de inkább csúfnévnek nevezném) a Brum (a város Brummagem nevéből). Lakóit viccesen brumiknak nevezik, akik jellegzetes dialektusban és kiejtéssel beszélnek, ami a nem angol anyanyelvűt, de a más vidékről származó angolt is a kétségbeesésbe kergeti az első napokban – küszködve a megértéssel –, míg meg nem szokja a különös kiejtést.

Ismerősektől hallottam, hogy a felnőtt korú bevándorlók jó része a betűalak szerint olvassa és ejti ki a szavakat, ettől még kevertebb a beszéd. Ember legyen, aki a legjobb szándéka mellett is hosszabb ideig türelemmel képes „dekódolni” a hozzá beszélő szövegét. Gyerekeik az iskolában előbb-utóbb megtanulják a klasszikus angolt, de a bevándorló felnőtt lakosok közül sokan – de leginkább a szoros, etnikai közösségben élő családok háztartását vezető nők – törik az angolt életük végéig.

A város több mint ezeréves múlttal büszkélkedhet. Fejlődésében több tényező játszott jelentős szerepet. A római birodalom részeként 400 éve alatt jelentős utak, erődök épültek a város környékén. A főként állattenyésztéssel foglalkozó kis faluból a 12. században már ismert kereskedőváros lett. Ekkor nyitotta meg első piacát is, a Bull Ringet, aminek névutóda a mai időkben a város kedvelt bevásárlóközpontja.

Birmingham és környékének, azaz Black Countrynak (így nevezték a területet a jelentős környezetszennyeződés miatt) az ipara az 1500-as évektől jelentősen fejlődik, hiszen helyben bányászták a vasércet és a szenet, erre épült fémipara. A következő században a kézműves fegyvergyártásával

szerzett hírnevet, majd az ipari forradalom idején vált meghatározó ipari központtá, amelyet – más hasonló angliai várossal ellentétben – sok kisebb-nagyobb műhely alkotott.

A nyersanyagok és a késztermékek szállítását könnyítette meg a 18. század második felében elkezdett csatornahálózat kiépítése. Hossza már a 19. század 20-as éveiben meghaladta Velencéét. Ma az élénk vízi turizmus helyszíne, a csatornapartok pedig kedvelt sétálóhelyek. Városi szakaszaira vendéglőket, éttermeket, pubokat, szórakozóhelyeket, sportlétesítményeket és előkelő, drága lakásokat építettek.

Birmingham élénk kereskedelmét segítette az 1837-ben épített vasútvonal, amelyet gyors ütemben hálózattá fejlesztettek. A vonalak biztosították a város összeköttetését Anglia minden jelentős helységével.

Az ipar és a kereskedelem fejlődésével együtt járó munkalehetőség-bővülés vonzotta az embereket az ország szegényebb régióiból, a város népessége gyorsan növekedett, és Viktória királynőtől 1889-ben városi rangot kapott.

1900-ban megépült a University of Birmingham, a város első saját egyeteme, az ún. „vörös téglás egyetem”, amelynek jellegzetes, vörös téglából épített és terrakotta díszítésű viktoriánus épületeit ma is csodálva járja körül a látogató. A város az évek során még öt egyetemmel bővült.

A második népesség-növekedési hullám a II. világháború után érte el Birminghamet, amikor a volt gyarmatokról tömegével érkeztek az áttelepülők. Akiknek sikerült gyökeret verni és egzisztenciát teremteni, már az őslakosokhoz sorolják magukat, és a legújabb hullámmal érkezőket épp úgy kizsákmányolják, mint valamikor őket a hazájukban a gyarmattartó gazdáik.

A statisztikák szerint az őslakosok és a bevándorlók aránya fele-fele, de az utcai kép ennél jóval nagyobb arányú bevándorlást mutat. Minden háromból legalább kettő ázsiai, afrikai vagy kínai, az európai, munkát és megélhetést keresőkről pedig a kiejtésük vagy anyanyelvük használata árulkodik.

Meghatározó számban vannak a lengyelek, szlovákok, de magyar szót is hallani piacon, bevásárlóközpontban.

Statisztikai adatok szerint Birminghamben él az Egyesült Királyság egyik legnagyobb muzulmán, szikh és buddhista közössége, és jelentős a hindu vallásúak száma is.

A város a 70-es évek hibás gazdaságpolitikájának vált először áldozatává, amikor a központi kormányzat úgy akarta korlátozni a város növekedését, hogy az ipari termelést elsősorban a kevésbé fejlődő térségekbe: Skóciába, Walesbe és Észak-Angliába vitte át. Ez a 80-as években gazdasági összeomláshoz, soha nem látott munkanélküliséghez és társadalmi nyugtalansághoz vezetett. Ehhez társult a 2008-as gazdasági világválság, amely újabb munkakeresők hullámát indította el az európai „nagyok” országaiba, köztük az Egyesült Királyságba is.

Igazságtalan lenne, ha nem szólnék a város másik arcáról.

Az elmúlt években Birmingham számos része átalakult. Az 1960-as években épített, Bull Ring¹⁾ nevű bevásárlóközpontot 2003-ban bővítették új épületegyüttessel, és a nevéen is változtattak kicsit (ami felháborodást váltott ki a birminghami lakosok egy részéből), Bullringnek²⁾ kell írni. A bevásárlóközpont része a Selfridges is, amely 2004-ben RIBA építészeti díjat nyert, és amely azóta a város jelképévé vált. Elkezdték a régi ipari területek felújítását, a csatorna mentén épült ki a Brindleyplace boltokkal, bárokkal és éttermekkel, valamint a National Sea Life Centre-rel (hasonló, mint a Nagytétényi úti Tropikárium). A felújításnak sok szép viktoriánus épület esett áldozatul, míg a maradékot védetté nem nyilvánították. A város régi központi könyvtárát, amely Európa legnagyobb nem-nemzeti könyvtára volt, felváltotta a szeptember 3-án megnyitott új könyvtár. Az új, tízszintes

¹⁾ A bikát a leölése előtt vasból készült karikához kötötték ki a közép-kori település mezőjén.

²⁾ Jelentése: aréna.

könyvtárat jelentős kulturális helyszínnek tervezték, amelyben helyet kapnak a város világhírű levéltári, fotográfiai és ritka könyveket felsorakoztató gyűjteményei, valamint milliányi nyomtatott kötet.

Ha szóba kerül az irodalom, zene, színház, és beszélgető partnered városára büszke birminghami, először latolgatja (talán a korodat is), kit ismerhetsz. És már sorolja is a heavy-metal egyik úttörő bandáját, a Black Sabbath zenekart, a 80-as évek híres zenekarai közül a UB40-et, a Duran Durant és a Napalm Death-et, a szimfonikus zenekarukat, a Király Balett Társulatot és persze a Gyűrűk urának íróját, J.R.R. Tolkient, továbbá a rendszeresen megrendezett jazz fesztiválokat. Végül figyelmedbe ajánlja „édes programként” a Cadbury csokoládégyár látogatását és utána kellemes, kalóriacsökkentő sétát a Botanikus kertben.

Hat év óta figyeljük a város hihetetlenül gyors fejlődését, és hat év óta maradunk ki az unokánk életében való folyamatos részvételből. (Bár a skypen való kapcsolattartás sokat enyhít bánatunkon.)

Találkoztam a másik végtelennel is, aki szerint Birmingham dög unalom, mindig ugyanazon a pár helyen tolong a fél város, a városközpont parkolóhelyeiért hétfégenként kígyóznak a sorok, és mire végre találsz egy beállót a kocsidnak, egy szemfülesebb, erőszakosabb már el is foglalta a kiszemelt helyedet. Keringhetsz körbe-körbe, és közben fogadkozol, hogy ez volt az utolsó eset, hogy hétfégén bejössz a citybe.

December 5-én este érkeztünk meg Birminghambe. A repülőtérrel a belváros felé haladva egyre szebben csillogtak az utcák, a kertek fenyőfáit csillagfényű ledek spirálja varázsolta világító gúlákká. A házak bejáratát fényes lámpafüzérek díszítették, az ablakokban színes, csillogó díszek függtek, és a nappalikban már állt a karácsonyfa. Az ablakok belső párkányáról azonban hiányzott az ilyenkor megszokott kép, az egymás mellett sorakozó kis cipők, csizmák. Otthon

már biztosan kitették a tisztára suvickolt lábbeliket, és kis gazdáik izgatottan várják a Mikulás ajándékát.

Amióta kint élnek a gyerekek, decemberi utazásra nem sikerült elfogadható áron repülőjegyet foglalnunk. Ez az év egyik olyan időszaka, amikor égbe szöknek a viteldíjak, és sokan éppen a szeretet ünnepén nem tudják magukhoz ölelni szeretteiket. De ez nem szempont a minél több profitért folytatott csatában.

Vacsorázunk. Látjuk az unokánkon, hogy nagyon kérdezne valamit, keresi a megfelelő pillanatot. Nem nehéz kitalálni, mi jár a fejében, a Mikulásra tereljük a szót. Álnaivul kérdezzük, hogy az angol gyerekeknél jár-e a nagyputtyos? Dehogy, válaszolja. De hozzánk szokott jönni, teszi hozzá gyorsan. Aztán csak kiböki, ami a legjobban izgatja. A magyar Mikulás tudja, hogy én Angliában élek? Persze, bólogatunk, mire megkönnyebbülve nagyot sóhajt. Akkor kiteszem a tőletek kapott szegedi bojtos papucsaimat is, hogy tudja, hová kell jönnie.

Lizi sokára alszik el, pedig holnap még iskola van. A várakozások izgalma nehezen hoz álmot a szemére. Még akar hinni a Mikulásban. Kell, hogy valami még maradjon a várakozás csodájából! A karácsony-Jézuska meseszálát már felgombolyította az iskola, okosan, szakadásmentesen. Egy egyházi iskolától ez el is várható. Az angol gyerekeknek a ház kéményén leereszkedő Télapó hozza az ajándékot, december 25-én reggel. Ilyenkor a családok – többnyire külön erre az alkalomra vett vagy tartogatott – pizsamában köszöntik egymást és keresik meg ajándékaikat a karácsonyfa alatt.

Másnap korán reggel ébred Lizink, mintha csörgésre húzta volna fel a biológiai óráját. Mielőtt iskolába indulna, szeretné kibontogatni az ajándékokat. Ülünk körben a hallban, figyeljük izgatott kézmozdulatait. Most akkor egy Mikulás jött hozzám, vagy kettő, kérdezi, amikor a papucspárból kiveszi a csörgő zsákocskákat. Egymásra nézünk,

kinek jut előbb elfogadható válasz az eszébe. Nem tudjuk, mert mi is aludtunk, mondja nagypapa.

Hétvégén bemerészkedünk a citybe. Hideg, szottyos idő van, metszőn fúj a szél. A többszintes parkoló nyitott, legfelső emeletén csak a párába takart város néhány magas, jellegzetes épületét ismerjük fel, nem érdemes tovább nézelődni, be kell bújni a Bullring tömött, hangos embermelegébe. A zsúfolásig megtelt mozgólépcsők folyamatosan szállítják fel és le a szintekre a tömeget, fények csillannak a legfelső emelet mennyezetéről vagy a kupolából belógatott díszek csiszolt lapjain. Az üzletekben mindenütt tömeg, leszórt ruhaneműkön, bizsukon, képeslapokon tolják át a babakocsit, vagy lépnek rá az útjukba esőre. Senki nem hajol le, hogy felvegye, az nem az ő dolga, arra vannak az áruház alkalmazottai! Ezt ott természetes dolognak tartják, csak a magunkfajta nézi értetlenül. Mint ahogy az is természetes, hogy ha valaki visszaviszi a mégsem kívánt vagy nem megfelelő portékát a blokkal, nem kell levásárolnia az árát, azonnal visszakapja a pénzét. Az áraik nagyjából hasonlóak az itthoniakhoz, a fizetésük, szerencsájukra, nem. Már minden a karácsonyról szól, minden vásárlásra buzdít. Télapók járják a szinteket és az üzleti negyed utcáit, apró ajándékok kerülnek elő a hátizsákokból, megszólítják a megszeppent kisembert, kicsit elbeszélgetnek vele és a szülővel/kísérővel. A hatalmas bevásárlóközpont épületei marasztaló összekötetésben vannak egymással, ki sem kell lépni az utcára, a hidegbe. Ha elfáradtál, megpihenhetsz a kávézóknak, éttermeknek, vagy a padokon ülve nézelődhetsz. Aztán folytathatod a shoppingolást, míg a bankkártyád, hitelkártyád engedi. Itt megtalálod legtitkosabb vágyaid termékeit, érted vagyunk, kedves vásárló!

Szombaton mézes figurákat sütöttünk. Vittünk néhány újszűrot is itthonról, legnagyobb sikere a rénszarvasnak és a szánkónak volt. Felváltva gyúrjuk, gyömszöljük a ragacsos mézes tésztát, csiklandozott a kés hátsó éle, ahogy ujjunkról

és tenyerünkről lekaparjuk a tésztát, hogy lehetőleg semmi ne vesszen kárba. Sűrűn lisztezve nyújtjuk, mert ha kicsit jobban megnyomjuk a nyújtófát, a fránya tészta a deszkához ragad. Onnan csak felkaparni lehet, közben nyúlik, szakad a tészta többi része is. Száll a liszt a levegőben és mindenünkre, olyanok vagyunk, mint a lisztes molnár. Prüszkölünk a beszippantott lisztszemektől, és csak nevetünk. Folyamatos üzem van a konyhában, és gyönyörködünk a kisült fenyőfákban, harangokban, csillagokban, szánkókban, szarvasokban, macikban, barikban, hintalovakban.

Pihenésképpen kocsival „elugrunk” a közeli áruházba, hogy megvegyük az előző nap kiszemelt, de nem eladásra kiállított fenyőfát. Lányunk nagyon okosan érvel, és hiába mutatnak sok szép formájú fenyőt, nekünk csak az kell. Megnyerjük a csatát, mienk lett az áhított fenyőfa.

Még akkor este Lizi kérésére hozzálátunk a fa felöltöztetéséhez. Az égők elhelyezése után a kiválasztott díszeket, a legfelső ágak kivételével, ő akasztja rá. Mi vagyunk a segédszemélyzet, kezébe adogatjuk a gömböket, szalagokat, tobozokat, apró figurákat, gyöngyfűzéseket. Kész, minden dísz a helyére került. Bekapcsoljuk a lámpákat, Lizi az ablakba teszi kedvencét, az előző karácsonyok csillogó, háromtagú rénszarvas családját, és széthúztuk a függönyt. Mindannyian kifutunk az utcára, hogy az ablakon keresztül is megnézzük a látványt. Gyönyörű, mintha az angyalok hozták volna az égből. Bent a szobában Lizi átölel mindkettőnket, és azt mondja, ez az első karácsonyom veletek, és ez a legszebb karácsonyom. Nem merünk egymásra nézni, nehogy elsírjuk magunkat.

Ezt az ajándékot hoztuk haza és tettük a karácsonyfánk alá Szentestén.

Brightoni képeslap

Dél-Anglia egyik gyöngyszeme Brighton, elegáns tengerparti sétányával, az 1975-ben leégett nyugati móló vasállványzata egy részének emlékül hagyott látványával, és sokak által még mindig Palace Piernek nevezett híres Brighton Pierrel. A fiatalok, művészek, exhibicionisták városa számtalan utcácskájával, sikátorával és átjárójával a tengerparthoz közeli városmagban, ahol a pubok, éttermek, a sokféle üzlet örök látnivalót és szórakoznivalót jelent nappal és éjszaka egyaránt.

Az utca, ahol most járok, egységes képet mutat, gyönyörű, 19-20. század elejei viktoriánus házak sorakoznak egymás mellett, tűzfalaik egymáshoz támaszkodnak. Minden épületnek ugyanakkora előkertje van, virágaik változatossága azonban lassít a lépteimen. Homlokzataik kialakítása egyforma, hófehérek, díszítő motívumaik is egyformák, vagy nagyon hasonlóak. A három-négyszintes épületek magas földszintjén és az első emeleten tipikus a kiugratott ablak. A bejárati ajtókhöz néhány lépcsőfok vezet. Ebben az utcában a háztulajdonosok mintha nem kedvelnék az élénk színeket, az ajtók pasztellszínűek. A változatos színek és a különböző formájú kopogtatók mégis egyedivé teszik a házak külsejét.

Az utca hirtelen ér véget, a főútba torkollik. Megtorpanok. Amit a főút túloldalán, a kerítéssel zárt sűrű fák közül kibukkanni látok, az egyszerre hihetetlen és mégis valós. Mintha a Tádzs Mahal kupoláit, minaretjeit és csipkéit megsokszorozva látnám! Sűrűn exponálok, fokozatosan közelebb hozva a képet, fel sem merek nézni a kijelzőről, nehogy időközben a jelenség elillanjon.

Megvárt, míg átértem a forgalmas úton. Sőt utána is. Közelről is engedte magát csodálni. Ez volt a Royal Pavilion, a város legismertebb nevezetessége.

Az épületegyüttes története még az 1700-as évek végén kezdődött, amikor a későbbi IV. György király, akkor még

régensherceg, először látogatott el a városba. A köszvénytől szenvedő herceg megfogadta orvosai tanácsát, hogy a tengervíz jótékony hatással lehet a betegségére. A parttól nem messze kőburkolatú farmházat bérelt, amely nemcsak a tengerhez való közelséget, hanem titkos kedvesével való zavartalan együttlétet is megadta neki. A törvények miatt hivatalosan nem vehette feleségül katolikus kedvesét, de a hír titkos frigyükről szállongott. A 19. század elején járunk, György herceg földeket vásárol a ház körül, az épületet kibővítik, ez már indiai stílusban készül, lovas iskolát és istállókat építenek hozzá. Tíz év múltán újabb, az előzőnél jóval nagyobb bővítésbe kezdenek. Hét évig tart, mire elkészül a ma is látható, az egzotikus, indiai stílusú, mogul–iszlám építészeti elemeket ötvöző Royal Pavilion. A herceg ízlésének és igényének megfelelően az épületbelső kialakításban fő hangsúlyt kapnak a kínai és indiai díszítőelemek (kézzel festett tapéták, selymek és csempék) és a kitűnő minőségű francia, angol és kínai bútorok, berendezési tárgyak, amelyeket aranyozott sárkányok, pálmafából faragott díszek egészítenek ki, sőt a lépcsőházi korlátok is bambusz utánzatúra készülnek. A Keletből egy darab, itt Nagy-Britanniában, a Régenység korszakában.

Az elkészült épületben gyakran megfordult utódja, IV. Vilmos király is. Viktória királynő viszont idegenkedett a várostól, és a Pavilionban hiányolta a magánélet csendjét, szűknek tartotta a helyet bővülő családjának, ezért Wight szigeten vásárolt földet új nyári lakhelyéhez, az Osborne House-hoz. Vasút építését azonban nem ellenezte, Brighton a londoniak számára már 1841-től vonattal elérhető volt.

1845-ben a kormány Brighton városának adta el a házat és a földeket, 15 évvel később a szomszédos királyi lóistállót koncertteremmé alakították, amit ma Brighton Dome néven ismernek. Az épületek eladásakor az eredeti berendezési, felszerelési tárgyakat átvitték a királyi háztartásba, de Viktória királynő a nem használt tárgyak nagy részét még a 60-as

évek végén a városnak adta.

Az első világháború idején, 1914–16 között a Royal Pavilionban katonai kórházat rendeztek be, ahol kizárólag a nyugati fronton harcoló csapatok indiai sebesült katonáit ápolták (a városban még két, háborús sebesülteket ellátó kórház volt). A sajtó hamar felkapta a hírt, és rengeteg képet készítettek az épületről és ápoltságairól. A fényképek egy része képeslapként került az üzletekbe, ilyeneket küldtek haza családjuknak a sebesült indiai és gurkha katonák. De készítettek emlékkönyvet is a fényképekből, amelyet angol, urdu és gurkha nyelven adtak ki és csak Indiának 20 ezer példányt szállítottak belőle. Továbbá készültek festmények és rövidfilmek erről az időszakról. „Business is business.” Mindezek révén hírül adatott a világnak a Brit Birodalom jóindulata a gyarmati csapatok iránt, ugyanakkor bepillantást engedtek a felépült indiaiak és gurkhák életébe is. A sebesült indiaiakat ápoló három brightoni kórházában meghalt és valószínű okokból máglyán elhamvasztott 53 hindu és szikh katona emlékét őrzi a Chattri emlékhely, amelyet 1921-ben avattak fel.

Az első világháború után V. György király többször ellátogatott családjával Brightonba. A város hatósága, főként a második világháború óta sok időt, erőfeszítést és pénzt áldozott a Pavilion helyreállítására abban a formában, ahogyan IV. György korában kinézett. A királynő, II. Erzsébet is több mint 100 berendezési tárgyat adott erre a célra még az 50-es években.

Az épületegyüttes sok része látogatható: a tea-, zene-, bankett szoba, a királyi hálók, a fogadószoba, az indiai katonai kórház galériája. A teaszobából szép kilátás nyílik a gyönyörű kertre, és a gurmanok a nyitvatartás teljes ideje alatt találnak maguknak különleges finomságokat. Néhány része viszont nincs nyitva a látogatók előtt főként biztonsági okok miatt, például az alagutak, amelyek az egyes épületeket kötötték össze a főépülettel, vagy az ún. Bottle szalon (a

legszelesebb kupola alatti helyiség), amelynek körbefutó, díszes ablakaiból, ameddig a szem ellátott, Brighton környékének teljes szépségét lehetett élvezni. A régi királyi fürdőszobát is ugyanúgy csak videón lehet megtekinteni, mint az előzőekben említetteket.

S feltétlenül meg kell említenünk a Pavilion *nagy konyháját*, amely már 1816-ban elkészült, korának legmodernebb kivitelezésében. A király a reprezentációs helyiségeket bemutató körútjának részeként a konyhával is eldicsekedett a vendégeinek. De nemcsak a konyhájára, hanem a konyhai munkát összefogó és irányító francia séfjére is büszke volt, aki extravagáns, kérkedő bankettekkel kápráztatta el a királyi meghívottakat, amely abban a korban divatos jelenség volt.

A szeptember reggeli csípős szél elült, a napsütésben élénk kék színű volt az ég a Pavilion felett. Sétáútjain a kerítések, fák, bokrok koradélutáni hosszabbra nyúlt árnyékai azonban jelezték, az őszben járunk. Az angliai klíma sajátossága, hogy kora tavasszal már nyílnak virágok, és késő őszig pompáznak a kertekben. A sétautakat szegélyező kerítések mögötti virágágyások még sokféle színükkel vonzották a tekinteteket, kiragyogtak a pázsit sötétzöld színéből. A távolból zenefoszlányokat hallottam, a szitár jellegzetes hangját. Arrafelé mentem tovább, és az ipszilon elágazás torkolatában, a kerítés árnyékában leterített takaróra helyezett párnán ült az elektromos hangszeren játszó férfi. 30–40 év közötti lehetett, haja úgy terült szét a fején, mint a kócbabaké, de a hajvégek hullámossága tompította a csepuhatást. Vastag pamutpulóvere fölött bélelt mellényt viselt, téli farmer volt rajta és sportcipő. Hangszerén látszott, hogy szép kézimunka, a testen, az erősítő két oldalán faragott virág- és levélminták domborodtak ki a felületből, és ezüstszínű, díszes rajzolatú fémszegély futott körbe a test és a fogólap mentén. A szitár piros anyaggal bélelt tokja nyitva volt, abban gyűltek az adomány pénzek. A takaró másik

oldalán kétféle zenei albumból több példány várt vevőre. Elvettem az egyik CD-ét, és megnéztem a borítóját. A kép előterében, középen felállított szitár látható, mögötte a Pavilion részlete. A kép felirata Mystic Warrior, alatta Igazság, Szeretet, Boldogság. A hátoldalon a zenésszel az indiai Hampiban készült fotó, a hat dal címe, felette a szöveg arról tájékoztató, hogy valamennyi szám szerzője és előadója Nelly. Mennyibe kerül, kérdeztem. Ekkor abbahagyta a pengetést, és 15 fontot mondott. A vétel után inkább csak kérdezz-felelek társalgást folytattunk, de kedvesen válaszolt a faggatásomra, és megengedte, hogy lefényképezzem. Megtudtam, hogy kora fiatalságától gitáron játszott, a szitár azonban mindig érdekelte. Végül eljutott Indiába, valahol északon (nem értettem jól, hogy hol, de ez akkor nem is volt érdekes) tanult meg a hangszeren játszani. Általában naponta három órát gyakorol és négy-öt óránál többet nem játszik, mert a húrok nagyon belevágnak az ujjai-ba. Élvezi ezt az életmódot, ha nem esik az eső, mindennap kiül játszani ide, a Pavilion kertjébe, elsősorban a maga örömére. Kérdeztem, kinek a számait játssza? Elmosolyodott, és azt felelte, hogy mind a sajátja. Nálunk a Nelly lánynév, mondtam némi megfontolás után. Nálunk is, válaszolta. A szemén látszott, felkészült a következő kérdésre is. Ez volt az a pillanat, amikor úgy éreztem, nem kérdezhetem tovább, a többi magánügy. Valószínűleg nem ő jött volna zavarba, sokféle emberrel találkozhatott, amióta itt zenél a parkban. Az útkanyarban álldogálva hallgattam még egy ideig nagyszerű játékát, amely pompásan beleillett a varázslatos környezetbe.

Jó fej volt. Szeretem az indiai zenét, gyakran hallgatom az mp3 lejátszómon igényes albumát, és szívből sajnálom, hogy a másik CD-jét nem vettem meg. Már csak ezért is szívesen visszamennék Brightonba.

Lichfieldi és Warwicki képeslap

A repülő késő délután ért Birminghambe. A kipakolás, ajándékok átadása és a vacsorázás után az estéből maradt időt beszélgetéssel töltöttük. Másnap (egész nap) esett az eső, a tervezett szabadidős program helyett Lichfieldbe autóztunk. A nap jó részét a katedrálisban töltöttük. Hatalmas építmény, látnivaló, olvasnivaló volt bőven.

A város írott története Szent Chad püspök (610–672) városba érkezésével (669) kezdődött. A város Anglia hét királysága közül az egyiknek, Mercianak (ma Midlandsnek vagy Közép-Angliának nevezik) központja volt. Ide küldték Lastingham apátját és Northumbria (a mai Anglia északkeleti része) püspökét, Chadet, hogy térítse a pogányokat, alapítson kolostort és templomot Szűz Mária (akit az angolok St. Marynek hívnak) tiszteletére. Amikor 3 év múlva pestisben meghalt, ide, az általa alapított kolostorba temették. A sírjához zarándoklók mindenfelé híret vitték a csodás gyógyulásaiknak, és hamarosan egyre nagyobb számban érkeztek ide zarándokok. Kicsinek bizonyult a kegyhely, elhatározták, hogy székesegyházat építenek Szűz Mária és Szent Chad tiszteletére. Az elsőt 700 körül építették meg, itt alakították ki Szent Chad csontjait őrző szentélyt. E fából épített szász templom helyére 1085-től kőből építettek normann székesegyházat, majd a 12. század végén, 1195-ben elkezdődött a mai gótikus székesegyház építése. Évszázadokon keresztül bővítették-szépítették, ez a munka szinte sohasem ért véget. A későbbi harcokban sérült részeit, majd a polgárháborúban, 1643-ban leomlott központi tornyot stb. helyreállították. [Különböző rendkívül harcias nép lakta ezt a közép-angliai területet, hol egymással, hol más országok fiaival állandó harcban álltak. A királypártiak és parlamentiek harca, a köztársaság kikiáltása (1649), majd a restauráció (1660–1688), utána a dicsőséges forradalom (1688), majd a napóleoni háborúk idején hol katonai szálláshelynek,

hol raktárnak használták a templomokat, így a katedrálist is]. Mivel a környéken található homokkőből építkeztek, a harcokon kívül a természet foga is aprította, őrlötte az évszázadok során a falakat, díszítményeket. Nagyon kevés maradt az eredeti építményből (már amit a 14. századig építettek), állandóan renoválták-renoválják, a mészkőszobrokat ki kellett cserélni római cementből készített szobrokra, az ólomüvegek közül csak a Mária-kápolna flamand Herkenrode ólomüvegei maradtak meg. 1540 körül eltűnt Szent Chad ereklyéje is a csontokkal együtt, hiába van kápolnája (St. Chad's Head Chapel), nincs ott a koponyacsontja sem. Senki sem tudja, hol lehet. Jelenleg éppen a székesegyház teljes elektromos hálózatát cserélik ki, mintegy 1,2 millió font ráfordítással.

Hosszúra sikeredett a leírás, de ez a székesegyház megérdemli, hiszen a középkori Anglia egyik legjelentősebb építménye. Hossza 113 m, szélessége 21 m, úgy emlékszem, hogy faragott díszítményeinek száma több száz (pontos adatot nem találtam). A főtorony 77 m magas, a két északi torony pedig 58-58 m. A belső terekben a jellegzetes angol legyezőboltozatok láthatók, legszembetűnőbb talán a káptalanteremben (más írások kanonokháznak/kanonokteremnek nevezik – angolul Chapter House).

A székesegyház másik angol jellegzetessége, hogy az egyenesen záródó szentélyhez sokszögletű Mária-kápolna kapcsolódik. Formáját kívülről, a székesegyház háta mögött lehet jól látni.

2009-ben, nem messze a székesegyháztól (5,9 km-re) lakó farmer földjén 9–15 méteres mélységben páratlan, több mint 3.400 db angol-szász arany és ezüst tárgyra leltek. Az arany tömege 5 kg, az ezüstité pedig 1,5 kg volt. Az arannyal díszített tárgyak olyan finom kivitelű, ún. filigrán technikával készültek, ami elképzelhetetlenül precíz kézművességről tanúskodik. Ezeket Staffordshire-i kincseknek nevezik, és az Angliában valaha talált legnagyobb mennyiségű lelet. 2012-

ben a régészek újra visszamentek a területre, annak ellenére, hogy korábban úgy gondolták, ott már mindent feltártak. Még 91 db aranytárgyat találtak, 81 db-ot kincsnek minősítettek. Azóta is figyelik a területet a kincsvadászok távollétására.

2003-ban a főhajóban oltárt építettek, és a padlóburkolat alatt találtak rá a Lichfieldi angyalnak (The Lichfield Angel) nevezett három darabra tört kőtáblára, amelyek jól illeszkednek egymáshoz. Azt feltételezik, hogy Gábiel arkangyalt ábrázolja, és része volt Szent Chad csontjait tartalmazó ereklyetartónak. A templom másik nagy kincse a Szent Chad evangéliumok (St Chad's Gospels). Ezt a tehénbőrből (60 tehén bőrből!) készült, 236 lapból álló könyvet valószínűleg 730 körül írta egy szerzetes, feltehetően Lichfieldben. Máté, Márk evangéliumait és részben Lukácsét tartalmazza. Évente hat alkalommal miséznek belőle (high church!), egyébként a nyolcszögletű kanonokteremben őrzik. Van egy „lapozható” digitális példánya is a teremben (ilyenkor örülök igazán a digitális technika vívmányainak!) a nagyon szép, színes ábrákkal, iniciálékkal megírt könyvnek. E könyvön talált pigmentek megegyeznek a Lichfieldi angyalon talált pigmenttel, és ez is segített a kormeghatározásban. Az evangéliumi könyvnek volt második kötete is, de a 17. századi polgárháború idején eltűnt.

A székesegyház mellékhajójában látható az *Alvó gyerekek* c. gyönyörű, fehér márványból készült szobor, amely egy tragikusan elhunyt testvérpárnak állított emléket.

A középkori gótikus székesegyház freskóit az egyházszakadás után VIII. Henrik leverette, csak a kanonokterem bejárata feletti freskó maradt meg, amelynek témája Szűz Mária mennybe menetele. Nagyon szép, még ilyen sérült állapotában is.

Volt egy, az ottani időjárás szerint is gyönyörű, napfényes napunk. Ekkor Warwick városkába mentünk. Épp úgy, mint Lichfield, ez a hely sincs messze Birminghamtól és

Shakespeare városkájától, Stratford-upon-Avontól.

Warwickot Nagy Alfréd király lánya, Aethelflaed, Mercia királynője alapította 914-ben, amikor a normann erőd helyére száz erődítményt építtetett, és e mag köré épült ki a későbbi település. VI. Henrik király a pártfogójának és normandiai főparancsnokának, Richard Beauchampnak, született Richard Nevillenek adományozta Warwick grófságát hálából, hogy a trónra segítette. (Egyébként a gróf a nemességét úgy szerezte, hogy beházasodott négy évesen!!! az előkelő Beauchamp családba. Így lőn belőle gróf és később, mikor a területet megkapta a királytól, Warwick grófja.) Ezt az erődítményt a 14. században a gróf és utódai újjáépítették, és hatalmas külső falakkal, tornyokkal erősítették meg. A várkastély 1604-ben a Greville családé lett, akik a 17. és 18. században csodálatos főúri otthonná alakították. 1978-ban Madame Tussaud's vásárolta meg a kastélyt. Viaszfigurákkal keltik életre a Rózsák háborúja kort. A Nagyteremben és főúri lakosztályokban műtárgyakat, családi gyűjteményeket láthatnak a látogatók. Interaktív, izgalmas játékokat játszhatnak azok, aki ezekre befizetnek. Jelenlegi állapotában igazából egy hatalmas játszóház felnőtteknek és gyerekeknek egyaránt. Mi nem mentünk be a várba, inkább körbesétáltuk az óvárost. A 17. század végi hatalmas tűzvész ellenére is sok szép középkori épülete megmaradt, ezek egy része favázszerkezetű épület, egyszerűen gyönyörűek. A főutca két végén látható a két várkapu, az Eastgate és a Westgate. Az utóbbi mellett állnak a Lord Leycester kórház 15. és 16. századi épületei, amelyeket gróf Leycester építtetett kiszolgált, idős katonák menhelyének, és amely ma is idős katonák otthona.

Warwickból a Hatton Locks zsiliprendszerhez autóztunk. A Birmingham-i csatornarendszerhez tartozik, 3,2 km hosszú, ezen a szakaszon 45 m a szintkülönbség, a csatorna mélysége 4,3 m. Akkor éppen nem volt zsilipelés, önfeledt lurkók játszottak a partján, ami a sáros talaj és a még

csúszósabb fű miatt egyáltalán nem volt veszélytelen. Ekkorra már kicsit borongóssá vált az idő, mire hazaértünk, szemerkélni kezdett az eső.

Még egy esőmentes pénteki délelőttöt kaptunk a természetfelelőstől. Ezt kihasználva kirándultunk a városi Burneville-i parkba. Bár hideg szél fújt, mégis élveztük a zöld és csupa virág park látványát. Azok a házak, ott a park mellett, mutatott arra felé lányunk, védettek, a világörökség részei. Minden pontosan le van írva a házirendben, folytatta, hogyan kell az előírt formában tartani az épületeket és a kerteket, mit lehet azokba beleültetni, hány cm-nek kell lennie a fű magasságának stb. Ezt időnként szűrőpróbával ellenőrzik, aki nem tartja be, annak kíméletlenül felmondják a bérleti szerződését, és el kell hagynia az ingatlant. Nemcsak borsos bérleményi díjat, hanem fokozott felelősséget is vállalnak az ilyen ingatlanokba költözők. Nem tudom, szeretnék-e ilyen házban lakni, morfondíroztam magamban.

Visszautazásunk napján, szombaton egész nap esett. Annyi időre dugtuk ki csak az orrunkat, hogy megnézzük a kerítésen kívülről az unokánk gimnáziumát. A bejárattól messze, vagy 400 méterrel beljebb hosszú, elkanyarodó, több épületből álló egyemeletes épületegyüttes látszik. Hatalmas iskolagyár, az öt évfolyam mindegyikében 6 osztály van, mintegy ezer gyerek jár oda. Atya világ! – mormogtam elhűlve. Ez még nem is a legnagyobb létszámú gimnázium, nevetett a lányom, van ennél nagyobb is. A neves középiskolák vonzereje mindig nagy volt, akárcsak otthon, csak az arányok mások.

A repülőgépen eszembe jutott a gimnáziumom, amely abban az időben (de a háború előtt még inkább) a város híres középiskolája volt. Gyorsan kiszámítottam, hogy az évfolyamonkénti négy osztályban kb. százötvenen, a négy évfolyamon összesen hatszázan tanultunk.

Csoda-e, hogy jó vidéki módjára mindannyian ismertük egymást?

Londoni képeslap – Piccadilly Line

Délután hat óra körül.

Állomás. Peronon várokozók. Férfiak – főleg.

Öltönyösök. Sötétkében, feketében, sötétszürkében. Az ing világos. A nyakkendő a szürke árnyalataiban. A bőrcipő fekete.

Aktatáska, diplomatatáska. Nem jellemző.

A kézben újság. Így férfias.

Sín fölé hajló falak. Óriásplakátok szemeznek a peron felé. A pillantásokért versenyeznek.

Vonat. Sokszájú kígyó. Sziszegve érkezik-indul.

Nyitott-csukott újság. Lepedőnyi társalgásszabályozó.

Következő állomás. Az öltönyösök sokasodnak.

Következő állomás: ugyanez, ugyanúgy.

Egészen a metropolisz hivatali és üzleti negyedének határáig.

Farmerban, bőrből csak a turisták.

A hagyomány él. Elvárás van.

Egyéniség másutt, máskor.

A londoni hivatalnokok hazafelé tartanak.

**London–
Trafalgar tér
(1996)**

KÉPESLAPOK AUSZTRÁLIÁBÓL

Melbourne és környéke

Huszonkilenc órás repülőút után érkeztem meg Melbourne-be, az ottani idő szerint este 11 órára. Barátnőm és a már ott született lánya vártak a repülőtéren. Ötvenéves barátság köt össze minket, amelyet sem az eltelt idő, sem a távolság nem tudott kikezdeni. Majdnem másfél órás autózás után érkeztünk meg Ági otthonához, aztán hajnal négyig be nem állt a szánk. Bedőltem az ágyba, délelőtt 11-ig aludtam, ezzel át is álltam az ottani időzónára. Ennyi volt, Ági nem győzött csodálkozni rajta még napok múlva is.

Érkezésemmel meghoztam az ottaniaknak a tavaszi esőt, amelyet kellemetlen hideg szél csapott bele az útjába álló minden élőlénybe, tárgyba, falba, kerítésbe. Négy napig zuhogott, az orrunkat sem volt kedvünk kidugni a lakásból. Nem is bántuk, mert így legalább zavartalanul és vég nélkül beszélgethettünk.

Vasárnap ránk mosolygott a Napocska. Még tart a Tesselaar Tulip Festival, mondta barátnőm, ezt nem szabad kihagyni. Kocsiba vágtuk magunkat, és első élményem a sok év óta Ausztráliában élő holland házaspár hatalmas tulipánfarmjának a megtekintése volt. Barátnőm viszont a dombok közötti katlanban tolongó tömeg és a végeláthatatlan sorban parkoló autók láttán hüledezett. A látogatók nagy része különböző ázsiai országokból származó bevándorló volt. Többnyire családotul jöttek sok aprócska gyerekkel, akiket nehezen lehetett visszatartani a tulipánágyásokkal való közelebbi ismerkedéstől. A sok esőtől még mindig sáros-nedves földbe nyomódott cipőtalpak kisebb-nagyobb kráterei árulkodtak az emberek fegyelmezetlenségéről.

A változatos formájú és színű tulipánágyások között sétálva Ági elmesélte, hogy utoljára három évvel ezelőtt járt a farmon, és akkor egyrészt sokkal kevesebb volt a látogató,

másrészt nem is emlékszik, hogy ázsiai látott volna közöttük. És nem kellett szomorkodnom a letaposott virágok látán, mint most, mondta. Egyébként az idősebb korosztály elképedve veszi tudomásul, folytatta, hogy az utóbbi években milyen nagymértékű a bevándorlás az ázsiai országokból, és ennek egyáltalán nem örülnek. A második világháború után maga a kormány ösztönözte az európaiak betelepülését és engedte fellazulni az államszövetség 1901-es megalakulásakor hozott bevándorlást korlátozó törvényt, amely akkor elsősorban a színes bőrűekre vonatkozott. Hivatalosan 1965-ban törölték el a faji megkülönböztetést, és ezzel Ausztrália kitarja kapuit a betelepülni szándékozók előtt. A statisztikák szerint az országnak jelenleg (2011-ben!) 23 milliónál valamivel több a lakossága. Míg közvetlenül az ezredfordulót megelőzően 16 millió körül volt a népesség száma, 1998–99-ben erőteljes bevándorlás kezdődött, elsősorban Ázsiából és Afrikából. A népesség jelentős növekedését Victoria állam sem kerülte el. Lehet ezt száraz, hivatalos számoknak tekinteni, mondta barátnőm, de az itteniek életét alapvetően megváltoztatta. Lehet, hogy pontosabb a „felforgatta” megfogalmazás, tette hozzá. Felettébb elgondolkoztató, mondtam, sűrű bólintgatással nyomatékosítva a hallottakat. (Ébresztő, Európa! – teszem hozzá most, a könyv szerkesztése idején.)

Látom a szemedben a kérdést, karolt belém, és egy közeli padhoz indult. Rögtön megmagyarázom, előbb azonban kicsit visszamegyek az időben. Ausztrália, a három évszázaddal korábbi felfedezése után, 1901-ben lett a Brit Nemzetközösség tagja. Victoria a szövetségi állam második legnépesebb tagállama, lakosságának mintegy kétharmada lakik Melbourne-ben. Ezek pedig a mostani adatok. Biztosan olvastad – mondta – (ezt minden, az országgal foglalkozó útikönyv említi), az 1835-ben alapított város fejlődésében döntő szerepe volt annak, hogy a közeli Clunes-ben 1851-ben aranyat talált egy bányász, amelynek nyomán kitört az

aranyláz. A világ minden részéről tódultak a meggazdagodni vágyók. Az arany keresése során több helyen ezüstöt, rezet, cinket találtak, amelyek ipari mértékű bányászata a város gazdaságának a forrása lett. Melbourne nagyvárossá vált, szállodákkal, színházzal, bankokkal és közvilágítással. A II. világháború európai bevándorló hullámot indított el, amely a század második felében lecsengett. A város lakosságának jelentős része továbbra is jólétben, nyugalomban élt. (Bár a század utolsó évtizedeiben már elkezdődött és ma is tart az átalakulás, modernizálódás, megfiatalodás, amely mozgalmassá, színessé, szerethetővé/gyűlölhetővé alakította a várost, a városlakók életét, de oly módon, hogy a „világ legélhetőbb városa” jelzőt mégis tudta tartani.) A fiatalok azonban unalmasnak találták a Melbourne által kínált életteret, életet, elégedetlenek voltak a karrierépítés lehetőségeivel, hiányolták azokat a szórakozást, kikapcsolódást nyújtó létesítményeket, szerveződések, amelyek más kontinensek országaiban már adottak voltak. Elkezdődött a fiatalok kivándorlása, elsősorban az Egyesült Királyságba. Helyükre a 90-es évek végétől egyre nagyobb számban érkeztek ázsiai és afrikai bevándorlók, akik a befogadó településen élők szokásait, elvárásait kevésbé érezték és érzik magukénak.

Ági szerint, érdekes módon, elsősorban a múlt század 60-as, 70-es éveiben bevándoroltak barátkoznak meg nehezebben az új szomszédok miatt megváltozott helyzettel. Talán érthető is, magyarázta, ha figyelembe vesszük, hogy ők a megérkezésük után igyekeztek minél hamarabb és minél jobban belesimulni az ottani környezetbe, szokásokba, életmódba. Szorgalmasan tanulták az angolt a tanfolyamokon, és minden lehetőséget megragadtak, hogy munkájuk legyen, ne szoruljanak segélyre. Velük ellentétben a múlt század vége óta a főként nem Európából érkezők nem nagyon törődnek környezetük elvárásaival, a maguk zajos szokásaival és életmódjukkal ingerlik a békéhez, nyuga-

lomhoz szokott aussie-kat (a szlengben oziknak nevezik az ausztrálokat), akik ugyanakkor veszélyeztetve látják a viszonylagos jólétüket is. Egymás között felháborodva mesélnek a szomszédságukba került családokról, amelyekben még a családfő sem dolgozik, mert az állam által finanszírozott nyelvtanfolyamon és szakmaképzésben vesz részt. Népes családjára azonban nincs gondja, hiszen a folyósított segélyekből jut a lakásbérleti díjra és a megélhetésre is. És minden ismerősöm hozzáteszi, és magam is így gondolom, folytatta Ági, hogy mennyivel könnyebb lett volna nekünk a kezdés, ha annak idején csak fele ennyire karol fel minket az állam.

Az igazság kedvéért azonban barátnőm azt is elismerte, hogy a települések kényszerű terjeszkedése, főként a kedveltebb, divatosabb helyeken felferi a telek- és ingatlanárakat. A 30–40 évvel ezelőtt vett házak, amelyek a településhatárok kitolódása miatt viszonylag közelebb kerültek a centrumhoz, most a többszörösüket érik még lelakott állapotban is, első sorban a telekárak jelentős drágulása miatt.

Ha a házaknál tartunk, érdemes pár szót ejteni az építkezéseikről. Európai szemmel hihetetlen és elképesztő, ahogyan vékony léceknek látszó faanyagból hipp-hopp összeszerelik a ház vázát. A külső fal vastagsága és a belső válaszfalaké is a párhuzamosan futó lécsorok közötti távolság (az egész félelmetesen instabilis benyomást kelt), majd a lécsorok közét szigetelőanyaggal töltik ki, két oldalát kőzetgyapot szigeteléssel fedik be. A falaknak ezt a külső és belső szigetelését borítják be különböző anyagú falburkoló lemezekkel. A belső terekben a falakra többnyire gipszkarton lapokat szerelnek, a ház külső felén pedig a kőzetgyapotot olyan lemezzel takarják, amelyre gyárilag vannak felragasztva a műgyantával fugázott vékony téglalapok. Ettől úgy néz ki az épület, mintha téglából építették volna. A kertvárosokban, azoknak is főként a külső részein még sok szép, fából épült ház is lehet látni, amelyeknek a külső fal-

borítása is többnyire fazsalus. Ciklonok, nagy szélviharok vagy a bozóttüzek nagy veszélyt jelentenek ezekre az épületekre a sérülékenyséjük, éghetőségük miatt. Élettartamuk 30–40 év, az évek múlásával mind gyakrabban jelentkező meghibásodások teljes szerkezeti és vezetékek-rendszeri felújítást igényelnek. Valamivel hosszabb életűek azok a házak, amelyeket rendszeresen karbantartanak, legalább kétevente kezelik a falakat a nedvesség, a gomba és a fakártevők ellen. Ez azonban nagyon költséges, főként ha az állagmegóvást nem önerőből végzik, ugyanis a jó szakember, mint itthon nálunk, szinte megfizethetetlen. (Említhetném itt Angliát is, de a német nyelvterület országait is, ahol hasonlókról panaszkodtak rokonaink, ismerőseink.)

A következő héten volt a nyugdíjasok hete (csak véletlenül tudtuk meg a vonatpályaudvaron, a pénztárostól). Ilyenkor a nyugdíjasok mindenfelé ingyen utazhatnak, és bizonyos rendezvényekre nagy kedvezménnyel vehetnek belépőt. Megjegyzem, nem volt egyszerű és főleg olcsó bejutni pl. a belvárosba. Ági nagyjából egy órai autótúra lakik a belvárostól (óriásiak a távolságok!). A vonatállomás tíz perc autótúra van a lakásától, onnan vonattal 45 perc az utazási idő. Nekem nem járt a nyugdíjas kedvezmény, mert nem a Brit Nemzetközösséghez tartozó országból jöttem. Azt hittem, nagyon tekintélyes összeget vittem magammal a kártyámon, de Ausztrália drága ország, meghívás nélkül talán egy hetet sem tudtam volna eltölteni a „sok” pénzből.

Érthetően, a nyugdíjas hetet alaposan kihasználtuk. Minden nap becserkészünk Melbourne egy-egy részét. A világ legmagasabb lakóházában, a 2006-ban átadott 91 emeletes Eureka felhőkarcolóban a gyors lift a 88. emeleti Skydeck körkilátóba röpített, amelyet a torony megépítése után egy évvel adták át a nagyközönségnek. A kilátóból csodálatos rálátás nyílt a városra és környékére. A belváros felhőkarcolóinak koszorújában szinte eltörpült az 1891-ben felszentelt neogótikus Szent Paul-székesegyház, amelynek tornyai

azonban csak 1926-ra épültek meg. Érdekessége, hogy az impozáns, a melbourne-i anglikán egyházmegye székesegyházát nem a viktoriánus korban kedvelt, de nehezen megmunkálható bazaltból (amelyet az ausztrálok kékkőnek neveznek) építették, hanem homokkőből. Átellenben, a Flinders Street sarkán a város egyik legmeghatározóbb tájékozódási pontja látható, a központi pályaudvar hatalmas sárga tömbje. Főépületén a jellegzetes zöld kupolával, tornyaival és óráival. Az 1909-ben elkészült állomást a viktoriánus örökségek között tartják számon. A Skydeck-et körbejárva élénk tárult a hatalmas kiterjedésű város gyönyörű hídjaival, sportlétesítményeivel, a tengeri kikötővel, a belváros felhőkarcolóival, a jachtkikötőkkel, az Edward és Victoria kori egy-két emeletes épületekkel, a kanyargó Yarra-folyóval, Dockland színes, modern házaival, a nagy kiterjedésű parkokkal. Ági a távoli a hegyek felé mutatott. Az ujjam meghosszabbításának irányába nézzél, mondta, ott a hegy lábánál, a zöldben van elrejtve a kis elővárosunk. Még légvonalban is messzinek tűnt.

Az idő tiszta volt, minden fényképező-mániás álma. A büfében csak a belépőjegyet kérték el, az igazolványt nem, engem is a nyugdíjasokhoz soroltak, és kedvesen elém tették az ingyen kapucsínót. Udvariatlanságnak véltem, ha visszautasítom.

Hajóval kirándultunk a Yarra-folyón egészen Williamstown elővároskáig. Melbourne belvárosa talán innen, a folyóról nézve a legszebb, még a hidak alja is csodálnivaló.

Mielőtt a hajózás fejlődése következtében elkezdődött volna a település történelmi fejlődése, már aboriginálok lakták a Hobson öblöt. Az első európai ember 1803-ban érkezett erre a helyre, amelynek ma Williamstown a neve. Az 1850-es évekig egyszerű település volt, az aranyláz azonban robbanásszerű változást hozott a kisváros életében. Iskolák, szállodák, lakóházak, áruátrakó dokkok épültek, az öblök

mentén kikötők és jachtklubok. Fejlődött a közigazgatás, megnyílt az első posta, csillagvizsgálót építettek, elkezdte működését az első távíró Melbourne és a városka között, krikett-pályát létesítettek, kórházat avattak. A város fejlődése a 20. század elején is töretlen, megépül a városháza, az első színház, a teniszkлуб, az uszoda, a helység kedvelt gyógyhely lett. 1849-ben bazalt kőcsozákból új, négyszögletes alakú világítótornyot építettek az 1840-ben fából készült világítótorony helyett. Nevét (Timeball Tower) a tornyában működő időjelzőről kapta. Villamosították, többször korszerűsítették, színes fényjelzései 1987-ig adtak tájékoztatást a hajózóknak. Utána visszaalakították az eredeti formájára, azaz a rézgolyóval működő időmérő toronnyá, és az arra járók ma a viktoriánus kor egyik legrégebbi műemlékét csodálhatják benne. A II. világháború utáni európai bevándorló hullám a várost is elérte, több százan kaptak letelepedési engedélyt az államtól. Miközben őrzi régi varázsát, az elmúlt évtizedben a város jelentős turisztikai célpont lett, elsősorban a 19. századi történelmi épületei, szabadidős létesítményei, a kikötői, a híres ivókútja miatt. Az 1876-ban felavatott Memorial Drinking Fountaint Glasgow-ban készítették öntött vasból, és Wilkinson (a helyi anglikán lelkész) tiszteletes emlékére állították fel közadakozásból.

Egy órányi hajózás után érkezünk meg a vitorlásokkal teli kikötő melletti Gem Pierhez (mólóhoz). Hajónk elsiklott a legendás, a II. világháborúban aknavadás hajóként szolgáló Castlemaine mellett, amelyet a helyi hajógyárban készítettek. Ide tért vissza mint „háborús veterán”, és a fedélzetén rendezték be a Tengerészeti Múzeumot. A kikötőbe tartó hajónk másik oldalán, tőlünk kicsit távolabb, fekete hatytyúppár lebegett a vizen, kecses, hosszú nyakukon legalább 25 cm széles anyagból készített gyűrű. Az egyik gyűrűnek fekete volt az alapszíne, a másiké fehér, a rajtuk lévő betűk és számok pedig az alapszínnel ellentétes színűek. A hűtlen

félnek kész lebukás, vigyorgott mellettünk a fiatal pár női tagja. Poénnak szánta, de nem sok ismerete lehetett az állatok párválasztásáról. Még a hajóról megcsodáltuk a móló másik oldalán horgonyzó Enterprize (így volt ráírva!) nevű vitorlást, amely a 19. századi vitorlások mintájára épült, és várta a környékét megismerni vágyó utasokat.

A város valóban lenyűgöző, egy-két emeletes épületei, mint egymás mellett sorakozó gyöngyszemek, a földszintjeiken üzletek, kávézók, éttermek. Hatalmas fákkal árnyékosított parkja, amely a kikötőt a főutcától elválasztja, a legmelegebb napokon is oltalmat nyújt az erős napsugárzás ellen. Mi a dzsekit húztuk magunkon szorosabbra, szeles, felhős nap volt, de legalább az eső nem esett.

A következő alkalommal megnéztük a Művészeti Központot, ami messziről inkább adótoronynak néz ki. Közelebről az alja az Eiffel tornyot juttatta eszembe, a belseje elegánsan modern, sokfunkciós, többszintes létesítmény. Igaz, csak a fogadósintet láttam, ötletes, szép kialakítású tereket, de el tudom képzelni estiivilágításban, az eseményhez illően öltözött közönséggel. Az épületet és környékét szinte kitapétázták a Melbourne Festivalt hirdető molinókkal, feliratuk háttérében a városszerte és a Központ előtti téren csoportosan és önállóan is elhelyezett szárnyasgyík-gyerekekkel. Ha a gyerek helyett puttót mondanék, pontosabban fogalmaznám meg az alakjukat. Olyan dundi gyerekek voltak, akiknek a gerince gyíkfarkban folytatódott, kitért karjukon denevérszárny feszült. Bent az előcsarnokban Gustav Klimt nőalakjai hirdették a *Vienna Art and Design* kiállítást a Nemzeti Galériában. A múlt század kezdetén Bécsben a radikálisan gondolkodó fiatal művészek, építészek, zenészek, tervezők az addigi szabályokat megdöntve forradalmi változásokat hoztak létre a művészetekben. Ennek a művészeti forradalomnak, amely a modernizmus előfutára volt, az élén Klimt, Egon Schiele, Josef Hoffmann és Adolf Loos állt. A munkájukat bemutató kiál-

lítás éppen aznap zárt, remény sem volt belépőjegyhez jutni.

A hét végén kimentünk a melbourne-iek kedvenc tengerpartjára, St. Kilda nevű városrész hasonló nevű strandjára. Hát, nem éppen napozásra alkalmas idő volt! Nem mertem kimenni a móló végére, nehogy a vízbe fújjon a szél. A korlátot átölelve fényképeztem a távolabbi, fehér, kecses formájú világítótornyot. St. Kilda a nevét egy kétárbocos hajó (szkúner) neve után kapta (Lady of St. Kilda), és az 1840-es években vált a melbourne-i elit kedvelt elővárosává. A vasút kiépítése meghozta a terület számára az önállóságot. 1875-ig krikett és bowling klubok épültek és tizenöt szálloda a szórakozni, fürdeni vágyók részére. 1890-ig, húsz év alatt megkétszereződött a lakossága, a városrész azonban nem fejlődött egyenletesen. A tengerpart mentén kőházakat, fényűző hoteleket építettek, de pl. a keleti részen megmaradtak a régi, fából épült kis házak, a (mostani) nyugati része pedig akkor még ingoványos terület volt. A villamosvonalat 1891-ben nyitották meg, és ez lehetővé tette a gyors, közvetlen összeköttetést a belvárossal, a munkások számára is elérhetővé vált a tengerpart. A jómódú lakosok továbbköltöztek, még exkluzívabb elővárosokba: Brightonba, South Yarraba és Toorakba. Olasz származású mérnök tervei alapján épült meg a St. Kilda Sea Baths (tengerparti fürdő), a Luna-park (vidámpark), a Palais Theatre (színház), a Palais de Dance (táncszínház), a St. Moritz Ice Rink (műjégpálya). A nagy gazdasági világválság (1929–32) – amely végül is a második világháborúhoz vezetett – hanyatlást indított el, nőtt a bűncselekmények száma, terjedt a prostitúció és a drogfogasztás. A háború után itt alakult ki Melbourne piroslámpás negyede. A múlt század hatvanas éveitől ismét fordulat következett a városrész életében, bohém művészek telepedtek le egyre nagyobb számban, és a lakhatási költségek emelkedése miatt fokozatosan kiszorultak, más városrészekbe költöztek a szubkultúrában élő, kevésbé szocializálódott csoportok. Azóta gyakorlatilag töretlenül fejlődik,

szépül St. Kilda. Lakossága büszke településére, védi műemlékeit, természeti adottságait. Amikor 2008-ban az önkormányzat elhatározta (és titokban már a szerződést is megkötötte) a tengerparti, ún. Marina Triangle Reserve (háromszögletű földnyelv a jachtklubnál) beépítését, sokezer helyi lakos tiltakozott írásban és élőben is. Tüntetést szerveztek a tengerparton, egymással összekötötték magukat, élláncot alkotva sorolták azon ismert személyiségek nevét, akik szintén nem értettek egyet a beépítési tervvel. A média természetesen közvetítette a megmozdulást. Az összefogásnak meglett az eredménye, az illetékesek elálltak a tervtől.

A csillapodni nem akaró heves szél rövidesen meghátrálásra kényszerített, és St. Kilda egyik kedvelt cukrászdájában sütivel és kávéval vigasztaltuk magunkat.

Vasárnap megnéztük a kézműves vásárt a színházi épület előtt, ezt Ági is most látta először. Rögtön elcsábultunk a lengyel származású festőművész, Marek Wilinszki képei, pontosabban reprói láttán, aki főleg nőket fest. Hosszú, nyújtott testű nőalakjai Modigliani képeit juttatta eszembe, de voltak modern, néhány vonallal kontúrozott akvarell portréi is. Nagyon kedveli a vörös szín árnyalatait. A reprók egy részét falemezre nyomtatták, sima, fekete keretbe foglalták, amely még jobban kihangsúlyozta az élénk színeket. A papírmásolatokat fehér paszpartuval árulta a művész csinos neje. Azt gondolom, sok képének ihletője. Lehet, hogy örült volna, ha rákérdezek?

Egy napot a városi körjáratú villamoson (City Circle) töltöttünk, ami ingyenes, bárhol meg lehet szakítani az utat és megnézni a környék nevezetességeit. Mivel az október még nem igazán turistaszezon, nem volt annyira zsúfolt, mint a nyári időszakban. Megnéztük a Parlamentet és a mellette levő Treasury Gardenst. A park az esküvőjüket tartó párok egyik kedvelt fényképezkedő helye. Ott jártunkkor két párral is találkoztunk. A fiatal ázsiai pár stílusos háttérrel talált magának a narancssárga strelitziák (papagájvirágok)

előtt. A fehér szőrme keppes menyasszony narancssárga virágokból összeállított körscokrot tartott a kezében, a vőlegény kitűzője is narancssárga virág volt. A másik pár szláv nyelvet beszélt, körülöttük népes kíséret. A menyasszony erősen kifestett arca, fodros-habos blúzból kibugygyanó idomai, vastag combja az ősi mesterséget folytató hölgyet juttatta eszembe (elismerem, az alkalomhoz nem illő, csúnya gondolat volt!), a vőlegény pedig a gengszterfilmek kövér maffiózóját. Ők inkább padot választottak a fotózáshoz, amely előtt állva, de ülve is széles mosollyal pózoltak. A kísérők inkább a környéket figyelték eléggé feltűnően, így aztán jobbnak láttuk mielőbb kikerülni a látókörükből.

A Collins Str-re mentünk, ami Melbourne legelegánsabb utcája rengeteg előkelő bolttal, szállodával és sok szép régi templommal. A Regent színházban éppen akkor ment Andrew Lloyd Webber darabja, a *Love Never Dies* (A szerelem soha nem hal meg), amelyet úgy hirdettek, hogy „Az operaház fantomjának a folytatása”. Az úton a pályaudvar felé felbukkantak a Melbourne Festival hivatalos kabalái, a sárkánygyík-gyerekek fekete figurái. Visszaértünk a Federation Square-re, a fiatalok egyik legkedveltebb találkozási és szórakozó helyére. A teret uraló, modern épületegyüttes, amire olyan büszkéek Melbourne lakói, nekem nem tetszett, túl modernnek és otrombának találtam „szakadt” burkolatával. Ízlésem szerint egyáltalán nem illett abba a környezetbe.

Docklandsen (ultramodern városrész Melbourne nyugati részén) is elidőztünk egy teljes napot annak ellenére, hogy a csípős-hideg, szeles idő egyáltalán nem volt ideális a sétálásra. Melbourne-nek ez a része hatalmas jachtkikötő egy mélyen benyúló öbölben. A Yarra-parti épületek látványánál is jobban tetszett. A Missy nevű négyszintes jacht kimagaslott a többi közül, pedig azok is jóval nagyobbak voltak a Balatonon látható hajóknál. A széles parti sétányon 15–20

emeletes, a legváltozatosabb homlokzat kialakítású lakóépületek és bankok üvegpalotái. Színesek, játékos formájúak, bennük a lakások, bérlemények, az üzleti, kereskedelmi és egyéb célú helyiségek csillagászati áron bérelhetők vagy vásárolhatók. A nyitott tér, a sétányok és a víz kapcsolata, 2011-ben ez jellemző Docklandsre. És az, hogy az infrastruktúrája még nem épült ki, a gyermekes családok maradását nehezíti az iskola hiánya. Még nincs befejezve az építkezés, a kiszélesedő öböl túlsó partján újabb házakat emelnek. A kereslet a kínálatnál jóval nagyobb.

A helyiek láthatóan jobban bírták a szelet és a hideget. A part mentén ráérősen sétálva jött velünk szemben a sárga kabátos (a vállán sárga-fekete harlekin mintával), vidám ábrázatú, szálfatermetű kalapos öregfickó, aki saxofonját fújta, mellette narancssárgában alacsony, ötven év körüli, Louis de Funes ábrázatú prémkucsmás pengette a gitárját. Latolgattuk, hogy a maguk szórakoztatására zenéltek, vagy felkérésre. Adakozásért valószínűleg nem, mert akkor valahol le kellett volna állniuk, maguk elé tenni az aprópénz gyűjtőt, és így játszani. Amikor az ujjunk annyira elgémberedett a hidegtől, hogy a fényképezőgépet alig tudtuk kezelni, beültünk a félkörben üvegfalú Mecca Bah nevű étterem és kávézóba. Az asztalunktól kiláttunk az öbölre és azon túl is, a tovakanyargó Yarrára. A kávénkkal együtt kihozott édesség olyan volt, mint egy költemény (és kalóriabomba!). A sütemény mellé, a csokoládéöntetbe óriási, kardamommal megbolondított csokifagyi gombócot ültettek, körbe szórták mandulalapokkal, a tetejére pedig kócos cukorhajat raktak. Ma is nagyot nyelek, ha rágondolok.

Olvasóim! Közületek, akinek erre visz az útja, ezt a finomságot kérje: „Turkish coffé and chocolate tartlet, cardamom ice cream”. Nem fogja megbánni, biztosíthatom!

Great Ocean Road, Healesville Sanctuary, Melbourne karácsonyra hangolva

Második hete voltam Ausztráliában, és kétségbeesve tapasztaltam, hogy nem értem az angoljukat sem a televíziós adásokban, sem a hétköznapi beszédben. Csak azokét, akik más anyanyelvüként ott tanulták meg az angolt. Sajnos, kevés akadt belőlük (Terike és családja), és ráadásul nekik a magyar beszédem az anyanyelvük muzsikája volt. Többször is eszembe jutott ezekben a kínos, „sajnos, nem értem” helyzetekben, hogy annak idején adomaként terjedt az egyetemen, mit tanácsolt a professzor, amikor az ösztöndíjat nyert jobb kezét, a nagy tudású és szorgalmú tanársegédjét Amerikába indította. „Most pedig felejtse el az eddig tanult angolját, és a megérkezése pillanatától kettős szorgalommal kezdje újra tanulni a szavak kiejtését, hogy mielőbb értsen és magát is értsék.” Már tudom, miről beszélt! – szembesültem magam is az igazsággal.

Ági még az érkezésem előtt megrendelte a részvételi jegyet a Great Ocean Roadra utazáshoz.

A Great Ocean Roadot, vagyis a Nagy Óceáni Utat a világ egyik legcsodálatosabb tengerparti túraútvonalának nevezik. Nem véletlenül. A 243 kilométeres, kétsávos út Victoria állam délnyugati, lenyűgöző partvonalát követi sziklák tetején, majd lekanyarog a mélybe, a strandokig, szörfparadicsomokig, át a hangulatos üdülővárosokon és az Otway Nemzeti Park esőerdőinek egy részén keresztül, majd újra fel a meredek sziklák tetejére.

Ez az út Ausztrália monumentális, I. világháborús emlékműve, amelyet a harcokban elhunyt bajtársaik emlékére építettek a világháborúban szolgált és megmenekült ausztrál katonák. Az építkezés 1919 szeptemberében kezdődött, és mintegy 3000 hazatérő katonának adott munkát. A sűrű vadonban csak lassan tudtak haladni, mert főként kézi erővel dolgoztak, robbanóanyagot, csákányt, lapátot használtak. Az

építőket a legnehezebb és legveszélyesebb feladat elé a meredek part teteje vagy oldala állította, ahol a sziklákból kellett kivágni az út alapját. A sors fintoraként a háborút túlélő katonák közül sokan itt vesztették az életüket. Néha pedig váratlanul megjutalmazta őket, például egy zátonyra futott gőzhajó kidobásra ítélt rakományával, 500 hordó sörrel, amit végül is ők kaptak meg.

Az elkészült utat 1932-ben adták át a forgalomnak, és azóta Apollo Baytól a Twelve Apostles sziklacsoportig 104 km hosszú sétautat is építettek a természetet kedvelő hátizsákosoknak.

Az első megállónk Torquayben volt, ahol a cég számlájára mindenkit meghívtak egy kávéra. A várost elhagyva tűnt fel a türkizkék és smaragdzöld színekben csillogó víztükör. A 10 km-re levő Bells Beach-i kilátóban már durván borotválta fejünket a szél, és nagy cseppekben esni kezdett. Ez a hely a szörfösök paradicsoma, minden hullámlovassal ide kívánczik, és a legjobbak húsvétkor, a Szörf világbajnokságon mérik össze tudásukat és felkészültségüket. Lent a mélyben, a hatalmas hullámokkal ostromolt parton két, dzsekibe öltözött alak figyelte a hullámok nagyságát és futását. Kocsijuk tetejére erősítve szörfdeszkák vártak türelmesen gazdáik döntésére. Mi már a hullámlovaglás gondolatára is vacogtunk. Fentről, a kilátóból közelítőleg sem tudtuk megítélni a hullámok nagyságát, de azt jól lehetett látni, hogy nagyon messziről indulnak a part felé. Ezért kedvelik a szörfözők ezt a partszakaszt, több száz méteren keresztül lovagolhatják meg ugyanazt a hullámot.

Lorne városka után megálltunk az út legmagasabb kilátójában, a Cape Pattonnál, ahol a nevezetes, sört szállító hajó (Lord Ard) futott zátonyra. Maga a kilátó a víz fölé benyúló sziklán kialakított parkolóhely, ahová a Nagy Óceáni Útról kihúzódva, biztonsággal ki lehet szállni a járművekből és az ívesen futó mellvédről gyönyörködni az örökké zúgó-morajló óceánban.

Dél körül érkeztünk meg az alig öt kilométerre, csodálatosan szép, homokos öböl mentén fekvő Apollo Bay városkába.

A busz tágas volt, kényelmes, a vezető nemcsak a járművet vezette, kiváló idegenvezetőnek is bizonyult. Az utunkba eső minden nevezetességet megemlített, vagy hosszasan mesélt a látnivalóról, helyenként adomákkal tűzdelve. Ilyenkor elfelejtett szépen artikulálva beszélni, és a derűtséget kiváltó történet lényegét Ági fordította le.

Ezért is sajnáltuk, hogy Apolló Bayben el kellett válnunk tőle és az útitársaktól. Mi ugyanis az egyébként egy napos utat (ami oda-vissza kb. 600 km) két nap alatt tettük meg. Ági egyszerűen elképzelhetetlennek tartotta, hogy ilyen erőltetett ütemben nézzük a híres tengerparti út látványosságait. Ezért döntött úgy a buszjegy megrendelésekor, hogy félúton, az óceán parti öbölben fekvő Apolló Bayben megszállunk, és másnap délben csatlakozunk a Melbourne-ből reggel induló járáshoz. Ez ugyan nagyon megdobta a költséget (150 dollár helyett 380-ba került fejenként; ezt is csak az elképesztő árak miatt írom). Mint kiderült, mégis jó húzás volt, ugyanis délutánra teljesen beborult az ég, és félóránként eleredt az eső, majd félórára kisütött a Nap. Párafüggöny mögé rejtőzött a látnivaló vizen és szárazföldön egyaránt.

A Seaview hotelben a szobánk tulajdonképpen mini garzon volt, az ágyakban fűthető matraccal és egy kétségbeesetten szaladgáló egérrel. A segítségül hívott szobaasszony végül a hűtőszekrény háta mögött kapta el. A kis állat addigra már teljesen kimerült, ereje sem volt mozdulni. Óh, mutatta, ez csak kis bébi, nem kell félni tőle! Szinte dédelgetve vitte ki a szabadba. Gyorsan elfogyasztottuk az otthonról hozott szendvicseinket, majd elindultunk a dűnés part felé. Az Információs pavilon kilátójából az áttetsző esőpárában elénk tárult az öböl hatalmas íve a széles homokpaddal, amelyre a tenger hullámai hosszasan futottak ki. Míg esett, behúzódtunk a partmenti üzletek, galériák valamelyikébe, ha elállt, a

parkban vagy a közeli utcákban sétáltunk. Este a helyi halászház fogásaiból összeállított tenger gyümölcsei menüt ettünk a városka egyik vendéglőjében. Másnap délben a Melbourne-ből érkező busz felvett a szállónknál, és elvitt a közös ebédelő helyre, a helységgel azonos nevű szálloda és étterembe.

Az Otway-i híres világítótorony megtekintésére sajnos nem jutott idő. Helyette a Glenaire-i és a The Gable kilátóból is készíthettünk néhány felvételt a türkiz minden árnyalatában csillogó Óceánról. A Gellibrand-folyó után a Port Cambell Nemzeti Park tengerparthoz közeli részén fut az út, a magasból, a busz ablakán keresztül is lélegzetelállító a kilátás. Délután már hétóra sütött a Nap, a tenger türkizkékje, smaragdzöldje, a partra futó fehér tajtékok, a part homokkő és mészkő csipkéi, a tengerben álló, a szél és víz formázta különleges szikla alakzatok őrzötték a kirándulókat, a fényképezőgépek, kamerák mintha a kezekhez ragadtak volna.

Elhaladtunk a Gibbson-lépcső mellett, amelynek nevezetessége, hogy 86 lépcsőn lehet lemenni a homokos tengerpartra, ahonnan felnézve az ember törpének érzi magát a 70 méter magas függőleges sziklafalak alatt. De az óvatosság sem árt, mert ha jön a dagály, a gyorsan emelkedő víz könnyen csapdába ejtheti a lépcsőtől távol sétálót. A buszunk hamarosan megérkezett a Tizenkét Apostol látogatóközpont parkolójába. Vezetőnk elmagyarázta a sziklaalakzatokhoz vezető utat, az oda- és visszajutás időigényét, és felhívta a figyelmet a közelben landoló helikopterekre, amelyekből nyolcvan dollár körüli összegért lehet megcsodálni és megörökíteni a víz felett az óceánból kiálló oszlopokat, sziklaképződményeket, köztük a Tizenkét Apostol sziklacsoportot. Túl sokan várakoztak a helikopterekre (a parkoló tele volt a látogatók buszaival, autóival), Ági inkább a kilátót javasolta, ahonnan annyit és addig fotózhatunk, míg vissza nem kell mennünk a buszhoz.

A híres sziklacsoport, az óriási, tengerből kinövő oszlopok a Port Campbell Nemzeti Park látványosságai. Az Apostolok háttérében álló mészkő-sziklafalak 70 méter magasak, a sziklaoszlopok közül a legmagasabb 46 méter. A szél és a tengervíz állandó koptató-mállasztó munkája fokozatosan pusztította a szárazföld mészkő szikláit. Először barlangokat, majd azokat továbbfaragva-vékonyítva íveket hoztak létre. Amikor az ívek összeomlottak, különálló, magas homok és mészkő sziklaszigetek maradtak a part mellett. Így alakult ki a Tizenkét Apostol (melyekből már csak 8 áll talpon, a többi olyan karcsúra faragták a természet erői, hogy a tenger elrabolta és magába zárta). Ilyen a partszakasz többi formációja is, köztük a The Arch (az Ív), amely 2009-ben omlott az óceánba. Két vaskos, elárvult hídpillér-tömbje egyelőre állja a hullámok ostromát. A sziklák ma is évente 2,5 cm-t pusztulnak.

Voltunk a Loch Ard Gorge-kilátóban, ahonnan nézve a két hatalmas, egymás felé tartó szikla mintha össze akarna záródni. Szinte el sem hittük, hogy az 1878-ban itt elsüllyedt Loch Ard nevű hajó két túlélője (Tom 15, Éva 17 éves volt), a vadul hullámozó nyílt vízből a szűk nyíláson át épségben átjuthatott a kis öbölbe. Elsőként Tom sodródott a partra, majd kimentette a segítségért kiabáló lányt a vízből. Utána megmászta a szurdok szikláit, kijutott a szárazföldre, ahol a közelben tartózkodó pásztorokat hívta segítségül. Tomról és Éváról nevezték el a The Arch két függetlenné vált hídpillérét. A Loch Ard esete azonban nem volt egyedülálló. Hajózás szempontjából az itteni, közel 100 km-es partszakasz nagyon veszélyes, sok hajó nem jutott el a céljához, ez lett a végső állomásuk.

Fentről lépcső vezetett le a szurdok sárga színű homokos fövényére. A bátrabb útitársaink feltűrt nadrágszárral sétáltak bele a kékeszöld vízbe. Mások, köztük mi is, az öböl hátsó sziklafalának cseppkőszerű képződményeit, a mészkő-falakból kinövő különleges formájú növényeket csodáltuk és

próbáltuk elképzelni Tomot, amint az öblöt körülvevő kissé befelé hajló sziklafalon mászik felfelé, a végső megmenekülésükért kockáztatva ismét az életét.

Az utolsó nevezetesség, amelynek közeli, a kilátóból való megtekintésére még jutott idő, a London Bridge (London-híd) volt. Ez is természetes boltív képződmény Port Campbell városka közelében, és a Nagy Óceáni Út egyik látványossága. Az eróziós folyamat hatására a szárazföld tengerben álló, kétívű, természetes híddá formálódott. A partvonalhoz közelebbi íve 1990. január 15-én váratlanul összeomlott. Ezzel megszűnt a szárazfölddel a kapcsolat. Két turista rekedt a tenger felőli részén, akiket helikopterrel sikerült kimenteni. Az összeomlás előtti, dupla íves formája miatt nevezték London Bridge-nek, mert hasonlított londoni névrokonára.

Visszafelé letértünk a Great Ocean Roadról, az Otway Nemzeti Park központja felé kanyarodott a buszunk. Csodálatos erdőkkel, hatalmas sziklával övezett tájakon át vezetett az út. Sofőrünk szeretett volna koalákat mutatni, azonban hiába mondta be gyorsan a mikrofonjába többször is, hogy „az óramutató járásával egyezően két (négy, három stb.) óra irányában koala a fán, az ágak között alvó kicsi állatokat az én gyakorlatlan szemem nem találta, hiába ültem a busz jobb oldalán. Aztán elhaladtunk a park legutóbbi bozót-tűzben leégett részén. Mindenhol elszenesedett csontok álltak ki a földből, életnek egyelőre nyomát sem láttuk. A buszvezető elmondta, nem csak a növényzet pusztult a tűzben, hanem a területen élő állatok egy része is. A túlélők élettere csökkent, ezért a szakembereknek és környezetvédelmi aktivistáknak fokozottabban kell segíteni, hogy a park állatvilága elegendő élelemhez juthasson. A leégett terület növényzetének pótlása is a rehabilitáció része.

Ebben a hatalmas országban a társadalmi munka, az aktivisták tevékenysége a legtermészetesebb részvétel a természetvédelem minden területén.

Az egyik hétvégén Healesville-be kirándultunk, a nagyon kedves, szép fekvésű városkába, ahol aztán le is ragadtunk a látnivalók miatt. (Eredeti célunk szerint a híres Healesville Sanctuartyt akartuk megnézni.)

Yarra tartományban, a Watts folyó mentén alapított várost Victoria állam 1860–1861 között hivatalban lévő miniszterelnökeéről, Richard Healesről nevezték el 1864-ben. A városalapítás előtti időkben ez a terület a Wurundjeri őslakosok (aboriginálok) földjének volt a része, akik – a tudósok szerint – kb. 40 000 évvel ezelőtt telepedtek le Ausztráliában, legnagyobb számban a Murray-folyó völgyében. Az európaiak érkezése előtt az őslakosok 500 törzse több mint 250 nyelvet beszélt, a jelenleg élő 400 törzs mintegy 145 nyelvjárást. A hitüket megtartó bennszülöttek azt vallják, hogy az idők kezdetén a földből emelkedett ki a Teremtő, aki létrehozta a növény- és állatvilágot. A teremtés időszakát Dreamtime-nak (Álomvilág) hívják. Az ez utáni időszakot pedig, amely napjainkban is tart, Dreamingnek (az Álmodás kora) nevezik. Az európai gyarmatosítás óta az őslakosok közül nagyon sokan vallást változtattak a miszterionáriusok sokszor erőszakos térítése hatására. Az első európainak a kontinensre való lépése után több mint 350 évnek kellett eltelti ahhoz, hogy 1962-ben az aboriginálok választójogot kapjanak, és 1967-től parlamenti képviselőjük is legyen.

Ma Healesville elsősorban a természetvédelmi parkjáról, a Healesville Sanctuary-ról (Halesville-i állatkerttről, de az ott folyó munkát tekintve pontosabb az állatvédelmi menhely megnevezés) ismert, ahol több száz őshonos ausztrál állat él részben nyitott, természetes környezetben. A városka életében a híres állatkerten kívül jelentős szerepet tölt be az idegenforgalom, a különböző szolgáltatások, az üzletek, galériák, vendéglők, pincészetek.

A televízióban többször látott és megcsodált kézi cukorkagyártás látványos munkafázisait ott, a gyakorlatban is láthat-

tuk, filmre vehettük. Hiába néztük többször vissza, ma sem tudjuk a titkát, hogy a különböző színű cukorfonatok egymás mellé és egymás köré helyezésével, összesodrásuk, nyújtásuk után hogyan jöttek létre az apró darabokra vágott cukorkák vágási felületén látható virágok, gyümölcsök, szívecskék és a különböző feliratok. A műhely elülső része a termékeik széles választékát bemutató és eladásra kínáló bolt. Megvételre stílusosan a „Melbourne” feliratos, maracuja ízesítésű (passion gyümölcs), szivárványos színűt választottam. A cukorkák kisebb-nagyobb formatervezett üvegekben sorakoznak a polcokon, de vannak zacskós kiszerezésűek is. A cukorkák többnyire gyümölcsízűek, de természetesen ezektől eltérő ízesítésűek is vannak, ahogyan a forma és a minta megkívánja.

Az üzletek, galériák látogatása közben elszaladt az idő, alaposan megéheztünk. Ági ismerősei ajánlották, hogy ne hagyjuk ki a minőségi vendéglátásukról és a vendéglőjükből való csodás kilátásról híres Cafe Beazt. Míg felértünk a legfelső szinten lévő erkélyes étterembe, az egyes szinteken megcsodálhattuk a nyitott ajtós, régi bútorokkal, használati tárgyakkal, gyerekek játékaival berendezett szobákat. (Be lehetett lépni a helyiségekbe, nem voltak elzárva zsinórral, mint a múzeumokban.) Az erkélyről lepillantva úgy éreztük, mintha virágoskertben ülnénk, hiszen körülöttünk mindenütt magasra növő, változatos virágú és élénkzöld színű növényeket láttunk. Távolabb kékeszöld hegyvonulat zárta a látóhatárt.

Bent jártunk a délutánban, mire eljutottunk az állatkerthez. Ott pedig közeledett a záróra, új látogatókat már nem fogadtak. De hasznos információkat kaptunk a pénztárostól a jövőbeli látogatásunkhoz. Például, hogy mikor etetik a koalákat (többnyire csak ilyenkor vannak fenn, egyébként alszanak), mikor lehet az állatkórházat látogatni, mikor van a kacsa-csőrű emlős bemutató, mikor látható az őslakos (aboriginál) művész bumeráנגgal előadott műsora. A kívánt prog-

ramokra ajánlatos előre időt kérni, mondta, de mindenképpen pontosan kell megjelenni a bemutató helyén, mert azon a napon ismétlésre több program esetében már nincs lehetőség.

Néhány nap múltán nyitásra érkeztünk az állatkertbe, amelyet Dr. Colin MacKenzie az Ausztráliai Anatómiai Intézet létrehozásával alapított meg. Az intézet feladata volt az őshonos állatok orvosi kutatás céljából való tanulmányozása. Erre a célra kapta meg a 70 hektáros földterület a bérleti jogát. 1921–1927 között vezette az intézetet, az ott folyó munkára a világ tudósai is felfigyeltek. Dr. McKenzie-t új intézet alapításával bízták meg Canberrában, a Healesville-i intézet pedig a városi tanács tulajdonába került. A tudományos munkát kinevezett igazgató irányította tovább, amelyhez sok segítséget kapott a helyi lakosságtól is. 1934-ben hivatalosan megnyitották a növény- és állatvédelmi menhelyet a nagyközönség előtt. Az utána következő években Healesville Sanctuary a kacsacsőrű emlős ellátásában és kutatásában végzett munkájáért szerzett nemzetközi elismerést. Az 1940-es évek elején a világon elsőként tenyésztettek ki fogságban kacsacsőrű emlőst. 1947-ben az állatkert átalakításának fő szempontja híres állatvilágának népszerűsítése, az idegenforgalom növelése lett. A következő jelentős fejlődési állomás az állatkert életében a kacsacsőrű emlős világ megnyitása 1994-ben és a 2005-ben létrehozott Australian Wildlife Health Centre (Ausztráliai Vadvilág Egészségügyi Központ).

A Központ orvosai, ápolói több ezer beteg, sérült és elárvult őshonos állatot látnak el évente. Ehhez rendelkezésre állnak a legújabb kutatások és a legmodernebb eszközök, technika a vadon élő állatok természetvédelmi és klinikai orvostudománya terén. Emellett az intézménynek fontos szerepe van a vadon élő állatok betegségeinek felügyeletében, rehabilitációjukban, valamint az állomány szaporításában.

Mellettük nagyon sok önkéntes dolgozik a Sanctuary területén. Nélkülük nehéz lenne rendben tartani a hatalmas területet, de az állatok gondozásában is segítenek a szak-személyzetnek, szeretettel és odafigyeléssel végzik önálló feladataikat. Elképzelni sem könnyű, hogy az önkénteseknek nagy része éveken keresztül vesz részt ebben az áldozatos munkában minden anyagi szolgáltatás nélkül, többnyire csak szállásért és ellátásért. De ez ott természetes.

Időben ott álltunk a kapott térképen megjelölt koala ketrecénél. Mert bizony Beni őurasága nem járkalhatott szabadon, nehogy a termékeny időszakban lévő anyjával vagy a hűgával közelebbi kapcsolatba kerüljön. Az anyja a közeli fán aludt, a hűga lent szaladgált az alacsony bokrok között, aztán gyorsan felszaladt az anyjái melletti fára. A koala hatalmas ketrecébe mindannyian bemehettünk, de a gondozója, egy rendkívül szimpatikus fiatal nő figyelmeztetett, ne simogassuk meg, mert ha a karunkat ágnak érzékelné és a reflexe miatt belénk kapaszkodna, hosszú és éles körmei miatt az nagyon fájdalmas élmény lenne. Beni mélyen aludt a telepített fatörzs két vastag ága között. Gondozója alig tudta felébreszteni annak ellenére, hogy közeledett az etetési ideje. Álmosan nagyokat pislogott, miközben a fényképezőgépek gazdát cseréltek, hogy mindenki megörökíttesse magát a saját gépén, barátságos közeli felvételen a kis koalával. Gondozója simogatta, beszélt hozzá, de Beni szeme lassan szűkült, lehorgadt a feje, és rövid időn belül ismét álomba merült. Talán újabb álmokat szőtt finom eukaliptusz levelekről.

A koalák tartózkodási területén magas sétányt alakítottak ki, ahonnan jól lehet látni a fákon szundikáló vagy a fákra mászó koalákat. Egyik helyesebb volt, mint a másik. Beni gondozója – még a ketrecben – elmondta, hogy a fiú koalák pofácskája (ő arcnak nevezte) hegyesebb, orruk jobban előreáll, mint a lányoké. A hallottak alapján azonban az ágak között szunyókáló, lehorgasztott fejű koalák nemét

egyetértően mégsem tudtuk megállapítani. Biológiai tanulmányozásuk helyett inkább minden lehetséges helyzetből felvételt készítettünk róluk. A magasított sétaút hídban folytatódott. Lent az útkereszteződésben hangyászsünök adtak egymásnak találkozt, távolabb rózsás mellű kakaduk (galah) sétáltak. Találkoztunk a parkban az ország hivatalos madarával, az emuval, amint tíz egyedből álló csibecsapatát vezette a zöld gyepen. A szürke, vörös és a törpe (wallabi) kenguruk lustán heverésztek a kifutójukban, ők nem kószálhattak/ugrálhattak szabadon a park területén. A látogatók azonban bemehettek hozzájuk, és etethették őket. A kis-méretű, macira hasonlító vombat elrejtőzött a földre fektetett, üreges fatörzsben, csak hátsó felének kis részét mutogatta a látogatóknak. A kookaburra (kacagójancsi) hangját hajnalonként hallottam Áginál, de a madarat csak festményen és tiffany ablaküvegben láttam. A fák sűrű lombja között jól elrejtőztek a madarak, esélyünk sem volt kookaburrát, sem más madarat látni. Az állatkórház területén ritka kincsre, két kicsi tasmán ördögre leltünk. Egy üvegfal mögötti helyiségben ücsörögött és játszott velük két fiatal lány. Valószínűleg árván maradtak, és ott nevelgetik őket. Kis, izgó-mozgó, megállás nélkül vicsorgó, fekete kutyaügye-rekekre hasonlítottak.

A büfé-étkező hely közelében volt egy pavilon, széles pultján az ismertebb őshonos állatok kitömött példányaival, amelyeket közlelől lehetett tanulmányozni. Hiányzó ismereteinket a készségesen válaszoló idős úr egészítette ki. Kedélyes információforrásunktól azt is megtudtuk, hogy nagy örömmel, önkéntesként látja el feladatát. „Mindig akad érdeklődő”, mondta, „itt soha sem unatkozom. Míg, ha otthon lennék, magamban és magamnak beszélhetnék.” Tüzetesen szemügyre vettük a híres kacsacsőrű emlöst. (Ugyanis a helyiségben, ahol a Sanctuary-ben „lakik”, teljesen sötét volt, csak üvegfal mögött derengett némi vörös fény. Próbáltunk rátalálni a vízben vagy a parton, sikerte-

lenül. Aztán a gondozójától megtudtuk, hogy kíváncsiságunk alanya már korábban kijött a külső medencéjébe, és békésen szunyókál az üregében. Elmondta, mesterséges világítást azért alkalmaznak, mert az egyébként éjszakai életet élő állatok a fény hatására alvásukat megszakítva helyet változtatnak. A látogatók szerencsés esetben ilyenkor láthatják.) Az öregúr megmutatta a kitömött állat hátsó lábain a méregmiriggyel összeköttetésben lévő sarkantyúkat, amelyek szúrása nem halálos, de hosszantartó fájdalmat okoz, és semmilyen fájdalomcsillapítóval nem mulasztható el. A vombatot sikerült úgy fényképeznem, mintha a természetben kaptam volna le. Micsoda átverése az otthoniaknak! Persze, honnan is tudhattam volna a nagy hírt, hogy Tasmaniából hamarosan a Budapesti Állatkertbe érkezik Molly és Wally, a vombatpár, és ha szerencsém van, itthon sokkal jobb képet is készíthetek az élő állatokról! (Azóta – világra szóló szenzációnak számít! – már kétszer is született utóduk).

Láttunk a parkban sétáló emu papát (ő neveli fel a fiókákat, nem a nőstény), mögötte egyenes sorban lépegetett kilenc csibe, a tizedik kicsit lemaradt a többitől. Amint a népes csapat átért az úton a füves területre, az utolsó csibe apró szárnyacsonkjaival egyensúlyozva, előrenyújtott nyakkal futott utánuk.

A pihenőhelyen, az asztalok közelében fehér-fekete íbiszek sétáltak, vártak a lehulló falatokra. A legmerészebbje az ott hagyott ételmaradékokért az asztalra is felküzdötte magát. Mi is csak azt vettük észre, hogy már karnyújtásnyira volt az ennivalónktól, félelmetes, hosszú lehajló csőre, szégyen, nem szégyen – megfutamított az asztaltól.

Az ősi hitük szerint élő bennszülöttek spirituális rituálékon gyakorolják vallásukat. A ceremóniákon testükre szimbólumokat festenek, táncolnak és énekelnek. A Sanctuary hirdetett programjainak egyike ebből az ősi kultúrából merít. A jellegzetes arcfestésű (meleg időszakban testfestést is

viselő), a bumerángokkal kiválóan bánni tudó aboriginál művész, Murrindindi, a föld szellemiségét a vadon élő állatokkal való találkozásokon, az őshonos növényeken és a bennszülöttek szellemtörténeteinek keresztül mutatja be az érdeklődőknek. Az általa vezetett exkluzív előadást, amely része a ragadozó madár bemutatónak, nem tekinthettük meg, mert ez csak szombatonként és iskolai szünnapokon látható.

Órákon keresztül sétáltunk a hatalmas, fás, ligetes területen, és egyáltalán nem úgy éreztük magunkat, mint a hagyományos állatkertben. A hatalmas park nemcsak a vadon élő őshonos ausztrál állatok lakhelye, hanem fantasztikus kirándulóhely, amely lehetőséget kínál a bensőséges találkozásra a gyönyörű természeti környezettel.

Melbourne-ben és Ági lakóhelyén is már októberben megjelentek a műfenyők, a karácsonyi díszek, ajándék- és lakást díszítő tárgyak. Ausztráliában nagyon kevés helyen van fenyőfa, a meleg miatt nem honosak, a beszerzésük pedig sokba kerül. A legtöbb család ezért műfenyőt állít, mégpedig a lakásnak olyan helyiségében és feltétlenül az ablak elé, hogy a – többnyire túldíszített – fa az utcáról is jól látható legyen. Akinek sikerült a kertjében fenyőfát telepítenie, sokszor már novemberben színes égőkkel ünnepi ruhába öltözteti.

Októbertől szinte minden a karácsonyról szól, a hónap vége felé a forgalmasabb üzletközpontok közelében felállították a mindenki karácsonyfáit, a teret U-alakban keretezték a portékákkal teli sátrak, amelyeket karácsonyi füzérek, a színes lámpákból fűzött girlandok díszítettek. A fák között is színes lámpafüzérek feszültek. Énekesek, modernkori trubadúrok fogadták a vásár bejáratánál a rengeteg bábészkodót, ötletet gyűjtögetőt és persze vásárlót is. A sátrak legtöbbszörében diszkrétan szóltak az ismert karácsonyi dalok. Hamar elcsábultam én is, filcből, fából készített karácsonyi díszeket: rénszarvasokat, télapókat, szánkókat vásároltam magunknak és ajándékba is.

Ági mesélte az utolsó napok egyikén – mikor a közeli bevásárlóközpontban a lila, pink, fehér, kék színű műfenyők láttán hüledeztem –, hogy a barátnői már novembertől lázasan tervezik, milyen színű legyen a karácsonyfa, milyen dekorációt rakjanak a kandalló fölé, van-e a választott fenyő színéhez illő terítékük, vagy azt is fel kell venni a vásárlási listájukra stb.

– Tudod – folytatta az áruház kávézójában –, az ausztrál karácsonyi ünnep sok tekintetben különbözik a közép-európaiótól. Az itt élők megtartották hagyományaikat, a sajátos, a nemzetükre jellemző szokásokat is. Szentestét nem ülnék, sőt december 24-e munkanap. Másnap, karácsony reggel érkezik a Mikulás. Nálunk és az európai bevándorlók családjában is, ahol a keresztény vallás hitkérdés és nem társasági megjelenési forma a templomokban, a gyerekeinknek még Jézuska hozta az ajándékokat. De a felnövő nemzedékek a sokkal erősebb külső hatásokra hamar átveszik a környezetükbe simulásukat segítő szokásokat, életformákat. Tapasztalom a gyerekeimen. Még nem hagyták el az európai szokást, de az ausztrált is átvették. Mi ünneplőbe öltözve, finom vacsora mellett töltjük a Szentestét, de az ajándékok csak éjszaka kerülnek a fa alá. Másnap, december 25-én, mint az ausztrál gyerekek többsége, korán reggel felkelnek, és az erre az alkalomra vett ünnepi pizsamájukban kezdik kibontani az ajándékokat. Mindegyikünknek van, mint minden ausztrálnak, karácsonyi zsákja, illetve zoknija, amelyeket a kandallóra helyezünk, de vannak, akik a falon lógatják. A Mikulásnak vagy valaki másnak nevezettnek a feladata megtönni ezeket mindenféle apró ajándékkal. Szokás még, hogy az emberek üdvözlőlapokat küldenek egymásnak, amiket ünnepi díszként zsinórra fűzve kifeszítenek a szobában, vagy jól látható helyekre állítják, mint ahogyan mi tesszük.

A munkahelyeken év-vége partikat rendeznek. A kellemes karácsonyi ünnepek helyett pedig manapság azt illik mon-

dani, hogy boldog ünnepeket. Sajnálom ezt a változást, mert a „merry” jelző kiemelte a karácsonyt az év többi napjai közül, míg az újabb köszöntéssel ez a különleges ünnep is betagozódik a többi „happy” napba.

A felszolgáló kihozta a rendelést. – Pillanat – mondta Ági, és számlát kért a kis filigrán ázsiai alkalmazottól. – Hol tartottunk? Ja, igen. Szóval, a nagyobb cégek már november végétől sorozatban rendezik a Christmas Break Partyt, azaz a karácsonyi előünneplést, mert ilyenkor még van szabad hely az éttermekben. Régebben, mikor még teljes munkaidőben dolgoztam, szokás volt, hogy karácsony előtt az utolsó munkanapon a cég meghívott mindenkit ünnepi ebédre. Ilyenkor ajándékkosarat is kaptunk. Mint hallom, a tolerancia nevében sokan elhagyták már ezt a szokást. Az indokuk pedig, hogy nem akarják kényelmetlen helyzetbe hozni a hindu, muzulmán, buddhista stb. munkatársakat a karácsonyi kosárral. Nem emlékszem – mélázott Ági –, hogy bármelyik afrikai vagy ázsiai kollégám sértődve visszautasította volna az ajándékot.

Vedd még hozzá az ausztrál karácsony különlegességét, hogy ilyenkor van nálunk a legmelegebb nyári időszak. A legtöbb család, mint láthattad az útjaink során, kertes házban lakik, ahol általában medence is van, így a hőséget kellemesen el lehet viselni. A munkahelyekről is ekkor mennek szabadságra az emberek, a tehetősebbek távoli helyekre: tengerpartokra, hegyekbe utaznak el. Az otthon maradók családi körben töltik az ünnepeket. A fiatalok közül sokan már nem is a szüleikkel, hanem a haverokkal karácsonyoznak. Lemennek a vízpartra, és ott ünnepelnek a maguk módján. Ezt a hőségtől fuldokló karácsonyozást szoktam meg a legnehezebben. Őrületesen hiányoznak a fehér karácsonyok, az éjféli misére menet talpunk alatt ropogó frissen esett hó, a fenyőillat, a szaloncukor, amit nálunk nem ismernek. Bár az egyik öreg barátnőm ráakadt egy boltra, ahol kapható. Szóval, az európai karácsonyok feelingje hiányzik.

Ó, drága Ágim! Hol vannak már ifjúságunk karácsonyai, téli havazásai?! Évtizedek óta kiszámíthatatlan az időjárás, és a hóesés is addig szép, míg a járműforgalom el nem indul. Röviddel utána minden fekete latyakos lesz, csak a védett tereken marad némi hó, amiből egy-egy soványka hóember építhető. Ez a helyzet városszerte. Az ország kisebb településein, a vidéken, elsősorban a Dunántúlon, a nekünk mindig kedves Veszprémben a tél, a hóesés jobban hasonlít ahhoz a képhez, amire gyerek- és fiatal korodból emlékszel.

Vedd meghívásnak, hogy legközelebb télre várlak haza. Néhány havas napra csak telik a télből, és akkor azonnal szállást keresünk szülőföldeden, vagy a környékén. És ha még jobban akar nekünk kedveskedni a természetfelelős, akkor karácsony táján rázatja ki a párnákat az angyalokkal.

Kimentünk a kávézóból, és folytattuk a nézelődést.

Ági hallgatva jött mellettem, majd a közeli polcon sorakozó porcelán harangok közül egyet kiemelt és megrázta.

– Úgy legyen! – mondta.

– Kérem! – nyújtottam a kezemet a harangért. – Szép, tiszta hangja van. Megveszem, és ezzel csengetek majd a beszélgetéseinkkor, hogy ne felejtse el az ígéretedet.

A Great Ocean Road-sótartó nevű sziklaforma (2011)

KÉPESLAPOK AUSZTRIÁBÓL

Bécsi képeslap – Karácsonyi ajándék

A bécsi Christkindl-Messén tölteni egy délutánt, nos, ez megunhatatlan élmény. Az elmúlt huszonöt évben, nem sok kihagyással, vonattal vagy busszal eljöttünk újra és újra megélni a vásár semmihez nem hasonlítható hangulatát, egy lenni a bódék között hullámozó tömeggel, beszívni a karácsonyi illatokkal teli levegőt, apró kortyokban inni a forralt bort, többször is tesztelve az egyes kimérések gőzölgő italát.

Néhány éve a vásár látogatása előtti városnézésen egymás mellé sodródtunk Emmával, aki Ausztráliából érkezett látogatóba Magyarországra. Túl járt az ötvenen, de vékony filigrán termete, kicsit sápadt arcában a mélyen ülő barna szemek fiatalabbnak mutatták. Dús, egyszerű kontyba csavart barna hajában csak diszkréten csillantak meg az ezüst szálak. Beszédes volt és érdeklődő, de a városnéző körúton érezni lehetett, ahogy időnként lopva az órájára pillantott, hogy nagyon várja azt a programot, ami valójában erre a bécsi útra indította.

Hazafelé menet csendben, szótlánul ült a helyén, tekintete a távolba révedt. Aztán az út menti pihenőhelyen a kérdésemre, hogy csalódott-e a vásárban, kikíváncozott belőle az élmény.

Magam sem tudnám érzékletesebben visszaadni a vásár hangulatát, az egyedi élményét, mondtam. Ha megengedi, egyszer majd leírom. Nem tiltakozott, nevetve széttárta a kezét, mint aki hiszi is, meg nem is.

A Christkindl-Messéről sokan és sokféleképpen írtak, az enyémet karácsonyi ajándékba adom az olvasónak.

Az idegenvezető megkocogtatta a mikrofont.

Kis figyelmet kérek! Ne hagyjanak semmi fontosat a buszban, mert az indulásig nem lesz nyitva. Nálam most kettő múlt tíz perccel, háromnegyed ötkor mindenki legyen itt, hogy pontosan öt órakor indulhassunk hazafelé. Tehát jobbra az Opern Ringen a Kärtner Straße-ig vagy balra a Burg Ringen a Városházáig a karácsonyi vásárra. Mellettünk a karácsonyi falu bejárata, nézelődnivaló bőven akad itt is. Még egy tanács. Láthatják, nem mi vagyunk egyedül a parkolóban, leszálláskor jegyezzék meg a busz rendszámát! Kellemes időtöltést kívánok mindenkinek!

Emma nagyot szippantott az éles levegőből. Itt vagyok Bécsben, a régóta vágyott utazás a karácsonyi vásárra végre teljesült. Igaz, a hóesés elmaradt, de így is gyönyörű a város. A házak az üzletek, az utcák a karácsonyi díszekkel a közelgő ünnepre emlékeztetnek. Elmosolyodott, amikor eszébe jutott, hogy otthon, náluk megérkezett a kánikula, és hamarosan előkerülnek a garázsokból a gondosan becsomagolt műfenyők, girlandok, lámpafűzők.

A városháza felé tartott, időnként előhúzta zsebéből a térképet, és ellenőrizte, hogy jó irányba halad-e. Magyarországi népes rokonságából már sokan nem élnek, és az idő, az évtizedek szakítópróbái voltak a családi kapcsolatoknak. Két unokatestvérével levelezik több-kevesebb rendszerességgel. Közülük az egyik most Kanadában van a fiánál, ott tölti a karácsonyi ünnepeket. A másik unokahúga egyedül él, nála lakik két hónapig, míg itthon lesz. Nagyon készülődtek erre a bécsi útra, de Margót két napja ágynak döntötte az influenza, lázasan nem vállalta az utat. Ezek után ő sem akart utazni, de Margó valósággal kituszkolta a lakásából, mondván, rajta nem segít, ha itthon marad, legfeljebb nagyobb eséllyel kapja el tőle az influenzát. És egyébként is, Adelaide-ből azért repült haza életében először nem nyáron, hanem novemberben, hogy végre eljuthasson a bécsi karácsonyi vásárra.

A városházaig vezető úton végig fényképezett, majdnem egy órába telt, mire a Christkindl-Messe területére érkezett. A tömeg, a rengeteg látnivaló teljesen elbűvölte. Adventi dallamok, hatalmas lampionokkal díszített fák, a sokféle csillogó karácsonyfadísz, a finom édességek látványát a gépével is igyekezett megörökíteni. Karácsonyi fűszerek illata, fenyőillat, sült húsok étvágygerjesztő párája és forralt bor, puncs illata kísért a sátrak közötti utcácskákbán. Vásárolt mézes süteményt az unkahúgának is, aranyozott karácsonyfadíszeket, szánkókat, szarvasokat, angyalkákat, holdat, csillagokat, amikről úgy gondolta, nem lesz gond a csomagolásukkal és a repülőn szállításukkal.

Az ujjai elgémberedtek a hidegben, beállt a forralt borra várakozók egyik sorába. Félrehúzódva, apró kortyokban itta a forró italt. Az Y-elágazás fordulójában, ahol állt, kisebb volt a tömeg, innen jól belátta a vásár legszelesebb utcáját. Felfigyelt a nagy Betlehem mellett egy férfire, aki sűrűn arrafelé nézett, ahol ő állt. Lopva körülnézett maga körül, de a közelében senki nem várakozott, jöttek mentek, nézelődtek az emberek. Már a vételkor eldöntötte, hogy a poharát, amelynek az ára benne volt a bor árában, megtartja emlékek. Kirázta belőle az utolsó csepp italt, az üres uzsonnás zacskójába csomagolva eltette. Miközben a táskájában elrendezte a bögrét, a férfi néhány lépéssel közelebb jött. Emma magán érezte a férfi tekintetét, hirtelen felnézett a pakolásból. A férfi zavartan félrefordult, és beletúrt a hajába. Emmába belenyilallt az ismerős mozdulat. Állt megkövülve, de legbelül dübörögve sürgette valami, hogy induljon el, lépje át az illem korlátait, vegyen bizonyosságot. Vele szemben a férfi, mintha a tükörképe lenne, őt nézte, miközben ujjával a fülétől hátrafelé megint végigszántotta a haját. Majd előre lépett két lépést. Emma is lépett egyet feléje. A semmiből, a tömegből, a lampionos ágak közül, a Betlehem szalmája mögül előtűnt egy elegáns, rövid bundába öltözött nő, átölelte a férfit, és az egymáshoz tartozók ter-

mészetességével megcsókolta. Bizalmasan belekarolt a férfi-
ba, és a Városháza lépcsői felé irányította lépteiket. A férfi
az asszony válla fölött egy pillanatra visszanezett.

Emma hosszasan nézett utánuk, míg eltűntek a Betlehem
fala mögött. Az órájára pillantott, ideje volt visszaindulnia,
ha nem akart késni. Útközben vett egy adag forró krumplital-
lért, csavart stanicliban. Később sem emlékezett rá, ízlett-e a
krumpli, olyan gépiesen fogyasztotta el. Gondolatait teljesen
lekötötte a visszaemlékezés a fiatal rezidensre.

Ápolónőnek tanult, gyakorlati idejét töltötte a kórházban,
alig három évvel a hazájától való elszakadás után. Ezt akkor
disszidálásnak mondták. A szülei, míg éltek, soha nem
panaszkodtak, de ő mindig úgy érezte, hogy nem tudtak
gyökeret verni az ausztrál földben. Neki könnyebb volt, fia-
talon gyorsabban tanulta a nyelvet, hamarabb beilleszkedett
a toleráns, elfogadó társadalomban.

Eddie-vel, így hívták a fiatal orvost, berobbant életébe a
nagy szerelem. És alig egy év múlva fájdalmas volt az
elválás. Szerelme megpályázott és elnyert egy németországi
ösztöndíjat. Hiába hívta, hogy menjen vele Európába, a
szüleit nem akarta sorsukra hagyni még két évre sem. A ket-
tőből sok tíz év lett, többet nem találkoztak. Végül a levelek
is elmaradoztak. Eddie Európában találta meg a számítását.
Ő pedig férjhez ment egy rendes, jóra való idősebb szlovák
származású tisztviselőhöz, akivel szeretetben, egymás iránti
tiszteletben éltek az életüket. A szerelem a szíve mélyén
elzárva maradt. A szülei hamar elmentek, egymás után, a
férje is öt éve halott. Többször fontolgatta, hogy vissza-
települ, de ezek nem voltak komoly gondolatok. A magánya
ellenére tulajdonképpen elégedett volt azzal az életformával,
amiben élt.

A karácsonyi kívánsága is teljesült. Látta a híres vásárt, a
kicsit giccsesen sokszínűt, csillogót, de mégis szívet
melengetőt. Szép emlékekkel tér majd haza. A díszekből
fűzért készít, és a hálószobáját ékesíti velük, magának. Ha

akarja, egész évben gyönyörködhet bennük. A legszebb ajándék azonban az a néhány váratlan pillanat volt, amely egész valóját megrázta, ifjúságának felidéződése. Talán soha nem tudom meg – gondolta –, hogy Eddie-t láttam-e újra, vagy csak az illető gesztusai hasonlítottak az övéire?

Elmosolyodott, és megcsóválta a fejét. Azt hiszem, nem ez a fontos – súgta belül egy hang –, hanem a csoda, hogy a tűz nem hamvadt el teljesen.

Semmeringi képeslap

Szép, szervezett, buszos kiránduláson vettünk részt Ausztriában.

Először Maria Schutzban (Oltalmazó Mária) álltunk meg. A gyönyörű barokk templom előtt csoportvezetőnk röviden elmesélte a templom történetét.

Alsó-Ausztria déli részén található Maria Schutz, Ausztria legnagyobb Mária-zarándokhelye. A falu a Semmering-hágótól mintegy három kilométerre fekszik, 760 m tengerszint feletti magasságban.

1679-ben pestisjárvány tört ki Schottwienben. A halálos betegeket a Szent Bründl-forráshoz vitték gyógyulásra. Fogadalmat tettek, hogy a felépültekért hálából kápolnát építenek. 1721-ben elkészült a kápolna, majd 1728-ban a csodatevő, gyógyító forrás fölé lerakták a templom alapjait, amelyet tíz év múlva szentelnek fel.

1826-ban tűz pusztította el a zarándoktemplom toronysisakjait és harangjait. Nem sokkal később, 1837-ben földrengés következtében erősen megsérült a templom és a plébánia épülete.

1925-ben a passzionista nővérek (sok forrás passiók rendieknek nevezi) kolostort (Kloster Maria Schutz) alapítottak, és átvették a templomot.

A második világháború vége előtt egy hónappal Maria Schutzot elfoglalta a Vörös Hadsereg. A környékben állomá-

sozó német Wehrmacht riadóegységeinek ellentámadása után a templom és kolostor körüli területet a háború végéig már nem érte támadás.

Az alapítás 250 éves évfordulójára 1970-ben a templomot külsőleg és belsőleg felújították, toronysisakjait 1995-ben állították helyre. A passzionista rend plébániatemploma és kolostora épületegyüttes ma műemlék.

Az ismertetés után kívül-belül megnéztük a templomot. Ittam a csodatevő forrás vizéből egy kortyocskát, mécesst gyűjtöttem a halottaimért. Egy ideig gyönyörködtünk a tájban, az élete nagy pillanata előtt álló menyasszonyban (a fiú is helyes volt) meg a násznépben, akik miattunk álldogáltak a templom előtt, várva, hogy az utolsó útítársunk is végre kijöjjön onnan.

Tovább buszoztunk Kirchberg am Wechselbe, a Hermann cseppkőbarlanghoz, amelyet az 1700-as évek végén egy pásztorfiú fedezett fel. Hermann Steiger tárta fel elsőként 1843-ban, róla nevezték el. Attól kezdve folyamatosan térképezték fel belsejét és építették ki az utakat a látogatóknak. A barlang +7 °C hőmérsékletű, majdnem 100% relatív nedvességtartalmú, és kb. 5 km hosszú. A szintkülönbség 73 m, inkább mélynek mondják a szakemberek, mert az alapterülete viszonylag kicsi (alig 200 m x 200 m). Tizenötféle denevérnek ad téli szállást a barlang. Számuk a szigorú természetvédelmi intézkedésnek köszönhetően állandóan nő. Ezért pl. a barlang télen nem látogatható. (Otthon, a barlangban készített képeket válogatva vettem észre, hogy az egyikén egy nagy szemfoghoz hasonló sziklaképződményen van egy világos terület, azon két kis fekete pont. Kinagyítva jól látszott, hogy a pontocskák két bébi denevér, az egyik kitárt szárnyakkal kapaszkodik a sziklába.)

A barlang bejárata körül szép fenyőerdő magasodik, különleges virágokra, gombákra leltünk, amilyeneket soha, még fotókon sem láttam. Kifogástalan, éles képeket „lőt-

tem”, így elmondhatom, szép kis gyűjteményem van belőlük.

A túra után folytattuk az utunkat a Zauberberg felé, a Hirschenkogelen levő kabinos felvonóhoz. A felvonó mellett út kanyarog lefelé, itt jönnek le a hegy csúcsáról az adrenalin túltengéses hegyi biciklisek és rollerosok, mert ilyenek is vannak már. A felvonó alsó állomásán, az induló nyitott ajtajú kabinban látszik, hogyan viszik fel a járműveiket a hegyre. Aztán alig érnek le, máris indulnak vissza a felvonóval. Sajnos, a biciklikkel nagyon összekarcolják a kabinok ablakait, ami a kilátást és a fényképezést teljesen lehetetlenné teszi. Elvileg őket külön kabinok szállítják, de szerintem ezek időnként biztosan cserélődnek, mert a „csak utasok” képtelenek így tönkretenni az ablakokat, meg miért is tennék? Hiszen elsősorban a fantasztikus látványért vállalják az utazást a lengő kabinokban.

A tetőn, egészen jobbra, székes sífelvonó is van, de akkor valamiért nem működött. Az idő kicsit beborult, látni lehetett a felhőkön is, ahogy egyre sötétebbé válnak. Míg a nagyszámú vendéget befogadó étteremben megebédeltünk, esett az eső. A csoportunkhoz odajött pincér magyarul kérdezte a rendelést. Kérdeztük, honnan tud ilyen szépen magyarul. Mosolyogva mondta, hogy ő magyar, Kőszegen lakik, onnan jár ide minden nap. Hajnal négykor indul otthonról, és este vagy késő este ér haza. Így nem kell szállásért fizetnie, ami a kiemelt üdülőtérületeken, mint Semmering is, még az átlagosnál is borsosabb. Az ennivaló centekért kitelik a konyhánkából, szóval, tette hozzá, azon is lehet egy-kétszáz eurót megtakarítani. Biztosan megéri, tudakoltuk tovább. – Igaz, hogy a munkán és az alváson kívül semmire sincs időm – válaszolta –, de többszörösét keresem az otthoninak. Amíg bírom, hajtok, aztán meglátjuk, mire lesz elég a megtakarításom. Ne haragudjanak, mennem kell – és már el is tűnt az asztalok között.

Érdekes volt látni onnan föntről, az étteremből az esőfel-

hők vonulását, és nyomában hogyan kúszott sötét árnyék az előző percben még napfényes hegyoldalakra. Szerencsére nem esett tartósan, mire befejeztük az ebédet, ismét kiderült, de mikorra leértünk a hegyről a buszhoz, szaladni kellett, mert újból rázendített.

A következő úticél a Semmering-i vasútállomás volt. A világhírű és a világörökség részeként számon tartott vasútvonalnak a tervezése és építése Carl Ghega nevéhez fűződik, aki már 16 éves korában végzett mérnök volt. (Szóval zseni volt, s mint általában az ilyenek, nem élt meg hosszú kort). Tíz év alatt épült meg ez a vonal, maga I. Ferenc József avatta fel, Gheganak nemesi címet (Ritter) adományozott. A Semmering-i vasútvonal 41 km hosszú, a vonat 460 m szintkülönbségen közlekedik, 14 alagúton és 16 viadukton szeli át a mesés tájat. A vonatok tiszták, üléseik kényelmesek, és hatalmas ablakaikon át csodálhattuk a tájat.

Nem utaztuk végig az egész szakaszt, csak Payerbachig mentünk, ott várt ránk a buszunk, és onnan jöttünk haza. Közben volt időnk kicsit szétnézni a városkában, amely kedvelt fürdőhelye volt a császári családnak is.

A régió geológiai jellemzői alapján régóta gyanították, hogy a mészkövek, kvarc és dolomit vízzel teli pórusaiban, repedéseiben lehet akár termálvíz is. 1991-ben a szeizmológiai vizsgálatok vízkészleteket mutattak ki. Három évvel később feltáró fúrás végeztek, végül Schmidsdorfban 2500 méter mélységben 70 °C hőmérsékletű vizet találtak.

Payerbach a monarchia idejében virágzott. Sok építészeti-
leg értékes épület emlékeztet erre az időszakra. Különösen a nyári szezon szerzett Payerbachnak hírnevet. Manapság nagy erőfeszítéseket tesznek, hogy a település ezt az örökséget kamatoztathassa.

Payerbach a Payerbach-Reichenau állomással együtt a turista kirándulások kiindulási pontja, többek között a Höllentalba, Hirschwangba. Lehet utazni a Semmering-vasúttal, de lehet túrázni merész útvonalakon, hegyeken,

hidakon át, felfedezni a vasúti nyomvonalat követő sziklagalériát.

Elsétáltunk a helység fölött, sziklamagaslaton álló ún. Fekete-tornyos plébániatemplomhoz. Alapítása valószínűleg a római időkre tehető, első alkalommal 1379-ben említik, ekkor még plébániaként. Pusztulása után 1447-ben újra felépítették. A templomhajó boltozata 1525 körül készült (nyolc sarokköves, csillag-boltozat, zárókövén részben megmaradt a festés, a kórus boltozata bordás). Freskómaradványai a 14. századból valók. A templomban vannak késő gótikus szobrok és más, a 18. és 19. századból való alkotások. Az utolsó általános felújításakor, 1970-ben modern kórust (nyugati karzat) építettek a templomhoz, és a belső kialakítása is ebből az időszakból származik.

Elsétáltunk a Payerbachi Parkba. 1901–1903-ben a várkertész irányításával új parkrészt alakítottak ki egy működő fatelep helyén. Hosszasan elidőztünk a közelében található a mólónál és egy fából készült, stílusában a szaracénhoz hasonlító, a maga nemében különleges pavilonnál. Mintha az idő visszarepült volna egy évszázadot!

A parkban, a strandfürdő mellett 1904-ben, a vasút 50. évfordulója alkalmából felépítették a semmeringi régióban tipikus villa modelljét. Jó lett volna a belső kialakítását és berendezését is látni!

Megnéztük a Schwarza-folyó mentén a kis duzzasztójukat is. Hogy mi célt szolgál? Ha mondták is, nem hallottam, biztosan fényképeztem.

Mi mást tehet az ember ilyen szépségek láttán?

KÉPESLAP BELGIUMBÓL

Brüsszeli képeslap

Brüsszel.

Manneken Pis.

A város kedvence és világhíressége, ma admirális öltözetben.

A pápuák ugyancsak híres zsugorított emberkéire emlékeztet.

Tömeg.

Fényképezőgépek kattogása, filmfelvevők surrogása. Furakodás. Előnyösebb helyzet, kedvezőbb szög keresése.

Az egyszer vagyunk itt szindróma.

Kisfiú, több számmal bővebb tiroli bőrnadrágban. Fején zergetollas, zöld kis kalap.

Mellette a hasonmása, csak nagyítva. Kora a kicsi éveinek vagy húszszorosa.

Ópa, rángatja a markos kezét a kicsi, miért nem fordul el a kisfiú, amikor pisil? Ugye, milyen illetlen dolog, kérdezi nehezen érthető német dialektusban.

Ő nem igazi gyerek, nyugtatja a nagyapja, csak egy szobor.

A gyerek gondolkodik, látszik rajta, valamit nagyon nem ért. Ki is böki: – Lehet, hogy a szoborba belebújt egy igazi gyerek, mert nagyon kellett pisilnie?

– Mondom, hogy ez csak egy szobor! – válaszolja kicsit türelmetlenül a nagyapja, és elindul a Grand Place irányába.

A gyerek húzatja magát.

– Mutatok neked sok szép virágot egy nagy téren – biztatja az unokáját.

– Nem kell, nem akarom! Otthon a mező tele van virággal – tiltakozik a kicsi.

Az illetlen szobrocška teljesen elbűvölte.

Vissza-visszanéz. Pedig már csak az utca végét torlaszoló színes tömeget látja.

KÉPESLAP CSEHORSZÁGBÓL

Prágai képeslap

(Nyolc tinédzser lelkű, bölcskorú barát barangolása a városban)

A vonaton víg sörözéssel, szinte állandó evéssel és nassolással telt a nyolc órás út. Azt, hogy melegünk van, az erőteljes fűtésre fogtuk. Isten ments, hogy eszünkbe jutott volna az étel-itallal bevitt kalória!

Némi késéssel, de vidáman érkeztünk meg Prága főpályaudvarára. Egy-egy pillanatra megálltunk, hogy megcsodáljuk tisztaságát, a mutatós kirakatú boltokkal ellátott hatalmas tereit. Mindenfelé jól öltözött utasokat, kulturált viselkedést láttunk, mintha egy repülőtér tranzitján mentünk volna keresztül.

Rövidesen rátaláltunk a villamosmegállók járdaszíkjére, és bizakodva vártuk az 58-as jelzésű villamost, amit gondosabb útitársaink már otthon kijelöltek mint egyenesen a szállodánkhoz vivő járatot. Jöttek-mentek a piros prágai villamosok, jelzésük ismétlődött, volt, amelyikből négy is elment. Gyanússá vált az 58-as hiánya, amelyre a menetrendtáblázat helybeli és tüzetes tanulmányozása adott magyarázatot. Kiderült, hogy a várva várt villamos csak éjszaka közlekedik. (Igaz, már sötét volt, de az óra mutatója csak késő délutánt jelzett.)

Újratervezés az alig látható-olvasható menetrendről. Hurrá! Egyszeri átszállással megoldható a célba jutás. A Ferenc József által 1901-ben avatott, gránitból épített kőhíd (amely a 19. század közepi híd helyett épült), a Légiók-hídja (Most Legii) elején végleg befuccsolt a közlekedés, autó-autó hátán, a villamossíneken is. Villamosunk talán ötpercenként ha egy métert tudott előrehaladni. Ablakán át nézve úgy tűnt, mintha a tőlünk jobbra levő híres Károly-hídon sem

lámpa, sem teremtetett lélek nem lenne, vaskos teste sötéten ívelt át a folyón. A Moldva (Vltava) túloldalán átszálltunk egy másik piroskára, reménykedve, hogy hipp-hopp a szálloda utcájánál leszünk, és percekben belül elereszthetjük bőröndjeink fülét, a púp a hátunkon zsákot letehetjük. Amikor a hangosbemondó kitessékelt minden utast a kocsikból, szembesültünk a valósággal. Vágányzár – új sínek fektetése miatt. Ilyen nincs! És mégis van! A könnyünk csorgott a nevetéstől. A szállodánkig nagyjából négyszáz méteren keresztül kattogtak bőröndjeink kerekei a macskaköveken.

Még aznap este felszálltunk a rövidített útvonalon közlekedő villamosunkra, amelyen ugyanolyan udvariasan helyet kínált a fiatalabb korosztály, mint az érkezésünkkor a két járaton. Ez aztán ismétlődött, valahányszor járműre szálltunk. Az ember persze rögtön párhuzamot von a hazai utazási és viselkedési morállal.

A Kisoldalra (Malá Strana) érkeztünk – Prága Budájára, amely ellentétben a mi Budánkkal, a Moldva bal partján fekszik –, annak is a főterére. Innen a keskeny Híd (Mostecka) utcácskán át eljutottunk a Károly-hídhöz. A korhű öltözetet viselő lámpagyújtogató, sajnos, már elvégezte feladatát, lemaradtunk egy páratlan eseményről. A szoborcsoportok között álló, a 19. századi gázlámpák hű másolatai visszafogottan, hasonlóan az eredetiekhez, romantikus kékesfehér fénnel világítottak. A híd két oldalán sorakozó barokk szobrok alakja, főként a középső szakaszon, ahová nem ért el a Keresztesek terén és a Karlova utcában sűrűbben telepített gázlámpák fénye, szinte belesimult a sötétbe. Ennek ellenére sokan sétáltak mindkét irányban, sűrűn villantak a vakuk.

Ekkor még nem találkoztunk – talán nem is voltak már ott – a hídon különös testhelyzetben kolduló emberekkel. A következő napokban még néhányszor végigmentünk a hídon, és jó néhány adományra várót láttunk mindkét oldalon s az óvárosi feljárónál. Leborulva, földön nyugvó, összezárt karjuk mögé rejtették az arcukat. Előttük kis

tálka/dobozka, amibe az adományokat várták. Furcsa, de az először látott koldusról nem az áhítatosan imádkozó zárándok vagy muzulmán képe jutott eszembe, hanem egy összecukott széké, aminek látványa nem hat/indít meg. Bár az arcukat nem láttuk, de a testformájukból, testtartásukból – és magunkból kiindulva – inkább a fiatalabb korosztályra vélekedtünk, hiszen nehéz az ízületes, elmeszesedett öreg csontokat órákra ilyen helyzetbe kényszeríteni. Viszont a város turisták által kedvelt más helyein egész ottlétünk alatt nem láttunk kéregetőket, batyuba göngyölt vagyonukat cipelő hajléktalanokat. Mi lehet az oka?

A gótikus hidat, amelyet senki ne hagyjon ki, aki akár csak órákra is megfordul Prágában, IV. Károly utasítására kezdték építeni a 14. század közepén, és a 15. század elején fejezték be. Nem csak a Vár (Hradzsín) és az Óváros közötti leghatékonyabb összeköttetést szolgálta, hanem stratégiai célokat is, ezért a híd védelmére a Kisoldalra kettős, az óvárosi oldalra pedig egy hídtornyot építettek. A híd két oldalán összesen 30 szobrot, szoborcsoportot helyeztek el. Az első 1683-ban Nepomuki Szent János püspök tiszteletére, akit IV. Vencel király a legenda szerint egy zsákban a Moldvába dobott, mert nem árulta el a királyné gyónási titkait. Az utolsó két szobrot Szent Cirill és Metód emlékére állították 1938-ban.

A Karlova utcában, hozzánk hasonlóan, sokan nézegették az egymás mellett sorakozó boltok, vendéglők, sörözők kirakatát, az utcáról betekintheső helyiségeik kínálatát. Az Óvárosi térre végig a gázlámpák hangulatos fényében sétáltunk. A tér épületei aranysárga fénybe öltöztek, az óvárosi Városháza és a Tyn-templom vakító fehéren magaslott fölénk. A tér harmadik magas építményéből, a Szent Miklós-templomból kevés látszott a falait körülvevő állványerdő és a takarások miatt. A tér maga sötétben volt, Husz János szobrát is csak közről lehetett valamennyire látni. A téren áthaladók egy irányba tartottak, a Városháza tornyához, ahol

a hírneves, 1410 óta működő toronyóra hamarosan tíz órát mutatott. Az előtte összegyűlt tömeg velünk együtt várta a harangütést, amelyre megnyílik a két kis ablak, és kezdődik látványosság.

Az óra: bábjátékból, szférakörből és naptárból áll. A három önálló rész egymás alatt helyezkedik el.

A középső szférakör csillagászati órája háromfajta időt mutat: a régi cseh időt – amelyet napnyugtától számítottak – arab számokkal, a mai időt római számokkal és a babiloni rendszer szerint tizenkét időszakra felosztott nappali időt. E körül az állatöv (a zodiákus) jegyei láthatók.

Az alsó óralap a naptár, amely a hónapokat és napokat tartja számon.

A felső részen a bábjátékot, azaz az apostolok menetét az alattuk látható csontváz (a halál jelképe) indítja. Egyik kezével meghúzza a harangkötelet, a másikban lévő homokórát megfordítja. Ekkor jelennek meg az ablakokban az apostolok. Az ablakok fölött a kakas kukorékolni kezd, erre megcsendül a harang, elüti az egész órát, miközben az ablakokban elsétál a 12 apostol. A bábjáték jelenetben más mozgó figurák is láthatók: egy török férfi, aki a fejét rázza, a Hiú, aki tükörbe néz és a Fösvény, akit egy pénzsóvár uzsorás ábrázol.

A fél évezrede működő csillagászati óra a II. világháború végén súlyosan megrongálódott, órásmesteri bravúr volt a háború előtti kinézetét visszaadni.

Nem tudtam ellenállni, hogy ne írjak ennyire részletesen az óráról. Családtagjaim, közeli ismerőseim tudják, hogy szerelmese vagyok a régi, évszázados technikai alkotásoknak. Jobban elbűvölnek, mint a különböző égitestekre juttatott szerkezetek. Talán mert közelről láthatók, tanulmányozhatók, felépítésüket, működésüket értem. És tisztetem azt a precizitást s mívességet, amivel ezeket megalkották az átlagon felüli szakmai tudással és gyakorlattal rendelkező mesterek. Ha a mai szakemberhiányra, a tömegtermelésre és

a szándékosan rövid élettartamra tervezett eszközökre, tárgyakra (nem sorolom tovább) gondolok, még nagyobb csodálatot érzek a múlt csodás emlékei iránt.

A város nevezetességeinek látogatása során mindennap visszatértünk az Óvárosi térre. Így esett, hogy még két alkalommal megörökítettem az Orlojt. Felhős, de tiszta időben és ott létünk egyetlen napsütéses délidejében, amikor az óra aranyozott részei szinte szikráztak a fényben.

A Várba (Hradzsín) a turista előzőnlés idejéhez képest korán érkeztünk, és fél napot ott töltöttük. Így is csak a lát-nivaló töredékére jutott idő a 12 évszázad alatt alakított csodálatos együttesből.

Kívül-belül körbejártuk a Hradzsínból messze kimagasló gótikus Szent Vitus-székesegyházat, amelyet IV. Károly kezdett el építtetni a 14. század első harmadában, és csak 1929-ben fejeződött be véglegesen az építése. Közbeszóltak az eseményekkel teli századok (huszita háborúk, harmincéves háború, az egymást követő uralkodók elképzelései, az építési tervek változtatása stb.).

Voltunk a Régi Királyi palota lenyűgöző méretű, késő gótikus Ulászló termében, amelyben a hatalmas ablakok már a reneszánsz hatást mutatják. Régente a legünnepélyesebb állami ceremóniák színhelye volt, a mai időkben is a köztársasági elnökök megválasztása ünnepségeinek színhelye. A terem hátsó részében látható a bordáskő-lejtő, amelyen megcsúszás-mentesen jutottak be a terembe (és vissza) az „ügyintézési” napokon a városból lóháton érkezők. Megnéztük a régi gyűléstermet, itt ülésezett a régi törvényszék, a rendek egészen 1847-ig itt tartották királyválasztó üléseiket. Manapság a megválasztott köztársasági elnökök itt írják alá az esküjüket. Egy emelettel lejjebb a cseh udvari kancellária irodáját sem hagytuk ki, hiszen 1618. május 23-án itt történt meg a híres-hírhedt defenesztráció, amikor is a protestáns rendek képviselői a vita hevében az ablakon keresztül a várakokba dobták a katolikus hely-

tartókat. Akik, szerencsájukra, puha szemétdombra estek, és nem történt különösebb bajuk. Ennek az esetnek viszont a fehér-hegyi csatavesztés, annak pedig a harmincéves háború lett a következménye.

A látnivalóktól fáradt szemünket a második udvar díszkútjain és a Szent Kereszt-kápolna elegáns neoklasszikus épületén pihentettük. Utána átsétáltunk a harmadik udvarra, hogy megcsodáljuk a Kolozsvári testvérek alkotását, a Szent György-szobrot. A gótikus szobrászat e remekének csupán két hivatalos másolata „él”, az egyiket Klebelsberg Kunó ajándékozta Szegednek, és 1959 óta a Rerrich Béla téren látható, a másik Kolozsvárott, a Farkas utcai református templom előtt áll. De számtalan nem hivatalos másolata található szerte Európában.

A harmadik udvarral szomszédos Szent György téren megnéztük a Hradzsín legrégebbi, épen maradt épületét, a Szent György-bazilikát. Az eredetileg háromhajós román bazilikát Vratislav fejedelem alapította 920-ban, akinek sírja itt található. A templom mellé épített kápolnában pedig Csehország első vértanújának, Szent Ludmillának a csontmaradványait őrzik. Az évszázadok során a templom többször leégett, és a renoválásakor előbb reneszánsz, majd barokk külsőt kapott. A 19–20. század fordulóján végzett restaurálásakor kapta vissza eredeti román formáját. Belépve, az ember tekintetét mindjárt megragadja a dupla barokk lépcső, a szentély mennyezetét díszítő freskók, a gyönyörű román kóruskarzat... és mintha ezeket hangsúlyozná ki az egyszerűnek, szinte szigorúnak tűnő templombelső.

Mire az Arany utcácskához értünk, szembesültünk azzal, hogy itt évszaktól és napszaktól függetlenül mindig turistacsúcsidő van. (Szerencse, gondoltam, hogy évekkel korábban, látogató-hiányosabb időszakban két alkalommal is sikerült tüzetesebben kívül-belül megnéznem az épületeit.) Ha a házacsákák fala rugalmas lett volna, biztosan mindegyik kidomborodik! Pedig réges-régóta nem laknak benne a

néphit szerinti aranycsinálók, de még aranyverő mesterek sem, sőt, Franz Kafka sem, de az irodalmi Nobel-díjas Jaroslav Seifert sem, akit még életében eltüntettek a szellemi életből, sőt a házát is lerombolták a Charta 77 aláírása miatt. Azóta már hivatalosan is büszkék rá!

Az utcácska végében, a börtönudvaron hiába sétálgatott a piros csuklyás, kezében kivont kardot tartó hóhér, senkinek nem volt kedve vele fényképezkedni. Mire végigjártuk a börtöntorony minden emeletét és termét, a hóhér kerekét oldott. Buta turista! Nem tanultad még meg, hogy nem szoktak megisméltódni a látogatásodra-nézelődésedre tervezett idő alatt elszalasztott lehetőségek!

A Józsefváros világhírű műemlékei közül – pénzügyi okok miatt – csak Európa legrégebbi, épen fennmaradt Régi-új zsinagógáját tekintettük meg. Korai gótikus stílusban építették a 13. században (1270-ben). A következő században bővítették az előcsarnokkal, és a nők számára a 18. században toldottak hozzá oldalhajót. Nehéz volt elképzelni, hogy lőrésszerű nyílásain át (mert ablakoknak nevezni a mai fogalmaink szerint elég nehéz lenne) vajon mit láthattak a szertartásból? Fájt a szívünk lemondani a Zsidóváros többi nevezetességéről, de (nekünk) jelentős összegbe került volna, és még sok más látnivaló várt kipipálásra útitervünkben. (Csendesen megjegyzem, ha valaki azt akarja, hogy minél több ember megismerhesse népének kultúráját, életét, hányattatásait, szenvedéseit, azt pl. olcsóbb belépőjegyekkel még látogatottabbá lehetne tenni.)

A strahovi kolostor megtekintését személy szerint kíváncsian vártam, mert eddig egyetlen prágai utam alkalmával sem jutottam el oda. Sem a késő reneszánsz Szent Rókus-templomot, sem a gótikus és reneszánsz átépítések maradványait viselő 12. századi román stílusú apátsági templomot (amelynek két barokk tornyát a 17. században építették hozzá) nem tudtuk megnézni, mert nem voltak nyitva. A múzeumi belépő csak arra jogosított, hogy a két

könyvtárterembe, a kisebb teológiaiba és a két emelet magasságú filozófiaiba a belépést megtiltó korlát előtt, a nyitott ajtón át bekukucskáljunk. A folyosói tárókban elhelyezett kódexeket (vagy talán a másolatokat), természettudományi, régészeti leleteket, a falak mentén kiállított bútorokat, szobrokat, harci eszközöket stb. korlátozás nélkül nézegethettük. Fényképezni szigorúan tilos volt, de ha erre is jegyet váltottál, fel voltál mentve a tiltás alól. Ha ilyen jegyet felmutató látogató érkezett mondjuk valamelyik könyvtárterem ajtajához, a teremőr simán elrángigálta onnan az egyszerű bámszokodókat (minket is), hogy a küszöb előtti zavartalan fotózáshoz helyet biztosítson a külön jeggyel VIP személlyé avatott látogatónak. Annyira udvariatlan „intézkedésnek” minősítettük, hogy el is jöttünk a múzeumból. Igazából azt sem értettem (később sem), hogy miért károsítja a műemléket a külön jegy nélküli fényképezés, jeggyel viszont nem. És ha így van, miért lehetett mégis fényképezni pl. a Szent Vitusban vagy a Betlehemi kápolnában külön jegy nélkül?

A beépítetlennek hagyott régi kertek és parkok mentén lefelé vezető úton visszafordulva a piroscserepes, hosszan elnyúló hófehér kolostorépület és mögüle az ég felé mutató két barokk torony látványa feledtette iménti bosszúságunkat. A járda kicsi gránitköveire szőnyeget terítettek az ősze színesedett levelek. Csak ne csúszott volna rajtuk olyan nagyon a cipőtalpunk!

A prágaiak barokk kegyhelye, a Loreto hírének megfelelően lenyűgöző épületegyüttes. A belépőjegyek megvétele után, mikor beléptünk a kerengő-folyosóba és a pillantásom a belső udvarra, az ott álló Santa casa (Szent Család háza vagy Názáreti ház) márvány falára vetődött, egy vadászkutya sebességével rohantam vissza a pénztárhoz, hogy jegyet váltssak a legális fényképezéshez. Elsőként a gyönyörű, jelenetekkel teli, fehér márvány falú Santa casát jártuk körül. A történet szerint Názáretben ebben a házban jelent meg Szűz Máriának Gábiel arkangyal, tudatván, hogy fiút fog

szülni, Istennek fiát. Ezt az épületet szállíttatta el darabonként Názáretből Dalmáciába, majd onnan az itáliai Loretóba egy katolikus család, akiknek Angel volt a családi nevük. Innen ered a későbbi legenda, hogy az angyalok vitték az olaszországi Loretóba a Szent Család házáat. Az 1625–1631 között épített prágai másolata megindítóan szép alkotás. A kápolna ezüst oltárának belsejében, osztott üveg mögött (alig) látható az ébenfából faragott Madonna szobor. Az 1734–35 között épült kolostortemplom, az Úr születésének-temploma a barokk építészet remeke. A kerengőből hét külön kápolna nyílik, falait szentképes oltárok szegélyezik, köztük Árpád-házi Szent Erzsébeté. Az emeleten különlegesen gazdag kincstár kápráztatja el a látogatót. Ezen kincsek közül a leghíresebb a 6222 gyémánttal díszített monstrancia. Vakítóan csillogott a rejtett lámpák fényében. Itt is őriznek Csehország védőszentjéről, Nepomuki Szent Jánosról egy fából faragott, színes szobrot, amelyet az ismeretlen mester a 18. században, valószínűleg a szentté avatás után készített. A Loreto épületegyütteshez tartozik a belőle kimagasló barokk torony is, amelynek híres harangjátékát, sajnos, nem hallottuk. Nem figyeltük az órákat, valószínűleg a kincstár termeit jártuk a zenélés ideje alatt.

Városnéző útjaink során nem hagyhattuk ki a Betlehem-kápolnát sem. Hatalmas légterű, kiváló akusztikájú terem, amely magában rejt a régi, feltárt kutat is. Belső elrendezése és a prédikátorház is olyan korhűnek látszott, mintha még ott lakna, és mindjárt kilépne a szószék eredeti ajtaján gyülekezete elé a híres prédikátor, Husz János.

Az eredeti kápolnát két kereskedő építtette 1391-ben. Az alapító levélben kikötötték, hogy a prédikáció nyelve csak a cseh lehet. A kápolnát és az 1348-ban alapított Károly egyetemet Husz János mester személye kapcsolta össze. Tanított az egyetemen, és perbefogásáig a gyülekezetnek is prédikátora volt. Hitszónoklataiban olyan gondolatokat

vetett fel, amelyek csak a Károly Egyetem tudományos tanácskozásain hangozhattak el. Husz halála után száz évvel a reformációt hirdető német Münzer Tamás is prédikátora volt a kápolnának. A fehér-hegyi csata után a jezsuitáké lett az épület, akik itt létrehozták az első Műszaki Főiskolát. A rend megszűnése után, a 18. század végén az épület csaknem teljesen megsemmisült, lakóházak épültek a helyén. A huszadik században sikerült újjáépíteni a kápolnát a fellelhető maradványok restaurálása, régi leírások, képek alapján.

A sok séta és nézelődés közben természetesen megéhezik a turista. Prágában nem gond ebédelni és/vagy vacsorázni, gondoltuk. A valóság éppen az ellenkezője volt. A híresebb sörözők szinte mindig telve voltak, a kevésbé kedveltekben meg mi nem bízunk. Szerencse, hogy az U Flekuban még itthonról foglaltunk helyet! Persze, nagyon ügyetlen csapat lettünk volna, ha éhkoppon maradunk, és a szomjúságtól összeragadt szájjal szédelgünk vendéglőről vendéglőre. Barátaink sok címet őriztek régebbi látogatásaikból, és még időben hozzájutottunk a betevő knédlinkhez és sörünkhöz. Lehetett volna mást is enni, de Prágában mást rendelni! – szentségtörés lett volna! Ráadásul kihagyni olyan élményt, mint a Vencel téren a Vytopena sörözőt, ahol számozott peronok asztalainál ülnek a vendégek, és kis piros vonatok húzzák a vagonokat, amelyekben érkezik a finom, helyben főzött Krusovice söröcske, visszafelé pedig elviszik a kiürült poharakat. És persze az 1678-ban alapított *Két macskához* címzett sörözőt sem hagyhattuk ki. Emlékeztek még az U Kocoura kolbászára? Vagy inkább a sörüket dicsérjem? No, és a Blues kocsmá melletti büdöske? Ja, hogy szemtelenül elcsámcsogtuk egyetlen rendelésre vetemedett barátunk sült krumplijait, és ráadásul másodszor is elköveztük? A Svejket tényleg nem említettem? Nem, nem feledkeztünk el róla. Ott kezdtük a prágai sörköstolást!

De azt hiszem, knédliből egyelőre nem kérek repetát.

KÉPESLAPOK EGYIPTOMBÓL

Kairói képeslap

Behajózás Port Saidba.

Keskeny lengőhídon billegünk át a szárazföldre.

A nyolc buszból álló konvoj, mindkét oldalán és elől rendőri biztosítással, Kairó felé robog.

Állandó utaskísérőnk mellé meleg-barna szemű, gyöngyfogsorú arab nőt kapunk helyi idegenvezetőnek. Nyakában hosszú aranyláncon méretes, a végtelenséget jelképező kárthus, karján vastag, mívés karkötő, ujján ízlésesen nagy, sárgaköves gyűrű.

Lelkesen és választékosan beszél angolul hazája történelméről. Állandó magyar kísérőnk nehezen birkózik a választékosságával, az utasok időnként besegítenek a fordításba.

Sólepárlók szaggatják a földet, nyomorúságos vályog kalyibák mellett fut az út.

Aztán hirtelen, a semmiből az út baloldalán pálmaligetek tűnnek fel, karcsú, üde zöld pálmafák állnak katonás alakzatokban.

– Jéééé! Ez meg hogy került ide? – kiált fel egy utas.

A fejek balra csavarodnak, és egyszerre kezd kiabálni, gesztikulálni mindenki. Fényképezőgépek kattognak, felvevők surrognak, az ülőkre szinte ráfekszenek a jobb oldalról felpattanók. Mindenki igyekszik a ritka pillanatot megörökíteni. A fák koronája fölött egy hatalmas hajó felső teste látszik.

Az idegenvezető is kinéz az ablakon, és elneveti magát.

– Ott van a Szuezi csatorna – mondja.

Ezzel aztán arab szépségünk be is fejezi Egyiptomból való kiképzésünket.

Miután mindenki visszatalált az ülésére, közread egy árjegyzékes ékszer és papirusz katalógust, majd kiosztja a

kis táblázatot, amely az angol abc betűit és az azoknak megfelelő hieroglifákat tartalmazza, majd elmagyarázza, mi a teendő rendelkezés esetén.

– Minden megrendelt ékszer és papirusz kép a múzeumi látogatásunk végére elkészül – teszi hozzá, további biztatást adva a még bizonytalankodóknak.

Csend honol a buszban, mindenki lázasan oszt-szoroz, mekkora kártusra, aranyra vagy ezüstre nyomassa, milyen papiruszra írassa szerettei, illetve a maga nevét.

Kairó porfelhőbe rejtőzött, csak a város felett hosszan ívelő K-Ny-i felüljáróról enged némi bepillantást az alatta elterülő, koszban, szemétben fuldokló nyomornegyedekbe.

Belvárosában, a Tahrír téren áll az Egyiptomi Régiségek Múzeuma, vagy ismertebb nevén az Egyiptomi Múzeum neoklasszikus épülete. A kiállított, mintegy 150.000 tárgy közül a leghíresebbek Tutanhamon fáraó (kb. Kr. e. 1335–1325) sírjában talált kincsek.

„Tutanhamonról a 2008–10 között végzett DNS-vizsgálatok kétséget kizáróan megállapították, hogy a híres Amarna-reformmal kísérletező fáraó, IV. Amenhotep (ur. Kr. e. 1355–1337) fia volt, aki uralkodása során az általa választott istenség – Aton – tiszteletére nevét Ehnatonra változtatta. A nagyjából 10 évig regnáló, fiatalon elhunyt Tutanhamon az új – átmenetinek bizonyuló – fővárosban, Ahet-Atonban látta meg a napvilágot, és körülbelül 8 esztendőskoráig Tutanhaton néven élt...

...a 18. dinasztia utolsó sarjaként őt ültették Egyiptom trónjára, Tutanhaton pedig nevelői hatására rövidesen visszaállította Amon isten – és vele az Amon-papság – régi uralmát. A változás nyomán a gyermek fáraó a Tutanhamon nevet vette fel, és feltehetőleg egy évtizeden át uralkodott feleségével...

...Az ifjú király végül igen fiatalon, örökös nélkül fejezte be életét, váratlan elhunytát épp ezért – és a zűrzavaros korszakból következően – sokáig gyilkosságnak gondolták;

egy 2005-ös orvosi vizsgálat aztán a halál okát egy csonttörésből eredő fertőzésre és üszkösödésre vezette vissza, de arra is fény derült, hogy Tutanhamon valószínűleg maláriától is szenvedett.”* Sírját 1922-ben fedezte fel Howard Carter a Királyok völgyében. A csaknem érintetlen sírkamrában öteznél több tárgyat találtak.

A Nemzeti Múzeumban legalább száz turistacsoport tolong, a helyi idegenvezetők egymást túloldítva magyarázzák a látnivalókat és hajszojják teremről teremre a csoportjuk tagjait. Nincs idő gyönyörködni a múlt becses emlékeiben, nincs hely hozzáférni a tárlók üvegfalaihoz, rohanni kell az idegenvető feltartott kézzel lengetett színes muszlinkendője után, hogy senki el ne vesszen a termék, folyosók labirintusában és a tömegben.

Idő múltán, amikor az élménysokk letisztul, valahonnan mégis tisztán előjönnek a részletek, nem mindegyik kiállított tárgyé, csak amelyek a többinél sokkal jobban megérintettek.

Egyik ilyen Tutanhamon híres aranymaszkja volt, amelyet egyébként a sírkincse legfontosabb darabjának tartanak. A fenséges maszk, amelyet a múmiája fejére helyeztek, tizenegy kilogramm, tömör arany, üvegpaszta- és drágakőberakással készültek, az élethű szemek világos kvarcból, a pupillák pedig obszidiánból.

Gyönyörűen megmunkált tárgy a hordozható szentély, a fedelén Anubisz szobrával (Anubisz, az alvilág és a holtak oltalmazója, később a holttestek bebalzsamozóinak istene is, ülő fekete sakált formáz). A szentélyszekrényben főleg ékszerek voltak, mellédíszek, amulettek, illetve a temetési szertartáson használt alabástromtálcák, a nagyszámú istenszobor közül három teljesen állat formájú. Egyikük felfűjt nyakú álló kobra vagy Ureusz kígyót (a Napisten védelmezője) ábrázol.

* Tarján M. Tamás: Tutanhamon sírjának felfedezése.
In: *Rubiconline*, 1922. november 4.

Láttunk sásból vagy papiruszból készített szandálokat, amelyekről elképzelhető, hogy Tutanhamon is hordta őket életében. Ennél díszesebbek is voltak, aranyozott fából készültek bronz, üveg és obszidián berakással. Ezekre a (valószínűleg soha nem is viselt) szandálokra megkötözött ellenségeket festettek azért, hogy a fáraó minden egyes lépésével morzsolja szét a talpa alatti rabot.

Tutanhamon trónszéke aranyfüsttel borított fából, valamint ezüst betétekkel, vörös háttérrel ellátott alabástrommal, üveggel és drágakövekkel készült. Álltunk előtte hosszú percekig, szerettük volna minden részletét megjegyezni, de idegenvezetőnk sürgetése és a helyünkbe igyekvők lökdösődése eltávolított a vitrintől.

A harci szekerekhez érve idegenvezetőnk elmondta, hogy a fáraó túlvilági közlekedésére hat szekeret helyeztek el a sírkamrájában, szétszerelt állapotban. Közülük a két nagyméretűt ünnepi alkalmakkor hajtotta, a kisebb, nagyon díszeset, valamint a három könnyű kocsit hétköznapi használta hadjáratok és vadászatok alkalmával.

A múzeum másik hírességét, a Múmiatermet, amelyben 27 fáraókorai múmiát őriznek, tényleg futólépésben néztük meg. A szűkre szabott időbe a tolongás miatti élményvesztést nem számították bele az idegenvezetők.

A megrendelt ékszerek és papiruszok átvétele hosszabb ideig tart, mint a Tutanhamon kincsek megtekintése.

A Nílus szemkápráztatóan csillog a 40 °C-os hőségben. A konvoj szürke porfátyolban fúrja magát. Giza felé halad.

Arab szépségünk minden percet kihasznál, látni úgy sem lehet sokat, inkább a tevegélésre való alkudozás „tudományába” avatja be a csoportot.

A porfüggönyön keresztül egyszer csak átsejlik a Kheopsz-piramis kontúrja, sok álom, történet, olvasmány megtestesülése. A busz hol araszolva, hol megállva lopja a métereket a piramisokig tartó, fogyni nem akaró úton. A busz egészen felbolydul, a türelmetlenség lassan úrrá lesz

mindenkin. A sofőr sűrűn törölgeti az arcát, a következő megálláskor kinyitja az ajtót. A türelmetlenebbje kilódul a buszból, hogy az alkudozásról tanultakat kipróbálja a gyakorlatban, azaz a bevezető út elejétől a busszal lépést tartó és a tevéik szolgálatát meglehetősen erőszakosan kínáló burnuszos arabokkal.

Hazai utaskísérőnk bosszús arccal kiabál utánuk, a lelükre kötve, hogy pontosan egy óra múlva legyenek a nagy piramis előtti parkolóban. Tőlünk még húsz percet vesz el az araszolás. Az engedetleneknek volt igazuk!

Mint az apró hangyák, szerteszét fut a csoport még foglalatlan kőköckát találni, amelynek tejéről, az irdatlan építmény tövében, diadalmasan mosolyoghat bele a fényképezőgép lencséjébe. Aztán helycsere a fényképezővel. Utána jut még kevéske idő elámulni a könyvekből, képeslapokból, filmekből ismert, sokszor megcsodált emberi alkotáson. Aminek létrehozása ma sem teljesen megoldott rejtély. Elméletek vannak, és mindenki kitart a magáé mellett.

A csoport késve szállingózik a parkolóba, s mikor végre mindenki megérkezik, felmerül az ötlet, hogy még jó lenne megnézni a Mükérisz-piramisban a sírkamrát. Idegenvezetőnk először a szűk és alacsony folyosóval rémisztgeti a klausztrofóbiás vagy arra hajlamos társainkat, majd látva, hogy a csoport többsége nem visszakozik, időhiányra hivatkozik, és mindenkit a buszba terel. Elindulunk egy magaslat tetejére. A távolban a piramisok okker színű gúlák az okker sokárnyalatú köves-homokos tengerében. Jobbra, még távolabb, a homokhegyek gerincén tevekaraván vonul. Sötét, lassan mozgó sziluettek a látóhatáron. Alattunk színes pomponokkal felcicomázott, élénk színű, bojtos takaróval borított tevét futásra nógat a gazdája. A teve felső ajkát kétfelé húzva vicсорít, a grimaszára többen hangosan felnevetnek. Mintha felfogná, hogy ő a nevetés tárgya, dühösen rázza a fejét, végül kelleetlenül engedelmeskedik. Megnyúlt, hosszú árnyékuk, mint iránytű a piramisok felé mutat.

Mire a busszal a szfinxhez érünk, a szmogon áttűnő piramisok mögött nyugovóra készülő Nap sejtelmes ezüst szürkébe öltözteti őket. A szfinx előtt hullámozó turisták és arab zarándokok árnyéka a homok okkerét szürke csíkokkal sávozza. Nehéz keresztülfurakodni a tömegen, és mennél közelebb kerülünk hozzá, annál kevesebbet látunk belőle. Csak messziről engedi magát csodálni, mintha szégyellné arcának sebeit, hiányait. Az árnyék gyorsan mélyül az arcán, amely lassan eltűnik az alkonyat fátyla alatt. Fenséges testének vöröses-sárgás rétegein búcsúzóul megpihen a fény.

Visszafelé megállunk egy illatszer-kereskedésben, ahol a szokás szerint teával, kávéval kínálnak. Közismert francia, olasz parfümgyártók nevéhez kapcsolva fáradhatatlanul szagoltatják, kínálják, parfümjeiket. Huszonnégyfélé. A morgolódás egyre hangosabb, a vitrinek körbejárása után kisomfordálunk a kellemes, légkondicionált tereméből. Ennyi idő elég lett volna a fáraó sírkamrájának megnézésére, dohog hangosan egyik csoporttársunk. Egyetértő morgás kíséri szavait. A lázadás magjai későn és száraz homokba hullottak.

Másik útvonalon, a belvároson keresztül megyünk ki a fővárosból. A szmog már megszűnt, mindennek éles kontúrja van. Az esti fényárban aranykupolák, tornyok csillognak, aransárgában tündökölnek a paloták, mecsetek.

Búcsúzóul Kairó a legszebb arcát mutatja.

Gízai piramisok

Az út baloldalán hirtelen elfogynak a házak és a pálmafák. A kitágult teret porfüggöny zárja le, amelyen egyszer csak átsejlik a Nagy Piramis kontúrja. A busz megtelik izgalommal. Az utasok egymás szavába vágva kiabálnak, mutogatnak kifelé, a csodára. Csak Juci-Buci nem. Vörös és fekete, vastaghúsú amazonok, harminc és negyven között. Állandóan vihognak, mint a csitrik. Másokkal ellentétben ők azért jöttek Gízába, mert tevegelni akarnak a sivatagban, vil-

logó szemű arab kíséretében.

Már az egész busz tudja, mindenkinek elmondták.

Csak vigyázzatok az arabokkal, nehogy eltevegeljenek veletek egy sivatagi hárembe! Olvastátok Bowlest? Na?!... na?! Az oltalmazó eget. Egek!... Igen, eget. A filmet se?

Juci-Buci vihog, szikrája se gyúl a felismerésnek. Én szívesen elmennék, mondja vihogva Buci. Juci, mint akit csiklandoznak, felsikkant, és rábólint.

Míg a többiek a látvány izgalmába feledkeznek, Juci-Buci az ablakon keresztül megpillantja az első tevét, rajta álmaik arabját. Fiatal, jóképű, rövid bajusza alatt érzéki szája mosolyra húzódik, mikor észreveszi a rábámuló Juci-Bucit. Nem burnuszos, öltözete fehér ing, fekete nadrág, ellenzős sapka. Juci-Bucinak láthatóan így is tetszik.

Hosszú a sor a busz előtt, az idegenvezető előre megy tájékozódni.

A buszban percről-percre feljebb kúszik a hőmérséklet. A vezető kinyitja az ajtót. Juci-Buci egyformán és egyet gondol. Fejükbe csapják műfű-zöld, légyűző, rojtos peremű kalapjukat, és lecsörtetnek a buszról. A sofőr felugrik az

Gíza – Nagy piramis és a szfinx (1999)

ülésből, arabul ordít utánuk. Útközben abbahagyja az ordítást, méltatlankodva néz utánuk, majd dohogva visszaül a helyére.

Juci-Buci egyenesen a tevéhez tart. Finomkodó mozdulattal kezüket a kalapjuk tetejére helyezik, és beállnak a csábpózba. Hau macs? – mutat a tevére Buci, és várakozóan néz az arabra. Az elérti, és mind a harminckét fogát rávillantja Juci-Bucira. Not for sale, mondja lágy arab kiejtéssel. Juci-Buci összevihog.

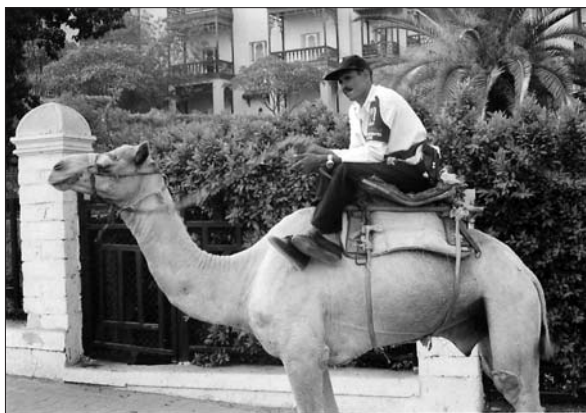
Buci megböki Jucit, most rajtad a sor. Vifill kosztet, mutat ő is a tevére. Az arab láthatóan nem tud mit kezdeni a kérdéssel, hát megismétli: Not for sale.

Juci-Buci tanakodik. Nem tudod, hogy’ kell mondani franciául vagy oroszul, hogy mennyibe kerül, kérdezi Juci Bucitól. Buci a vállát vonogatja. Vigyoruk már feszélyezi az arabot. A fene egye meg, hogy egy nyelven se ért! Miből él ez meg, méltatlankodnak.

Hangosan felröhög a teve.

Az arab megfordul a nyeregben. Az ingujján piros szélű, fekete karszalag. Rajta egymás alatt, fehér betűkkel: POLICE, arany színnel arabul, pirossal németül.

Gíza – rendőr tevéen (1999)

KÉPESLAP FINNORSZÁGBÓL

HELSINKI KÉPESLAP

Megérkezés

Mosolyogtatóan kezdődött a repülőút.

A beszálló kapu előtt várakozók nagy része japán utas volt, a férfiaknál jóval nagyobb számban nők. A gépen szokatlanul hangosan rendezkedtek, majd az elhelyezkedésük után azonnal magukra aggatták fehér maszkjaikat. Csak azért találtam szokatlannak, mert a váróban egyiken sem láttam maszkot. Némi rosszmájúsággal figyeltem, hogy mit tesznek, amikor a légikísérőktől megkapták az ebédjüket? Maszkon keresztül, pontosabban alatta esznek, vagy mégis leveszik magukról? Bizony levették! Vírus ide, bacik oda, gondosan összehajtva a táskájukba csúsztatták maszkjaikat. Evés után lehunytt szemmel pihentek, újra maszkban. Hogy közben esetleg mégis csak bekaptak a bacikból/vírusokból is egy adagot, úgy látszik, felejtethető szempont volt.

Délutánba hajlott az idő, mikor a Helsinki-Vantaa-i repülőtérről megérkeztem a szállodába. A 9. emeletről olyan páratlan látvány fogadott, amilyent sem előtte, sem azóta nem láttam. Északon a Székesegyház mögött hideg szürkés-kékbe, kelet felé egyre haragosabb indigókékbe borult az ég. A piactér és a kikötő felett, mint zsinórpadlásról a színpad fölé lógatott drapéria, hatalmas, sokárnyalatú szürke felhőgomolyagok függtek, alattuk a szeptemberi, délnyugati napfényben fehérebbnél is fehérebben világítottak a piactér patinás épületei, a városházától végig az elnöki palotáig. A kép hátteréből emelkedett ki a Székesegyház vakítóan fehér, fenséges tömbje, kupolája fehér védőfólia alatt várta a felújítást. Az ég indigókékje, mint az asztalra ömlött tinta, kelet felé húzódva az Uszpenszkij-katedrális aranyozott hagymakupolái felett terült szét, és a kikötőben árnyat vont a hul-

lámokon megcsillanó napsugarakra.

A levegőt megtöltötte a várakozás csöndje. Aztán, ahogy előadás kezdetekor elsötétül a színpad és a nézőtér, éjszakai sötét lett, és ömleni kezdett az eső. Az erkély korlátjáról befröccsenő hideg cseppek betessékeltek a szobába.

Mire a bőrröndömet kipakoltam, elállt az eső, az ég megszabadult komor színétől és felhőgomolyagjaitól. A nyugovóra készülődő Nap lágy fénybe öltöztette a kikötőt, aranyos-krémszínnel vonta be az épületeket a piactéren, és az idő múlásával egyre nagyobbakat nyújtott az árnyékokon. A tiszta levegőben mindennek olyan éles kontúrja volt, mintha gyerek rajzolta volna óriási rajzlapra.

Nyakamban két fényképezőgéppel szélesebesen elindultam a Szenátus térre, a Székesegyházhoz. Tudtam, csak tíz percekben mérhető időm van a fényképezésre, de ki akartam használni a lágy fényt, megörökíteni a meredek lépcsősor felett a Székesegyház korinthoszi oszlopait, körben az Egyetemet és Könyvtárat, a Szenátus épületét (ma minisztériumok vannak benne), a város legrégebbi kőépületét, a Sederholm kereskedőházat. És természetesen II. Sándor cár szobrát, körben a mellékalakokkal, a négy, őrt álló oszlopra szerelt elegáns kovácsoltvas lámpákat.

Még jutott fény a Pohjola ház főbejáratának és felette a második emeletig körbefutó, a Kalevala mitikus alakjait megörökítő díszfűzérnek a fényképezésére is.

Mire a Svéd Színházhoz értem, kigyulladtak az utcai lámpák, a város esti lüktetésre váltott.

Másnap reggel, a piaci nézelődésem közben meglepődve szembesültem a valósággal: az épületek valójában pasztell-színűek, csak a tegnapi különös égi jelenség változtatta őket vakító fehérre, majd aranyos krémszínűvé.

Templomok

Az Uszpenszkij-katedrális a piactértől nem messze kis híddal összekötött félsziget, a Katajanokka gránitdombján épült a 19. század második felében. A vörös téglás építmény arany hagymakupolái napsütésben vakítóan izzanak a kikötő felett. A templom nemcsak kívülről impozáns, belső kiképzése is fenséges, szemet gyönyörködtető a díszítése. Ikonosztázát híres festők képei alkotják. Hatalmas csillár ereszkedik le a csillagos eget ábrázoló kupolából, uralja az oszlopok közti teret. Az ikonosztázzal szemben, a templom hátsó falánál az ajándéktárgyakat árusító szakállas pópa készségesen elstutogja a legfontosabb tudnivalókat a megvételre kiszemelt tárgyról. Nem tudtam ellenállni, egyházi énekeket tartalmazó CD-ét vettem Nikolaj Gedda és a templom híres férfi kórusának az előadásában. A címét három nyelven írták a borítóra. Érdekes a címek különbözősége, mindegyik nyelv másként fejezi ki a dalban imádkozás áhítatát, amellyel az Urat dicsérik. Angolul: „Ki tudná emberi szavakkal leírni”, németül: „A szeretet hatalmáért imádkozom”, oroszul: „Mert dicsérve vagy”. Magyarul meg talán az lehetne: „Téged dicsérünk, Uram”. Gyerekkorom óta csodálattal hallgatom a gyönyörű pravoszláv énekeket, amikor megláttam az ajándéktárgyak között, úgy éreztem magam, mint aki váratlan kincsre lelt!

A templom teraszáról, a gránitdomb tetejéről élénk tárul az öböl a kikötőivel, a horizontig szélesedett, hatalmas vízfelület, benne a szigetek kisebb-nagyobb zöld foltjaival. Partközelsben látni lehet a vízből kiálló, fényes gömbölyűre csiszolódott gránitsziklákat, a róluk felröppenő sirályokat.

Városnéző útjaim során sok helyen láttam a változatos méretű gránitdombokat, amelyeket az élő környezet kialakításakor beterveztek a tájba. Nem robbantották le, hanem hozzá-, vagy ráillesztették az épületeket, a tereket, a növényeket, a közlekedési utakat. Az olimpiai stadiont és a

hozzá kapcsolódó sportlétesítményeket is ilyen környezetben építették, amelyet leginkább a 17 emeletes torony felső szintjén levő kilátóból csodálhattam meg. Jól látszanak az épületek között kiemelkedő dombok, amelyeken életet tört magának a természet, nem csak fű sarjadt a sziklák mélyedéseiben és apró repedéseiben, nagyobb méretű növények is sikerrel hódítottak a gránittömbökön.

A sziklás adottságot kihasználva hozták létre a múlt század hatvanas éveinek végére a város egyik híres látnivalóját is, a Sziklatemplomot. Építése épp úgy indulatokat váltott ki a lakosságból és megosztotta az embereket, mint annak idején a franciákat az Eiffel-torony építése. A hatalmas méretű sziklából robbantással vájták ki a belsejét. Tetejét vörösrézből készült kupolával fedték be, amelyet sugarasan elhelyezett betonbordák tartanak. A bordák közötti üvegfedéseken keresztül kapja a templom a természetes világítást, amelyben jól érvényesül a rusztikus gránitfal rózsaszín-szürke színe. Berendezése a lehető legegyszerűbb, a tér nagy részét a kopott-kékre festett padok foglalják el, ülэшuzatuk pink színe az első pillanatban bizarnak tűnik. Az oltár egyszerű asztal, tőle balra a gyertyagyújtáshoz kialakított emlékező hely, majd az orgona, mögötte a sziklára erősítve az orgonasípok. A templom akusztikája kiváló, alkalmas koncertek tartására, zenei felvételek készítésére.

Az ide belépőt mindig halk, klasszikus zene fogadja. Az egyszerűségében is páratlan látvány és a zene padba ülteti a látogatót, és annak is áhítattal telik meg a lelke, aki soha nem hajtotta fejét imára.

Néhány perce érkeztem a templomba, a hátsó padok egyikébe ültem le, ahonnan beláttam az egész teret. Minden részletét igyekeztem az emlékezetembe vésni, majd sietve, mint aki tilos dolgot cselekszik, néhány kattintással felvételeket készítettem. A gépet ölembe tettem, és alig rebegtem el magamban a köszönetet az Úrnak, hogy ide is eljuthattam, ezt a különleges alkotást is láthattam, amikor a pillanatnyi

csend után megszólalt Mozart C-dúr zongoraversenyének 2. tétele. Az újabb csoda, a ráadás.

Még a kilencvenes évek elején a rádióban hallottam egy dalt, ami valójában zenei aláfestéssel mondott szöveg volt, és nagyon megfogott. Röviddel ezután megint hallottam a számot, a dal címét is és az információt, hogy ez egy készülő magyar film betétdala.

Budapesten, a (régi nevén) Felvonulási téren tartott sátoros vásár pavilonjainak egyikében véletlenül rábukkantam a film dalait tartalmazó kazettára. A film terv maradt, vagy soha nem mutatták be, nyilvánosan biztosan nem. Az utána következő években olyan gyakran hallgattam a szerző által „Etűdök szavakra és hangokra” nevezett felvételt, hogy a szalag megnyúlt, és a végén már csak nyávogásnak hallatszott minden dal. Legkedvesebb közülük továbbra is a legelső alkalommal hallott szám maradt.

Hiába kerestem az elnyűtt kazetta helyett újat zeneboltokban és zenei antikváriumokban, mintha soha nem lett volna, mindenki csak a fejét ingatta. Közben odaadtam a kazettát egy számítógépes ismerősömnek, aki azzal biztatott, hogy van lehetőség digitalizálni a szalagot, és azzal a zene minőségén is lehet javítani. Az illető válás miatt költözködött, és valahol elkeveredett a kazettám, nyoma veszett.

A számok utáni kutatást egyetlen percig sem adtam fel, és a You Tube-on ráakadtam az egyik dalra, onnan tovább keresgélve rátaláltam a többire is egy „dalvadász” révén. Mint írta, évekig kereste a neten, míg rájuk akadt, aztán összegyűjtve közkinccsé tette. Így jutottam hozzá – a számítástechnikához értő másik barátom segítségével – a dalokat tartalmazó CD-hez. Azonnal a számítógépemre menttettem, biztonságból két CD-re írtam ki, és áttettem mp3 lejátszóra is. Az örömöm gyermeki volt. Heteken keresztül megunhatatlanul hallgattam, sokszor még lefekvéskor is, így aludtam el, a fülemre akasztott kutyúkkal. Bár a sikeres vadászat öröme idővel halványult s az mp3 lejátszón azóta sokszor

cseréltem dalokat, zeneműveket, a két biztonsági CD is a polcon várja, hogy újra lejátsszam, de a zenei anyaghoz, főleg a legkedvesebbhez kötődő megfoghatatlan, megmagyarázhatatlan és rabul ejtő érzések újra élednek, akárhol és akármikor meghallom Mozart gyönyörű zenéjét.

Ez csendült fel a Sziklatemplomban, és telibe talált. Végigszaladt rajtam az utóbbi másfél év teljes örülete, az örökös töprengés, a minden nap feltett kérdés, hol hibáztam, mit rontottam el, és tényleg nem vettem észre egyetlen olyan jelet sem, amely számomra elfogadhatatlan következményhez vezetett? A kialvatlan éjszakák, idegrendszerem megroggyanása, elkeseredett, kétszínű játék a látszat fenntartásáért, magányos küzdelem a csomókban hulló hajamért. „Egy anya a gyereke száz éves koráig felelős érte és idegeskedik miatta”, mondta a szülészorvos közvetlenül a gyerekem születése után, aggódó kérdésekre válaszolva. Ennél lényegre mutatóbban senkitől sem hallottam megfogalmazni az anya viszonyát a gyerekéhez. Ültem a padban, folyt a könny a szemüvegem alól, nem mertem megmozdulni, nehogy valaki észrevegye, hogy sírok. Megvártam, hogy a közelemben levők elmenjenek, csak akkor töröltem meg az arcomat.

Távozóban, kint az előcsarnokban falra akasztott fatáblát pillantottam meg, amelyen számtalan rekesz volt. Hosszú, könyvjelző formájú papírok álltak ki belőlük. A magyar feliratából kiemeltem egyet, és elolvastam a ráírt szöveget: „Mi hozhat segítséget a legsötétebb éjszakában? A bizonyosság: Jézus jobban szeret engem, mint elgondolhatnám”. Nehezen hittem el, hogy a véletlenek így összejöttek. De tény, úgy éreztem, biztatást kaptam a jövőre.

Bevallom, később is, ha elbizonytalanodtam a dolgok jobbra fordulását illetően, újra elolvastam az idézetet. Hogy mennyit segített a hit, és mennyit oldott meg az idő? Nos, ezt nem latolgattam.

Suomenlinna

– A világörökség részét, Suomenlinnát ki ne hagyj! – tanácsolták Helsinkit járt ismerőseim. – Látnod kell, akármilyen időt fogsz ki! Menj át hajóval a szigetekre, maga az út is élmény! Az öböl vizéből kiemelkedő, a hullámok által simára koptatott gránittömbök a rajtuk pihenő sirályokkal neked, akinek örökké nyakában lóg a fényképezőgépe, lencsevégre kínálkozó pillanatok!

A napijegyem érvényes volt a Suomenlinna erődszigetre menő kompokra is, a reggeli kihajózás mellett döntöttem. A kompok a piactér melletti állomásról indultak.

A piacteret már elfoglalták a húsokat, gyümölcsöket, bogyós terméseket, halféléket, virágokat árusítók narancssárga sátrai. Közöttük lazításként az asztalaikról kötött gyapjú holmikát kínálók, a díszcsokrokat, a koszorúkat színes levelekből készítő kézművesek, az akvarelljeiket, kis akril- és olajképeiket kiállító művészek. A part mentén csónakjaikból nyers halakat és sült halételeket kínáltak a távolabbi szigetek lakói.

A teret zárás után mindennap nagy nyomású vízzel tisztára mossák a locsolóautók, morzsája sem marad a piacozásnak (a sirályok nagy bánatára!). A gömbölyű fejű kavicsokkal kirakott, az esti fényekben csillogó-villogó teret a sétálók veszik birtokba. Sehol kordon, sehol mobil vagy stabil vaske-rítés, sehol a hivatalos épületek előtti utat a tértől elválasztó vastag fémlánc, nincsenek hatalmas, szorosan egymáshoz simuló virágládák, amelyek mögött ráadásul fegyveres őrség léte ad nyomatékot a megközelíthetatlenségnek.

Ebben a reggeli órában még nem sokan voltak kíváncsiak Suomenlinnára, talán 25-en, 30-an szálltunk ki a hajóból. A hidakkal összekötött, öt szigetből álló szigetcsoporton, amely a világörökség része, a 18. század közepén kezdődött el egy nagyszabású, majd' harminc évig tartó munka. A finneket az akkor már ötszáz éve uralmuk alatt tartó svédek,

hogy megvédjék magukat a hozzájuk hasonlóan földéhes, háborúskodó szomszédoktól, a szigetekeken a gibraltárihoz hasonló, bevehetetlennek tartott tengeri védelmi rendszert építettek ki. A svédek legalább is így hitték és tartották. Árulók azonban mindig voltak (vannak, lesznek), így lettek a sziget és ország elfoglalói az oroszok, és ezzel többszázéves svéd uralomtól szabadították meg a finneket. Bő százéves orosz fennhatóság következett a finnek életében. De az is tény, hogy Helsinkit 1812-ben I. Sándor orosz cár indította el a gyors fejlődés útján azzal, hogy a Finn Nagyhercegség fővárosává tette.

Ha nem figyeled a kitett táblákat, csak a térképemben mélyedsz el, könnyen úgy jársz, mint én, hogy hirtelen fegyveres egyenruhás terem előtted, és az orrod előtt lévő táblára mutat, amelyen szemüveg nélkül is olvasható nagyságú betűkkel tudatják, hogy katonailag elzárt terület. Fordulj vissza! Ha nem értenéd, az őr szigorú arccal néz veled farkasszemet, és cövekként áll előtted. Mögötte a Tengerészeti Akadémia épületegyüttese. Ha ezek után van még kedved barangolni ezen a szigeten, a part mentén eljuthatsz a következő szigetre vezető hídhoz. Mire felérsz a híd felére, a túloldalon a kopár, lepusztult házak látványa visszafordít. Egyébként addigra kicsit elegend is lesz a gyaloglásból, jólesik kapucsínó mellett pihentetni a talpat sütiögető cipőket. Finom volt a kapucsínó!

Az erődsziget negyven éve békés, civil életet él, állandó lakói a turistautaktól kissé távolabbi övezet házaiban laknak. Van boltjuk, iskolájuk, van templomuk, amelyet ágyúcsövekből és hajóláncokból álló kordonnal vettek körül, persze csak jelképesen, hogy a múlt darabjait méltó helyen őrizték és mutassák be. A templom tornyát még az orosz időkben világítótoronyra cserélték, a tetején azonban kereszt van. Bevallom, először fel sem tűnt, míg fel nem hívta rá a figyelmemet két turista, akik élénken hadonászva mutogattak a toronyra. Vannak éttermeik, múzeumaik, van falatnyi

strandjuk a mögötte magasodó földsánc és néhány kisebb gránitszikla karéjában. Évente sok kiránduló, turista nézi ámulva és borzongva az egykori erődrendszer széles falait, a földsáncai alatt megbúvó katakombák emberi tartózkodásra nehezen elképzelhető belmagasságait (pontosabb lenne belalacsonytságot vagy belmélységet mondani), a katonák szálláshelyeit, a tiszteknek és segédeknek épített faházakat. Az erődrendszerbe telepített partvédelmi ütegeket még az is megcsodálja, aki nem rajong a haditechnikáért. Földsánccal teljesen körbevett mélyedésben kialakított, erős beton talpazatra szerelt síneken lehetett az ütegeket előre, löállásba hozni, hátratulva pedig a csövüket lenyomni az alapzathoz, hogy a tenger felől láthatatlanná váljanak. Onnan, a fák kivételével csak a földsáncok, bunkerek, katakombák tetejének smaragdzöldje látszott, míg mozgásba nem lendült a hadigépezet. Van félkör alakú fordítóra szerelt ágyú is, a monstrum irány- és helyzetváltoztatását ezzel a megoldással gyorsan el lehetett érni. Az egykor pusztító fegyverek ma békésen figyelik a város kikötőinek hajóforgalmát.

Az ilyen, méretükben is lenyűgöző harci eszközök nem csak egy nép múltjának sok pusztítással és pusztulással teli korszakára emlékeztetnek, hanem vonzó fényképezkedési hátterek is. A legnagyobb ütegnél fiatal pár fotózta egymást. A lány vidáman pózolt az ágyúcsőre könyökölve, löállásban tartott kezét az ágyú felé irányította, majd szétnyitotta a kabátját, és mindkét kezét széttárva hagyta, hogy a tengeri szél szárnyként lebegtesse a könnyű, meg-megcsillanó anyagot. Mire az ágyú közelébe értem, ők már menni készültek. A szigetnek ez a része kihalt volt, ezért gyorsan megszólítottam őket angolul. A lány arcáról eltűnt a vidámság, őseitől megörökölt bizalmatlansággal nézett felém, és sietve tovaindult, a srác is utána. Gyorsan összeszedtem az orosz tudásomat. Már régóta nem beszéltem oroszul, szóltam utánuk jó hangosan, de remélem, megértik a kérésemet, szeretném, ha készítenének egy fotót rólam. A fiú visszafor-

dult, elvigyorodott, és készségesen átvette a gépemet. Biztonságból rákérdezett az exponáló gombra. A lány a kijelzőre nézett, és egy lépéssel hátrébb küldte a fiút. Két felvételt is készített, megnézte velem, hogy sikerült-e, elégedett vagyok-e a fotókkal, és csak utána mentek tovább.

Álltam az ösvényen, a tenger felé fordulva, a széllel dacolva, boldogan, és arra gondoltam, hogy kétszáz évvel a sziget bevétele után én is az oroszsal győztem Suomenlinnán.

**Megérkezés Helsinkibe –
a sötét felhők alatt még ragyognak az épületek
(2009)**

KÉPESLAP GÖRÖGORSZÁGBÓL

Thesszaloniki képeslap

Még fel sem szállt velünk a Budapest felé tartó járat, máris visszakíváncsoztunk Thesszalonikibe.

Sikerült megcsípnünk a neten egy akciós repülőgépjegy kínálatot, aminek a szépséghibája annyi volt, hogy meghatározott időtartamra szólt. Kit érdekelt ez abban a pillanatban!

Ismerőseink szerint ismét „nem biztonságos helyre” utazunk, mint jó néhányszor az elmúlt évek során. De akkor sem hallgattunk a „jó szóra”, most sem tartott vissza, hogy ekkor már forrongott az ország, az életszínvonal hűsbe-vágóan romlott, csökkentették a fizetéseket, a nyugdíjakat; az árak, valamint a munkanélküliek száma nőtt, a gazdaság az összeroppanás szélén állt. Athénban rendszeresek voltak a kisebb-nagyobb tüntetések. Komolyan szóba került az ország kilépése az Európai Unióból. Mindössze annyiban vettük figyelembe a híreket, hogy készpénzben vittük magunkkal az utazásunkra tervezett összeget.

Elő a 70-es évek *Görögországi útleírását!* Állítom, hogy annak az útikönyv sorozatnak a kiadványait ma is eredményesebben lehet használni, mint az újabbakat. A történelmi óvárosok, városmagok látnivalóinak, utcáinak a nevei ritkán változnak, és a régebbi könyvek sokkal alaposabb, részletesebb leírásokat tartalmaznak irodalmi, művészet-történeti, vallási és egyéb szempontból egyaránt. Érdekes volt szembesülni az új, angol nyelvű *Lonley Planet*nek a városra vonatkozó ismertetésével. Gyakorlatilag ugyanazt tartalmazta, mint a negyven évvel ezelőtti magyar nyelvű kézikönyv, és többnyire hiányoztak belőle azoknak a látnivalóknak a leírása, amelyeket a régi sem említ, talán, mert az angol könyv kiadása után épültek, vagy ismertetésük már meghaladta az előírányzott oldalszámot.

Mennyi látnivaló fér bele a három és fél napba? Késő estig jegyzeteltünk, mit is szeretnénk megnézni.

Igen, tudjuk, Görögország második legnagyobb, a Thermaikosz-öbölben épült és a Balkán legforgalmasabb kikötőjű városába készülünk. A városba, amelyet Nagy Sándor sógora és utóda, Kasszandrosz makedón király alapított felesége, Thesszaloniké emlékére i. e. 315-ben. Alig négyszáz év múlva Pál apostol hirdeti az új hitet, amelynek egyik vértanúhalált halt mártírja Szent Démétriosz, aki a város védőszentje lett. Innen származik Cirill és Metód is, akik missziójukban a kereszténységgel együtt az írásbeliséget is terjesztették. A város Galériusz római császár uralkodása idején éli a legdicsőségesebb időszakát. Tudjuk azt is, hogy a negyedik századtól gótok, szlávok, arabok, normannok, vandálok tizedelik a lakosságot, pusztítják a várost. A megpróbáltatások után azonban mindig talpra áll, és a 17. század végéig jelentős kereskedelmet bonyolít Velence és a török birodalom között. A török uralom alatt elveszti gazdasági szerepét, jelentőségét, és csak ötszáz év múlva, 1912-ben válik függetlenné. Lehetne felleégni, de nem, öt évvel később óriási tűzvész pusztít a városban, amelynek nyomán a város épületeinek és műemlékeinek egy része súlyosan sérül vagy elpusztul, a török negyed füstté, hamuvá válik. Néhány év múlva egy francia építész terve nyomán modern városközpont épül, amely ma is meghatározza a városképet. A második világháborúban emberáldozatai súlyosak, elveszti zsidó lakosságát, gazdasági életében újabb hanyatlás következik. De ismét talpra áll, és ma megint a Balkán fontos kereskedelmi központja. Az ókeresztény és a bizánci korszakból jó állapotban fennmaradt vagy restaurált épületek és az évek során feltárt újabb emlékek sokasága teszi a várost élő múzeummá, többségük mára a világörökség része.

A megtekintésre tervezett templomok és más műemlékek listája gyorsan növekszik, már tízen túl tartunk. Elő a színes sorkihúzókat, lilával a feltétlenül látni kívántakat, zölddel a

nagyon jó lenne oda is eljutni, narancs színnel a de jó lenne, ha még arra is jutna idő!. Ugyanígy megtartva a fontossági sorrend szerinti színeket, bejelöljük a görög származású ismerősünktől kapott várostérképen a feltárt romok, városfalak, tornyok, nevezetes épületek helyét. Ha egy óvadás látná a színes pettyekkel teli térképünket, biztosan tapsikolna a gyönyörűségtől. A múzeumokat az esőnap(ok)ra tartalékoljuk, de ez csak önmagunk ámítása, lelkiismeretünk nyugtatása. Mindketten tudjuk, az eső sem riaszt majd vissza egyetlen kijelölt műemlék megtekintésétől sem. Három és fél nap! Meglátjuk, mi fér bele!

Az első (fél)nap

Mikor megérkeztünk a szállodába, csapot-papot magunk mögött hagyva, uzsgyi, ki az utcára, megnézni a szemben lévő kis ortodox templomot, tekintettel arra, hogy a *Lonley Planet*ből tudjuk: a templomokat általában délben zárják, és csak késő délután nyitják ki. Éppen keresztelőre készülődtek, minden csupa rózsaszínű meg fehér csipke, fodor, színes édességek halmai kecses üvegtálakban, csupa virág minden, bejárat, boltívek, padszélek. Izgatottan rendezkednek a rokonok, szívüket és pénztárcájukat kitárva várják a kicsi lányt, aki, mint kiderül, negyedik gyerekként érkezett a családba. A gyerek – mondták – a család kincse és jövője, s majd gondviselője a megöregedett, megfáradt szülőknek. Csak mosolyogtak rácsodálkozásainkon, és elnézőek voltak a kattintásainkra. A templomban, a beszélgetés közben derült ki, azért gázolunk térdig szemétkben az utcán (amin el is csodálkoztunk, mikor a repülőtérről a busszal beértünk a főpályaudvarra), mert éppen az ortodox húsvét hétfőjén érkeztünk, a városban nagycsütörtök óta nem volt takarítás.

Másfél-két kilométeres gyaloglás után kijutottunk a Leóforosz Nikis nevű tengerparti sétány egyik végére, a Nemzeti Szabadkikötő dokkjához. Kicsit szeles volt az idő,

a hullámok hangosan csapódtak a parthoz. Innen, ha a fényképezőgépet zoomoltuk, a párás távolban viszonylag jól lehetett látni a sétány másik végét lezáró Fehér tornyot. Latolgattuk, hogy elgyalogoljunk-e a toronyhoz, ami jól megnövelte volna a visszaút távolságát. A járművel való közlekedés lehetőségeit nem ismertük, inkább visszafordultunk a szálloda felé. A sétánnyal párhuzamos utcákat vettük szemügyre. Felfedeztünk egy nyálcsorgató süteményekkel, pékárukkal megrakott boltot, és természetesen vittünk pár mintát belőlük a szállodába. Még szerencse, hogy a tervezett látnivalók útvonalától kissé távolabb esett az üzlet, különben néhány kilóval súlyosabban értünk volna haza. Útközben ráakadtunk egy régi fal- és bástyamaradványra, amely, ha jól betűztük ki és vélekedtünk a tájékoztató tábla görög szövege alapján, a kilencedik században épült. A szűk utca mentén hosszan elnyúló falat csak a szemünkkel követtük. Ez volt a Top Hané, amelyről kizárólag az ott vásárolt görög-angol nyelvű útikönyvben találtunk adatot – azt is már csak itthon. Itt állomásozott a Vardari várórség, és az 1732-ben kiadott okmány alapján a törökök tizenkét ágyút és rengeteg muniációt helyeztek el a toronyban, noha az Oszmán birodalom ebben az időben békében élt a szomszédjaival.

Frissen felújított szállodánk az Egnatia sugárút folytatásában, a Monastiriou-n volt, a pályaudvar szomszédságában. Ami a metróépítés miatt pont úgy nézett ki, mint évek óta a Keleti pályaudvar környéke (csak náluk ez lesz az első vonal). Szállásunk előnyeként említhetem a nagyon kedves személyzetén és a kívül-belül fantasztikus tisztaságán túl a közeli pályaudvarnál lévő városi buszok nagy részének végállomását. Ha sikerült megtalálni a városnézéshez kiválasztott busz indulási helyét a hatalmas téren, a visszaút tévedhetetlenül a szállodához vezetett.

A városi buszok vezetőivel egészen jól lehetett az angollal boldogulni, sőt az utca népével is, soha nem voltunk patt helyzetben a látni kívánt műemlék, park, kézműves boltok,

bazár miatt. Ugyanakkor sehol nem leltünk angol nyelvű ismertetőkre – sem múzeumban, sem a műemléki templomokban, sőt sok helyen a műemlékek utcai eligazító két-nyelvű tábláján is leragasztották az angol feliratot. Legalább hat könyvesboltban jártunk, de angol nyelvű útikönyvet sem találtunk Thesszalonikiról, csak az utolsó napon bukkantunk rá a kétnyelvű görög–angol útleírásra.

A templomok kapuján ugyanakkor gyakran három-, négy-, ötnyelvű feliratot is láttunk. Volt, amelyik arra hívta fel a figyelmet, hogy a templom szent hely, illő öltözkében lép-jünk be, volt, amelyik a templom nyitva tartásáról tájékoztattott, de ilyen szövegű tájékoztatót is találtunk: „Az ortodox keresztény mise alatt a nem ortodox keresztények nem tartózkodhatnak a templomban”.

A második nap

A következő napon korán indultunk a felsővárosba, a Vlatadesz-kolostorhoz, hogy délig a felsővárosban lévő műemlékekhez is eljuthassunk.

A keskeny, meredek sikátorok és a macskaköves, kanyargós utcácskákat szegélyező házak faácsolatos emeletei, farácsok mögé rejtett ablakszemei régi, középkori és török időköt idéznek. Mennél feljebb jutottunk, és visszatekintettünk az öböl felé, annál szebb látvány tárult elénk.

Elértük a negyedik században épült masszív városfalat, amelyet, az útikönyvek szerint, részben a hellén korból származó alapokra építették, és a török uralom utolsó évszázadáig több ízben is átalakították. A régi városfal fele ma is megvan, mintegy négy km hosszúságban, aránylag jó állapotban. Több helyen is lehetett látni a falhoz „ragasztott” épületeket, vagy éppen épületromokat, az újabb kor szükség szülte emlékeztetőit, a falon átütött nyílásokat, amelyek ablakként, ajtóként szolgálhattak az azóta elbontott házaknak. A falon túli városnegyedeket a városkapukon keresztül

haladó buszjáratok kötik össze az öböl mentén fekvő negyedekkel. A fal mentén haladva több befalazott kapura bukkantunk. A tornyok közül a leghíresebbhez, a Láncos toronyhoz, amely a török időkben épült, időszerűe miatt nem mentünk fel. Utolsó napunkon a Fehér Toronyból kaptuk lencsevégre az Eptapirgiot, ismertebb nevén a Hét tornyot.

A várofallal szemben nyílik a Vlatadesz-kolostor (Moni Vlatadon) bejárata. A békés kolostor – amely Pál apostol emlékéét is őrzi – bejárata ugyan nyitva volt, de épületeibe nem tudtunk bemenni, nevezetes 14. századi freskóit nem láthattuk. Hangulatos udvarán kommunikációra képtelen kolostorszolga söprögetett, és az udvar hátsó felében hatalmas ketrec alatt az örök élet szimbólumai, csodaszép pávakakasok illegették magukat a tojók előtt. Az egyik kakas mintha fogadna bennünket, egészen közel jött a rácshoz, szétnyitotta gyönyörű farktollát, és legyezőmozdulat nélkül állt előttünk. A sok színes pávaszem kíváncsian kandikált ki a rácson, mintha azt kérdeznék: Ti honnan kerültetek ide? Minden épületet komótosan körbejártunk, remélve, előbb-utóbb feltűnik az udvart tisztogatónál beszédesebb kolostorlakó, aki hajlandó velünk szóba állni. A kolostorudvarról lélegzetállító kilátás nyílt a városra és környékére. Ott is elbámultunk egy ideig, aztán megkerestük a térképünkön a következő kijelölt látnivalónkat.

Utunkat a kolostortól távolabbi városkapuval szembeni meredeken lefelé lejtő utcán folytattuk, az ötödik század végén emelt Szent Dávid-templom (Osziosz David) felé. Időközben szemerkélni kezdett az eső, a poros, macskaköves utcákon csúszkálva haladtunk előre. Idős hölgy jött elébünk az udvarra, és hívott, lépünk be a félhomályos templomba. Kérdezte, németül beszélhet-e, és arra is figyelmeztetett, hogy nem fényképezhetünk. Nehezen szokta a szemünk a sötét belsőt, csak lassan bontakozott ki az apszist borító, páratlanul jó állapotban maradt mozaikkép.

Az asszony elmesélte, hogy a templom története Galériusz

császár idejében kezdődött. A császár lánya, Theodora, aki titokban felvette a keresztséget, fürdőt építtetett, ahol keresztényüldöző császár apja előtt rejtve gyakorolhatta a hitét. A fürdőt Krisztus mozaikképével díszítette, de a képet ökörbőrrel eltakarta, illetéktelen szemek ne láthassák. Maga a templom a római fürdő romjain épült a késő ötödik században, és a Zakariás prófétának szentelt Latomosz monostorban állt. A templom kicsi, négyszögletes, görögkereszt alaprajzú építmény, keleti végén apszissal, négy sarkában dongaboltozattal fedett kis beszögelésekkel. Az apszis mozaikja az ötödik század végén készült. Központi alakja a fiatal, szakállatlan Krisztus, aki mandula formájú dicsfényben (mandorla), szívdarvány ívén ül, lába előtt az Éden négy folyója, amelyek a Jordánba folynak. Körülötte az evangélistákat (Máté, Márk, Lukács és János) jelképező szimbólumok, a kompozíciót kétoldalt Ezékiel próféta és Habakuk próféta képmása zárja.

A kis templomot a 12. század közepén felújították, színvonalas freskókkal díszítették. A déli dongaboltozaton lévő, Krisztus születését, a keresztelést, Krisztus színeváltozását (csak töredéke maradt fenn), a jeruzsálemi bevonulást, Krisztus szenvedését a Gecsemáné kertben, valamint a Szent Szűz passióját ábrázoló freskók túléltek a századokat. A törökök az uralomra jutásuk után ugyanis a mecsetté alakított templomnak a belső falát bevakolták, alatta rejtve maradtak a freskók. A törökök az épületen is változtattak, a nyugati bejáratot megszüntették és a bejáratot a déli oldalra helyezték, a templom tetőszerkezetét átalakították. Tíz évvel az ország függetlenné válása után, 1921-ben alakították vissza keresztény templommá és Szent Dávidnak ajánlották fel. Az apszis mozaikját 1927-ben tárták fel, a falfreskókat pedig 1972–1975 között. Ma az UNESCO világörökség része.

Azt hittük, képeslappal pótolhatjuk az el nem készíthetett felvételeket, de a végén csalódnunk kellett, csak a belépő árát kérte el a néni, lapot nem tudott adni. Lehet, hogy kis

baksissal kinyithattuk volna az elzárkózás zárát?

A déli harangszó előtt értünk le Éliás próféta templomához. Az útikönyv szerint ez Thesszaloniki egyik leg-elegánsabb bizánci emlékműve, egy dicsőséges korszak búcsúja, a bizánci építészet legjelentősebb utolsó alkotásainak egyike. Kolostortemplom volt, amit a törökök szintén mecsetté alakítottak át. Az 1950-es és 60-as években állították helyre, külső falazott pilléreit kibontották. Nagy kupolájának átmérője 5,5 m, a hozzá csatlakozó négy kisebb apszis bővíti a belső teret. A falazat kialakítása, a tetőzet gyönyörű kúpcserepekkel borított felülete egyedülálló külsőt kölcsönöz a templomnak, amely a konstantinápolyi templomi építészettel rokon. Belsejének díszítése a külsejénél kevésbé mutatós, inkább művészettörténeti szempontból jelentős. A kápolna és a boltívek mozaikjai a 14. századból valók. Az alacsonyabb falakat szintén ebből a korból származó freskók díszítik, amelyek Krisztus életének jeleneteit és Mária halálát ábrázolják. 1988 óta az UNESCO világörökség része.

Leérve a város főutcájára, az Odosz Egnatián folytattuk utunkat a Dimarchiu térig. Ide fut be az Arisztotelész utca, amelynek közelében található az ólommal fedett, hat kupolás épület, a Bezesten, a boltíves piactér. Attól kezdve, hogy beléptünk a hatalmas vaskapun, fűszerek illata fogadott és kísért, míg a boltok ékszer, ruha, érme, régi fegyver, hangszer és még ki tudja, mi minden kínálatát a vásárolni nem szándékozók pillantásával végigfutottuk. Ez itt nem az olcsó árúk piaca.

És itt van nem messze a Kapani, a keleti bazár. A piac hangulata valóban keleti, minden kapható, fűszerek, édességek garmadával, olajbogyó, zöldség és gyümölcs, de a többnyire nálunk is ismert fajták, újat, ismeretlent alig látunk, az egységes piac itt jól „tetten érhető”. A kis utcákon hömpölygő tömeg előtt trancsírozzák a húsokat (bármelyiket), de kik és mikor veszik meg az üzlet belső terében felhalmozott húsmennyiséget? Náluk is a munkaidő után

kezdődik a bevásárló roham? Szinte minden fellelhető, a régit utánzó rézedények, kis findzsák, különböző emléktárgyak mellett lehet ruhaneműt, élelmiszert, zöldséget, gyümölcsöt vásárolni. A holmik is ugyanazok az olcsó kínai termékek, mint nálunk, a játékok is, a „népművészeti” tárgyak is bővlik. Ami nem, az a kézműves üzletekben vásárolható, annak ára van.

Kicsit lejjebb, a tengerpart felé, a volt zsidónegyed területén gyönyörű, 16. századi épületet néztünk meg, a Yahudi hamamot. Kisebb-nagyobb kupoláinak vörös mázas kúpcserepes fedése légiesen könnyedé varázsolják a külsejét. A fürdő egészen a 20. század elejéig működött, utána üzleteket alakítottak ki benne. Északi részében található a virágpiac, amelyről a fürdőépület a kedvesen hangzó „louloudadika” nevet kapta.

A harmadik nap

Nagyon sajnáltam, hogy nincsenek működő hamamjaik. Álltunk a Lutra Paradiszu előtt, amelyet még a hatvanas évek végén zárták be, és elszomorodva láttuk az idő múlását az épületen. A park felőli része még mostohább, ott már birtokba vette a természet, gyökerek, ágak túrják, bontják a falait. Oda nem ért el mentő kéz, fűrés, kapa, gyomirtó. Kár, mert biztosan sok turistát vonzana belső terei kialakításának látványa, működésének bemutatása.

Szomszédságában találjuk a város egyik legszebb bizánci műemlékét, a kis Panagia Chalkeont, vagyis a Rézművesek Boldogasszonya templomot. A bejárat feletti felirat szerint 1028-ban épült, s görögkereszt alakú alaprajzával a bizánci egyházi építészetnek olyan jeles alkotása, hogy évszázadokon át mintaként szolgált a templomépítők számára. A vöröstégla, illetve cserépdíszítés igen dekoratív külsőt kölcsönöz neki. A templom gyönyörűen faragott faajtaja nyitva állt, a bejáratot még pálmaágak díszítették, az elmúlt ünnep-

napokra emlékeztettek. Belső terét hatalmas csillár koronázza, freskói a török idők fehér mészrétege alól kiszabadított értékes 11., illetve 14. századi alkotások. A központi kupolában *Krisztus mennybemenetele*, a narthexben az *Utolsó ítélet*, a nyugati kapu felett a *Szűzanya halála*, a szentélyben pedig *Krisztus születése*, és a *Templom felajánlása* című festményt csodálhattuk meg.

A Rézművesek kis temploma a 11. századi Thesszaloniki kézművességének fejlettségéről és polgárainak gazdagságáról tanúskodik. A hajdani iparosok utódai ma is ott dolgoznak a templom körüli utcácskák műhelyeiben. Amikor az első nap arra jártunk, a mesterek valószínűleg sziesztáztak, csak a kirakatüvegen keresztül csodálhattuk meg a ránézésre is mives munkákat.

A Rézművesek Boldogasszonya-templomával majdnem szemben, a túloldalon az egyik épület nyitott kapuján át benézve, az udvarban újabb templomot pillantottunk meg. Bevitt a kíváncsiság. A templommal összhangban alakították ki az épület hátsó frontját és az udvart, a kapu fölötti boltozat freskóit. A belseje zsúfoltan díszes volt, ikonosztáza viszont meglepően egyszerű. A húsvét nyomai, a széthintett szirmok még a padlón száradtak. Az épület utca felőli részén, a bejárat mellett, falra erősített plexilap alatt ráakadtunk a templom nevére is. Görögül kellett kibetűznünk, de biztonság kedvéért lefényképeztük a feliratot. Ezt a Theodorasz nevű templomot egyetlen útikönyv sem említi, a Google-nak sincs adata, mintha nem akarnák szaporítani Thesszaloniki megtekintendő templomainak egyébként is nagy számát.

A Rézművesek Boldogasszonya-templomától egy utcasarokra, a Venizelou és az Egnatias kereszteződésében állványokkal körbevett romos mecset áll, amelyet már a gyorsan növekvő növényzet is birtokba vett. Bizonyítékul, hogy a felújítására tervezett pénz évekkal ezelőtt elfogyott. Ez a híres, 1467–68-ban épült Hamza bej mecset. Nevét II. Murat szultán csapatest parancsnokáról kapta. Elsőként az

impozáns, nyolcszögletű kupoladobon fekvő, kupolával fedett részt építették meg, a többi termet és oszlopsort a későbbi időszakban. A török idők után mozi működött benne, a híres Alkazar, a melodramák, török filmek és legfőképpen a szegények mozija.

A 8. századában épült Agia Szophia, azaz a Szent Bölcsesség-templomát tartottuk a legkevesbé vonzónak az addig látottak közül. A bizánci Thesszaloniki számára fontos volt, hogy közigazgatási, gazdasági és vallási szerepének hangsúlyozására a konstantinápolyihoz hasonlóan felépítsék a saját Szent Bölcsesség (Agia Sophia) templomukat. A kísérletnek, hogy a bizánci típusú, kereszt alaprajzú, központi kupolás templom és a nyugaton honos háromhajós bazilika-szerkezetét egyesítsék, zömök, kupolás épület lett az eredménye. Kevés természetes fényt kap a templombelső, a csillárok világítása nélkül a freskókat, képeket alig lehetne látni. A templom zöld szószekét, amelyre hat, különböző márványból készült lépcsőfok vezetett, minden szárazföldi és tengeri utazó a világ egyik csodájaként ismerte. Korinthuszi oszlopfőinek különlegessége a balra elhajló, „szélfújta” levelek. Az Agia Szophiát a törökök 450 évig, Görögország felszabadulásáig mecsetként használták.

Ugyancsak a Szent Bölcsesség utcában, de az Odosz Egnatia hegy felőli oldalán, kis téren áll a város legrégibb keresztény temploma, a Szűz Máriának szentelt Agia Paraszkevi-templom. A leírások szerint római villa maradványaira épült az 5. században, életkorát az ókeresztény bazilika típusú alaprajz is tanúsítja. A római épület mozaikpadlójának részletét feltárták, amely szintén alátámasztja a templom korát. A 12. század húszas éveitől, amikor a várost visszafoglalták a frankoktól (1224-ben), nevezik Archeiropoietosznak a „nem emberi kéz alkotta” Szent Szűzet ábrázoló ikonról. Az 5. században bazilikát emeltek a tiszteletére, amelyet az évszázadok során többször is átalakítottak, a török időkben mecsetként is működött.

A földszinti két oszlopsoron és a déli emelet oszlopain talált mozaikmaradványok mintái a korai keresztény kor egyedülálló mozaik művészetéről tanúskodnak. Sajnos, a felújítási munkák miatt a templom zárva volt, csak kívülről sikerült félkörben megtekinteni a műemléket, és az utcai imafülkében felvételt készíteni a – feltehetően – Szent Szűz ikonjáról készített szentképről.

A következő úticélunk a Szent György Rotunda megtekintése volt, amelyet a keresztény üldöző Galérusz császár mauzóleumának építették a negyedik században. Később keresztény templommá alakították, s annyi más társához hasonlóan török mecset lett belőle a 15. században, és egy minaretet is építettek mellé. 1912-ben az ortodox egyházhoz került, majd az 50-es évek végétől múzeumi épület lett. Most is éppen állványzat vette körbe a falat, a bejárat fölötti boltívben már a helyreállított, aranyszínű mozaik égbolt tündökölt. A főkupola freskói szintén restaurálásra várnak.

A Rotundától nem messze épült Galériusz palotája, amelynek helyén áll a Panteleimon (a Megváltó Színeváltozása) nevű kis bizánci templom. A szolgálatot ellátó idős hölgy éppen locsolta az udvar kövezetét annak ellenére, hogy működtek az égi locsolók, és minden ázott, nedves volt. Szívesen beszélgettünk volna vele, de ő csak görögül volt hajlandó mormogni. Így hát a nemzetközi mutogatással bekértük magunkat a templomba. Úgy látszott, megbízik bennünk, mert nem jött utánunk, kint locsolgatott tovább. Mi pedig igyekeztünk gyors fotózással meghálálni a bizalmát. A városban vett útikönyv fotóit a mi felvételeinkkel összehasonlítva megállapítottuk, hogy a könyv kiadása óta eltelt tíz év alatt a templom belsejét kicsit átalakították.

A templomból kijutottunk az Odosz Egnatiára, saroknyira Galériusz császár diadalívétől, amely csonkasága ellenére is lenyűgöző. A császár 303-ban, a perzsák felett aratott győzelmeinek emlékére emeltette. A diadalív épségben megmaradt két főlábazatán négy vízszintes sávban futnak körbe

a márvány domborművek, amelyek Galérius győzelmes mezopotámiai és örményországi hadjáratát örökítik meg. A diadalívtól nem messze volt egy másik diadalív is. A kettőt kupola kötötte össze, s alatta két fontos út keresztezte egymást. Az egyik a mai Odosz Egnatiával párhuzamosan haladt, a másik pedig a Szent György-Rotunda, illetve a Megváltó Színeváltozása-templom helyén álló császári palotához és a kocsi- és lóverseny pályához (hippodromhoz) vezetett.

A diadalíven túl emelkedik a széles lépcsősorú, fehér kövekkel borított, stílusa alapján az eddig látott templomokhoz képest csecsemőkorú építmény. Az eső permetez, az utcán esernyő alól nézelődni nem nagyon szórakoztató élmény. Megnézzük! – bólintunk össze. Úgy van, ahogy gondoltuk. Szép tágas, a bizánci templomok félhomályához képest világos. Fehér márvány a szószék és az ikonosztáz elhatároló térelválasztó. Fehér márvány az ikonosztáz is, benne a szentek ezüstben csillognak.

Oldalkápolnájába halkán léptünk be, mert láttuk, előttünk egy középkorú, egyszerű öltözetű asszony tartott ugyanoda. A kápolnában gyönyörű, dúsan faragott, fából készült, egész falat betöltő, oltárszerű keretbe foglalt arany-ezüst ikon, Szűz Mária a Kisjézussal. Az ikont körben aranyhímzésű bordó bársony csík keretezi. Az ikon alatti részt is sűrű mintás, arannyal hímzett kárpit fedi. Fantasztikusan szép mestermunka az oltár legparányibb darabja is. Nem akarjuk zavarni az áhítatot, az asszony szinte révületben csókolgatja az ikont védő üveget. Mennénk is kifelé, mert úgy érezzük, mintha kívülről leselkednénk egy idegen lakásba. Mire elszánjuk magunkat, az asszony befejezi az imádkozást. Az oltár oldalán lévő spry-vel lefújja az üveget, ahol kezével és szájával hozzáért, a fertőtlenítés után az ugyancsak odakészített kendővel szárazra törli. Rögtön eszembe jutott, hogy gyerekkoromban, meg később is, milyen kikerekedett szemmel néztem a pravoszláv templomokban az ikonok,

mozaikok csókolgatását, és azt, hogy az emberek egymás után ugyanazt a helyet csókolják, „a másik szájára helyezik a sajátjukat”. És boldog voltam, hogy ez a katolikusoknál nem szokás! A templom neve Panagia Dexia vagy röviden Dexia, érdemes felvenni a látogatási tervbe.

Közelben a buszmegálló, visszavitetjük magunkat az Agóráig, és onnan gyalogolunk fel az Agiosz Dimitriosz bazilikához. Meghökkenő, hogy milyen durván nyomolnak a járművekre a megállóban várakozók, meg sem várva a leszállók kikászálódását. Ha nem vagy eléggé szemfüles leszálláskor (mondhatnám úgy is, hogy erőszakosan kifelé csörtető), fenn maradsz a járművön, mert a befelé nyomakodók nem hagynak helyet és időt a leszállásra. Csúcsforgalom idején mindig katasztrofális volt a dulakodás, de nekik a mindennapokkal együtt járója. Mi is nehezen sodródunk be a buszba, majd utána ki a szabadba.

A bazilika története épp olyan változatos, mint a felette múlt századok.

Demeter (Démétriosz) előkelő család sarja, aki csatlakozik az egyre szélesedő, de még tűzzel-vassal irtott keresztény tanok hirdetőihez. Amikor a császár tudomást szerzett róla, hogy a római hadsereg katonája, Demeter keresztény, a fürdő börtönébe záratta. Volt a császárnak egy híres, legyőzhetetlen gladiátora. Vele mérkőzött meg Demeter börtönismerőse, aki előtte áldást kért a szenttől a harchoz. A küzdelmet „Demeter Istene, segíts nekem!”-kiáltással kezdte, és legyőzte a császár kedvencét. A császár haragjában kivégeztette Demetert. Vértanúsága emlékére a negyedik század vége felé a római fürdő helyére kis kápolnát emeltek, amelynek környékén gyógyító hatású, illatos olaj tört fel a föld mélyéből. Mártíromságának híre gyorsan elterjedt, s annak színhelye hamarosan népszerű zarándokhellyé vált.

Az ötödik század első felében Leontiosz illíriai prefektus díszes templomot építtetett a kis kápolna mellé. A hetedik században az építmény leégett, de Thesszaloniki lakossága

újjaépítette, sőt, öthajós bazilikává bővítette. A 15. század végén a török hódítók mecsetté alakították. 1912-ben, Thesszaloniki felszabadulásakor a templomot visszaadták a Szent Démétriosz rendnek.

Az 1917. augusztus 6-i tűzvészben a város nagy részével együtt a templom is leégett, de 1926 és 1948 között helyreállították, és ismét megnyitották. A gyönyörű, 43,5 x 33 méter belső terű bazilika a mai napig megőrizte az eredeti épület térszerkezetét. A felújítás során nagy gondot fordítottak arra, hogy minden eredeti építészeti elemet megmentsenek. A templom előtti egykor átriumos udvar kútházának maradványa még ma is látható.

Ennek a zsúfolt napnak a kavargó élményével indultunk vissza a szállodánkba.

De még egy pillanatra maradjunk a templomoknál. Az utcán mindegyik mellett van legalább egy kis imafülke, ahová a járókelők, öreg-fiatal egyaránt, lelki szükségletének megfelelően betér, az ott elhelyezett szentkép előtt gyertyát gyújt (kis kötegben vannak a fülkében), két keresztvetés között imádkozik, fohászkodik, kér, köszönetet mond, aztán megy tovább az útjára. A buszok utasai is, gondolom, a helyiek, rendre keresztet vetnek, amikor a jármű egy-egy templom előtt elhalad. Na, ez gyerekkoromban nálunk is szokás volt, igaz, akkor többnyire gyalog közlekedtünk.

A negyedik nap

Bevallom, a rengeteg látnivaló és élmény közül engem a legjobban az Olimposz látványa bűvölt el. Tökéletesen tiszta idő fogadott, amikor az utolsó nap délelőtt a felsővárosban lévő Szent Pál (Agiosz Paolosz) templomot néztük meg, és annak mellvédjén gyönyörködhattunk a hófödte ormokban, szinte megérintható közelségben.

Nem csoda, hogy a görög mitológiában az istenek lakhelyének tartották, és Homérosz is olyan gyönyörűen ír

Odüsszeia eposzában róla. Innen ereszkedett le múzsája, Calliope, és adott ihletet a költőnek az eposzainak megírására.

„Szólt s ezután elment a bagolyszemű Pallasz Athéné,
szállt az olümposzi csúcsra: az istenek el nem enyésző
székhelye az, mondják. Soha szél nem rázza, nem ázik
záporban, sose hull rá hó, de a szép levegőég
felhőtlen, s futkároz rajta a tiszta verőfény:
ott mulatoznak a boldog olümposzi istenek egyre.”

(Homérosz: *Odüsszeia*, 6. ének 41–47, fordította: Devecseri Gábor)

A templom nem volt nyitva, de az egyik mellékajtóban megjelent egy idős ember, és kezével invitált, hogy kövessük. Kicsi irodán keresztül beléptünk a templomba, és mikor a gépünkre mutatva kérdeztük, hogy szabad-e fényképezni, igent intett. Jól lehetett fotózni, mert a díszítés nélküli fehér falak, a boltívekben az ablakosorok elég világosságot adtak. A templombelsőre, azt hiszem, az *elegáns* szó illik, a bizánci templomokra jellemző túlzásúfoltság, félhomály, a túl sok díszítés, kép, freskó helyett szellős volt, világos, a szinte vakítóan fehér falak mintha égi dimenzióba emeltek volna. A végén pénzt akartunk adni az öregnek, de ő elhárította és a perselyre mutatott, hogy amit neki szánunk, oda tegyük bele. Isten szolgája vagyok, szólalt meg németül. Kérdeztem volna azonnal a templomról is, de kiderült, egy-két mondatnál többre nem telik a német tudományából.

A kint vett kézikönyvünk sem tesz említést a templomról. A város itt már meredeken fut a hegynek, a szép új épületek zegzugosan épültek egymás fölé, legalább is aluról nézve így látszott. A piac is az út elejéről kapaszkodott a hegy felé, az árusok kétoldalt kínálták portékáikat, asztalaiknak lába igazodott a lejtőhöz. Hatalmas rákokat láttam a halasnál. Kérdeztem, hogy idevaló-e az áru, nevetve válaszolt, hogy Portugáliából hozták. Szent ég! Mekkora utazott, hogy itt

kerüljön felszolgálásra, vagy a család asztalára. Tíz euróért kínálta.

Délben értünk le a tengerpartra, a Fehér Toronyhoz (Lefkosz Pyrgosz), és már megjelentek a bárányszerű felhők, ráültek az Olimposz csúcsaira, a havas hegymagok színe összefolyt a felhőkével. A híres torony, amely a város jelképe, a 15. században épült, és a 19. század második felében lebontott városvédő velencei erőd maradványa. A török időkben sokáig a janicsárok börtöne volt. A Mahmud szultán uralkodása alatt engedetlen, kivégzett janicsárok emlékére Véres Toronyként emlegették. 1869-ben a börtönből kiszabadult rabok fehérre festették, ekkortól nevezik Fehér Toronynak. A festéket csak 1985-ben távolítottak el róla.

Jelenleg a Bizánci Múzeum állandó kiállítása kapott itt helyet, amely huszonhárom évszázad legfontosabb történetéről ad ismereteket, mintegy 450 négyzetméternyi területen. Különböző gyűjtemények kaptak helyet: szobrok, freskók, mozaikpadlók és falmozaikok töredékei, ikonok, érmék, feliratok, fazekas, üveg- és fémtárgyak, a 11. században Thesszalonikiben talált arany és zománc amulettek. A minél szélesebb körű tájékoztatáshoz igénybe vették a számítógép közvetítésével a ma technikai lehetőségeit. Ugyanakkor a torony speciális belső elrendezése miatt nincs lift, és nincsenek egészségügyi helyiségek, sem kávézó. A bástyáján körbesétálva viszont gyönyörködni lehet a városban, lehet csodálni az öböl kék vizét és a föléje magasodó Olimposz látványát. A lépcsők komótos meghódítása megéri a fáradságot.

Elindultunk a sétányon helyet keresve, ahol egy kávé és sütemény mellett pihenhetünk, nézelődhetünk. A tavaszi napsütésben, hétköznapi, mit sem törődve a gazdasági helyzettel, a hosszú tengerparti sétány számtalan kávézója és étterme zsúfolva volt, görög beszédük után főleg helyiekkel, többségükben fiatalokkal. Gesztikulálva, kicsit lármásan beszélgettek még evés közben is, élénk mimikájukról bármit

le lehetett olvasni, csak elkeseredést nem. Lehet, hogy a belső helyiségekben akadt volna szabad hely, de mi is a nap-sütésre, az öböl, a felhőkkel koronázott Olimposz látványára vágytunk. Már magunk után hagytuk a sétány felét, amikor feladtuk, befordultunk az Arisztotelész utcába. Az első boltban megvettünk az ebédszendvicsünket. Bár nem erre vágytunk, de nagyon éhesek voltunk.

Hazafelé

A Thesszaloniki felé tartó repülőúton, mivel gyönyörű, tiszta idő volt, két helyen is láttam havas hegyláncokat, amelyeket a pilóta többszöri útvonal tájékoztatása alapján igyekeztem azonosítani. Közben valahol Koszovó és Macedónia határán repültünk, és észrevettem egy hosszú viaduktot, amelyet egészen jó minőségben sikerült lefotóznom. A nagyításban tökéletesen látszik még a kiszáradt folyómeder is. Visszafelé, sajnos, tejfehér felhők takarták el a lelátást, hiába készültem, hogy újra „lövök” néhány képet. Talán lesz még alkalmam újra szemügyre vennem fentről a gyönyörű hegyes vidéket, vigasztaltam magamat.

Bármikor visszamennék, ha lehetne, mert – ha csak a listánk kipipálatlan tételeit veszem sorra – volna még mit nézni (hát még azok, amelyeket listára sem vettünk!), élvezni a görög ember derűjét, nyitottságát, a finom ízeket, a város vidám lüktetését.

Amiről elfelejtettem írni, az talán nem is érdekes.

KÉPESLAPOK JORDÁNIÁBÓL

Keraki képeslap

Minibuszunk közeledik a Közel-Kelet legnagyobb keresztes lovagvára, Kerak felé, amely a jordániai al Karak városkában található, a Holt-tenger keleti partján. A keresztesek Crac des Moabitesnak hívták, és sokszor ma is ezen a néven említik a várról szóló írások. A háromszögletű fennsík déli, elkeskenyedő szirtjén helyezkedik el a vár. Már látjuk is a drapp és a tejeskávébarna sok árnyalatából összeálló látványt, a kopár fennsík nyúlványán a magasba törő, vaskos falakat, a sarokbástyákat, a lakótorony még mindig fenséges romjait, a városnak a hegyoldalban és a vár végében épült szögletes elő-épületeit.

Sofőrünk, Habib, talpig munkaruhában: cipője csillogó fekete, acélkék nadrág, valamivel sötétebb árnyalatú kötött mellény, ragyogó fehér ing, a mellény színével egyező nyakkendő. Munkaadójának elvárása szerint. Bár rövidre nyírt, göndör hajában már megjelentek az ősz szálak, még a férfikor felfutó ágán lehet. Tömött, fekete bajusza alatt telt ajkai gyakran nyílnak mosolygásra. Ő az idegenvezetőnk is, Akabától az idáig tartó úton részletesen mesélt a sivatagban élő beduinok máig is élő szokásairól – érthetően, de dallamosan ejtve az angolt. Szülei gyermekként még sivataglakók voltak, felnőtt korukban éltek a kormány által jelentős összegekkel támogatott és ösztönzött nomád életmód felcserélésével. Felkért, legyenek a tolmácsa, amit a megtiszteltetés mellett csöppnyi bosszúságnak éreztem, hiszen emiatt nem jegyzetelhettem a hallottakat. Beszélt arról, hogyan fogadják a beduinok az ismeretlent és hogyan a családtagot, kezük üzenetéről, ahogyan a kávé vagy a teát kínálják, ahogyan a csészét tartják megállapodás vagy fontolgtatás esetén. Elmesélte, miért nincsenek temetőik, hogyan és hova temetik halottaikat, hogyan szereztek asszonyt a férfiak a

régi, hagyományos módon, hogyan változtak a férfi-nő kapcsolatok, a házassági szokások a mai időkben... és számtalan anekdotát arról, hogyan bosszulták meg a tevék rúgással, leköpéssel, lepisiléssel az őket ért „sérelmeket”, a rossz bánásmódot – még évek múlva is felismerve az „ellenük vétő” személyeket. Habib érzékeli a pissenés nélküli csendet, elégedett nyelvcsettintéssel megígéri, hogy folytatni fogja a történeteit. Kezével előre mutat, az erőd felé, és erőteljesebb hangon belekezd a vár fontosnak tartott ismeretetésébe.

Fulk jeruzsálemi király Pagant, a komornyikját nevezte ki a Jordánon túli területek urának. Az ő irányításával építették fel 1142-re a várat, vagy, mint ahogy arab neve is jelenti, az erődöt. Kedvező fekvése következtében hamar átvette a délebbre fekvő Montreal várától a Damaszkusz és Egyiptom, valamint Mekka közötti kereskedelmi útvonalak ellenőrzését, valamint a beduin pásztorok felügyeletét.

Kerakot unokaöccsei örökölték, akik bástyákkal erősítették meg az erődöt, továbbá az északi és déli oldalon sziklába vájt mély árkokkal megközelíthetetlenné tették.

1176-ban Renauld de Chatillon beházasodással szerezte meg Kerakot, és ennek biztonságában fosztogatta a vár alatt elhaladó karavánokat. Szaladin szultánt azzal bűszította fel, hogy csapataival Mekka ellen indult. A szultán válaszul 1183-ban megostromolta az erődöt.

Erről az ostromról fennmaradt egy legenda – mesélte tovább Habib. Történt, hogy éppen az ostrom idején tartotta esküvőjét a 18 éves Toroni IV. Humfried és a 11 éves Izabella, jeruzsálemi királyi hercegnő. Szaladin lovagi erényeiről tett tanúbizonyságot, a tárgyalások eredményeképpen ugyanis megígérte, hogy ostromgépeivel nem löveti azt a tornyot, ahol a friss házások a mézesheteiket töltik. Az arab ember mindig szerelempárti, sóhajt bele Habib színpadiasan a mikrofonba. Háta mögött nevetésbe torkollik a kuncogás. Ő meglelégedéssel bólint, majd folytat-

ja a történetet.

Szaladin hosszasan ostromolta Kerakot, de nem sikerült bevennie, s végül IV. Baldwin jeruzsálemi király csapatai mentették fel a várat. Hat évvel később Szaladin ismét Kerak ellen vonult, és ekkor sikeresen el is foglalta. A 13. században további megerősítési munkákat végeztek a váron, és új tornyot építettek az észak-nyugati sarkához. A század végén bekövetkezett földrengés következtében azonban három torony leomlott.

Egészen a 19. század második feléig nem sokat lehet tudni a vár további történetéről. 1840-ben az egyiptomiak kezére került Kerak, és Ibrahim pasa parancsot adott a vár védműveinek lebontására. Ez elég hamar megbosszulta magát, csapatait, akik nem ellenőrizték a környező vidéket, négy évvel később a helyiek ostrom alá vették, kiéheztették és sokat megöltek közülük. A helyi belharcok miatt ugyanakkor a Kerakban élő keresztények kénytelenek voltak északra, Madabába és Ma'inbe menekülni.

A török időszak fontos szerepet játszott a település életében. 1893-ban a török hatóságok helyreállították a terület feletti ellenőrzést azzal, hogy kormányzót jelöltek ki Kerakban, 1400 főnyi helyőrséggel. (Ebbe a 200 főnyi lovasság is beleértendő). A vár épen maradt részeit újra használatba vették. Számos, a szerkezetben bekövetkezett rongálódás azért fordulhatott elő, mert a helyiek rájöttek, hogy a lőporhoz használt kövek kálium-nitrátot tartalmaznak, ezért azok egy részét elhordták.

A főútról elkanyarodva keskeny utcán tartunk felfelé, két jármű alig fér el egymás mellett. Végig kis boltok a házak földszintjén, a busz ablakából nézve olyan közel megyünk el mellettük, hogy attól tartunk, portékástól elsodorjuk őket. A sofőrünk azonban biztos kézzel manőverezik, és baj nélkül megérkezünk a parkolóba.

A vár alatt mély árok húzódik, amely elszigeteli az erődöt a fennsík nyugati részétől. Habib azt mondja, a várnak nyolc

szintje van, de mi a feltárt két szintet nézzük meg, nagy terület, és sok a látnivaló. Hatalmas kövekből épített boltíves folyosóba lépünk be, amelyből átjárók vezetnek újabb folyosókhoz, szobákhoz, tornyokhoz. Fel-le mászkálunk a szintek között. A külső vastag falak résnyi nyílásai befelé kiöblösödnek, ezeken keresztül kapnak fényt az egyébként homályos helyiségek. A keresztesek istállókat, raktárakat, ciszternákat építettek a várban, és lakóhelyiségeket alakítottak ki, hogy támadás, hosszabb ostrom idején biztonságos fedezéket nyújtson, és élelmiszertámogatás nélkül is elláthassa magát az ott állomásozó helyőrség. És persze börtön is volt az erődben. Békeidőben a vizet az erőd alatt folyó patak-ból hordták fel a várba, az élelmiszereket pedig a szokásos kereskedéssel szerezték be és pótolták.

Hosszas bolyongás után kijutottunk a belső udvarra. Egyik oldalán a vár alatt futó Királyok útjára és a város völgybe tartó részére láttunk. A másik oldalon hegyes, sivatagos táj terült el, benne üde foltok az ültetvények mértani alakzatai, a házakat körbe fogó fák összeérő lombkoronáinak sötétzöldjei. Tevék sehol, autók verik fel a völgyek útjainak porát. A hegyek alkotta völgyön túl halványan, de mégis kivehető a Holt-tenger éppen csak kéknek mondható csíkja, aminek látványát korábban Habib olyan lelkesen ecsetelte. Azon túl Izrael hegyvonulatának halvány drappja a párás ködbe veszett. Az udvart övező foghíjas falmaradvány támfalának nagy terméskövei közötti résekben, ahová a szél évszázadok óta letette talaj, homok, por hordalékát, a gyermekláncfű ismerős, sárga virágai dugják ki a fejüket. A környezet egyhangú, drappos árnyalatába szó szerint is életet vittek. Az egyik kiálló kő szélén gyémánt szemű gyíkocská napozik. Még nem melegedett át eléggé a teste, közeledésünk zajára csak lassan keres bűvónyílast a kövek között.

Lefelé haladva az aránylag széles úton, a várfal mellett kőgolyó-halom tűnt elénk. Adták vagy kapták, honnan hová tartott a golyó, nem tudtuk, nem volt felirat, ami eligazítha-

tott volna a valamikor egyáltalán nem mellékes kérdésben. Egyik társunk nekiveselkedett, hogy egy kisebb focilabda nagyságú kőgolyót felemeljen, de Habib már messziről kiabálta: – Nem szabad! Nem szabad! –, miközben úgy száguldott lefelé a lejtőn, hogy alig tudta lefékezni magát.

Ki gondolta volna, hogy sok száz év múltán is veszélyes a kőlövédék?

Nebo-hegyi képeslap

A városon, Al Karakon csak keresztülutaztunk, és rátértünk újból a Királyok útjára. Habib szerint a lovagvárban nagyon elmélyülten nézelődtünk, és ő ugyan örül, hogy ennyire érdeklődőek vagyunk, de a városban leállni már nincs időnk, ha még világosban látni akarjuk Madabát és a Nebo-hegyet.

Madabába érkezve azonnal a görög ortodox Szent György-bazilikához mentünk, ám kiderült, a templomot gyászszertartás miatt nem látogathatjuk meg. Vissza a buszhoz, és irány a Nebo-hegy!

Mire felértünk a parkolóból a hosszú úton a hegyre, Habib kiokosította a társaságot a legfontosabb tudnivalókból.

A hegy tengerszint feletti magassága 800 méter. (Míg idefelé tartottunk, a környező tájra egyre magasabbról láttuk rá.) Mózes ötödik könyvének utolsó fejezete szerint ide emelkedett fel a próféta, és Isten innen mutatta meg neki az Ígéret földjét, azaz a Kánaánt, de megtiltotta, hogy oda belépjen. A próféta itt lelte halálát, Moáb területén, annak ismeretlen völgyében temették el.

A keresztény hagyomány szerint, mesélte tovább Habib, Mózes a hegyen temették el, bár a temetkezési helye jelenleg (még) nem ismert.

Az iszlám is hasonlókat állít, némelyek szerint azonban Mózesnek van sírja, amely a júdeai pusztaságban, Maqam El-Nabi Musában található.

A makkabeusok hitték, hogy Jeremiás próféta ezen a környéken, egy barlangban rejtette az imaházat (tabernákulum) és a Frigyládát.

A tudósok azonban továbbra is vitatják, hogy a hegy, amelyet jelenleg Nebo-hegy néven ismerünk, ugyanaz-e, mint amelyet Mózes ötödik könyve említ.

A bejáratú út elején, a kőtáblába faragott ismertető tájékoztat minket a téli-nyári nyitvatartásról és arról, hogy a terület ferences rendi szerzetesek felügyelete alatt áll. Az út végében tér, a téren magas, modern kő sztélé, amelyet II. János Pál pápa 2000-ben tett zarándokútja állomásának emlékére emeltek. A valamikori monostor feltárt kövei mellett vezet az út a bazilikához. A kövek között agavék nőnek, pár fős japán csoport nézegeti, tapogatja a húsos levelű, a levélszéleken szúrós, a hegyükkel tövisként szűrő növényt.

Kicsit tovább haladva áll Mózes-emlékműve, egy hatalmas kőtábla, amely Siyaghát, Mózes feltételezett sírhelyét a keresztények Szentföldjének nevezi. A Szentföldet nemcsak a keresztények tisztelik, hanem a muszlimok is, teszi hozzá Habib. Mintegy igazolásul hamarosan feltűnik és megáll az emlékhely előtt egy muszlim pár, a férfi hófehér diszásában, fején kafijjával, a nő talpig fekete hidzsában. (A róluk készített fényképem alapján igyekeztem kideríteni az öltözetek nevét, bízom benne, hogy jól írtam le).

Ahol most állunk, mondta vezetőnk, ez a hegy legmagasabb pontja, itt állt a Siyagha (arámi nyelven kolostort jelent) bizánci templom és monostor, aminek maradványára építették rá a Mózes emlékének szentelt templomot, a Moses Memorial Church-öt.

Az első templom eredetéről kevés az ismeretünk. Egy Etheria nevű zarándoknő részére 393 körül kiállított számla említi a templomot, létezéséről ez az első írásos bizonyíték. Az 5. században kibővítették, majd a 6. század végén átépítették, bizánci monostorrá alakították. A területet az 1930-as években ferences szerzetesek vették meg, és találtak

rá 1933-ban a monostor romjaira.

Az emlékhely legnagyobb látogatható épülete a 6. század második felében épült bazilika. A templom mozaikkal borított padlója alatt hat, a természetes kőzetbe vájt sírt találtak. A hatalmas padlómozaik mérete 9 m x 3 m, és nagyon jó állapotban maradt fenn. A feltárt mozaikképek másik részét tablók formájában állították ki. Láttunk jeleneteket a borkészítésről és vadászatról, olyan állatokat pl., mint a párduc, medve, róka, oroszlán, zebu, amelyek már kihaltak az országban, sokféle madarat, leggyakrabban pávát, az örök élet (a halhatatlanság) szimbólumát. A legkorábban készített mozaik egy panelen látható fonott kereszt.

A monostor romjai ott jártunkkor, 2003-ban kicsit viseltes állapotban voltak. Utóbb hallottuk, hogy felújítási munkák miatt hosszú ideig nem lehetett látogatni a Mózes-emlékhelyet. Szerencsénk volt, hogy láthattuk.

2000. március 20-án II. János Pál pápa a szentföldi zárándoklata során felkereste a helyszínt, és olajfát ültetett a bizánci kápolna mellett a béke szimbólumaként. Benedek pápa 2009-ben látogatta meg a helyet, és a hegy tetején, Jeruzsálem felé fordulva mondta el beszédét.

A hegyen, a bazilika bejáratával szemben látható rézkígyós kereszt olasz művész alkotása, amely a zsidók 40 évig tartó pusztában vándorlására utal. Út közben sokan meghaltak kígyómarásban, ezért a nép az Úrhoz könyörgött, hogy védje meg őket a mérges kígyóktól. Mózes az Úr szavára egy botra tekeredett rézkígyót készíttetett. Akit megmart egy kígyó, de föltekintett erre a rézkígyóra, az életben maradt.

Aki az emlékmű melletti kilátóból letekint a tájra – és szerencséjére tiszta az idő –, megcsodálhatja a völgyön túl a Jordán-folyó torkolatát, a Holt-tengert, sőt, ha az ideális légköri viszonyok mellett még sas szeme is van, láthatja Jeruzsálemet és Jerikót is. No, ez nekünk csak korlátozottan adatott meg. A tengert láttuk (haloványan), a folyó torkolatát csak sejtettük (pedig Habib buzgón magyarázta, hová néz-

zünk és mit kell látnunk), Jeruzsálem és Jerikó „köddé vált”. Előttünk volt az Ígéret földje a Holt-tenger felé emelkedő kopár homokkő hegyekkel, lenn a völgyekben itt-ott zöld foltok mutatták az élet jelét. Nehéz volt elhinni, hogy ez volt valamikor az ígéret földje, és az ide letekintő Mózes tejjel-mézzel folyó Kánaánt láthatott.

Elmentünk a gördülő kőhöz is, ami messziről úgy nézett ki, mint egy furat nélküli, óriási malomkő. Vezetőnk megkérdezte, mit gondolunk, hány centiméter lehet az átmérője? Háromszáz és háromszázötven centiméter közötti méretek hangzottak el, a vastagságára pedig negyven-negyvenöt centimétert „szavaztunk meg”. Ő a fogát villogtatta, azt mondta, mindjárt kiderül, kinek a legjobb a szemmértéke. Kíváncsi, kitaláljuk-e, mi célt szolgálhatott ez a hatalmas kő? Az élelmesebbek már közben leolvasták a kő mellé, a földön elhelyezett tábláról, hogy Abu Baddban (ez volt a falu régi neve) lévő bizánci monostor bejáratának erősített ajtaja volt, azaz a kő görgetésével zárták vagy nyitották a bejáratot. Habib ujjával „megfenyegette” játékanak elrontóit. Aztán elmesélte, hogy hallott olyan elméleteket és a bizonyításukra irányuló kísérleteket, miszerint ezt a követ arimathiai József vágta ki a (jeruzsálemi) sírkertben a tulajdonában lévő sziklából, hogy a keresztre feszített Jézus temetésére átadott, eredetileg magának és feleségének vásárolt sírkamra bejáratát lezárják vele. Állítólag az itt látható gördülő kő átmérője, amely 304,72 cm (néhányan büszkén megdönggették a mellüket), valamint a kő típusa megegyezik azzal a kővel, amit a sírkamra lezáráshoz használhattak. És a sírkamra előtti váját szélessége, amiben a zárókövet gördítették, megfelel a gördülő kő vastagságának. Az tippelt helyesen, tette hozzá, aki 40 cm-t mondott, a mért vastagsága ugyanis 38,1 cm. A kérdésünkre, hogy onnan hogyan kerülhetett Jeruzsálemből a 6. századi kolostor bejárata elé, Habib felnézett az égre.

Márpedig csodák mindig voltak és lesznek.

Madabai képeslap

Itt vagyunk újra Madabában, amelynek története a bronzkor közepéig nyúlik vissza.

A várost az egykor volt moabita határvárosként említi a Biblia és Joshua könyve.

A 2. és a 7. század között a római és bizánci birodalomban betöltött szerepe során a Provincia Arábia része volt, amelyet a római Traianus császár hozott létre Petra nabateus királyságának helyettesítésére.

Az első bizonyíték, hogy a városban keresztény közösség és saját püspökük létezett, megtalálható a 451-es kalkedoni zsinat hittételeit aláírók neve között. Az egyik név Konstantin, Bostra (a tartományi főváros) érsekéé, aki Gaiano, Medaba püspöke felhatalmazásával és nevében írta alá a határozatot. (A katolikus egyház megnevezési listáján a „Medaba” írásmódot használják, ezzel hagyományosan hivatkozva a régi püspöki központra, míg manapság, a modern városra utalva, már Madabának nevezik.)

A rómaiak ideje alatt 106-tól Madaba virágzó vidéki város volt, a szokásos oszlopsoros utcákkal, nagyszerű épületekkel. Virágzása folytatódott a bizánci korban, egészen a perzsa szászánidák 614-es betöréséig. A mozaikok legnagyobb része ebből a korból származik.

Az Omajjád kalifátus idején a Bilad al-Sham tartomány déli kerületének volt a része.

A 746-ban bekövetkezett földrengés miatt gyakorlatilag 1.100 évig néptelenné vált a város.

A régészeti kutatások 1880-ban kezdődtek, amikor 90 keraiki arab keresztény családot telepítettek le a város romos részén, akiknek lelki vezetője két, a jeruzsálemi latin patriarchátustól jött pap volt. A kutatás nagyban hozzájárult az addig hiányos dokumentumok bővüléséhez.

A város északi részéről kiderült, hogy a területen található a legnagyobb mennyiségű mozaik. A bizánci-Omajjád

időszak alatt ez az északi terület, amelyen oszlopsoros római út vezetett keresztül, „látta” a templomot a térképpel, a Hippolytus-csarnok villaépületét, a Szűz Mária-templomot, Illés próféta templomát és a kriptáját, a Szent Mártírok-templomát (Al-Khadir), a Leégett palotát, a Szunna család templomát.

A Szent György-templomhoz ért a társaság. Az épület egyszerű, téglahomlokzatú, a nyeregtetőt háromszög alakú oromzat zárja le, benne fehér (márvány?) kereszt, amely kiemelkedik a falsíkból. A tetején díszesebb, kis harangtorony magasodik, amelyben négy harangocska vár szolgálatra.

A templom kétszárnyú faajtaja nyitva, bemehetünk. Rajtunk kívül most nincs más látogató, Habib mégis majdnem suttogva beszél. Nagyon kell figyelnem, hogy megértsem.

Az első mozaikokat akkor tárták fel, amikor a városba települők a régebbi épületek tégláinak felhasználásával új házakat kezdtek építeni. Madaba új lakosaiban a papjaik tudatosították a mozaikok fontosságát, meggyőzték őket, hogy vigyázzanak rájuk, és őrizzenek meg minden napvilágra került darabot.

A keresztény közösség templom építését határozta el. Az előjáróság engedélyt adott, de csak olyan helyen, ahol ókori templom állt. Az építők elhordták a törmeléket a régi templom még részben látható alapfalairól, és ezen munkálatok közben fedezték fel a mozaiktérképet 1884-ben, amely egy nagy katedrális padlózatának részeként maradt fenn. A töredék térképet nagyjából kijavították, és beépítették az új Szent György-templom padlózatába. A leleteket egy évvel később tették közzé. A térkép a Szentföld eddigi legkorábbi kartográfiai ábrázolása. Ez a felfedezés világszerte felhívta a tudósok figyelmét, és Madaba a „jordániai mozaikok városa” néven vált ismertté.

Habib ismertetőjét kiegészítem annak az egyetemi tanárnak* a könyvéből vett, de saját szavakkal megfogalmazott

részletekkel, aki a Német-Palesztin Kutatási Társaság megbízásából 1965-ben volt felelős a madabai mozaiktérkép helyreállításáért.

A mozaiktérkép keletkezési idejét annak általános stílusjegyeire, és ami még ennél is fontosabb, speciális tartalmára alapozták a tudósok. A stílusjegyekből azonban nem lehetett meggyőző következtetésre jutni, az összehasonlításhoz rendelkezésre álló mozaikok stílusukban különböztek a mozaiktérképtől. Tartalmi vonatkozásban sok ismert adatot vetettek össze, többek között két 6. századi zárándokjelentést, amelyeknek a mozaiktérkép mintha térképészeti illusztrációja lett volna. Az egyiket Theodosius főesperes (518–530) írta, a másikat 570 körül egy névtelen piacenzai zárándok. Természetesen nem minden található meg a mozaikon, mint amiről a beszámolók szólnak. De más volt az egyik, és más a másik célja. Ez és további adatok elemzése alapján a tudósok arra a következtetésre jutottak, hogy a térkép a 6. század második felében készülhetett, valószínűleg még Justinianus (527–565) korában, azaz i. sz. 565 előtt.

Sajnos, a templom és térképének történetét nehéz rekonstruálni/összeállítani. A mozaikon többfajta sérülés és javítás nyoma látszik. A templomot, történetének néhány időszakában lángok pusztították, összekötő elemek, tartógerendák zuhantak le az értékes mozaikra, emiatt egyes részei megsérültek. Más részei ugyanekkor teljesen megsemmisültek, pl. a Holt-tengert ábrázoló rész közepe és a jelenlegi széleken túli részek. Lehet, hogy a perzsák okozták ezt a katasztrófát 614-ben? Nem tudjuk. Úgy néz ki, hogy a Szent György-templomot még használták a 8. században, a muszlimok ugyanis nem meghódították és lerombolták Madabát, hanem a város adta meg magát nekik.

* Herbert Donner: The Mosaic Map of Madaba: An Introductory Guide. Kok Pharos Publishing House, Kampen – The Netherlands, 1992. (102 p.)

A középkorban Madaba templomai üresek maradtak, a mozaiktérkép maradványai csak erodálódtak az emberek, éghajlati viszonyok, rágcslók miatt és – szomorú, de tény – a templom 1884-es újjáépítésekor is. Amikor oszlopokat emeltek és beépítették azokat a mozaikba, körülöttük a javításokhoz közönséges/egyszerű cementet használtak, többnyire szürkés és barnás színűt.

A keresztény bizánci birodalomban a Földközi-tenger környékén teljesen megszokott volt, hogy a templomok padlóját mozaikkal burkolták. A madabai mozaiktérkép fennmaradt töredékei (az eredetinek kb. egyharmada) rendkívül impozánsak és tanulságosak. A térkép a Szentföldet mutatja, középpontjában Jeruzsálemmel, komplett, görög nyelvű feliratokkal, kelet-nyugati tájolású, azaz igazodik a közelben lévő keresztény templomok tájolásához. Ahogy itt látjuk a Szentföldet, olyan, mintha a földrajzi atlaszunkat 90 fokkal elfordítva néznénk, tette hozzá Habib. Így talán könnyebben tájékozódhatunk. Mielőtt részleteiben is megnéznénk, folytatta, néhány adat a méreteiről. Eredeti mérete 21 m × 7 m körül lehetett, mai méretére eltérő adatokat tartalmaznak a különböző információforrások, általában 15 m × 5 m-t említenek, és ehhez milliós darabszámú mozaikszemet használtak fel a készítőik. (A madabai képeslap megírásához átnézett, már említett forrásban* más adatot találtam, a kutató a térkép méreteire 10,5 m × 5 m-t, a felhasznált mozaikkockákra pedig 700.000–800.000 darabot ír.)

Habib a zsebéből elővett teleszkópos pálcával mutatott a Jordán-folyóra, amely a Holt-tengerbe folyik, aztán a keleti hegységre és a végében látható Kerakra, majd a középső palesztin hegység északi része fölött húzta el a pálcáját, itt látható Nablus, a hegység déli részénél pedig Hebron. Ezen a részen van a déli sivatag, Beersheba neve ismerős lehet mindenkinek. Itt lent van a Földközi tenger egy része, és

* Uott.

jobbra, egészen lent a Nílus deltájának északi része. Középen pedig Jeruzsálem. Nézzétek, milyen csodálatos részletességgel látható! Tisztán felismerhetők az óváros nevezetes részei: a Damaszkuszi kapu, az Oroszlán kapu, az Aranykapu, a Cion kapu, a Szent Sír-templom, itt pedig a Dávid tornya. (Míg a térkép egyes részeit mutatta, próbáltuk előhívni emlékezetünkől a görög ábécét, és kibetűzni az ismertebb helységneveket, de ha sikerült is „kiolvasni”, a görög elnevezésükkel bajban voltunk.) Jeruzsálemtől balra látható Szamária, Jákob kútjával, fölötte Jerikó, Jeruzsálemtől jobbra pedig Betlehem. A térkép úgy mutatja a Szentföldet, mintha felette a magasban lebegve keleti irányból néznénk alá.

A mozaiktérkép által több, a Szentírásban található helyet sikerült azonosítani, és a Madaba-térkép volt az, amelynek segítségével feltárásokat végeztek Jeruzsálem zsidó negyedében – fejezte be ismertetését Habib.

Még tizenöt percet kaptunk a nézelődésre, fényképezésre, aztán indultunk az Archeológiai Parkba, hogy zárás előtt még bejuthassunk és megnézhessük a Hippolytus-csarnokot.

Az idő rövidege miatt, Habib tanácsára, nem a nézelődéssel töltöttük az időt, hanem annyi felvételt, fotót készítettünk, amennyire a zárásig tellett. Bár Hammamat Ma'in felé tartva – utólag – Habib röviden elmondta a Hippolytus-csarnokra vonatkozó tudnivalókat, a következőkben mégis Michele Piccirillo atya, ferences szerzetes, régész és olasz bibliatudós tanulmányát* tolmácsolom – kevés magyarázattal –, hogy az olvasó minél szemléletesebb képet kapjon az ezeröt száz évvel ezelőtti gyönyörű alkotásról.

Az 1972–1991 között végzett régészeti kutatások feltárták, hogy a Szűz Mária-templomot madabai villaépület mozaikban bővelkedő csarnoka fölé emelték. A villaépületet pedig

* Michele Piccirillo: THE HIPPOLYTUS HALL – MADABA. Franciscan Archaeological Institute on Mount Nebo

a 6. század első felében egy római templom fölé emelték. A templom, amely kerek formájú volt, magas emelvényen állt, valamint a Hippolytus-csarnok is a kövezett udvar déli oldalán épült.

A mozaik északi részét 1,3 méterrel a templom mozaikpadlója alatt találták meg 1905-ben, és csak 1982-ben került elő a keleti része.

Készítőjét a Hippolytusról szóló görög tragédia ihlette, és a szabálytalan méretű (a keleti oldalon 7,3 m széles, kelet-nyugati irányban körülbelül 9,5 m hosszú) csarnok padlóját díszíti. Eredetileg négy észak-déli bolthajtás fedte, a villa-épület udvaráról a bejárat az észak-keleti sarok északi oldala felől nyílt. A bolthajtás oldalsó pillérei között az oszlopközi tereket madarakkal szemben virág díszíti.

Tekeredő akantusz széles szegélye keretezte a mozaik központi területét, amely három téglalap alakú panelre oszlott. A mozaik középső paneljének alakjai részben megsemmisültek, amikor az ókorban válaszfalat húztak fel, hogy a csarnokból két szobát alakítsanak ki.

A tekeredő akantuszokkal keretezett központi területet vadász- és pásztorjelenetekbe illesztették be a sötét háttér ellensúlyozására. A négy sarok akantusz tekervényét megsemmisített évszakok díszítik: a tavasz és az ősz a nyugati, a nyár és a tél pedig a keleti oldalon látható. Mind a négy Tychét ábrázolja mellközépig, és mindegyik tornyos koronát visel. [A görög mitológiában Tyche/Tükhé (a római mitológiában Fortuna) volt egy városnak a szerencse és jólét istennője. Fejét a város falára jellemző tornyokból összeállított korona övezte.]

A mozaik nyugati paneljének rácsozatában, amelyet 1905-ben tártak fel, nílusi motívumok vannak, virágok, növények, amelyek vizimadarakkal váltakoznak. Két sirály kiterjesztett szárnyakkal siklik a víz felett.

Mint említettem, a középső panel részben megsérült a válaszfal építése miatt, de látni lehet Phaedra és Hippolytus

történetének néhány főbb karakterét, a tragédiáénak, melyet Euripidész görögül, Seneca latinul írt meg. A mozaikon lévő feliratok felfedik a jelenetbeli azon karaktereknek a nevét, akik Phaedra szolgálatában álltak. A szoptatós dajka Hippolytus felé fordul, akit a miniszterek kísérnek és egy szolgálója, aki a hátaslovát fogja.

A harmadik, keleti panelen a trónon ülő Aphrodité látható a kezében lándzsát tartó Adonisz közelében. Kharisz (Grácia) egy Cupidót mutat be Aphroditének, akit ő szandállal fenyeget meg. A második Cupido Aphrodité meztelen lábát tartja, míg a harmadik figyel, a negyedik egy kosárba dugja a fejét, ahonnan virágok esnek ki. A kosár és a virágok egy versre utalnak, amelyben egész méhraj repül el, mindkettő a szerelem édességét és szúrósságát szimbolizálja. A második Kharisz megragadja a negyedik Cupido lábát, aki megpróbál elbújni egy fa ágai között, a harmadik Kharisz a hatodik Cupidót kergeti. Hogy látni lehessen, ez a jelenet a szabadban játszódik, a művész mezítlábas parasztlánnyal egészítette ki a jelenetet, aki gyümölcskosarat visz a vállán, és jobb kezében foglyot (madarat) tart. Mindegyik karaktert ismét a feliratok azonosítanak.

A csarnok keleti fala mentén három város: Róma, Gregoria és Madaba – két egymással küzdő tengeri szörnnyel, valamint virágokkal és madarakkal együtt – van megszemélyesítve. Mindegyik város trónon ülő Tychéként van ábrázolva, jobb kezükben hosszú anyagon lévő kis keresztet tartanak. Gregoria és Madaba tornyos koronát visel a fején, míg Rómán sisak van, ami jellemző a kor hivatalos ikonográfiáira.

A bejárat közelében, a járda szabálytalan területén díszes medalion látható, amelyben négy madár egy pár szandált fog közre.

Ezzel a képpel búcsúztunk a Hippolytus-csarnoktól és Madabától is, mert ugyan a közeli „szőnyeg és selyem utca” boltjai nyitva voltak, vezetőnk nem engedte, hogy elcsábuljunk, várt még ránk utazásunk utolsó programja.

Hamamat Ma'in-i képeslap

Mire Madabából kiértünk, gyorsan szürkült körülöttünk a táj, előttünk az ég alja széles csíkban lángoló vörös színt öltött. Mintha felgyulladt volna a horizont! Habib, kérésünkre, lehúzódt az út szélére, hogy megörökíthessük ezt a nem mindennapi jelenséget.

Most lesz szükség a fürdőruhákra és a törölközőkre, mondta Habib, mielőtt visszaültünk a buszba. – A többi csomag maradjon itt, biztonságban lesznek. Mint ígértem a kirándulásunk szervezésekor, különleges helyre megyünk fürdeni, remélem, mindenki jól fogja magát érezni. Mit érdemes tudni erről a fürdőhelyről?

Nos, Madaba déli és nyugati területein hőforrásokat fedeztek fel, számuk ma már megközelíti a hatvanat. Vízük hőmérséklete 45 °C–60 °C. Gyógyászati értéke alapján leg híresebb a Hamamat Ma'in-i hőforrás, ahová most megyünk. Még Zarqa Ma'in-nek is nevezik, a völgyön keresztül folyó és a hőforrásokat tápláló Zarqa-folyó után.

Hamamat Ma'in festői kis falu Madabától délnyugatra, attól 27 kilométerre fekszik. A völgyében lévő ásványvíz-hőforrások évszázadokon át idevonzották az embereket. A gyógyhelyen (a hideg vizű medencét kivéve) a víz hőmérséklete kb. 45 °C, és káliumot, magnéziumot, kalciumot, valamint sok más ásványt tartalmaz.

A források 264 m-rel a tengerszint alatt találhatók, a világ egyik legszebb sivatagi oázisán. Évente több ezer látogató jön ide, hogy élvezze ezeknek a különleges, meleg víz-eséseknek az ásványi anyagokban gazdag vizét. A Jordán-Felföld síkvidékén erednek, és végső soron 109 hideg és meleg forrást táplálnak a völgyben. Miközben keresztülfolynak a völgyön és a Zarqa-folyóba ömlenek, vizüket akár 63 °C hőmérsékletre is felmelegítheti a földalatti, vulkáni repedésekből előtörő gőz.

Tény, hogy ezek a hegyek együtt élnek a hőforrások hang-

jával. Ha ilyen területen jár az ember – alaposabb figyelés esetén –, tanúja lehet a gőz pöfögő hangjának és a talajvíz sziszegésének, szörcsögésének.

Olyan hírességek is élvezték a hőforrások gyógyító hatását, mint pl. Nagy Heródes. Mukawer közelében villát építtetett, és a hagyomány szerint abban táncolt Salome, Keresztelő János fejét kérve táncáért.

Mire a gyógyhely bejárata elé értünk, sötét este lett. Habib ismerősként biccentett a sorompónál álldogáló biztonsági őrnek, és rövid időre félrevonultak. A sorompó nyílt és zárult. Közel a bejárat túlsó oldalán, az útról lehúzódva leálltunk. Viccesen szólva: ilyen koromfekete sötétséget még soha nem láttam. Még a Vadi Rumban, az éjszakai beduin műsoron való részvételkor sem. Pedig akkor azt a legfeketebb estének gondoltam. Egymás kezét fogva, mint az óvodások az úttesten való átkeléskor, libasorban csoszogtunk előre egy terasz (inkább csak sejtettük) köves-földes ösvényén. Közben valami egyre erősödő zajt hallottuk. Ez a vízesés hangja, szólt hátrafelé Habib, az alázúduló termálvíz sziklákat sikáló éles surrogásának és az alatta lévő, természet vájta medencék víztükrébe csapódó zuhatag állandó robajú különös keveréke.

Szemünk lassan megszokta a sötétséget, láttuk a tőlünk méterekre lévő társaink és tereptárgyak árnyalakjait. Középen asztal lehetett, U-alakban padok, mögöttük néhány lépés távolságban valamilyen vegetáció. Itt vetkőztek a „lányok”, a „fiúk” egymást körbevéve bújtak a fürdőnadrágjaikba. Így aztán elsőként ők csobbantak bele a meleg vízbe. Udvariasan beemelte minket is, elkezdődött az önfeledt pancsolás, medencéből medencébe ugrálás, a zuhatagok (több is volt egymás mellett) vizével való mellkas és hát dögönyöztetés, fájós vállak masszíroztatása. Ha akkor valaki éjjellátó kamerával filmre veszi a zajos-vidáman ugrabugráló csoportunkat, ugyancsak hitetlenkedve néztük volna vissza magunkat!

A félórás vizes kúrában kicsit megfőve, elfáradva ültünk vissza a buszba. Kifelé jövet sem láttunk semmit a környékből, így arról sem, valójában hogyan is nézett ki ez az üdülőhely, csak később, a netre feltett videókból, fotók alapján kaptam betekintést.

Kulturált, szép helynek látszik, és kedvezően nyilatkoznak, akik nappal jártak ott, de nagycsoportos becsületszavamra, nem cserélném el velük az éjszakai élményemet!

Madaba – Madaba térkép (2003)

KÉPESLAPOK MAGYARORSZÁGRÓL

Káli-medence – Balatoncsicsói képeslap

A műemléki kutatás és kézművesség hálózatának (Porta Speciosa) kedves tagtárs házaspárja, Miki és Márta (M + M) kétnapos kirándulást szervezett szűkebb hazájában, a Káli-medencében. Régi vágyunk volt eljutni országunknak erre a részére, ezért kapva kaptunk a lehetőségen.

A Káli-medence hat község: Kővágóórs, Köveskál, Szentbékáll, Mindszentkál, Kékkút és Salföld által elfoglalt központi medencéből és a szervesen hozzákapcsolódó Balatonhenye és Monoszló község két mellékmedencéjéből áll. A medencék Köveskáltól, Balatonhenyétől és Szentbékálltól északra, az Eger-patak völgyéig terjedő hegysorral együtt alkotnak egységes egészet. A patak völgyében fekszik Kapolcs, ahonnan az 1980-as évek végén indult el Művészetek Völgye néven a kulturális, zenei, színházi, irodalmi élet színe-javát felsorakoztató programsorozat. Kis töréssel napjainkban is folytatódik, több településre kiterjedően, a fesztivál.

Zánka volt a találkozóhely. Ott sem jártam még, csak átu-tazóban, és bár számtalan fényképet, folyóiratot, felvételt, mozi híradót láttam a híres Úttörőtáborról, de a kerítésén belülre még a pillantásom sem jutott el. Mindezt csak azért vettem előre, hogy érthető legyen a sokszorosán feléledt kíváncsiságom. Itt volt a kirándulásunk kiinduló és befejező helye, és a szálláshelyünk is.

A tábort ma már Erzsébet Üdülőközpont és Tábor Zánkának nevezik, és a hajdani gyermekváros helyén, mintegy 200 hektáron óriási zöldterületen fekszik a Balaton-felvidék természeti szépségekben és történelmi értékekben gazdag területén. Az üdülőközpontnak hosszú, saját balatoni partszakasza van, és a területen sok, a szórakozást, kikapcsolódást szolgáló létesítmény található.

M + M a pályaudvaron vártak, oda érkezett mindenki Pestről, Győrből, Veszprémből. Mikrobusszal és személyautóval vittek a tábor recepciójához, majd a bejelentkezés után a területén álló számtalan épület egyikéhez. Letettük a csomagjainkat, aztán azonnal indultunk a Nivegy-völgy felé.

M elmesélte, hogy a honfoglaláskor ebben a völgyben is telepedtek meg magyarok, pl. az északi oldal lankáin Buda vitéz. A települést ma is Óbudavárnak nevezik. A legenda szerint, amelyet a neten találtam, „a vitéz három ifjúvá serdült fiát, Istvánt – becenevén Csicsát –, Jakabot és Antalt felvitte a közeli Halom-hegy tetejére, onnan az ifjakkal egy-egy nyílveesszőt kellett kilőniük. Ahol a nyílak földet értek, ott a három fiú kialakíthatta saját udvarházát. Így lett István Balatoncsicsó, Jakab Szentjakabfa és Antal Szentantalfa alapítója.” A völgyet már a rómaiak is kedvelték, letelepedtek, és szőlőt is termeltek itt. A honfoglalás utáni időkben az elsősorban szőlőterületekből álló falvak a hozzájuk tartozó földekkel a király személyes birtokát képezték, lakói királyi udvarnokok voltak. A völgyben lévő falvakban sok a templom, kettő, három szinte minden településen található. További érdekessége a völgynek, hogy a szőlőterületek szétszórva, egymástól esetleg több kilométeres távolságra fekszenek. Ennek az a jelentősége és egyben a különlegessége is, hogy azonos szőlőfajtából a különböző termőterületeken egészen más borokat állítanak elő. Oka az adott terület sajátos terroirja, amely megkülönböztető jellel látja el az onnan származó termékeket.

A terület a középkorban sűrűn lakott hely volt, a török hódoltság idején a törökök dűlősei következtében megritkult, a települések egy része kihalt és eltűnt. Balatoncsicsót egy 1272-ből származó írás említi először.

A faluban megnéztük a régi plébániát, amit pályázati pénzből nagyszabású, különböző funkciójú centrummá építenek át. A templom mellett elhelyezett tábla hirdette, hogy megújul a balatoncsicsói plébánia, ehhez „sikerült

olyan támogatókat találni, akik az örökségi értékek megőrzése mellett fontosnak tartják, hogy a völgy lakossága a plébániát közös tervek alapján közös célra használhassa.” A plébánia alapítvány helyi képviselőinek vezetésével megtekintettük a közel 300 éves, barokk jegyeket őrző műemlékegyüttest, amely közel 30 éve elhagyottan állt. A plébánia majd két évszázadon keresztül volt Nivegy-völgy 5 kis falvának közösségi és spirituális központja. Az épületek romjaikban is sok szépséget őriztek: a barokk boltívek színes virágmintázatát, freskómaradványokat, hatalmas kovácsoltvas csillárt, csokoládébarna, mintás csempékből épített kályhát, mintázott járólapokkal borított padlózatot, a pajaépület hosszú mennyezetgerendáit, a terméskőből épített falait.

Az épületek megtekintése után szakmai vezetőnk frissen sült pogácsával és jófajta borral vendégelt meg csoportunkat.

Ezután a közelmúltban felújított, 17. századi Szent Ágoston-templomot néztük meg. Vezetőnk elmondta, hogy az ősi csicsói templom megmenekült a török pusztítástól, az 1600-as években a falu lakói református hitre tértek, a templomot is ők használták, majd 1754-ben a veszprémi püspökséghez tartozó egyházi birtok lett a terület. Az öreg templomot nagyon megviselte az idő, így új templomot kellett építeni. A templom építését 1787-ben kezdték meg, és 1791-ben szentelték fel Szent Ágoston püspök tiszteletére. A késő barokk stílusú templomot a 2008-ban kezdődött felújítása előtt utoljára 1913-ban tatarozták, amikor is megújították a főoltárt és a mellékoltárokat, kijavították a fél évszázados orgonát. Az egytornyú, fehér falú templom szinte vakított az éles napfényben. Bejárata előtt kis előkert, padokkal, szép, régi, öntöttvas karos ártézi kúttal és emlékoszloppal. A templombelső pasztell színei kiemelik a mennyezeti freskók és a magyaros díszítő elemek szépségét, a főoltár, továbbá a főhajóhoz illeszkedő árkádok oltárainak díszítését. Figyelemre méltó a kétoldali padsor egyszerű faragása, színének harmonizálása a lábazati falazat színével.

Káli-medence – Monoszlói képeslap

Buszunk ezután a monoszlói piac felé vette az irányt. A városokban élő emberek piaci emlékeitől eltérően ez a piac meglehetősen nagy, füves-fás területen található. Egyik szélén fabódék és asztalok sorakoztak, ahol a termelők árulták a portékáikat, süteményeket, innivalót, gyümölcsöket, befőtteket, sajtot. A fák között hosszú asztalok, két oldalukon egyszerű padokkal, odébb tűzrakásra alkalmas kőgyűrűk, amelyeket terebélyes fatuskók ölelnek körül, hogy kényelmesen lehessen a parázs fölött sütogetni a szalonnát, rablólóhúst. Az asztalok közelében bográcsból gulyásleves párája szállt, illatára összefutott a nyál a szánkban. Jókorá tál leves mellé finom, helyi sütésű kenyeret és ízletes bort kaptunk. Repetázási lehetőség: míg a bográcsból ki nem fogy a mernivaló. A desszert a helyben vásárolt süteményekből és gyümölcsökből került ki.

Ebéd után meglátogattuk Gaál Ferenc monoszlói fazekasmestert, aki végigvezetett a műhelyén. Elmondta a tárgyak készítésének menetét, és megmutatta, hogy azok hogyan néznek ki az egyes munkafázisok után. A mester kályhaépítéssel is foglalkozik, melyhez a csempék is természetesen az ő keze alól kerülnek ki. Műhelyében megcsodálhattuk a mives, zöld színű, szemes kályháját. A műhelybemutatót a leglátványosabb művelettel fejezte be, a pihentetőből kivett agyagdarabból egy korsót húzott fel a korongon. Két, különleges formájú kávéscsészét vettünk tőle, azóta is a reggeli kávézásaink kedvelt tárgyai.

A Hegyestű 336 m magas, félig lebányászott, volt bazaltbánya hatalmas bazaltszálakból álló kilátójába is felmentünk, ahonnan csodaszép rálátás nyílt a Balatonra és az egész Káli-medencére. A régi bányaépületeket helyreállították. Megnéztük a bennük 1998-ban megnyitott kiállításokat, amelyek a környék geológiai képét és a bazaltbányászat történetét mutatják be. Az Erdei Iskola két tanösvény mentén

kínál tematikus ismereteket az érdeklődőknek a környék erdejének világáról. Erről a Monoszlói Erdei Iskola és Információs Központ nagyméretű táblája tájékoztatja a kirándulókat.

Mire való a völgy lakosai körében köztisztületben álló M + M ismertsége, megbízhatósága? M kérésére, hogy a csoport szeretné megnézni a híres monoszlói templomot, ennyi volt a válasz: Ha végeztetek, hozd majd vissza a kulcsot! A kulcs átadásával rábízták a templomot, a csoportunkkal együtt.

M meséli, hogy a múlt század hetvenes éveiben feltárt és helyreállított gyönyörű bélietes román kapuzatú (rajta életfa motívummal) templom egyidős lehet a településsel, amelynek első írásos emléke 1252-ből származik. Az épület méretei és építészeti megoldásai arra utalnak, hogy a honfoglalás korában három településből falubokor alakult ki, ennek központi helye lehetett az eredetileg Szent Mihály tiszteletére szentelt monoszlói templom. A török korban kétszer is elnéptelenedett települést a XVII. század közepétől magyar kismemesi családok és hozzátartozóik népesítették be újra. A falu lakói ettől kezdve kálvini hitvallású protestánsok. A román elrendezésű és kapuzatú templomot, amelynek apszisa gótikus, 1829-ben a ma is látható késő barokk formájúra alakították át. Az épület restaurálása és felújítása során alakították ki a templombelsőt: az íveken nyugvó karzatot és a csehsüveg-boltozatos födémet. A máig teljes épségében megmaradt bútorzatát: a faragott padokat, a szószéket a gyönyörűen kidolgozott hangvetővel (nekünk ez tetszett a legjobban) és a zsoltártáblákat is ekkor készítik. A templombelső egyik oszlopán kőtábla hirdeti, hogy itt temették el az 1298-ban meghalt, Kun Lászlót támogató Monoszlai Ladomér esztergomi érseket. A templombelső, annak berendezése, a festett fabútorok szépsége igazi csemege volt minden műemlékesnek, nekünk is.

Káli-medence – Zánkai és Szent Balázs-hegyi képeslap

Míg a kisbusz kanyarog velünk vissza Zánkára, M folytatja az idegenvezetést Zánkáról. A település és környéke már az őskorban is lakott hely volt, amit a község határában talált újkőkori, késő rézkori és kora bronzkori leletek is bizonyítanak. Az ókorban a Balaton környéke Pannónia néven a rómaiak uralma alatt állt. A római birodalom idején Zánka is lakott hely volt, a református templomnál levő dombon e korból való leletek kerültek felszínre. Nevét először az 1164-ből származó oklevél említette. A honfoglalás után a Kálmán-nemzetség szállásbirtoka volt. A 12. században már kőtemploma is volt, amely ma is áll. A templomot 1333–1335-ben a pápai tizedjegyzék említette először. Zánkát először az Atyusz-nemzetségbeliek birtokolták, később, a 13–14. században a veszprémi káptalan birtoka volt. A 15. században a Gyulafi- és a Rozgonyi-családok voltak birtokosai, 1474-ben Mátyás király a Gyulafi-családot erősítette meg birtokában.

A török hódoltság alatt a környék is sokat szenvedett: 1548-ban a törökök Zánkát is felégették. A falu az 1696-os adóösszeírásban már nem szerepelt, pusztá lett. 1736-ban német református telepesekkel telepítették be újra. A falu a 19. század elejére elmagyarosodott.

Zánkán szintén kulcsátadással megnéztük a református templomot, amelyet először a nevezetes, 1333–1335 között készült pápai tizedjegyzék említi. A Balaton-felvidék egyik legrégebbi temploma, a falán elhelyezett emléktáblán olvashatjuk, hogy a templom a 12. században épült, barokk stílusban. A hajó keleti oldalán nyíló, keleti eredetű szentély egykor négyzetes alaprajzú épülettéssbe foglalt rotunda volt. Erre az erős falú rotundára építették később, a 13. században a tornyot.

A templomot a 18–19. században többször átépítették,

majd az Európai Közösség pénzügyi támogatásával 1992-ben az eredeti kiképzés és belső elrendezés szerint alakították vissza.

Vacsorára a Mersics pincészetben vártak.

Útközben a Szent Balázs-hegyen lévő Szent Balázs-templom romjait is megnéztük, amely csodálatos környezetben, álló toronnyal, sok épen maradt falrészlettel magasodik a táj fölé.

A Balatoncsicsói Önkormányzat által a templomrom előtt 2004-ben elhelyezett két tájékoztató tábla szövege szerint a templom a kora Árpádok idejében épült, és Szent Balázs védelmébe ajánlották. Így kapta a kis település is a Szentbalázs nevet.

Az első, kisméretű falutemplom építését a 12. századra teszik. A tornyot és a hozzá tartozó hajót valószínűleg a 13. században építették a korai román építményhez gótikus stílusban. A templomhoz kriptá és sekrestyekápolna is épült, a torony felőli oldalon háromnyílású kegyúri karzat látható. Román kori szentélye kívül négyszögletes záródású, belül íves, hasonlóan a zánkai református szentélyéhez. A 15. századból való a nyugati homlokzat magas pálcatagos béléltű csúcsíves kapuja, amelyet a Balaton felől, a terebélyes fügefák alól csodálhattunk meg.

A török időkben a többi Nivegy-völgyi faluhoz hasonlóan Szentbalázs is elnéptelenedett. A templom a 16. század közepén elpusztult. A település a 18. századi iratokban már Csicsó pusztájaként szerepel. Az 1700-as évek második felében szorgos sváb családok érkeztek az elnéptelenedett nivegyi falvakba, és folytatták a köves területek művelését, a szőlőtermesztést.

Pályázati pénzből 2001–2002-ben részlegesen helyreállították a templomot.

Az Árpád-kori Szent Balázs-templomromnál évente február első szombatján szabadtéri szentmisét tartanak, és Balázs-áldásban részesülnek az ide zarándokoló hívek. A

szentmisével a torokbetegek védőszentjeként tisztelt Szent Balázs püspök emléke előtt tisztelegnek.

Az ünnepi esemény zárásaként a Nivegy-völgyi Borút Egyesülethez tartozó pincék gazdái hegyleve kóstolásra várják a vendégeket.

A Mersics Porta a Nivegy-völgyet keletről határoló Szent Balázs-hegy legszebb részén, Szentantalfa felett, közvetlenül a gerinc alatt, a templomromtól 150 méterre található. A szőlőkkel körülvett présházhoz hagyományos építésű boltíves, fahordós borospince és hasonló kialakítású hosszú faasztalokkal berendezett helyiség kapcsolódik. A fedett lugasról és teraszról ráláttunk a Balatonra.

Az asztalok már terítve voltak, és miután elhelyezkedtünk, kis fonott kosarakban kihozták az M + M által „megsúgott” borkorcsolyát, a helyi sütésű, különlegesen finom sóskifliket. A sok gyaloglás és persze a jó levegő olyan étvágyat csinált, hogy a kiflik rövid időn belül eltűntek a kosárákból. Bár volt utánpótlás, de M jószándékúan figyelmeztetett, hogy a főételre is tartalékoljunk némi helyet a pocakunkban. A pörkölt az apró, szinte egyforma méretű galuskával és a salátával menyei eledel volt. A gazda lehívta a társaságot pince- és borbemutatóra és persze a kóstoláskor legjobban ízlett borfajta vásárlására is. A gazda tangóharmonikája is előkerült rövid időre, aztán búcsút vettünk az esti fénnel rajzolt szélű Balatontól és vendéglátóinktól.

Másnap a Zánkai Tájházat néztük meg, amely régi épületek együttese, valódi, korabeli bútorokkal berendezve.

A népi jellegű, zsúpfedeles egykori lakóház építetőjének neve ismeretlen, építésének éve a szakirodalom szerint 1763 körülre tehető. Valószínűbb azonban, hogy a 19. század elején épült, és műemléki védetség alatt áll. A hosszú szalagtelken elhelyezkedő, előkertes, háromosztatú tornácos parasztházhoz gazdasági udvar és két melléképület tartozik. A lakótér három részből áll: tisztaszoba, konyha és kamara, amelyeknek a tornácról külön bejáratuk van. A vert vályog-

falú ház alatt – jellemzően – nincsen pince. Padlózata eredetileg döngölt agyag volt, kőlap-, illetve téglaborítása későbbi eredetű. A helyiségek alacsony belmagasságúak; mestergerendával erősített pórfödémekkel fedettek, a tornác fedése dongaboltozatos. Az eredeti ház kémény nélkül, füstös konyhás volt, később a konyhát és a szobát a középük épített kemencével fűtötték.

A tisztaszoba bútorai, elrendezésük ismerős nagyszüleim házából, náluk a konyhában az asztalon, a két széken, a rakott tűzhelyen és a deszkán álló kannákon kívül más nem volt. Az edényeket a konyha mellett lévő kamrában tartották, a falakra semmit nem akasztottak. Ez nagyon mutató konyha, főleg a falakon körben elhelyezett tálak, fedők, serpenyők, dagasztó teknő, evő- és főzőeszközök miatt.

Az öreg kocsiszínbén Szekeres Károly Munkácsy Mihály-díjas keramikus műveiben gyönyörködtünk.

A művész dolgozott agyaggal és porcelánnal, samottal és betonnal, kőcseréppel és ezek mindenféle keverékével. Kísérletezett magas tűzű szilikátanyagok kombinációival, új mázakkal. Az itt kiállított roncsolt felületű vázái, korsói, tárgyai inkább a korai munkáiból valók. (Munkásságáról – a neten – keresgélve találtam, hogy újabb munkái geometrikus elemekből épített szabálytalan alakzatok). Az egyik nagy korsó „szakadozott” felületén, meglepetésünkre, a Halotti Beszéd szövegét fedeztük fel.

Párommal egyetértettünk: bár a kiállított tárgyak meglehetősen nagyméretűek voltak, de ha bármelyik nekünk tetsző tárgy a lakásunkba kerülhetett volna, megtaláltuk volna a méltó helyét.

A helyi szakmai idegenvezetőnk, aki feleségével együtt „találta ki” és rendezték be Dr. Gáncs Lajos borcímke gyűjteményét az udvaron lévő másik épületben, érthetően büszkén mesélt a kiállításról, amelyet 2012. szeptemberben nyitottak meg a Tájházban. A mezőgazdász végzettségű Dr. Gáncs Lajos élete végéig gyűjtötte a borcímkéket. Ötletadó-

ja volt a Somlói Borrendnek és kuratóriumi tagja a Somlóhegy Alapítványnak. Mintegy 7000 darabból álló gyűjteményéből kb. 1300 darabot láthattunk kiállítva. A nagyteremben a balatoni, a kisteremben a badacsonyi borászathoz kapcsolódó borcímkek kb. 130 évet és 22 borvidéket ölelnek át, és részei a borászati kultúránknak, de részei a képzőművészeti és grafikai kultúránknak is. A kiállítási anyagot Gáncsné Zsuzsa asszony adományozta Zánkának.

Káli-medence – Szentbékállai képeslap

Zánkáról Szentbékállára vezetett az utunk.

A falu határától nyugatra fekszik a híres Szentbékállai-kőtenger.

A miocén kori Pannon-tenger partján nagytisztaságú homok rakódott le. Ezt a laza homoküledéket az intenzív vulkáni tevékenység következtében tengerfenékről feltörő hőforrások és kovasavas oldatok összecementálták. A Pannon-tenger visszahúzódása után felszínre kerülő kőzetrétegekből a szél, a csapadék eltávolította a puhább kőzeteket. Így kerültek a felszínre ezek a kemény, kovásodott homokkőtömbök. Ekkor alakultak ki a Káli-medencében Salföld, Kővágóörs és Csobánc mellett a Magyarországon egyedül álló kőhátak. A kövek némelyike ház nagyságú. A Káli-medence kőhátainak jó részét kibányászták, elhordták pincék falazásához, malomköveknek, építkezési célokra. Szentbékállai határában – szerencsére – megmaradtak a kőtenger eredeti formái.

Létezik sok olyan hely a Földön, ahol az odalátogatók különleges energiaáramlásról számolnak be. Ilyen energia-központnak (csakrának) tartják ezt a kőtengert is. Bár a tudomány még nem talált magyarázatot a jelenségekre, az egyéni tapasztalatok néha meggyőzőek lehetnek. Mi is körbe guggoltuk az egyik szép darab, vésett monogramokkal deko-

rált követ. Kezünket közel tartottuk a kő felületéhez, és egyesek érezni vélték a tenyerük felé áradó meleget. Az én hitem talán nem volt eléggé erős a melegedő tenyér érzékeléséhez.

A kőtenger külön érdekessége az Ingó-kő, amelynek egyik táblája már egy ember tömege alatt is elmozdul. A hatalmas, villaszerű szikla tetejére egy kézen bőven megszámlálható társunk mászott fel, a földhöz ragadtak készségesen fényképezték, filmezték a kővilla egyik fokának végét billegtető társainkat. A fényképezést választottam.

Ebédelni a híres Káptalantóti/Liliomkerti termelői piacra mentünk, amelyet vasárnaponként tartanak. Óriási területen mindenféle árus, lacikonyhások, régiségkereskedők, vásári mutatóványosok, a pultok, sátrak közében rengeteg ember, szóval zajos, vidám káosz volt.

Annál színesebben, mint a neten található írások, én sem tudnám érzékeltetni azt a különleges légkört, az enni-inni valók, használati és dísz tárgyak, áruk, a nyüzsgés sokféleségét, ezért ezekből idézek.

„Árulnak palántákat, virágosat és zöldet, szőlőt és mást, olyan tündérszerű virágokat, amiket helyben köttethetsz zöld levélbe, hogy később, mikor kiszáradt már, rápillantva visszahozza lelkedbe a táj hangulatát, megannyi régiséget, melyek közül van, ami mókás, van, ami lenyűgöző, és van, ami a régi paraszti világ hangulatával környékez meg, könyveket, saját kezűleg készített használati tárgyakat, kiegészítőket, ékszereket”...

„...termelők által készített teákat (körömvirág, csalán, cickafark és más herbateák), szörpöket, miknek kupakját hol kékfestő anyaggal, hol más egyszerű, de nagyszerű textillel burkolták be, ivóleveket, házi hagyományos vagy éppen cukor nélküli, tönkölylisztből készített pitéket, magvas rágcálnivalókat, friss, termelői zöltséget minden mennyiségben, mézek széles repertoárját, hagyományos népi játékokat, bórdíszműves termékeket, mézeskalácsot, lekvárokat, szózott

halat, illatos füstölt kolbászokat. Széles a kínálat és pont annyira szerteágazó, mint amennyire a piac kanyarog és tekereg a magasra nőtt fák tövében. Ha a sok nézni- és vásárolnivaló böngészése közben megéheznél és egy kis pihenést követően folytatnád az utadat, erre is van mód, csak győzz választani”...

„...a kosarakban takarózó tepertős, sajtos pogácsákat, a halomban illatozó köménymagos kifliket, a kemencéből gőzölögve kiforduló tejfölös kenyérlángost meg kell kóstolni! Majd pohárnyi csipkeszörpös öblítés után jöhetnek az édességek: a mézes-magos sütemények, a túrós-lekváros batyuk, a cukrosra aszalódott gyümölcsök. Mire az utolsó falat is lecsúszik, már rég táskánkba kéredzkedett egy mázas csupor, pár levendulacsokor, néhány nélkülözhetetlen antik holmi, egy üveg badacsonyi termelői bor, negyven deka mennyei házi sajt és három vekni tönkölykenyér”...

„...A hamisítatlan piaci hangulatról nemcsak maga a hely, a piaci árusok, a zsibongó látogatók és vásárlók, de a piacon végigvezető, elágazó ösvény egy-egy kanyarulatában álló vagy ülő énekesek és népzeneészek is gondoskodnak.”

Óriási élmény résztvevője lenni ennek a máshoz nem hasonlítható nyüzsgésnek, főleg, ha először járunk ott.

Káli-medence – Salföldi képeslap

Onnan Salföld felé indultunk. A falu végén a kőkereszt közelében megálltunk rövid időre, hogy gyönyörködjünk a táj szépségében és a házak előtti füves térségen felbukkanó homokkő sziklák feledhetetlen látványában. Ezeket a kisebb-nagyobb szikladarabokat virágokkal ültették körül, és mélyedéseikben is növényeket helyeztek el. Közben M beszélt a falu történetéről, amely a történelem változásait, a Káli-medence más településeihez hasonlóan élte át, élte túl.

900 körül itt is megjelentek a honfoglaló magyarok. Az Árpád-házi királyok idején a községet Salkőknak

nevezték, valószínűleg azért, mert az egyik legismertebb birtokos az Atyusz-nemzetségbeli tagja Sal (Saul) volt.

A falu élete a török hódításig virágzott; lakossága állattartással, szőlőműveléssel foglalkozott. Amikor a törökök elfoglalták Székesfehérvárt, majd ostrom alá vették a környék várait, Salföld sorsa megpecsételődött, a falu is elpusztult a Káli-medence falvaival együtt. A vidéket 1687-ben szabadították fel az egyesült keresztény seregek. Csak a Rákóczi-szabadságharc után éledt újra a falu, a betelepülők magyar jobbágyok voltak.

A 18. században a település gyors fejlődésnek indult, hozzá tartozott Ábrahámhegy is nagy szőlőterületeivel. A fejlődés töretlenül folytatódott a 19. században is. A 20. század közepéig a község gazdaságának legjövedelmezőbb ága az állattenyésztés (főként teheneket tartottak), a halászat és a szőlőművelés volt.

Salföld társadalmát 1950-től a szocialista rendszer gyökeresen átalakította. A kényszerrel létrejött termelőszövetkezet 1973-ig működött, amit aztán beolvasztottak egy nagygazdaságba. Elhibázott településfejlesztési koncepció miatt azonban 1973-ban mégis hanyatlani kezdett a falu. Megszüntették a helyi tanácsot, az iskolát, és emiatt megkezdődött az elvándorlás. – Az egyetlen jó a rosszban – mondta M –, hogy a falu képe viszonylag érintetlen maradt, és ez vonzotta ide máshonnan a kikapcsolódni, felüdülni járó bebírkat (a „jövevényeket”: értelmiségieket, művészeket).

A régi házakat olyan városiak vették meg és újították fel, akik beleszerettek a környékbe, a táj szépségébe. Manapság Salföld, amellet, hogy turista látványosság, működő falu is, saját önkormányzattal, természetvédelmi majorról, szép portákkal.

M ismertetője után Somogyi Győzött, a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas magyar grafikust és festőt, kiváló művészt látogattuk meg. Érdekesen, szemléletesen beszélt Salföldről, a szinte elnéptelenedett faluról, majd a

vidéket felfedező és beköltöző bebírókról, akik újra felpézdítették az életet. Mesélt otthona megteremtéséről, megmutatta, hogy mi jellemzi e táj építészetét (klasszicista formák magyar parasztváltozatban, zömök, puha ívek, oszlopok, párkányok, a sarkok gömbölyűek, a falak, formák puha fehérek). Beszélt munkáiról (a magyar történelmi katona viseleteket, a népi építészetet kutatja és rajzolja. Legismertebb alkotása a 100 magyar hadtörténelmi személyiség arcképe), további művészi terveiről, háza továbbépítésének elképzeléseiről. Megmutatta a műhelyét, sőt a privát lakásukat is. Találkoztunk a feleségével is, aki textilművész, és szövőiskolát tart fenn a portájukon.

Tőlük a közelükben lévő Természetvédelmi Majorba mentünk.

A nemzeti park igazgatósága 1997-ben a falu határában alakította ki a Salföldi Majort. A majorba látogató megismerheti egy működő gazdaság életét, és őshonos magyar háziállatfajtákat láthat: rackajuhot, mangalicát, bivalyt, szürke marhát, baromfikat, pásztorkutyákat, például pulit, pumit és mudikat, valamint lovakat. Természetnek fűszer- és gyógynövényeket, ismertetőt tartanak azok hatásairól, felhasználásuk módjairól.

Lovaskocsit béreltünk a major fogadóépületében, és azzal mentünk fel a kőköti pálos kolostor romjaihoz. A Pálos-rendi templomot és kolostort 1308-ban alapította Boldog Özséb. A romok Salföldtől délnyugatra, az erdő szélén, kis völgy közepén emelkedő természetes dombon láthatók.

A romterületen elhelyezett tájékoztató szerint a Magyarországi Pálos Rendet 1250-ben alapították, és a gyarapodó remeteségek számbavételével bízták meg (a későbbi Boldog) Özsébet, vagyis írja össze a magyarországi monostorokat. Ez az 1263-ból származó összeírás említi először „Kőkút sancta Maria Magdalena” néven a salföldi pálos kolostort, amely valószínűleg egyhajós templomból és a köréje épült remetekunyhókból állt. 1307-ben szőlőbirtok

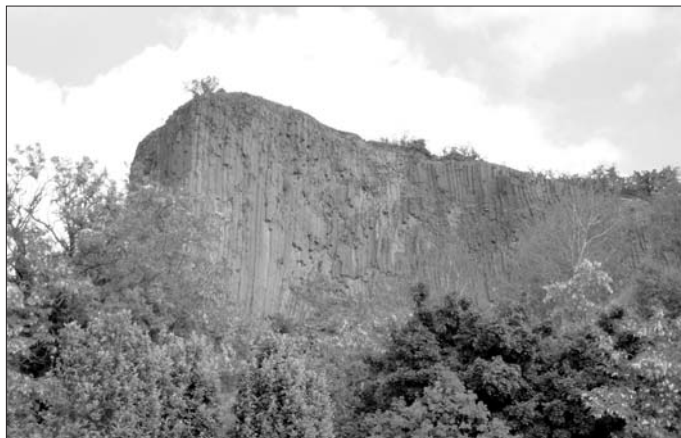
adományt kaptak a remeték. A 15. század közepén a kolostor néhány évre elnéptelenedik a területén folyó királyi pártharcok miatt. A pálosok visszatérte után tovább folytatódik a kolostor bővítése gótikus stílusban. Végleges formája a 14–15. század fordulóján alakul ki. Valószínűleg az 1554-es török hadjárat idején néptelenedik el végleg. Attól kezdve a kolostor pusztul, köveit széthordják.

Több állagmegóvást is végeztek, a legutolsót 2005–2007 között. A kolostorromot 2008-ban áldották meg, és ekkor adták át a körülötte kialakított erdei pihenőhelyet. Egy másik táblán látható a kolostorrom egyes részeinek a 2004-es felújítás előtti állapota. A képek alapján felmérhető, hogy milyen nagy munkát végeztek a legutolsó felújításkor.

Szívesen időztünk volna tovább is a kellemes, erdei környezetben, de el kellett érünk a vonatainkat, ha még asznaphaza akartunk élni.

Mindenki azt mondta, ha soha nem mennénk külföldre, akkor is volna mit csodálni itthon, például ezt a különleges szépségű, műkincsekben gazdag vidéket.

Káli-medence – Monoszló, Hegyestű (2015)

KÉPESLAPOK MÁLTÁRÓL

Sliema–Gozo- és Comino-sziget– Valletta–Dingli-sziklák

Kész kulturális sokk ez a pici ország, az ember beleőrül, hogy mindent megnézzen, megörökítsen, az idő pedig véges az egy napba belezsúfolható látnivalókhoz.

Pedig itthon nagy műgonddal megterveztük az egyes napok útvonalát, az útikönyvet kipreparáltuk, színes jelzőcsíkokkal jelöltük, hogy könnyebb legyen követni a tervet. Mondanom sem kell, a programok csonkák maradtak, mert a gyakorlat egészen másképp alakult. Sokkal többet időztünk egy-egy városban, faluban a főbb látnivalók helyszínén, mint a könyv bejelölései alapján azt itthon gondoltuk.

Sliemába érkezésünkkor még sütött a Nap, az öböl túlsó felén Valletta a legszebb arcát mutatta (azt hiszem, az ismert képek a fővárosról ebben a napszakban készülhettek). Sliema az öböl parti modern szállodáival pedig reggel és kora délelőtt volt igazán „fotogén”. Nagyon jó helyen laktunk, a szállodánk reggeliző étterme a nyolcadik emeleten volt, onnan bármelyik napszakban lehetett fényképezni és evés közben is gyönyörködni a kilátásban. Szemben feküdt a Manoel-sziget és a szigeten az 1723-ban épített négyzetes erőd a négy bástyával.

Az érkezéskor elég erélyesen kellett beszélni a recepciós-sal, mert egy ablaktalan lyukat kaptunk, mondván, mást nem tudnak adni, tele a szálló. Azzal érveltem, hogy sok hét óta tudják/regisztrálták, hogy ezen a napon jövünk, nem hiszem el, hogy ezt nem vették számításba. Mi nem ilyen szobát rendeltünk, és a visszaigazolásuk sem ilyen típusú szobára szólt. Kértem, hogy hívja a vezetőt. Erre azt válaszolta, hogy már nincs a szállodában, holnap igyekeznek megoldást találni. Végül is sikerült másnap reggel a menedzserrel beszélni és

elérni, hogy átköltözhattunk egy tágas, kellemes szobába. Attól kezdve nagyon kedvesek voltak, bármit kértünk, kérdeztünk tőlük. A későbbi napokban találkoztunk Máltán dolgozó magyarokkal (fiatalokkal), akik elmondták, hogy ott főleg a szolgáltatás területén a határozott fellépés nagyon fontos, nem szabad nyuszinak lenni, ha nem a honlapjuk szerint kért és fizetett komfortot minőséget nyújtják. Elmondták azt is, hogy kb. egy éve nagy számban érkeztek magyarok Máltára, szinte azonnal kapott mindenki munkavállalási engedélyt és munkát is. Mostanában nehezebb jó munkához és lakáshoz jutni, mert a szigetre sok afrikai jött, főleg Etiópiából, akik csökkentik az Európából érkezők esélyeit. A magyarok közül többen főleg nyelvtanulási céllal jöttek ki, itt szinte minden helyi beszél angolul, a turistaként érkezők legtöbbje is, ezért a kommunikáció nem okoz problémát. Ingyen nyelvgyakorlat.

Másnap (vasárnap) reggel elindultunk a kikötő felé, hogy hajóval átmenjünk Vallettára (még este feltérképeztük, honnan indulnak a hajók a fővárosba). Míg a kikötőben ácsorogtunk, többen ajánlottak egy napos hajóutat Gozo- és Comino-szigetekre az Azúr ablakhoz és a Kék lagúnához. Kicsit sokalltuk a fejenkénti 35 eurót, de az utolsó „becsalogató” jó érvet mondott: vasárnap Vallettában minden zárva van, oda ilyenkor nem érdemes menni. Ezzel eldőlt, hogy akkor irány a szigetek! (Utólag jó döntésnek bizonyult, mert hiába volt bérletünk az utazásokhoz, sem az Azúr ablakhoz, sem a Kék lagúnába nem juthattunk volna el másképp, csak ha helyi taxist és hajóst fogadunk. Így viszont mindenhova az utaztató cég vitt, nem voltak kieső idők az átszállások miatt.)

A kétárbocos hajó kikötött Mgarrban (Mdzsárrban), onnan minibuszokkal keresztülrohantak velünk **Gozo-szigeten** (a monda szerint Calypso itt csábította el évekre Odüsszeuszt), egészen a tulsó feléig, ahol kb. fél órát adtak a nézelődésre. Sajnos, elég sok sziklát kellett volna megmászni, hogy az

Azúr ablak közelébe juthassunk, de a mi tempónkhoz kevésnek találtuk a kiszabott időt, ezért inkább nézelődtünk, és a távolból néztük az ablakot. Ilyen szögből a szikla-ablak hátterét nem a tengervíz színe „festette” kékre, vagyis nem azúr, hanem levegő-kék ablakot láttunk és örökítettünk meg. De így is szép volt. És persze, nem csak ez az egy ablak létezik, de Dwejrának (Dzsvedzsrá) arról a helyéről, ahová minket vittek, csak ez az egy látszik. Visszafelé megálltunk a sziget fővárosában, Victoriában, és bókászhattunk majdnem egy órát. Bármilyen hihetetlennek hangzik, különleges élmény volt látni – a Citadella felé vezető út egy szakaszához érve –, hogyan köveznek kis bazaltkockákkal, ívelt sablonok segítségével (persze, vasárnap lévén minden szerszám az úton hevert). Mert, hogy ilyent még nem láttam! A katedrális látogatására már nem volt elég időnk és a Citadella kilátóba sem felmenni, ahonnan az egész szigetet be lehetett volna látni, mert a motorunk már nem bírja a száguldozást, ráadásul, mint Málta legtöbb helyén, az utcák le-fel követik a domborzatot, ami tovább lassítja a járásunkat.

A buszokkal visszavittek a kikötőbe, ahol ismét felszedett a hajónk, a Fernandes II, és áthajóztunk **Comino-szigetre**, a Kék lagúnába. (Köményt termő sziget – innen a neve – és kalózok búvóhelye 1291-től 1530-ig, míg a Máltára érkező johanniták birtokba nem vették Cominót is.) Na, ez maga volt a csoda! Ilyen kék vizet talán nem is láttam, pedig jó néhány tíz évvel ezelőtt, Dubrovnikba lefelé vonatozva a hegyről, mikor megpillantottam az Adria kék vizét, azt gondoltam, ennél szebb látvány nincs is talán a világon. De ez az öböl még annál is lenyűgözőbb volt. A velünk kiránduló fiatalok mindegyike hozott magával fürdőruhát, kipróbálták a lagúna vizét. (Sőt, a hajó fedélzetén is lehetett napozni, az utasok legalább fele süttette magát az alsó és felső fedélzeten a Gozóig tartó majdnem másfél órás úton. Szépen kipirulva érkeztek meg Cominóra!) Mi felmáztunk a hajó kikötőből induló lépcsőn a hegy tetejére, és onnan fényképeztük a

lagúnát minden irányból. Majd a vendéglátó pavilonoknál söröztünk, illetve hűtött gyümölcssalátát ettünk.

Behajóztunk, és alig értünk ki az lagúnából, a tenger vize felborzolódtott, egyre nagyobb hullámokat vetett. A hajó is ugyancsak ringott fel-le, és ahogy erősödtek a hullámok, faeresztékei ijesztően nyikorogtak. Az ifjabb korosztálynak, akik a lagúnában rádolgoztak a napozásukra, és szerintem többen napszúrást kaptak, a hajó ringására a hányingerük csak fokozódott. Fél úton visszafelé már a felnőttek is hánytak a zacskókba, szóval a hatalmas jókedvet elfújta a tengeri szél, eltörölte a hullámok. Mi az alsó fedélzeten utaztunk oda és vissza is. A felsőről mindenkit leküldtek a matrózok, amikor a hullámok egyre jobban emelték és sülyesztették a hajót. Amikor már nagyon háborgott a víz, nem mertem ülni maradni az asztalon (a fedélzeten mindenki oda ült, ahol helyet talált), attól féltem, hogy lerepülök róla. A kis étteremben ember-ember hátán szorongott. Bejárati ajtajának kapaszkodójához „kötöttem ki” magamat, ott álltam végig, a kikötőbe érkezésig, a kezem egészen elzsibbadt a görcsös fogásban, a párom pedig az asztalon ülve markolta annak szélét. Szerencsére a mi gyomrunk nem fordult fel, így a baljós gondolatainkon kívül más bajunk nem esett.

Másnap, reggeli után felfurakodtunk a Vallettába tartó buszra, egész napos nézelődési céllal.

Előbb a buszokról, közlekedésről, helyi sajátosságokról.

Vettünk hétnapos jegyet, ami fejenként 6 euró 50 centbe került. Ezzel aztán minden buszra fel lehetett szállni, az egész ország területére érvényes volt. Elképesztően kicsi összeg, nem is tudom, hogyan és miért tudják ilyen alacsonyan tartani a jegyek árát?! A buszokra elöl lehet felszállni, be kell mutatni a jegyet, a leszállás a középső és hátsó ajtónál van. Míg ott voltunk, egyszer jöttek ellenőrök, szigorúan büntették a jegy nélkül utazókat. Az összes régi, omnibusz formájú, már-már jelképpé vált színes (sárga-narancs-fehér) buszaikat, ha jól tudom, mostanában cserélték le légkondis,

modern, kényelmes járművekre. Azt, hogy eltűntek a vicces nosztalgia-buszok, csak a magamfajta turista sajnálja, a helyiek bizonyára nem. A buszok csak akkor állnak meg a megállóban, ha kézengetéssel jeleznek a sofőrnek, vagy ha a leszállni kívánó utas jelzett. Különben úgy húznak el, mint a vadlibák. Ha a vezető úgy ítéli meg, hogy a busz már tele van, hiába lenget az ember a megállóban, akkor sem áll meg. Többször maradtunk emiatt hoppon. Az egymáshoz közeli települések teljesen összeépültek, nem lehet tudni, hol végződik az egyik, és hol kezdődik a másik. Sehol nincs a település határát jelző tábla, csak a buszmegállók feliratából (ha van időd elolvasni a mozgásban lévő járműből) lehet tudni, hogy már másik városban vagy faluban járunk. Emiatt mindig kértük a vezetőt, hogy szóljon, ahol le kell szállnunk, de a kérésünkre többen is úgy reagáltak, hogy ők nem idegenvezetők. Szóval, nem nagyon készségesek, az utasok viszont sokkal segítőkészebbek. Az utcák nevét is nehéz azonosítani, mert az utcatáblák is gyakran hiányoznak, vagy több sarkot kell gyalogolni, hogy megtudd, merre jársz. A házakon nem utcaszámok, hanem kerámia névtáblák vannak felirattal, ilyenek például: Carsal, Exodus, Twilight, Carmen, Saviour, Pawl stb.

Gyakran látni a falmélyedésekben, vagy éppen a ház sarkából kiálló (úgyis mondhatnám: lebegő) szentek szobrait. Többségük Szűz Mária a Kisdeddal (hatalmas Szűz Mária kultusz van országszerte), de más szenteket, például Szent Pál, Szent Ágota (Málta védőszentje), Szent András, Szent Anna szobrot is fényképeztünk.

A helyiek gyakran keresztet vetnek, s mutató- és középső ujjukra csókot lehelnek, amikor a busz vidéki útra indul. Nagyon vallásos nép, nagy többségük római katolikus. A keresztény hitre térésüket Szent Pálnak tulajdonítják, aki i. sz. 60-ban itt, Málta partjainál szenvedett hajótörést, és amíg a szigeten tartózkodott, (eredményes) hittérítő tevékenységet folytatott.

A félszigetre épült fővárost, **Vallettát** a rend hatodik nagymestere, Jean Parisot de la Vallette alapította 1566-ban, egy évvel a törökök ostromának sikeres visszaverése után. A rend eredete a keresztes háborúk idejére nyúlik vissza.

A 11. század vége felé bencés szerzetesek, itáliai kereskedők és utazók az egyiptomi kalifa engedélyével Keresztelő Szent Jánosnak szentelt kápolnát és menedékházat építettek a zarándokoknak Jeruzsálemben. Amikor a kereszteseknek 1099-ben sikerült Jeruzsálemet bevenni, az ide zarándoklók ápolására és szállásuk biztosítására egyre több befogadó helyet alakítottak ki a hálás életben maradtak adományaiból. Keresztesek is csatlakoztak ispotályosokhoz (johannitákhoz), és a rend egyre gyakrabban vett részt katonai tevékenységekben is a muszlimok elleni háborúk miatt és a zarándokok védelme érdekében. Független renddé II. Paszkál pápa nyilvánította, majd pápai védnökséggel 1137-ben megalakult a Szent János Ispotályos Rend szerzetesi és lovagi célzattal. Tagjai csak nemesek lehettek két éves próbaidő után, melyből egy évet ápolóként dolgoztak, egyet pedig harcban töltöttek.

Szaladin szultán 1187-ben visszafoglalta Jeruzsálemet a keresztesektől, a johanniták a Szent Várost elhagyva Akkóba települtek át, majd 1291-ben onnan is menekülniük kellett, először Ciprusra, ahol a hajóépítést is kitanulták, de a királyi házzal való konfliktusuk miatt új hely után néztek. 1309-ben a genovaiakat kiűzték Rodoszról, és a rend ott alakult független állammá. Az öblöt masszív erőrendszerrel vették körbe, hajóhadat építettek, amellyel „békeidőben” a földközi-tengeri kereskedelmüket folytatták, és hajóikat kalózkodásra is használták. Felépítették a Nagymesteri Palotát és a katedrálist, új kórházat hoztak létre. A török szemet vetett Rodoszra, a harcok 1455-től kisebb-nagyobb megszakításokkal folytak, de nem sikerült megvetni a lábukat a szigeten, a lovagi állam sikeresen ellenállt. A johanniták újabb erős falakat húztak a meglévők köré. Második

Szulejmán 1522-ben hatalmas hajóhaddal, mintegy száz-ezernyi harccsal érkezett a város falaihoz, és a francia származású nagymester békés elvonulásuk ellenében átadta a törököknek a várost. A lovagok évekig bolyongtak, míg 1530-ban V. Károly spanyol királytól és német-római császártól megkapták Máltát évente egy élő „máltai sólyom” fejében. (A csupa aranyból készített és drágakövekkel ékesített máltai sólyom, amelyet a Máltai Lovagrend adományozott V. Károly spanyol királynak és amelynek nyoma veszett az évszázadok során, csupán a Dashiell Hammett-krimiből készült és több feldolgozást megélt *Máltai sólyom* című film történetében szereplő, sokak által még gyilkosság árán is birtokolni kívánt kincs.)

Partraszállásuk után a lovagok továbbra is ápolták a betegeket, folytatták tengeri harci tevékenységüket, és kalózakcióikat sem hanyagolták. Amikor flottájuk megsemmisült egy hatalmas szökőárban, kiépítették a ma is látható erődítményrendszert, amely hatásos védelemnek bizonyult az 1565-ös török támadás és a világháború idején is.

A városkapu környékén most nagy átalakítási munkálatokat végeznek, lebontották a régi városkaput, az elterelések és elkerítések miatt a hatalmas, vastag falak egy része és a Szent Jakab-erőd csak a térképen követhető. Ami a városba vezető hídról látható, jól mutatja ennek a védelmi rendszernek a kialakítását, masszív voltát. A régi színház romjainak felhasználásával szabadtéri színházat alakítottak ki, mellette épül a Parlament modern épülete. Mögöttük, az 1566-ban épült Győzelmi Miasszonyunk-templomban restaurálási munkát végeztek. A templombelső jobb oldalát állványzat takarta, mögötte restaurátor dolgozott, de a letakart oltárrészek, az ideiglenes álmennyezettel fedett barokk freskók nélkül is szépnek láttuk a város legrégebbi épületét. A Szent Katalin-templom szomszédságában a tekintélyes Auberge de Castille et Leon e Portugál, az egykori kasztíliai és portugál lovagok szálláshelye ma miniszterel-

nöki rezidencia (és nem látogatható).

Valletta utcái a sziget hossztengegyével párhuzamos főutca és a rájuk merőleges jóval szűkebb mellékutca. (Négyzethálós, mint Lisszabon földrengés sújtotta részén épült városrésze). Szinte minden házon függ színes, zárt faerkély/fabalkon, amelyet állítólag azért építettek, hogy az asszonyok, akiknek tilos volt (egyedül) utcára menni, a szomszédokkal itt éltek „társasági életet”. Mi a Kereskedők utcáján indultunk el, itt az elején található az Információs iroda, ahol vfelszerelkeztünk” Málta és a főváros legújabb térképeivel. Szent Pál Hajótörése-templomban adománnyal köszöntük meg az előző napi szerencsés megérkezésünket Sliema kikötőjébe. Az utca közepét elfoglalták a különböző portékákat árusítók standjai és a báméskodók tömege. A Szent Elmo-erődnél nem engedtünk a sétakocsisok unszolásának, a másik főutcán, a Repubblikán jöttünk visszafelé. Az 1572-ben épült, majdnem 100 méter hosszú Nagymesterek Palotája előtt, ami most a köztársasági elnök hivatala és a Parlament üléséhez a helye, amíg nem adják át az új épületét, végignéztük az őrségváltást, majd belépőjegyet váltottunk a Szent János-társakatedrális (társ a mdinai Szent Pál-katedrális, 1816-ban VII. Pius pápa együtt emelte a két templomot püspöki rangra) megtekintésére. A reneszánsz katedrális Girolamo Cassar, Málta híres építész tervezte, és 1572–1581 között épült a lovagok összejövetelei számára, belseje azonban már agyondíszított barokk. 1603-ban oldalszárnyakkal toldották meg, 1736-ban pedig oldalfolyosókkal. Kaptunk angol nyelvű idegenvezető audio-készüléket, térképpel együtt. Hasznos lett volna, ha van harmadik kezem a fényképezéshez, mert a kettő együtt nem ment. Miután a készülékem átváltott spanyol nyelvre és ahogy sem tudtam visszahozni az angolt, a fényképezés mellett döntöttem, a készüléket a térképpel együtt a hátikámba raktam. Csak reméltem, hogy valamilyen megfigyelő kamera nem szúrta ki, hogy el akarom lopni a templomi kel-

léket. A főhajó alagútboltíves, 57 m hosszú és 19,5 m széles. Teljes padlózatát márványberakásos sírlapok borítják, alattuk a lovagi rend, továbbá híres családok (Medici, Grimaldi, Gonzaga, Orsini stb.) tagjai nyugszanak. A főoltárt Lorenzo Gafá készítette márványból, bronz és féldrágakövek felhasználásával. A templom kincsei közé tartozik Caravaggio híres *Keresztelő Szent János lefejezése* című alkotása is. (A festő 1606-ban menekült ide Nápolyból, itt alkotott két évig, még a rend is felvette tagjai közé, de verekedésbe keveredett, és bebörtönözték. Onnan először Szicíliába, majd Nápolyba menekült, ahol belehalt az úton szerzett betegségébe.) A templom minden részlete, festménye híres alkotók keze munkája. Az ember szeme belefárad a sok csillogásba és a nevezetességek követésébe. Ezért nem is értem az olyan véleményeket, hogy „Vallettára egy nap bőven elég”, mert ha lett volna elég időnk, legalább fél napot töltünk a templomban, és talán akkor sem láttunk volna mindent. A katedrális oldalbejárata előtti Great Siege téren áll a *Nagy ostrom* (1565) háromalakos bronz emlékműve, amely a Szabadságot, a Bátorságot és a Hitet szimbolizálja. A szoborcsoport előtt művészek üldögéltek széles napernyők alatt, és helyben készítették/árusították a festményeiket, filigránjaikat, láncokat keresztnevekkel, bizsuikat.

Ezután megkerestük a Felső-Baracka kertek bejáratát. Rendőr igazított útba, mert az elterelések miatt az Információs irodában kapott térképet nem tudtuk használni. Kettős árkádos verandájáról gyönyörű kilátás nyílik az öbölre, a szemben fekvő Három városra (amit, bár benne volt a programunkban, feláldoztunk a Szent Pál-öbölért), Sengleára, Vittoriosára (mostanában inkább Birgut mondanak és írnak) és Kalkarára, valamint a Ricasoli-erődre, továbbá az alatta elterülő nagy kikötőre, amelyet a Szent Péter és Szent Pál bástyáról az Old Saluting Battery 16. századi ágyúí tartanak szemmel. Minden délben tüzérségi uniformisba öltözött tüzérek a régebbi korok hagyományá-

nak folytatásaként (kezdetben reggel-délben-este, majd később minden egyházi-világi ünnepen) elsütnek egy ágyút (örülnek a turisták!) A kettős árkádsor tetejét 1775-ben biztonszági okokból (!) lebontották, mert rájöttek, hogy néhány összeesküvő pap titkos összejöveteleit a tetőn tartja.

A kerti sétánk során rátaláltunk az először Ausztráliában látott (ott őshonos) és általunk csak kémcsőkefe virágnak (egyébként a becsületes ottani neve üvegmosó-kefe virág) nevezett növényre. Fényképezésre csábított a lila virággal tömött fa alatt a hozzáillő lila kalapban elvonuló hölgy is (bár a felvételen csak tüzetes szemlélő veheti észre, hogy kalapot lát, nem a fa virágát. Nekem annyira kedves ez az elcsípett pillanat, hogy a kép kinagyítva függ az irodám falán.)

Visszafelé újra megörökítettük az Auberge de Castille et Leon e Portugál szomszédságában lévő két templomot, a szabadtéri színház oszlopsorát, mert a fényviszonyok változása miatt sokkal szebb képeket lehetett készíteni, mint az utunk elején.

A következő útiránynak Ta' Qali (Tááli)–Mdi-na–Rabat–Dingli Cliffs-et (Dingli-sziklák) jelöltük ki. Előtte való nap viszont töröltük belőle a sziklákat, mert úgy éreztük, hogy sok lesz egy napra. A recepcióstól érdeklődünk, hányas busszal és melyik buszmegállóból induljunk. Készségesen elmagyarázta, hogy a 202-es busszal a Marks és Spencer előtt kell felszállnunk. Mivel a buszok, a menetrendjükhöz képest, eléggé megbízhatatlanul érkeznek a megállókba, bizony majdnem fél órát szobroztunk. Nemsokára hatalmas térre érkeztünk, ott azt mondta a buszvezető, hogy végállomás. A busz pont a másik irányba közlekedett és nem Dingliben, hanem itt, Pembrokban volt a végállomása. De egyet se búsuljunk, mondta a közben oda-jött forgalomirányító, hamarosan itt lesz a 205-ös busz, az tényleg Dinglibe megy. A turista ne idegeskedjen, ideje, mint a pelyva, még akkor is, ha a „*mindjárt*” 25 perc múlva

esedékes. (Összeszámolva: a nappól eltelt csaknem egy óra ácsorgással.) A buszon se' perc alatt eldöntöttük, mégis elmegyünk **Dinglibe**, az legalább biztos pont az útvonalban. Lestük az első állomást, Ta' Qalit, de csak mezőt láttunk mindenfelé, majd elsuhanóban a buszmegállót. Nem lesz könnyű visszafelé megtalálni, gondoltuk. Aztán hopp, máris Rabatban voltunk, majd a Mdina-i városkapunál. Le is fényképeztük gyorsan, hogy visszafelé azonosíthassuk, hol kell leszállnunk. Megkockáztatva az elutasítást, megkértük a buszvezetőt, szóljon Dingliben, ahol a sziklákhöz le kell szállnunk. Szólt, és egy utcasarkon találtuk magunkat.

Addig keringtünk (egy lélek sehol, akitől felvilágosítást kaphatnánk), míg rátaláltunk egy táblára, amelyen piros nyíl jelezte az útirányt a sziklák felé. Kezdtük furcsának találni a városkát vagy falut (fogalmam sincs, ők minek nevezik a lakóhelyüket), hiszen embert sehol nem láttunk. Az első nyitva tartó üzletbe bementünk érdeklődni, merre tartsunk. A fiatal fickó készségesen elmagyarázta az utat, és szerintem kb. tízperces séta után már ott is vagyunk.

Az utca felső végében földmunkák miatt az útépítők lezárták a sziklák felé vezető földutat, eltereltek minket, és elmagyarázták, merre menjünk. A kis kitérő legalább két kilométer volt, de olyan gyönyörű virágos mező mellett mentünk, hogy megérte a kerülő utat. Közben a távolban egy kisebb dombon álló épületet fedeztem fel, és közelre hoztam a fényképezőgéppel, amennyire csak lehetett. Kiderült (az útikönyvből), hogy a Verdalla nagymester által 1595-ben építtetett, négyzetes alapú, négy sarokbástya, barokk nyári palotát kaptam lencsevégre. Ma a kormány hasznosítja elnöki fogadásokra, és ezért nem is látogatható. A palota alatt terül el a Buskett-kert, amelyet annak idején még Vallette nagymesternek hoztak létre vadászterületként. Máltának ez a legszebb erdős része ma nemzeti park, és a palotával ellentétben, nyitva áll a kirándulók előtt.

Végül majd egy órai kutyagolás után ott voltunk a Dingli-

szikláknál. Szébb látványra számítottunk a könyvekből és a netről ismert képek alapján, a kilátóból ugyanis csak egy kis csücsköt láttunk belőlük. Ha tovább megyünk a gerincen a nemzeti parkig, kb. 3 km-t, a kanyarokból biztosan láthattuk volna a tengerbe futó függőleges sziklafalakat. Helyette inkább körbejártuk a 15. században már írásban említett, Szent Mária Magdalénáról elnevezett kis templomot, amelyről 1575-ben egy inkvizítor mint elhagyott, romokban álló épületről írt. A tipikus vidéki, egy helyiséges templomot a 17. században építették újjá a ma látható formájában. Korunkban a régi oltár helyett újat állítottak, és szerkezetileg megerősítették az épületet. Minden évben július 22-én, Mária Magdolna napkor vagy az ahhoz legközelebbi vasárnapon tartanak szentmisét.

A hegyről már a műút mellett mentünk le Dinglibe, és a buszmegálló (ahová Slimából érkeztünk) közelében lévő kocsmá/vendéglőben hatalmas gombás-sonkás omlettel csilapítottuk az éhségünket. Éppen elértük a Rabatba tartó buszt, majd onnan átgyalogoltunk Mdinába.

Mdina–Marsaxlokk–Tarxien– Hagar Qim–Mnajdra

Málta régi fővárosa, **Mdina** a legszebb város, amit addig és utána is láttunk a szigetországban.

Föníciaiak telepedtek le ezen a helyen, de még a rómaiak idejében is ez volt az egyetlen település a szigeten. Szent Pál apostol a hajótörése után itt töltött három hónapot. Az akkori város területe magában foglalta a később alapított Rabat egy részét is. Az arabok 870-ben körbekerítették fallal, és ezzel leválasztották Rabatról. A föníciai időktől kezdve több különböző neve és címe volt uralkodóitól függően, és a fallal körülvétele utáni évszázadokban arculata jelentősen nem változott sem a bizánciak, sem a normannok idejében. A

tizenhetedik század végi hatalmas földrengés nagy károkat okozott az épületeiben, újjáépítése csak az 1720-as években kezdődött, hiszen a szigetre érkező lovagok addigra már Vallettát tették meg az ország fővárosává.

Az akkor emelt gyönyörű barokk paloták ma is állnak. Többségük lakóház, amelyekben a régi korok leszármazottai laknak. Szűk sikátorok, apró terek, a Csendes városnak nevezett település egyáltalán nem csendes, nyüzsgönek benne a turisták. Bejáratának kapuját kőoroszlánok őrzik (gyakran láttunk lakóházak bejáratánál is oroszlán szobrokat), vastag falai megvédték minden támadástól, így a középkor legszebb épen maradt helysége. Házaikon gyönyörű zárt faerkélyek, kapuin szebbnél szebb kopogtatók, főutcáján egymást érik a díszes barokk paloták, házak, templomok.

A Szent Pál teret a Szent Péter és Pál-társkatedrális uralja. Elődjét a 11. században a normannok egy 4. századi kápolna alapjaira építették, amelyet a spanyolok bővítettek ki 1298-ban. Ez a templom az 1698-as földrengéskor megsemmisült, és Lorenzo Gafá tervei alapján építették újra mai formájában. A főoltár felett látható Mattia Preti *Szent Pál hajótörése* című híres képe. A katedrális múzeuma valami ok miatt zárva volt, pedig szívesen megnéztük volna az eredeti jeruzsálemi keresztet, amit még a johanniták hoztak magukkal Rodoszról.

A barokk Karmelita-templom és kolostor a házak közé szorítva szinte fényképezhetetlen, kinagyított részletei viszont kárpótolnak az épületegyüttes egészének bevehetetlenségéért. A templom kupoláját nemrégén renoválták belülről, a körbefutó ablakok fényében a kupola freskói mintha egyenesen a mennybe engednének bepillantást. A városka sok látnivalója közül érdemes nagyobb figyelmet fordítani erre a templomra. A Napóleonnal 1798-ban Máltára érkező franciák harc nélkül lettek a sziget „meghódítói”, hiszen a francia nagymester átadta nekik Máltát, és ők „viszonzásul” szél-

nek eresztették a lovagokat, akik ezután hosszú ideig Itáliában kóboroltak. A máltaiak ugyanis visszautasították az 1802-es amiensi békekötésben javasolt visszatérésüket a szigetre. Elsősorban fényűző életmódjuk, hatalmas vagyonaik miatt alakult ki az ellenszenv irántuk a lakosság körében. (1834-ben a Máltai Lovagrend végleg Rómában telepedett le, és 1879-ben XIII. Leó pápától visszakapták méltóságukat, 1913 óta folyamatosan betöltik a nagymester címet). De a franciák sorsának balra fordulása is itt kezdődött. Mdinában állomásozó katonáik ki akarták rabolni a műkincsekben gazdag templomot, a helyiek azonban többségüket lemészárolták, az életben maradottakat pedig a falakon kívülre űzték. Két év alatt Málta lakossága valósággal kiéheztette a szigeten maradt kb. 6000 főnyi francia katonát, akik végül elmenekültek a szigetről. Ebbe az angolok is besegítettek a szigetlakóknak (és ott is maradtak egészen 1979-ig).

A főutca végében nyílik a Bastion Square (Bástya-tér), ívben futó kőfalai mellől – a páramentes, tiszta idő miatt – teljesen áttekinthettük Málta északi részét, a Szent Pál-öbölben fekvő Bugibbától (Budzsibba) egészen Vallettáig. A tengerparti települések egybefüggő, halványsárga házainak faltájából kiemelkedett a Mosta Dóm okker színű, hatalmas kör alakú épülete.

Marsaxlokkra (Marszaslokk) délelőtt érdemes érkezni. A kiváló fényviszonyok miatt a fényképezés megszálottjai ilyenkor készíthetik a legszebb képeket a dél-keleti irányban elterülő öbölről. Az apró luzzuk, amelyek „fennhordott” hegyes orrának két oldalára a helyi szokás szerint Ozirisz-szemet festenek, hogy megvédje a hajót és hajósát a tengeren, már sikeresen és szerencsésen visszatértek a halászat után, és az öbölben lehorgonyozva színesítették a türkiz színű vízfelületet. A másik ok a délelőtti látogatásra, hogy ilyenkor végig a parti sétányon árusok kínálják bódéikban a portékáikat. Megtalálható itt a szigetvilág minden külön-

legessége: étel, ital (szörp és alkoholos), dzsemek, lekvárok, ételízesítők, sajtok, horgolt, hímzett és csipketerítők, pici (játék babáknak és gyermekeknek), valamint felnőtt méretű csipke napernyők, sapkák, kalapok, akvarellek, pasztellek és bizsutárgyak, felsorolni sem lehet a kínálati sokféleséget. Az árusok után, egészen az öböl kanyarulatáig, hatalmas, egymáshoz simuló napernyők alatt, a kellemes árnyékban békésen megférnek egymás mellett az éttermek, asztalaiknál a megéhezett-megszomjazott vendégekkel. Itt mindig kapható változatos menü a frissen fogott halakból.

Edéd után buszra ültünk, hogy **Tarxienben** (Tarsien) megnezzük a világörökség részének nyilvánított máltai újkőkorszaki megalitikus templomegyüttes legnagyobbikát. Ismét a buszvezetőre hagytuk, aki (Ó! Csoda, ne hagyj el!) még az irányt is megmutatta, hogy leszállás után merre menjünk. Útközben többször kérdezősködtünk a templomromok felől, és ha nem is egyszerűen, de végül megtaláltuk. Meglepődve tapasztaltuk, hogy az utcákon megszólítottak nem mindegyike ismerte a híres romok pontos helyét.

Helyi lakosok fedezték fel a területet, és még a régészeti feltárás megkezdése (1915-től) előtt a kövek egy részét el is hordták. A feltárás során kiderült, hogy valószínűleg Szicíliából i. e. 5000 óta a szigetre vándorlók hozták létre i. e. 3500–2500-ban a hatalmas faragott mészkőtömbökből (néhányikének tömege elérte a húsz tonnát) a négy vese formájú, egymáshoz kapcsolódó templomból álló együttest. A templomok alaprajzát és azokban a termek elhelyezkedését kétnyelvű (máltai és angol) rajzos táblák mutatták, melyeket a romok felett és a közöttük vezetett sétahidak korlátjaira helyeztek el. A hidak mentén bejárhatóbbá és átláthatóbbá vált a hatalmas terület. A rajzok és a hozzáírt szöveg segítségével könnyebb volt elképzelni, hogyan is nézhetett ki a megalitikus szenthely. A központi templomhoz, amely hat helyiségből állt, csatlakozott a másik három templom, és így alakult ki a templomegyüttes. A köveket pontozással,

spirális mintákkal díszítették. Az időjárás és a természeti katasztrófák miatt időszámításunk előtt 2000 körül már romos volt ez a nagyszerű együttes, amelynek déli templomában hamvasztotta el halottait az urnatemetés előtt a bronzkorban élt tarxieni „temető nép”. Erről számtalan, az ásatások során talált lelet tanúskodik, amelyeket a vallettai múzeumban őriznek. A romokat olyan mértékben fedte be a rajtuk képződött talaj, hogy a római korban élt emberek már mezőgazdasági célokra használták a területet. Vízvezetőket, ciszternákat építettek, épületeket emeltek rá. Az ásatási terület kerítése mentén és a bejárat közelében elhelyezett projekt-táblák felirata szerint 2017-re itt is megépítik a romok felett kifeszített tetőszerkezetet, mint Hagar Qim (Adzsarim) és Mnajdra felett, amelyekkel védik a kövek állagát az időjárástól.

Hagar Qim (jelentése „álló sziklák”) sziklaszirtre épült templomegyüttes Qrendi (Rendi) település közelében, **Mnajdra** pedig tőle néhány száz méterrel lejjebb, a tengerhez közel fekszik. Ez utóbbi jobb állapotban maradt, ugyanis kövei korallmészkőből vannak, amely keményebb, mint az „álló sziklák” tengeri állatok vázából összeállt anyaga. A templomterület megtalálása majdnem száz évvel korábbi, mint a tarxieni maradványoké, a részletes ásatások viszont azzal csaknem egy időben kezdődtek. A látogatóközpont kiállítótermeiben részletes tájékoztató ismerteti a máltai megalitikus templomegyüttesek (Tarxien, Hagar Qim, Mnajdra, a Gozo szigetén található Ggantija (Dzsgantijá? – talán így ejtették ki a rom nevét) komplexum, Mgárrban (Mdzsárr) és közelében Ta’ Hagra (Táhádzsrát), valamint Ta’ Skorba keletkezéséről, szerepéről és pusztulásáról alkotott elképzeléseket a talált kövek, tárgyak, edények, szerszámok, áldozati állatokból, növényekből származó maradványok alapján. A táblákon követni lehetett a 19. század elejétől a tudósok vélekedéseit a templomépítőkről. „A hatalmas köveket csak óriások voltak képesek mozgatni”, „a főní-

ciaiak voltak, mert ők ismerték ezt az építési technológiát”, „a bronzkorban élt emberek emelték”, majd az 1960-as évektől, amikorra kidolgozták a szénizotópos kormeghatározási módszert és a gyakorlatban is használni kezdték, bebizonyosodott, hogy „az újkőkor embere alkotta ezeket az építményeket”. De él az az elképzelés is, hogy Mnajdra része volt Atlantisznak, és az elsüllyedt földrészt a Gozocsatornában kell keresni. A vitrinekben megcsodáltuk a szobortorzókat, kicsi agyagfigurákat, tálakat, korsókat, kagylóhéjból készített apró gombokat, gyöngyöket, amelyek az újkőkori ember fejlett kézművességét mutatják.

A kiállítás megtekintése után 4D filmbemutatóra hívták be a látogatókat. Kíváncsian vártuk, milyen élményt ad a 4D-s vetítés. Utólag megállapítottuk, ez volt a legszemléletesebb módja, hogy el tudjuk képzelni, milyenek lehettek a templomok fénykorukban, hogyan alakultak át az évezredek során a földből alig kiemelkedő, elszórt kövekké. A templomok megsemmisülésében szerepet játszó óriási viharok esőjéből ránk is jutott diszkrét permet formájában. Valószínűleg a térhatáson kívül ez volt a negyedik dimenzió!

A két romterületet sokkal könnyebben át tudtuk tekintetük, mint a tarxienit, nem csak a vetítés miatt, hanem a templomok lényegesen kisebb területeken álltak és a maradványaik rendezettebbek voltak. A mnajdrai templommaradványokkal szemben a tengerben van egy kis sziget, amelyet már a Dingli-sziklák kilátójából is láttunk, csak sokkal távolabbról. Ez a Filfla-sziget. A hagyomány úgy tartja, hogy csupa bűnös ember lakott egy sziklára épült közeli faluban, akik a haláluk után pokolra jutottak. De az ördögnek sem kellett, sőt a sziklát, amin a falu állt, belefördította a tengerbe. A lakatlan szigetet 1971-ig az angol hadiflotta és légierő lögyakorlatra használta. Nemcsak a sziget károsodott ennek következtében, hanem annak ökövilága is. A sziget egy mérföldes körzetében halászati tilalmat vezettek be részben a tengerben fel nem robbant lövedékek miatt,

részben a madárrezervátum háborítatlansága és a terület nemzeti parkká minősítése miatt. Látogatni is csak különleges esetekben és engedéllyel lehet.

A világörökségi területen, amit a helyiek Archeológiai parknak neveznek, vendéglő is üzemel. Reklámtábláján máltai fogásokat hirdetett. Úgy hallottuk, hogy pizzáik különlegesen finomak. Mi mást is rendelhattunk volna, mint Hagar Qimot! Tésztáját vastag rétegben megszórták sült csirke darabokkal, sonkával, fekete olajbogyó karikákkal, sajttal, negyedbe vágott főtt tojásokkal, a hússal harmonizáló fűszerekkel, magokkal. Igazán finom és laktató volt! És mellé a finom, hideg helyi sör! Elpilledve álldogáltunk a buszmegállóban, ahová a szokásos húszpercnyi késéssel érkezett a busz.

Kék-barlang–Ta’ Qali–Mosta–Valletta– Szent Pál-öböl

Hagar Qimre és Mnajdrára a híres **Kék-barlangtól** érkezünk, amely Zurrieq (Zurrie) és Qrendi (Rendi) között található a tengerpart mentén. A név talán félrevezető, hiszen ez nem egy barlang, hanem barlangok egymás utáni sora. Bennük és előttük a víz elképzelhetetlenül kék színű. Néhány barlang falát, főleg a bejáratoknál a visszatükröződő víz halványkékre színezi. De kék barlang-belsőt, amiről az útikönyvek írnak, egyikben sem láttunk. Vagy a napszak, vagy a fényviszonyok nem voltak ideálisak. Ráadásul, ha a csónakban leghátsó párként ücsörög az ember és éppen a sziklával ellentétes oldalon, csak forduláskor van esélye a barlangban is fényképezni, vagy teljesen hátra fordulva, a kijövetelkor. Ilyenkor azonban a motorcsónak hátsó végében kormányzó fáradt arcú vezető „lóg bele” a képbe. Jó tanács a Kék-barlanghoz látogatóknak: iparkodjanak első párként, a csónak elejébe ülni, főleg ha a látványt meg is akarják örökíteni.

A Ta' Qali (Tááli) kézműves falu látogatását a máltai utazás tervezésekor a kihagyhatatlan megnéznivalók közé soroltuk. Bár reggel korán indultunk a szállodából, a buszra várakozással és az átszállással elvesztegetett idő miatt okosabbnak látszott először Mostában (Mosztában), a Dómnál leszállni, hogy kihasználhassuk a délelőtti nyitvatartás még kb. egy órányi időtartamát.

Mosta területén a kőkortól kezdve éltek emberek, amire az itt talált monolitok alapján lehet következtetni. A körülötte elterülő középkori apró falvak az 1400-as évek elejére elnéptelenedtek, vagy beleolvadtak a későbbi Mosta központját alkotó településbe. 1526-ban egy támadás során a muszlimok elrabolták a lakói nagy részét, és rabszolgasorsra juttatták. A 17. század 10-es éveire lakosságának száma jelentősen megnőtt, és önálló egyházközség lett. Templomot terveztek építeni, amely 1619-re el is készült. Az itt élők gyapotot termesztettek, és öt szélmalomuk őrlötte a terményeket.

A gazdagodó településen felmerült egy nagyobb templom építésének igénye. Tervezője, Giorgio de Grognet Vasse a templom tervének készítésekor a római Pantheont vette alapul. 1833-ban kezdték lerakni az alapokat. Az erőforrásokhoz mérten túl költséges épületet hivatalosan 1871-ben szentelték fel, tényleges befejezésének ideje 1860, a templomban hozzáférhető prospektusok szerint. A Rotundának is nevezett Dóm klasszicista oromzatán, amelyet jón oszlopok támasztanak alá, a felirat az 1857-es évet mutatja. Ekkor szentelték a Rotundát Mária mennybemenetelének. Az építési költségek csökkentésben nagy szerepet vállalt a lakosság, évtizedeken keresztül önkéntes munkájával segített befejezni a templomot. Tette ezt annak ellenére, hogy püspökük és a hívők egy része is a pogány hagyományok felélesztését látta az alaprajzban, amely nem kereszt alakú volt, hanem kör. A kupola átmérője 39 méter (az egyik forrás szerint Európa negyedik legnagyobb kupolájú templo-

ma, más adatok szerint a harmadik legnagyobb), a Dóm külső átmérője 54 méter, magassága 60 m. Építésének érdekessége, hogy falait az 1619-ben épült templom köré húzták fel, állványzatot nem építettek, ezt a régebbi épületet használták az új alátámasztásához is. Majd a Dóm kupolájának befejezése után rövid időn belül lebontották a belső, régi templomot. Az egyszerű, kék-arany-fehér belsejű templom befogadó képessége 12.000 ember!

Csoda is fűződik a történetéhez. 1942. április 9-én egy német gép bombát dobott a templomra, amely az egyik tornyán megpattant, és felrobbanás nélkül ért földet. Röviddel ezután a kupolára zuhant a második bomba, azt átszakította, és az esti szertartás kezdésére váró mintegy 300 főnyi hívő között végiggurult a templomon anélkül, hogy felrobbant volna. A bomba eredetijét a vallettai Hadtörténeti Múzeumban állították ki, másolata a Dóm sekrestyéjében látható.

A templomban mi is megmenekültünk a hirtelen kitört vihartól, amely bőrig áztatott volna, ha az utcán ér minket. A hatalmas dörrenésekkel kísért árvíz-szerű esőzés miatt a Dómban nézelődők száma hirtelen megnövekedett. A templomi látogatókat szemmel tartó, a kijárat közelében álló alkalmazottak órájukat nézegették, hogy a zárásig mennyi idejük van az égieknek az öntözésre.

Míg a **Ta' Qali** felé menő járatra várakoztunk, kétszer eleredt az eső, szerencsére csak rövid ideig tartó frissítés ázottjai lettünk. Negyven perc múlva (a jelzett érkezési időhöz viszonyítva) végre feltűnt a busz. A sofőr a szokásos kérésünkre azt mondta, hogy nem megy be a faluba, az messze van a megállótól. Kérdeztük, kb. milyen messzire? Vagy egy kilométer, válaszolta. Mi az nekünk, mondtuk, szóljon, amikor le kell szállnunk. Hitetlenkedve megvonta a vállát, neki mindegy, ő figyelmeztetett minket. A bekötőút baloldalán a távolban Mdina falai magasodtak, a másik oldalon kis erdősáv húzódott, előtte a híres üveggyár rek-

lámtábláival. Bent a „faluban” az út mentén lefelé fordított őzgerinc sütőformára hasonlító hatalmas barakkok sorakoztak, ezekben voltak a kiállító helyiségek, hátsó részükben a műhelyek. Sajnos, azon a héten szünetelt a munka az üvegyárban, pedig nagyon készültünk a mindig látványos, a tárgyakat boszorkányos ügyességgel formázó mesterek bemutatójára. Több kézműves kiállítást is megnéztünk, csipkéket, hímzéseket, szappan-, tésztagyártókat, ásványgyűjteményeket és csiszolt köveket, abból készített ékszereket. Végül, lakonikusan, úgy összegeztük a látottakat, hogy itt is voltunk.

Sliemából azonnal átbuszoztunk **Vallettába**. Valami széppel kellett befejezni a napot, és ott még maradt bőven látnivaló. A Karmelita-templom hatalmas kupolájában (42 m átmérőjű, 204 m magas) minden nap gyönyörködtünk az öböl túlsó feléről, Sliemából. Ezért először oda mentünk, hogy közelebbről is láthassuk ezt az impozáns, Girolamo Cassar tervei alapján 1570-ben emelt és az évszázadok során többször átalakított templomot. Az oda vezető keskeny utcán csak egészen közelebbről engedte látni a kupolájának kis részletét. A világháború idején csaknem megsemmisült, újjáépítése két évtizedig tartott. A belépőt letisztult barokk belső fogadja, a falak és rajtuk a díszítések, sőt még a terrakotta színű márványoszlopok oszlopfői is fehérek. A kupolán körbefutó boltíves ablakokon árad a fény a templomba. Emlékeztetett a Mosta Dómra, itt sincsenek kereszt-, ill. oldalhajók, a mellékoltárok fülkékben állnak. Az igazi meglepetés azonban csak belülről látható, a kupola és természetesen a templombelső nem kerek, hanem ovális!

Az Anglikán Közösség Szent Pál-templomát, amelynek 1844-ben emelt klasszicista épülete a parthoz kissé közelebb áll, csak kívülről láthattuk. Karcsú, magas (61 m) gótikus tornya a sliemai oldalról nézve éppen olyan jellegzetes a vallettai városképben, mint a Karmelita-templom kupolája és mellette a harangtornya. Ha egy képen/fotón az összes többi

részletet letakarják, akkor is ráismer az, aki egyszer is láthatta a valóságban.

Elsétáltunk az Alsó-Barakka kertekig és ismét megcsodáltuk (most valamivel közelebbről) a Három várost, a Nagy kikötőbe érkezett óriási tengerjáró hajót. Az árkádsor belső falán találtunk egy táblát, amelyet 2006. október 23-án helyeztek el „Az 1956-os magyar forradalom hőseinek és mártírjainak emlékére”. (Érdemes egybevetni az akkori magyar eseményekkel!) Az árkádsor mögött áll Ugo Attardi Aeneas szobra. A trójai háború híres szereplőjét hibátlan, erőteljes duzzadó férfiként ábrázolta a művész. Elnézegetve a szobrot, elhihető, hogy a Karthágónál hajótörést szenvedett trójai hősbe halálosan beleszeretett Didó királynő, és amikor Aeneas az istenek parancsát teljesítendő tovább hajózott Itália felé, a királynő bánatában öngyilkos lett. Gondolat gondolatot követett, eszembe jutott Szabó Magda csodálatos regénye, *A pillanat*, amely Aeneas feleségéről, Creusáról szól, aki megragadta a pillanatot, és megfordította mindkettőjük istenek által kijelölt sorsát. Vergilius *Aeneis*ának ellen-Aeneise. Közben a kertben, a fákon dalra fakadtak a kis énekesek, közelgett az alkony. Vissza kellett térni a mába.

Elérkezett az utolsó nap, bő félnapnyi szabadidővel a repülőtérré indulás előtt. Csomagolás (tizedannyi idő sem kellett, mint az otthoni bepakoláshoz), kijelentkezés a szállodából, a csomagjaink otthagynak a recepción és irány a **Szent Pál-öböl** felé tartó busz megállója. Este még latolgattuk, hogy kipipálatlan programjaink közül a Három várost, vagy inkább az öblöt nézzük meg, reggel egyhangúan az öböl mellett döntöttünk. A tenger felől már kétszer is láttuk az öblöt. Amikor Gozóra hajóztunk, viszonylag közel a partokhoz, a szárazföld helyett inkább a sziklákba vájt barlangokat nézegettük, a visszafelé tartó úton, távol a partoktól (valószínűleg a part közelében sokkal veszélyesebb lett volna hajózni a sziklákon megtörő hatalmas hullámok miatt) bukdácsoló hajóról egyáltalán nem tudtuk élvezni a látványt.

A busz elérte a Szent Pál-öblöt és a tervünk szerint Bugibbában (Budzsibba) leszálltunk a buszról. A megálló mellett a vizen álló Bayside presszóban megittuk a tízórai kávékat, és teraszáról néztük a vitorlásiskola apró fehér hajóit, a szemben lévő kopár Szent Pál-szigeteken (összesen két szigetke) az i. sz. 60-ban itt hajótörést szenvedett apostol messziről is jól látható szobrát. Az Apostolok Kútjáig, ahol a partra lépő apostol megcsókolt egy sziklát és abból víz fakadt, nem gyalogoltunk el, mert még Qawrába (Aura) is el akartunk menni.

Qawra, mint sok más egymás melletti máltai falu, város esetében tapasztaltuk, egybeépült Bugibbával, de kényelmi okok miatt busszal tettük meg a rövid, de felfelé viszonylag meredeken vezető utat. A városka a Szent Pál-öböl és a Salina-öböl közötti félsziget csúcsában fekszik. A Szent Pál-öböl felőli partján szintén látható egy neolitikumból származó templomrom. A város két part menti sétányán és a főutcán egymás mellett sorakozó éttermek, üzletek és butikok között hömpölyögnek a nap minden szakában az idelátogató turisták és az itt vendégeskedők. Mi is beültünk a buszállomással szemben lévő étterembe. (Nagyon sokféle indulnak innen buszjáratok, nem gond átszállás nélkül – a hosszas várakozások elkerülhetők! – eljutni a sziget bármely részébe.) Töltött, óriás raviolit rendeltünk. Nemcsak a szemnek volt tetszetős, hanem ízre is különleges.

Nem akartunk kockáztatni, kényelmesen, rátartással indulunk vissza Sliemába. Egy megállóval hamarabb leszálltunk a buszról, és a tengerparton sétálva nézelődtünk. Búcsúztunk Sliema kikötőjétől, öbölparti szállodasorától, a Manoel-szigettől és Valletta felejthetetlen látványától...

...és főnről, a repülőgép ablakából a távolodó három szigettől: Gozótól, Cominótól és Máltától.

KÉPESLAPOK OLASZORSZÁGBÓL

Udinei képeslap

A zalai dombvidék szelíd lankáinak látványa szinte észrevétlenül kíséri át összeszokott műemlékes csapatunkat a határon, Szlovéniába. Az idő múltával a dombok emelkednek, hegyekké magasodnak, az ablakból hosszasan a Gorenjska csipkés vonulatát látjuk.

Első hosszabb megállónk Trojane. Nagy parkoló (buszoknak is), ajándékbolt, cukrászda, étterem és szálló egy helyen. Híresen finom a fánkjuk, szlovénül krofi a neve. Az eredeti trojanei fánk igazi, házi baracklekvárral készül. Eszegetve tartunk a parkoló kilátójához. Nagy a fánk, néha a másik kezünkkel is meg kell támasztani, hogy biztosan a mienk maradjon. A madaraknak nem adunk! Nyalogatjuk, törülgetjük a krofitól édes-zsíros ujjainkat, közben az élénk táruló képben gyönyörködünk. Hegyes-völgyes-dombos vidék, és bár közeledik az ősz, még minden élénkzöld, belőlük emelkedik ki a hegyi legelők smaragd színe.

Krofival tömött bendővel ülünk vissza a buszba.

Udine mosolygós arcával fogad. Tócsák árulkodnak arról, hogy az eső éppen érkezésünk előtt mosta tisztára a város levegőjét. A nap még másodpercekre el-elbújik kisebb felhődarabok mögé, de a Piazza della Liberta épületeinek látványa nem engedi ki a kezünkől a fényképezőgépeket, kamerákat.

Az első települést valószínűleg az illírek alapították, és a várost először egy adományozó levélben említik 983-ban. Ebben II. Ottó német-római császár az Aquileiai Patriarchátusnak (Püspökségnek) adományozza Utinum várát. A várost 1420-ban a Velencei Köztársaság hódította meg, és 1797-ig maradt annak fennhatósága alatt. Közben sújtotta földrengés, pestisjárvány és megtorlások az 1511-ben kitört felkelés miatt. 1814-től az Osztrák Császársággal perzonálunióban álló Lombard-Velencei Királyság része lett,

majd 1866-ban az egyesült Olasz Királyság része.

Az első világháborúban, 1917 őszén a Monarchia felkészült egy átfogó, Olaszország elleni döntő támadásra, amelyben német expedíciós erők is részt vettek. A sikeres caporettoi offenzíva után az egész Friuli-vidékkel együtt osztrák-magyar közigazgatás alá került. A háború után rövid ideig Udine az önálló Friuli régió székhelye lett, majd a Friuli-Venezia Giulia egyesített régió városa.

Piazza della Liberta szélén áll a velencei-gót stílusban épült, fehér és rózsaszínű márványlapokkal burkolt Városháza, a Loggia del Lionello, oszlopai között fekete és fehér színű (Udine címerpajzsának és zászlójának színei), változó hosszúságú csíkokból készített füzéreket lenget a szél. Mellette a Caffé Contanera art deco épülete. Szemben a reneszánsz Loggia di San Giovanni, ennek oszlopai között is lengedeznek a fehér-fekete csíkfüzérek. Baloldalán az 1527-ben épült Óratorony (Torre dell'Orologio) magasodik. A torony tetején álló két mór figura minden órában megkondítja a harangot, emlékeztetve az idő múlására. A tér műemlék szökőkútja, amelyet 1542-ben építettek, most nem működik. Fentről, magas oszlopok tetejéről vigyázza a teret a Velencei (szárnyas) Oroszlán és az Igazságosság szobra, közöttük Hercules erőteljes alakja és az általa legyőzött és megölt óriásé, Cacusé. Mögöttük, a lépcsősor tetején, a Béke-szobra, amelyet I. Ferenc császár adományozott Udinének a Campoformidói békeszerződés emlékére. A tér gyönyörű, a velencei hatás egyértelmű, akármerre néz az ember.

Rövid séta után olasz vendéglátóink, az olasz-magyar szakos egyetemista tolmáccsal együtt bevezetnek egy takarékpénztári épületbe. Az utca szűk, nem is vesszük észre, hogy elegáns, szép, régi palotába léptünk be. Első pillanatban a nálunk is megszokott ügyfélforgalmat látjuk a modern pultoknál, aztán kitér a tér, hátul míves korlátú márványlépcső vezet az emeletre. A fogadótérből pár lépcső magasságban nyílik a Santa Maria del Monte-kápolna két-

szárnyú fa ajtaja. Az oltár háta mögül lépünk be a kápolnába, és megilletődve foglalunk helyet az oldalsó padokon. Mert amit itt látunk, az egyszerűen lélegzetállító. Az oltáron hófehér márvány Pieta, a falakon festmények, a mennyezeten gyönyörű freskók. A falat eredeti bőr tapéta borítja, óaranyra festett háttéréből szinte kiemelkednek a virágok.

Míg ülünk, nézelődünk és fotózunk, hallgatjuk az épület, a Palazzo del Monte di Pieta történetét. A terület, ahol a palota épült, a 13. század közepén Udine gazdasági és társadalmi életének a központja volt. A készpénzek állandó hiánya miatt növekedtek az uzsorakamatok, a társadalom egy része eladósodott. Ennek ellensúlyozására 1496-ban létrehozták az udinei zálogházat, hogy segítse a bajba jutott polgárokat. A lehető legalacsonyabb kamatlábú kis kölcsönökért biztosítékként mozgatható (használati, személyes stb.) tárgyakat adtak cserébe. Az 1500-as évek közepén új épület létrehozásáról döntöttek. Az építkezés 1566-ban kezdődött és 1569-re elkészült, majd száz év múltán tovább bővítették a zálogházat. Földszintjén harminchat üzletet alakítottak ki. Az üzleti életben gyakori, nem tisztességes gyakorlat miatt segítségül kérték az égiek befolyását és felügyeletét, és a zálogház végében kis kápolnát terveztek. A Santa Maria del Pieta 1694-ben készült el.

1822-ben alakult meg az első önálló takarékpénztár, amely a 19. század végére visszaszorította a zálogházi tevékenységet.

A múlt században az épületen kívül-belül több fontos változtatást hajtottak végre. Statikailag megerősítették a falakat, megszüntették az 1976-os földrengés okozta károkat. Az átépítésekkor szem előtt tartották a funkciónak minél jobban megfelelő kialakítást, és nem utolsósorban a homlokzat, a kápolna és a lépcsőház eredeti formájában való megőrzését.

A program szerint a Palazzo Morpurgóban több neves építész, közéleti tisztségviselő előadását hallgattuk meg a történelmi és kulturális örökség megóvásának helyzete, az

örökségek oktatásának tapasztalatai és a helyi kezdeményezések témakörökben. A terem hatalmas, úgymond hatnám, palotaméretű. A falakra festett három dimenziós, térhatású szobrok, szoborcsoportok festett emelvényen, festett korinthuszi oszlopok között állnak. A megtévesztésig valódinak hatnak. A program végén tenyeremmel titokban végigsimítom a falat, hogy meggyőződjek, tényleg csak festés. Utána megtekintettük – a szoros program miatt majdnem futva – az épületegyüttesben működő Modern és kortárs művészeti múzeum kiállítását és az épülettömb három, különleges növényekkel és virágokkal beültetett belső udvarát.

Visszamentünk a Piazza Libertára, majd az Arco Bollanin keresztül a Várba sétáltunk, a Castello di Udinéhez. A Lippomano árkádsor melletti Strada al Castellón felfelé haladva elismerően bólintottunk, mikor megláttuk a kis kockakövekkel, kavicsokkal burkolt út keresztben kialakított vízlevezető árkoskáit, amelyek a nagy esőzésekkor megtörik a vízzuhatag sebességét, és ezzel a burkolat élettartamát is meghosszabbítják.

Udine központjában a Várhegyen lévő Castello (Vár) uralkodik. A Várhegyet valószínűleg az évszázadok során felhalmozódott törmelék alakította ki. Keletkezésére azonban él egy legenda is, és kapcsolódik a mi történelmünkhöz. Eszerint Attila királyunk, amikor 452-ben kifosztotta Aquileiát, az akkori Római Birodalom egyik legnagyobb városát, megparancsolta a katonáinak, hogy építsenek magaslatot Udinében, ahonnan gyönyörködhet a legyőzött városban. Katonái a sisakjukban hordták össze a földet, így keletkezett a Várhegy.

A jelenlegi épület helyén az Aquileiai Patriarchátus által épített erőd állt, amelyet az 1511-es földrengés elpusztított. A ma látható reneszánsz formáját 1517-ben kezdték el építeni, és több mint ötven év múlva fejezték be. A kastély jelenleg múzeumi központ, helyet kapott benne egy

művészeti galéria, a régészeti és numizmatikai múzeum, a Risorgimento Múzeum, a Friuli Fotográfiai Múzeum és a több mint 30.000 kötetes könyvtár. Mi a Tiepolo kiállítást néztük meg, és az ember nem tudta, hogy a termet, a freskóit csodálja-e, vagy a tárlókban a képeket.

A Castello dombjáról, tiszta idő lévén, éles, szép a kilátás a városra, a környékére, háttérben az Alpokra.

Udine legrégebbi templomát, a Chiesa di Santa Maria di Castellót, amelyet vélhetően a 13. században építettek, de egyes leletek arra utalnak, hogy ennél jóval korábbi eredetű is lehet, csak kívülről láthattuk. A belsejét díszítő, különböző korokból származó értékes freskóit szívesen megnéztük volna. Mellette található a harangtorony, tetején a bronz/ arany színű angyallal, amely a széljárásnak megfelelően forog, kinyújtott karja mindig a széljárás irányát mutatja. Olyan szélcsend volt azonban még a magasban is, hogy az angyal „kővé váltan” álldogált a torony tetején.

A különleges hatású Arcade Lippomanón (Lippomano árkádsor) jöttünk vissza a Várból, amelynek pillérein az építésében közreműködők címerei és freskótöredékek láthatók.

Magnano in Riviera-i (Artegnai) képeslap

Igazi élmény volt Arteгна településsel határos Magnano in Riviera községben találkozni a kastély tulajdonosaival, akik az épülethez felvezető földút elején sorfalat állva vártak minket, több más jeles személyiséggel együtt.

Felsétáltunk a várba. Az udvaron építési törmelék, szerzőszámok, munkagépek, építőanyagok, felállványozott nyers kőfalak. Mögöttük daru magasodott, gékje üzemben kívül volt, ránk való tekintettel. Prampero professzor bemutatta olasz vendégeit, mindegyikük a műemlékvédelem és azzal összefüggő területen dolgozott. A professzor elmondta, hogy a krónikák szerint Noricumtól Aquileiáig a kora középkori

római útnak, a Via Julia Augustának fontos megfigyelő, ellenőrző állomása volt ez a hely.

Az 1277-ből származó első írásos emlék szerint Pramberg nevű őseik német eredetűek, később vették fel a Prampero nevet. A család mindig aktívan részt vett a Friuliért folyó harcokban, és közben várakat, kastélyokat vásárolt. Sok kiválóság (katona, politikus) került ki soraikból, a földtulajdonosok közül elsőként kötelezték el magukat Velencének.

Az 1511 februári parasztlázadás nyomán fosztogatási hullám indult el, és ennek áldozata lett és részben leégett a Prampero uradalom. Majd még ebben az évben földrengés pusztított a térségben. A 16. század második felében és a 17. században a várat többször átépítették, felújították és kiegészítették. Ez volt az otthona a család leszármazottainak egészen az 1976-os földrengésig.

– Ebben a természeti katasztrófában az alapokig romhalmazzá vált, és amit itt látunk – mutatott körbe a professzor –, az már jelentős előrelépés az eredeti állapothoz képest, amelynek képeit az udvaron kiállított tablók fotóin láthatjuk.

Elmesélte, hogy az építkezés során rábukkantak az eredeti építményre, arra, amit az évszázadok során többször átépítettek, amiről egyáltalán nem volt semmilyen írásos vagy más dokumentum. Így derült ki, hogy nem egy, hanem három tornya is volt ennek a régi építésű várkastéllynak. Ezért a folyamatban lévő építkezés során kell döntenüik, hogy az előkerült régi falakat figyelembe véve mi maradjon és mi ne a kastély utolsó, földrengés előtti formájából. A kastélyból megmaradt anyagokat (köveket) visszaépítik, és biztonsági okokból a falazáshoz kötőanyagként nem cementes habarcsot használnak, hanem a kisebb köveket megőrlik, mésszel keverik össze. Az így készült habarcs földrengéskor rugalmasan viselkedik.

A tartomány tájvédelmi és műemléki szervezetének képviselője elmondta, jpgy egyébként minden, a '76-os földrengés sújtotta településen ugyanígy járnak/jártak el. Ezért

vették nagy hasznát a megmaradt műszaki dokumentumoknak. Banktól kapott kölcsönből, tulajdonosok önerejéből és állami hozzájárulásból épülnek fel a megrongálódott friuli kastélyok, várak. Az állam rájött, hogy a régi értékek megőrzésének, valamint idegenforgalom szempontjából az a jó, ha ezeket a romba dőlt épületeket újra felélesztik. Ilyen erőből épül ez a kastély is.

Prampero professzor és a felesége szívesen válaszolt a kérdéseinkre. Öröm volt hallani, mennyi hittel és energiával építik újra az otthonukat negyedévszázad múltán. Az udvaron, a kastélyrom darabjain elhelyezett tablók képei mutatták a kastély legősbibb, ismert formáját, az 1976-os földrengés előttit és a szörnyű pusztulás képeit a romokról, továbbá az építés műszaki terveinek módosulásáról a munkálatok során előkerülő régebbi falmaradványok miatt.

Felmehettünk az emeletekre, megtapogattuk a kibontott ősi falakat, kinéztünk az ablaknyílásokon át a hegyekkel körülvett tájra, lenyűgözött a rusztikus kőfalon lévő freskómaradvány színe – a töredékkép mozgalmassága: a férfialak mintha lebegett vagy úszott volna a térben a – nagyon töredékes – nőalak felé.

Visszatérve az udvarra, a grófnő elmondta, azonnal beköltöznek, ha már lesz lakható része a kastélynak, nem fogja zavarni őket a további építéssel járó sok kényelmetlenség. Aztán kedvesen invitált mindenkit egy kis harapni- és innivalóra. Szeme rátévedt az „asztalra”, azaz a két beton-darabon nyugvó betongerendára, és rebbent egyet. Valószínűleg észrevette a végében összehajtvá maradt fehér abroszt. Változatlan mosolya azonban semmit sem árult el abból, hogy mi villant át rajta, szívélyesen kínálta továbbra is az „illetlenül” tálalt süteményeket és italokat.

Élvezettel kóstolgattuk a finom pálinkájukat és borukat, ropogtattuk az édes és sós kekszeket. Szívből kívántuk, hogy mielőbb újra élvezhessék az ősi fészek kényelmét, szépségét, miliőjét, a táj varázsát.

Villaltai képeslap

A másik várkastély, amit utunk során meglátogattunk, Udinetől észak-nyugatra, Villaltában volt. Ez a terület kívül esett a földrengéses zónán, a dombon épült gyönyörű, 15. századi épület büszkén tekint az alatta lévő völgyekre, tornyából tiszta időben egészen Triesztig el lehet látni.

Magáról a várkastélyról egy 1158-ból származó írás tesz említést, az azt megelőző története az idők homályába veszett. Ősi múltjáról azonban egy erőddel körbevett római település alapjai és nyomai tanúskodnak. 1200 és 1400 között többször újjáépítették a várat, mert több ostromot is átélt, és ezekben a harcokban részlegesen megsemmisült. Az 1511-ben, húshagyókedden kitört parasztfelkeléskor a fosztogatók a Villalta-várat is megtámadták, és ennek az során részben megsemmisült. Ami a felégetett várból megmaradt, azt a nem sokkal későbbi heves földrengés elpusztította. Monumentális külsejét az 1500-as évek közepén nyerte el az újjáépítés után.

A várkastély sok évszázadon keresztül betöltött helyzetének, stratégiai szerepének fontosságára utal az is, hogy a régió fővárosának, Udinének az egyik városkapuját Porta Villaltának nevezik. Az impozáns reneszánsz szárny, mögötte a legmagasabb torony, amely valószínűleg a várkastély legrégebbi része és a 12–13. századból való, a vár kettős falrendszere, az őráráti ösvények, az őrszemhelyek, a felvonóhíd, a védelmi tornyok, a festői és romantikus belső udvarok jól tükrözik azt az időszakot, amikor a várak építésekor a nagyság és a stratégiai jelentőség volt az elsődleges szempont.

Az ingatlant évszázadok óta a Villalta-Caporiacco nemesi család lakja. A nemesi Villalta család egyik ága a Caporiacco leszármazottak, akik római és kelta eredetűek, és vérségi kapcsolatban állnak Friuli egyik legjelentősebb történelmi családjával, a Castello családdal. A feudális

szabad családok közé tartoztak, jogait az évszázadokon át közvetlenül az uralkodóktól kapták. Ezért tudtak ellenszegülni a hatalmas Aquileiai Patriarchátusnak. A család számos fontos embert adott az országnak, híres vezetőket, püspököket, tudósokat... és boldogtalan szerelembe esett költőt is.

A kastély magánlakás, a Caporiacco család lakja, ide várta minket a program szerinti időpontban.

Kertjében, a ciprusokkal szegélyezett út mentén láttunk aranyalmafát! Kísérőink így nevezték az apró, piros, az óriási germersdorfi cseresznyénél alig valamivel nagyobb gyümölcsű fát. Tényleg létezik, nemcsak a gyerekdalokban, versikékben! A kicsi piros almácskák hívogatóan mutogatták magukat: Gyere, tépj le!, de nem szántuk rá magunkat a bibliai Éva szerepére. A kápolna felől a kastély lakóterületére belépve maga a házigazda, Caporiacco úr fogadott, és mosolyogva figyelte, hogyan széled szét a kertben a csoportunk, hogy megörökítse a csipkés kőfal alatt elterülő tájat, benne a házak barnás-vörös kúpcserepes tetőivel, az épület erős, rusztikus, magas falát a zöld zsalus ablaktáblákkal. És mit látunk bejárat mellett a falon?! Rászögezett, kissé rozsdás lópatkót. Nahát! Ők is szerencsehozó tárgyként tartják számon!

Beléptünk az épületbe, szemben a falnál teljes páncélzatba öltözött lovag „üdvözölt”, majd egy másik is, „aki” még egy hatalmas vértet is tartott maga elé. Innen a családi szalonba léptünk, ahol az ősök portréi díszítik a falakat, és főhelyen látható az a festmény, amely a kastélyt és annak tájolását mutatja az 1158-ból származó írás alapján. A szalonból nyílt a boltíves, vakolatlan kövekből falazott terem, ahol a székeket már elrendezték számunkra, hogy meghallgassuk az építészeti örökségek megőrzésének és védelmének területi szabályairól, a helyes gyakorlatról szóló előadásokat.

A földszintet 17. századi freskók díszítik, itt van a nagyterem, a gobelin szalon, a Bernadotte szalon, a francia

„grisaille” festményekkel együtt (szürke-fekete színekkel festett képek), majd a kis könyvtár.

Külön látványosság a falusi életmódot folytató friuli lakosok konyhái szerint kialakított és berendezett konyha a csillogó rézedényekkel a tűzhelyen, faragott asztal bőrbevonatú székekkel, a falakon réz- és óntányérok, a komódon kupák, karos gyertyatartók, kis asztalon mozsarak, rézüstök, tálak, porcelánkancsó. Mintha kiállítási tárgyak lennének, pedig egy részüket és a tűzhelyt is a napi életben használják.

A grófék megengedték, hogy megtekintsük privát lakrészüket is. Hihetetlen elképzelni, hogy ott élnek a gyönyörű bútorok között, ami nekünk mindig korláttal elkerített „élettelen” tárgyakat jelent, ha lakatlan műemlék kastélyokat látogatunk.

Az egyik kis védett udvarban fogadást adtak a tiszteletünkre. A rusztikus kőfal előtt nagy, kerek asztalok, fehér abroszaik alja a füvet érinti, rajtuk enni-, innivaló, az alkalmazottak és maga a házigazda is jégbe hűtött pezsgősüvegeket bontanak. A kertben szellősen „szétszórt” kis asztalok szintén hosszú fehér abroszokkal, mellettük kinyitott fehér napernyő, alattuk fehér vászon támlájú és ülésű karosszékek. Bevallom, ilyen hivalkodásmentes luxusú fogadást legfeljebb moziban láttam.

A helyreállított kastély nyitva áll a látogatók előtt, és kulturális események helyszíne, hogy életben tartsa Friuli történelmét és a hagyományait.

Venzonei képeslap

Haragos kékeszöld hegyek közé fut az út, s mikor a parkolóban kiszállunk a buszból, az előttünk lévő hegyvonulatot hozzánk olyan közelinek érezzük, mintha megérinthetnénk a kezünkkel. Csúcsaikra szakadozott fehér felhőgomolyagok telepedtek, foszlányaik a hegyoldalakra csüngnek le.

Járjuk a városka keskeny utcáit, a végüket mintha lezárnák a hegyek, pedig van tovább is, a hegyek incselkednek, mintha hátrább lépnének, s így hívogatnak. A városközpont felé haladva, a szépséges reneszánsz épületek árkádjain, boltívein lila tüllökből formált díszek, lila virágok és kecsesen két oldalra függesztett függönyök, levendulából kötött csokrok a biciklikon elől a kormányon, vagy az ülés háta mögött kis fonott kosárban. Levendula illat, levendula álmok, levendula ünnep.

Venzone a Karni-Alpokban eredő Tagliamento-folyó völgyében fekvő városka. A folyó keleti oldalán a Júliai-Alpok csipkés láncai, nyugaton pedig a Karni-Alpok előhegyeinek mésző csúcsai magasodnak.

Már az i. e. 500 körül létezett az Adriai tengerparttól a Keleti-Alpokig vezető ősi kereskedelmi útvonal. A római idők jelentős közlekedési útja, a Via Iulia Augusta Aquileiából indult, és Zuglion keresztül a Plöcken-hágóra vezetett. A római kort követő időkben a Plöckenen áthaladó útvonal továbbra is rendszeresen működött.

Magát Venzonét először egy 923-as keltezésű okiratban említik Clausas de Albiciones néven, később Avenzonénak nevezik, a III. Ottó császár által 1001-ben kiadott dokumentumban Venzoneként szerepel. 1077-ben része lett az újonnan létrehozott Friuli tartománynak és az Alpok fontos kereskedelmi útvonalait ellenőrző Aquileiai Patriarchátusnak.

1200 körül a patriarchátus az Udine közelében élő Mels nemesi családnak adományozta szabad tulajdonként

Venzonét. A helyi nemesek 1258-tól kezdték el építeni a várost körülvevő hatalmas kettős falat, az őrtornyokat és várarkot. Miután a közösség átengedte Venzonét a Gorizia grófoknak, a patriarchátus 1336-ban újra megszerezte azt. Az 1348-as Friuli földrengéskor az épületek súlyos károkat szenvedtek.

Mielőtt a Velencei Köztársaság elfoglalta Venzonét Friuli nagy részével együtt, 1351-től II. Albert ausztriai Habsburg herceg hűbértoka volt. A város 1420 után a Domini di Terraferma (a Velencei Köztársaság hátországi területeinek a neve) része lett.

A velencei uralom következő évszázadaiban Venzone elvesztette kereskedelmi központ jelentőségét. A napóleoni csapatok hadjárata és az 1797-es campoformiói szerződés következtében a Lombard-Velencei Királyságon belül osztrák uralom alá került. A harmadik olasz függetlenségi háború után 1866-ban az újonnan alakult Olasz Királysághoz csatolták.

A Friulit sújtó 1976. május 6-i földrengés Venzonét 90%-ig elpusztította, és 47 ember halálát okozta. Ezt megelőzően is regisztráltak földrengést, és a májusit követően még háromszázhatvanöt, a Richter skála szerinti 3-nál erősebbet. A szeptember 15-i újabb rengéskor azok az épületrészek is ledőltek, amelyek májusban állva maradtak. A katasztrófa után azonnal elkezdődött a romok eltakarítása, és a városi bizottság határozata értelmében a történelmi városközpontot a következő években az eredeti stílusban újjáépítették. Ehhez nagy segítséget jelentett, hogy korábban az olasz állam nemzeti emlékké nyilvánította a várost, és részletes, fényképes katalógust készítettek róla. Ugyanis egyetlen olyan település volt, amely megtartotta az eredeti, 1400-as évekbeli szerkezetét. Azért maradhatott meg régi formájában, mert Amerika felfedezése miatt a velencei fennhatóság alá tartozó kereskedelmi útvonal, amely a településen vezetett keresztül, elvesztette jelentőségét, más útvonalakra

tevődött át a forgalom. Következésképpen a városka mintegy karanténban maradt, érintetlenül a hegyek között. Így őrződött meg évszázadokon keresztül, és ezért lett nemzeti műemlék.

Itt is anasztilózissal hozták helyre, „támasztották fel” az épületeket, a régi anyagokat használták fel, minden követ ugyanoda építve, ahol volt. A pótlásokat pedig megkülönböztethető módon (de nem feltűnően) építették hozzá. A székesegyházhoz (dómhöz) pl. 9.000 követ kellett azonosítani! A központ és a templom újjáépítése 1990-ben fejeződött be.

Vendéglátóink meghívtak városismertetésre és egy rövid műsorra a mészkőtéglával burkolt reneszánsz városháza dísztermébe. Ide külső lépcső vezetett fel, ahonnan kellemes kilátás nyílt az alatta elterülő térre, rajta a sokszögű, fehér márvány medencés ivókúttal és közvetlenül az épület háta mögött emelkedő, haragoszöld növényekkel foltokban takart mészkő ormokra. A földszinti nyitott, tágas árkádos csarnokában a főépítész a sok éve a városkában élő magyar származású könyvtáros tolmácsolásában részletesen beszélt a földrengés pusztításairól. Ezekről állítottak ki képeket, természetesen összehasonlítva a földrengés előtti állapottal. Felhívta a figyelmünket a csarnok mennyezetének kazetáiban látható nemesi családok címereire, továbbá az árkád túlsó végében a velencei iskola festőjének, Pomponio Amalteónak gyönyörű freskótöredékeire.

Innen velük együtt elsétáltunk a Szent András-székesegyházhoz, amely Giovanni mester műve, és 1300 és 1338 között épült. A főépítész megmutatta a dóm falán az eredeti és pótolta kövekkel való beépítéseket, amelyek valóban alig észrevehetően különböznek egymástól. A gótikus épületnek egyszerű a homlokzata, bejáratát a szenteket és Krisztust ábrázoló domborművek díszítik. Harangtornya magas, déli oldalán több osztott ablak is van. Apszisában a magas ablakokat gótikus pillérek fogják közre. A belső tér nyers, vako-

latlan falain kitörve hagyták a székesegyház régi köveiből visszaállított részeket, és külön vakolt felületre, illetve táblákra vitték fel a 14. és 15. századi oszlopfőket díszítő freskómaradványokat. Megindító volt látni a múltból mentett részleteket. A legmeghatóbb mégis az a hatalmas átmérőjű fából faragott szoborcsoport volt, amelynek minden tagja pipiskedve, kezét az ég felé tárva, széttárt ujjú tenyerével mintha a leomló falakat akarná megtartani. Körbejártuk a székesegyház mellett álló kis keresztelő kápolnát is, majd a városháza melletti utca végében álló középkori városfalat néztük meg, amelyben a Porta San Genesio (1309) áll, az egyetlen városkapu, amely túlélte az 1976-os földrengést.

És az emberek, a nagy tragédia után sem mentek el a városukból, újra élhetővé építették. Mekkora lelkiemelő kellett hozzá!

Aquileiai képeslap

Vendéglátóink, a polgármester, továbbá a régészeti ásatásokért felelős és irányító szakemberek fogadták a csoportunkat. A székesegyházhoz sétáltunk, és ott rövid áttekintést adtak a város történetéről.

Aquileiát i. e. 180–181-ben alapították a rómaiak akkor még határerődként, védekezésül a gallok ellen. Aztán Róma tovább terjeszkedett, a település bekapcsolódott a római települések rendszerébe, és elsősorban Bononiával (a mai Bolognával) és Via Postumiával (a mai Genovával) kezdett kereskedelmi kapcsolatokat kialakítani. Ebben az időben a Római Birodalomban több fontos út épült meg. Az egyik a mai Triesztbe vezetett, a másik pedig a jelenlegi ausztriai város helyére, Klagenfurtba. A város jelentősége különösen azután nőtt meg, hogy Klagenfurt környékén aranyat fedeztek fel, és még több ember érkezett a térségbe, így Aquileiába is. Fontos stratégiai helyé vált, egyre nagyobb

részt képviselt a kereskedelemben, különösen a mezőgazdasági termékek között.

Alapítása után a város hamar fontos közlekedési csomóponttá vált. A Római Birodalom egyik legfontosabb útvonala, a Via Annia Patavium (ma Padova) városát kötötte össze Aquileiával. A másik jelentős útvonal, a Borostyán út pedig innen indult kelet felé, és Pannónia érintésével a Balti-tengerig tartott.

A barbár betörések észak és kelet felőli felerősödése idején, i. sz. 168-ban, Aquileia ismét a keleti védekezés egyik bástyája lett.

A város első kikötője i. sz. 90-ben épült, a 3–4. században már jelentős tengeri kikötővel rendelkezett.

A tiltott keresztény hit a 2. században jelent meg a városban. A keresztények üldözésének Constantinus 313-ban kiadott milánói ediktuma vetett véget, utána templomok és kápolnák épültek a mártírok emlékére. A kereszténység terjedésével pedig az egyik legfontosabb vallási központtá alakult, a város püspöke pátriárkai rangot kapott. 381-ben tartottak először Aquileiában zsinatot, majd az elkövetkező évszázadokban ezt több is követte.

Aquileia pusztulását elsősorban Attila hunjai okozták 452-ben. A rommá vált város köveit a környék lakói hordták szét. Az elmenekült lakosok kisebb városokat alapítottak a környéken, de közülük olyanok is voltak is, akik a lagúnákba húzódtak, s előbb Grado, majd Velence alapjait is lerakták.

A 9–10. században két másik nép pusztított errefelé, előbb az avarok, aztán a kalandozó magyarok. Végül egy föld-rengés tette teljessé Aquileia pusztulását. Ezután nehéz volt még a helyét is megtalálni.

Aquileiáról a Római Birodalom bukása után, a korai középkorban kevés az információ. Az Itáliába behatoló longobárdok idején, 568 körül a Friuli hercegség székhelye már nem Aquileia, hanem Cividale lett. Aquileia ezután már nem tudta visszanyerni egykori jelentőségét. Az aquileiai pátriár-

ka (püspök) tisztsége azonban megmaradt, de 1238-ban a patriarchátus Udinébe költözött. 1420-ban ugyan visszakerült Aquileiába, de a város akkor már gyakorlatilag velencei fennhatóság alatt állt. 1751-ben végleg megszűnt az Aquileiai Patriarchátus.

Vendéglátóink büszkeséggel beszélnek arról, hogy a régészeik egyre nagyobb területeket tárnak fel a Római Birodalom harmadik és – egy római történetíró szerint – az akkori világ kilencedik legnagyobb városából. Mint megtudjuk, az ásatások a múlt század 30-as éveitől váltak erőteljessé. Az eddig napvilágra került fürdőkomplexum maradványaiból, templomok, középületek, magánházak leleteiből következtetni lehet a város jelentőségére is.

Az ismertető után kísérorinkkel a harangtoronyhoz mentünk. A 73 méter magas tornyot Aquileia egyik pátriárkájáról, Popponéről nevezték el. Ő volt a torony építtetője 1031-ben. A harangtorony kerítése előtt magas oszlop tetején látható a Romulus és Remus tápláló, az ún. Capitoliumi farkasnak a római eredetijénél kisebb másolata.

Innen a bazilikába (Basilica di Maria Assunta) tartottunk, megnéztük híres mozaikpadlóját, amelyet az UNESCO a Világörökség részének nyilvánította. A ma látható épület-együttes eredetijének építését Teodorus püspök rendelte el, közvetlenül a keresztényüldözéseket megszüntető Constan-tinus császár 313-ban kiadott milánói ediktuma (milánói rendelet) után. A templomot Szűz Mária, Szent Hermagor és Szent Fortunatus tiszteletére szentelték fel. Az első templomot egy 4. századi római épület alapjaira emelték, majd az első templom lerombolása után még négyszer építették át az évszázadok során. Minden alkalommal felhasználták az előző épületek szerkezetét.

A mai formájában látható bazilika román és gótikus stílusú, 1031-ben szentelte fel Poppone püspök. Az ókeresztény templom leglátványosabb emléke a 760 négyzetméter területű mozaikpadló, a Nyugati világ leg-

nagyobb ókeresztény mozaikja. Szétszóródunk a két oszlop-sor mentén a kijelölt utakon, üvegfallókon, és aki hallótávolságon kívülre került a vezető régész szavait fordító tolmács-tól, az jó hasznát veszi a bazilikában kapott ismertetőnek. Leírását követve gyönyörködhattunk a szimbolikus jele-
netekben. A kakas és a teknősbéka viadala valójában a Fény és a Sötétség birodalmának örök küzdelmét jelenti. Fantá-
ziadús állatok sokfélesége, a burjánzó-indázó növényi díszítőelemek a teremtet világra utalnak; és halak min-
denütt! A korai kereszténység jelképei. Hermész-Mercurius bárányt vivő „istenfigurája”: Jézus, a jó pásztor jelképe. A győzelem jelképeit tartó allegorikus alak az egyház diadalát hirdeti. Közöttük pedig a templomot támogató adományozók portréi láthatók. A legnagyobb és legszebb mozaikrészlet a tengeri élőlényektől hemzsegő kép, amely ószövetségi példázattal, a cethal gyomrából kiszabaduló Jónás történeté-
vel utal az Újszövetségre, az örömhírré, Jézus feltámadására.

A képek csak a főoltár lépcsősoránál érnek véget, ahol Szent Hermagornak a 9. században épített kriptájába nyílik lejáró. Az altemplomban, a 12. századi freskósorozat Márk evangélistának a tanítványáról, Aquileia első püspökének életéről és haláláról mesél. Szent Hermagor Nero császár korában élt, akinek a nevéhez fűződik a legelszántabb keresztényüldözés, és a hitüket megvallókra válogatott kínzások vártak. Ennek a keresztényüldözésnek lett mártírja a püspök követőjével, az ifjú Fortunatus diakónussal együtt. Számunkra a legérdekesebb a kriptafal alsó ívén a különálló, másféle ábrázolás. Mintha drapériára lenne festve a jelenet, amelyen jellegzetes keleti nomád öltözetet viselő, lovon vágató harcos nyergéből hátrafordulva kifeszíti íját az őt üldöző dárdás, nyugati páncélos lovag felé. A magyaroknak tulajdonították ezt a harcmodort, valószínűleg egyik korai ősrünk lehetett a festmény modellje. A freskó emlékezteti a látogatót, hogy Aquileia pusztulásának okozói elsősorban Attila hunjai voltak, akik kifosztották és felgyújtották a

várost, majd évszázadokkal később a portyázó magyarok is végigtarolták a területet.

A templomot 988-ban földrengés rongálta meg, amelyet Poppone püspök korszerű román stílusban újjátartott fel 1031-ben. 1348-ban megint erős földrengés sújtotta a várost. Az ismételten renoválásra szoruló bazilika ezt követően nyerte el a mai, az erőteljes románból a gótikába kecsesedő formáját. Apszisának freskói azonban a 11. századból valók. Kazettás famennyezetét velencei asztalosok és kézművesek készítették a 16. században.

A mozaikok és az altemplomi freskók mellett egyéb emlékek is találhatók a bazilikában. Megnéztük a négy aquileiai vértanú szűz márvány szarkofágját és a lövészárkok Krisztusának szobrát. A szobrot készítő művész élményanyaga az I. világháborúból származik, ahol maga is katonaként harcolt.

Végigsétáltunk a karcsú ciprusokkal szegélyezett úton, ahol a folyami kikötő rakodópartja és a valamikori rak-tárépületek romjai láthatók. A közel fél kilométer hosszú rakodópart közelében emelkednek az egykori késő római erődtítmény maradványai. Tovább menve, az út mentén az ásatások során előkerült pompás kőfaragványokat csodáljuk meg, amelyek a valamikori házak míves faragású díszítő-köveiből származó darabok.

Hamarosan előtűntek a tágas római fórum maradványai, amely egykor a politikai és a vallási élet központja volt. Feltételezések szerint a teret övező egykori épületek árkádjai alatt üzletek és borkimérések várták a polgárokat. Hatalmas oszlopok mutatják a Cardo vonalát. Medúzafejes oszlóptalpak, valamint más díszes kőfaragványok láthatók a romjaiban is lenyűgöző fórum helyén.

A régészeti vezető beszélt arról is, hogy folytatják a feltárásokat, ezek egészen a kikötőig húzódnak. Tervük az, hogy a romváros területén talált műemlékeket elsősorban az eredeti helyszínükön mutassák be, és a múzeumokban eddig

kiállított régészeti anyagok egy részét visszavigyék az eredeti helyükre. Ezáltal is könnyebben képzelhetnék el a látogatók, miként nézett ki ez a valaha hatalmas város. A háromdimenziós modellekkel való szemléltetés is ezt a célt szolgálja.

Ehhez kívántunk sok sikert vendéglátóinknak.

A visszafelé tartó úton még sokáig beszélgettünk a természeti katasztrófák, a birtoklási vágy és a nyomában járó pusztítási ösztön megdöbbentő következményeiről.

Cividale del Friuli képeslap

Másnap a reggelizés után azonnal indultunk Cividale del Friuliba.

A városka Udínétől 15 km-re, közel a szlovén határhoz fekszik. A festői szurdokon keresztül folyó Natisone mentén fekszik, és korábban fontos regionális hatalom volt.

Civalalét római városként Julius Caesar alapította i. e. 50-ben Forum Iulii néven. A városnak – stratégiai fekvése következtében – elsősorban a birodalom északkeleti határainak védelme volt a feladata. Aquileia és Iulium Carnicum i. e. 452-ben megsemmisült, utána Forum Iulii lett a legfontosabb város, a tartomány neve után Friulinak nevezték. A longobard invázió után a Bizánci Birodalom része lett. Miután a frankok 774-ben legyőzték a longobardokat, a város nevét Forum Iulii-ről Civitas Austriae-ra változtatták. Amikor 1077-ben megalakult a Friuli patriarchális állam, Civalalét választották fővárosnak, majd 1420-ban a Velencei Köztársasághoz csatolták. A napóleoni háborúk után Cividale a Lombard-Velencei Királyság része lett. 1866-ban átengedték az újonnan alakult Olasz Királyságnak.

Ma nyugodt kisváros, középkori városközpontjának köszönhetően azonban vonzza a turistákat. Keskeny, kanyargós utcáján haladva úgy éreztem, olyan közel vannak egymáshoz a két oldalon álló házak, hogy ha a szemben lévő

szomszédok kinéznek az ablakon, talán a fejük is összeér. Tágas főtérre, a Piazza Paolo Diaconóra jutottunk ki. Szép árka-dos, balkonos reneszánsz házak öveztek a teret. Itt látható a Levrini-Stringher palota, amelynek sima vakolata az 1976-os nagy földrengés idején leomlott, és akkor váltak láthatóvá az addig ismeretlen freskók. Míves balkonjai alatt felirat hirdeti, hogy az épületben gyógyszer-tár működik. A tér házainak egyike a tér névadójának a freskódíszes háza, amelyben a diakónus született, aki később, már montecas-sinói szerzetesként 787–789-ben megírta a longobárdok történetét. A tér közepén díszkút, oszlopa tetején győzelmet hirdető nőalak, négy oldalán oroszlánfejes csobogók. Időre megyünk a Régészeti Múzeumba (Museo archeologico), nézelődésre, fényképezésre nem sok idő jut. Újabb keskeny utcácska, végében tér, keskenyebb részét fogja össze a múzeum árka-dos homlokzata.

A múzeumban gazdag római kori és a longobard időszak-ból származó régészeti leletekben gyönyörködtünk, és újra be kellett látnom, hogy nincs új a Nap alatt, idő múltán minden ismétli önmagát. S ha évszázadokról van szó, elképzel-hető, hogy többször is. Például ma is viselhető és divatos ékszereket, dísztárgyakat őriznek a tárlók. A táblás játékok és dobókockák sem változtak, legfeljebb a játékszabályok, de a kelyhek, poharak, használati tárgyak stb. mívesebbek és szebbek a maiaknál, legalább is nekem jobban tetszettek!

Megnéztük a Santa Maria Assunta-katedrális-t (Duomo), amelyet egy 8. századi épület fölé emelték a 15. században. A velencei gótikus stílusú templomot Pietro Lombardo építész a 16. században fejezte be, de még a 18. században is végeztek rajta átalakításokat. Érdekessége a főoltár latin nyelven írt ezüst oltártáblája (retabulum), amelybe 250 évvel a Gutenberg könyvnyomtatás feltalálása előtt egyedi betűkkel nyomtatták bele a szöveget, és amelyen Szűz Mária látható Mihály és Gá-briel arkangyal társaságában, akiket szentek, próféták vesznek körül.

A kis templom, az Oratorio di Santa Maria in Valle (más néven Longobard-templom, de Longobard-kápolnának is nevezik), közvetlenül a Natisone-folyó közelében, a régi longobard-negyedben van. A Santa Maria in Valle kolostoron át lehet megközelíteni. A templom valószínűleg a longobard hercegek, királyi tisztségviselők kápolnája volt, és a 8. század közepén épült. A középkor művészetének figyelemre méltó alkotása, belső terét különlegesen értékes díszítések, mozaikok, domborművek, szobrok, freskómaradványok és stukkók díszítik, amelyek erős bizánci befolyást mutatnak.

Az épületen belül és a környékén végzett régészeti feltárások során késő római és ókeresztény kori szerkezetre találtak, amelyre később ráépítették a kora középkori épületeket.

Látogatásunkkor éppen restaurációs munkák folytak, az állványzat rúdjai között alig látszottak a bejárat fölötti freskómaradványok, a szentek stukkói, díszítések. A fából faragott ülőoszlop is felújításra várt, festése megkopott, virágos faragásaiban megtelepedett a zöld penész. A szemben lévő oldalon már befejeződött a helyreállítási munka, az oltár felett a mennyezeti freskó élénk színei, a mennyezetet tartó, áthidalót alátámasztó korinthoszi oszlopfejek virágai, levelei szinte ragyogtak a templom ablakából jövő fényben.

A kápolnát még a 8. században monostorrá alakították, amelyben később az orsolya rendi nővérek iskolát működtettek.

A monostor kerengőjében az udvart magas, vastag törzsű, terebélyes fák tartották árnyékban, a kerengő árkádjai előtt virágok, díszcserjék, az ablakok türkizkék zsalugátereit megtörték a fehér falfelületeket.

Az önkormányzat megvette az iskolarészt az apácáktól, és ezzel látogatható lett a monostor. Megnéztük a klauzúrát is (a szerzetesházak, kolostorok külső világtól elzárt része), de a szobák már üresek voltak, a berendezést és az irattárat is magukkal vitték az apácák.

A kolostor templomának, a San Giovanni in Valle-temp-

lomnak az eredete, a megtalált szobortöredékek alapján a 6. századra tehető, de a feltárt longobard nemesi sírok arra engednek következtetni, hogy a 7. század közepén már biztosan létezett. A templom mai formáját részben a 13–14. században és később a 18. századi átalakítások során nyerte el. Mi a 14. századi szintet jártuk végig. A feltárt régi, robosztus kolostorfalakon freskómaradványok, a falkiegszítések itt is megkülönböztethetők az eredetitől. A falak rétegződését, a hozzáépítéseket, a templom szerkezetének változtatását jól lehetett látni emeletnyi mélységben is. A templom bejárata mellett áll a harangtorony, amely alatt római kori építményt találtak.

2011-ben az UNESCO felvette a Világörökségek közé a város longobárd emlékeit.

A Duomo már ismerős homlokzata előtt elhaladva a Casa Communale, a fellobogózott régi városháza és a Porta Arsenale városkapu látványával vettünk búcsút a várostól, Friuli tartománytól és Olaszországtól.

Venzone – Városháza, feljárat a díszterembe (2010)

KÉPESLAPOK PORTUGÁLIÁBÓL

Először Lisszabonban

A 90-es évek közepén hivatalos útra repültem a portugál fővárosba.

Zürichben, az átszálláskor derült ki, hogy a turistahelyek mind foglaltak, ezért a business osztályra adták ki a beszélő-kártyámat. Sem előtte, sem utána nem utaztam ilyen „előkelően”, most mögöttem húzták be a két kabint elválasztó függönyt a felszolgálatkor. Válogatott italok és minőségi ételek – szóval, a lisszaboni érkezésig kényeztettek. Lejött a bőröndöm is, nem kallódott el.

Az első találkozásom a várossal nem túl biztatóan kezdődött. A sikeres út élményével indultam a kijárat felé, de hamarosan áttetsző műanyag fóliából kialakított folyosóba tereltek minden kilépőt, engem is. Ez a vájár járáshoz hasonló valami kanyargott hosszan előttünk, a talaj törmelékes és poros volt, amit azonnál is szipáskoltunk, szellőzése ugyanis nem volt a közlekedőnek. Abból kiérve hatalmas területen folyó építkezés látványa fogadott. A taxisok a járhatóbb részre húzódtak, és a kocsik száma aggasztóan fogyott, mire a bőrönddel odabukdácsoltam. Aztán nem tudtunk megállapodni a viteldíjban. A sofőr egyaránt rázta a fejét az angolra, németre, oroszra, felkínálta a franciát, arra meg én intettem nemet. Mondta a magáét portugálul, s végül papírra írta a viteldíjat, amit élénken visszautasítottam. Nagyjából két és félszeres összeggel akart megválni. Az utánam következő utas egyetlen szempillantással megállapodott a taxissal, s már ott sem voltak.

Arrébb húzódtam, hogy megkeressem a másik, visszafelé vezető folyosót. Ott bent, az információnál, gondoltam, könnyebb dolgom lesz a városba jutást illetően, valószínűleg beszélnek angolul. A közelben azonban megláttam egy rendőrt, megmutattam a hotel címét, és sorolni kezdtem

különböző nyelveken a jármű nevét, még eszperantóul is, hátha hasonlít a portugálra: – Bász, autobusz, buszo... – Autocarros? – kérdezte. Tényleg! Így hívják a buszt portugálul, emlékeztem vissza az otthon sebtében vett portugál leckére. Bólintottam. Előrébb kísért, majd a taxisokon túlra, az útkanyar vége felé mutatott. Ujjait behajlítva lefelé tartotta, buszt formált, majd kézfejét előre tartva fel-le lengette, és közben a Rossio szót ismételte, csakhogy ez portugálul „ruszju”-nak hangzott. Nem túl meggyőzően ismételgethettem a szót, mert előkapott egy kis noteszt, felírta rá a Rossio szót, kitépte a lapot, és a kezembe nyomta. Úgy értelmeztem, hogy ott kell leszállnom.

Egy tágasabb téren mindenki kiszállt a buszból. Itt volt a busz végállomása. Lekászálódtam én is. Idősebb, várakozó nőnek megmutattam a felírt szót, mert már magamban sem voltam elég biztos, hogy jól jegyeztem-e meg a kiejtését. A mutatóujját a tér közeli utcájára irányította, majd határozottan jobbra húzta, ruszju, mondta, és bólintott. Idegen nyelv nélkül is boldogulok, állapítottam meg lakonikusan, de mindennél jobban szerettem volna végre egész mondatokban beszélni.

Az ujjmutatását követve indultam az utca felé. Elképedve figyeltem fel a tér hozzám közelebb eső részén az alacsony dombra épült, lerobbant külsejű házakra, az aljában meredező fekete házfalakra az üres ablakkeretekkel. A választási plakátokat ennek ellenére ide is kitétték. Végig a domboldalon málló vakolatú, kihalt épületek, az erkélyeken hagyott ócska kacatokkal, kitört üvegekkel. Az egész terület annyira elhanyagolt volt, látszott, már régóta ilyen lehet ez a környék, gondoltam. Átnéztem a tér másik oldalára, a buszvégállomás mögött a másikinál jóval magasabbra kapaszkodó, rendezett épületek, a tetőn barokk templom, amelyhez, alulról legalább is úgy látszott, hatalmas, talán kolostorépület csatlakozott. Mintha a tér két világot választott volna el.

Többszöri kérdés és mutogatás után végre a Rossióra értem, ami hatalmas, forgalmas tér volt üzletekkel, kávézókkal, emberekkel. Mutattam a szálloda nevét egy járókelőnek. Élénk gesztusokkal mutogatott a mellékutcába, és közben sebesen pergett a nyelve portugálul. A kis utcából újabb térre értem, és hiába kerestem, nem láttam a szállodát. A tér közepén lovasszobor nézett felém, jobb oldalon taxikat láttam parkolni, arra vettem az irányt. A vezetőnek megmutattam a szálloda címét, ő előzékenyen ajtót nyitott, a bőröndöt máris elvette, és a csomagtartóba tette. Nem bánom, gondoltam, csak jussak már végre a szállodához. Ahogy nézelődöm a kocsí ablakából, látom ám, az ismerős romos házak előtt megyünk el, aztán mintha a Rossión lennénk, majd egy kisebb téren körbe autózunk. Óóóó! Ott a lovasszobor! A vezető a visszapillantó tükörből látja, hogy éppen méltatlankodni készülök, amikor a szobor hátát megkerülve lefékez. Ajtót nyit, kiveszi a bőröndöt, megy előttem, be az épületbe. Ez tényleg a szálloda, nyugtázom magamban. Közli az összeget. Jé, tud angolul! Legalább is a számokat ismeri. Most mondjam neki, hogy majmot csinált belőlem, becsapott! A szálloda ugyanis éppen a taxiállomással szemben, a tér másik oldalán volt. Hagytam? Igen. Fizetek, legyen vele boldog, és felejtjük el egymást! Végre a pantomim helyett beszélhetek.

Megkapom a kulcsot, a londiner segít felvinni a bőröndöt a harmadik emeletre. A szoba tágas és magas, benne szekrény, ágy (jó széles), mellette éjjeliszekrény lámpával, íróasztal székkal. Fényes, gesztenyebarna faragott bútorok, masszívak. A fürdőszobába két lépcső vezet fel, szobaméretű, hatalmas helyiség. Mutató, kék mintájú azulejővel csempézett a WC része is. A beépített kád fala szintén. Egyedül a tükör vastag kerete óarany színű, felső részén barokkos dísszel. Mélykék, fehér és óarany. Dekoratív. Mérete, utcára nyíló ablaka más eredeti rendeltetést sejtet.

Felfrissítem magamat, és lemegyek a recepcióshoz néhány

praktikus dolgot megkérdezni. Városterképet kérek, és elmagyaráztatom, hogyan, milyen járművel jutok el a holnapi rendezvény színhelyére, hol vehetek napijegyet vagy tömböt. Útmutatása tökéletes, megtaláltam az épületet, tudom, holnap reggel mikor kell elindulnom a szállodából, hogy késés nélkül érkezzem az ülésre.

Visszafelé még arra is jutott időm a napból, hogy körbejárjam a Rossiót. A sarkon, ahová a szállodám utcája a térbe torkollott, cipőtisztító dolgozott a járda úttest felé eső oldalán. A fekete hajú férfi alacsony zsámolyon ült, előtte hasonlóan alacsony dobozszerű lábtartó, amelynek két oldalához fényes, gömbölyűre csiszolt rúd volt erősítve. Nyilvánvalóan kapaszkodónak, az álló helyzetben kiszolgált vendégek egy lábon való biztos állásához. Szemben vele, a kapualj védettségében cigány férfiak és nők beszélgettek élénken. A férfiak karján hosszú nyelű, csukott esernyők sorakoztak, az egyik nő feltűnően keverte a kártyát. Még le sem vettem a szemem róluk, máris odalépett hozzám, nyilvánvalóan jóslást ajánlva. Csak kézzel intettem, hogy nem kérem, és igyekeztem minél gyorsabban tovább állni. Mire megkerültem a Rossiót, váratlanul eleredt az eső. A színház timpanonjának árkája alá igyekeztek papír- és textilmo-tyóikkal a környékbeli hajléktalanok. Eltűnt a sarki cipőtisztító, társai a felségterületükön szétszóródva esernyőt kínáltak az időjárás-változásra felkészületleneknek.

Lisszabon, Rossio, a 90-es évek közepén. Akkor még nem sejtettem, hogy menthetetlenül beleszeretek a városba.

Lisszabon – Kilenc évvel később

Ez alkalommal nem a nyárba, hanem a szép, napfényes őszebe érkeztem, nem egyedül, hanem társasággal. Hivatalosan küldöttség voltunk. Két nő és egy férfi. Utóbbira hagytuk az utazással összefüggő minden intézkedési, szervezési szerepet, cserébe női gyakorlatiasságunkat ajánlottuk. Hibátlanak bizonyult a felállás.

Müncheni átszállással érkezünk meg a megújult, modern repülőtérre. A második meglepetés a taxis volt, értett angolul! Sőt, idegenvezetést is tartott a szállodáig. Örömmel ismertem fel a Rotundá, vagy más néven a Pombal márki teret, ahonnan vezetőnk behajtott a nagy park melletti utcába, és hamarosan megállt az elegáns, modern, tizenharcemeletes szállodakomplexum mellett.

Engem a tizenegyedikre repített a lift. Sebtében kipakolás a bőröndből. Úristen, ez mennyivel gyorsabban megy, mint otthon a bepakolása! Fényképezés az ablakból. Magas épületek a látómezőben, nem baj, úgyis csak aludni járok a szobába. Fényképezőgép, útikönyv, térkép, találkozás a hallban.

Önző vagyok, első úticélnak a Rossiót és környékét javaslom megnézni. Kíváncsi vagyok, mi és mennyit változott kilenc év alatt? Nekik mindegy, mondják társaim, először vannak Lisszabonban.

A Rossión annyi a változás, hogy a tér teljes szépségében látható, nincs elkerítve a középen magas oszlopon álló IV. Péter király előtti terület a szökőkúttal, a Nemzeti Színház árkádja alatt nincsenek hullámpapíron fekvő hajléktalanok.

Vállalom az idegenvezető szerepet, és elmondom, hogy az évszázadok során a teret a legkülönbözőbb célokra használták, bikaviadalra, különböző rendezvények tartására, katonai parádéra, sőt az Inkvizíció itt égette el az eretnekeket, abban az időben szokásos módon, nyilvánosan. Kollégánóm önkéntelenül is a tér díszburkolatán felejtí a szemét. Ne keresd a vércseppeket, itt jártamkor cserélték ki a burkolatot,

jegyzem meg nevetve. Idétlen, mondja.

Elstétálunk a Figueira (Fügefa) térre. Szemben magasodik a Szent György vár, ismerősként üdvözlöm a tér közepén, az impozáns emelvényen harci öltözékben, lovon ülő I. János király bronz szobrát. Körben kávézók utcai teraszokkal, üzletek, szállodák, vendéglők és nyüzsgés. A tér helyén az 1755-ös földrengés előtt a Mindenszentek nevű kórház állt, majd Pombal márki, akinek a város újjáépítésében elévülhetetlen érdemei vannak, piacteret alakított ki a kórház helyén. A 19. század közepén fedett piaccá alakították, és így működött a 20. század közepéig.

Átvágunk a téren, a (volt) hotelem felé, nem változott sem névben, sem külsőben, majd balra kanyarodva a régi buszálomlás felé tartunk. Alig emlékeztet a fejemben és a fényképeken őrzött képre. A romos domboldalon fehér, piros tetős, tetszetős házak magasodnak egymás fölé, de az újjáépítés még nem teljes, palánk takarja az építkezésre előkészített, lebontott területet. A Szent György vár alá futó hegyoldal aljában megtaláltam a széles lépcsősort, amelyen kilenc évvel ezelőtt kíváncsian indultam el, remélve, hogy a várba jutok. Jó néhányszor tíz lépcsőfok után foghíjasan kövezett úton kaptattam tovább és vissza-visszafordulva gyönyörködtem a kilátásban. Folytattam volna tovább felfelé, amikor az út melletti tábla angol szövege megállított. „Figyelmeztetés. Egyedül nem javasolt tovább folytatni a sétát.” Elolvastam többször is, majd végig rossz érzéssel igyekeztem mielőbb leérni. Megnézzük, van-e tábla, kérdeztem. Inkább menjünk a folyóparthoz, hárították el a kérésemet.

Míg a kikötő felé tartottunk, elmeséltem, hogy a mítosz szerint Odysseusnak tulajdonítják a város alapítását, és a régészeti leletekből arra következtetnek, hogy i. e. 1200 körül föníciaiak lakják a várost. A rómaiak i. e. 205 körül győzelmet aratnak a fokozatosan betelepült kelta törzsek felett. A Római Birodalom összeomlása után vizigót fenn-

hatóság alá kerül az egész Ibériai-félsziget. Észak-Afrikából 711-ben arab, berber seregek törnek be a félszigetre, és Lisszabon majd' 450 évig muzulmán uralom alatt él. Portugália első királya, I. Alfonz a keresztesek segítségével 1147-ben kiűzte a mórokat Lisszabonból, és szabad királyi város címet adományozott. Egy évszázaddal később az ország fővárosa lett. 1290-ben megalapították az első egyetemet. A város felvirágzott, kulturális központtá vált, a kereszténység terjedt, növekvő lakossága miatt fokozatosan terjeszkedett a folyó mentén nyugat felé. Hajósaik élénk kereskedelmet folytattak. Megkezdődött a felfedezések korszaka, Vasco da Gama 1497-ben kihajózott Belémből és sikeresen Indiába ért, majd Pedro Álvares Cabral „felfedezte” Brazíliát, Magellán körbehajózta a földet. Lisszabon fűszerkereskedelmével Európa kereskedelmi központjává vált. A 16. század a nagy építkezések időszaka, ekkor épült meg a Praca do Comércio (a Kereskedelem tere, melyet az újabb útikalauzok Kereskedők terének neveznek), a Bairro Alto (Felsőváros) nevű új negyed, de ekkor kezdte üldözni az egyház az eretnekeket. A 17. század végén Brazíliában felfedezett aranylelőhely új felvirágzási hullámot indított el, főként az építkezések terén. Nem sokkal a katasztrófa előtt megépült az Alkântara völgy feletti akvadukt, amely vízzel látta el a várost és környékét. 1755. november elsején, Mindenszentek napján következett be a város és az itt élők tragédiája. A három egymást követő földrengés, majd a nyomában keletkezett szökőár és tűzvész a várost csaknem teljesen romba döntötte, lakosságából 15 ezren meghaltak. A mórok lakta Alfama negyed alig szenvedett kárt, apró terei és szűk utcái-sikátorai megmaradtak, és azóta is szinte változatlan formában fennállnak. Egyes adatok szerint a katasztrófa sújtotta területek áldozatainak száma a 40 ezret is elérhette. I. József király teljhatalmú miniszterének, Pombal márkinak a tervei alapján azonos méretű neoklasszikus háztömbökkel és derékszögű utcahálózattal építették újjá

Lisszabon központjában az Alsóvárost (Baixa), ahol most járunk, fejeztem be Lisszabon történetét.

Nagyon szeretheted ezt a várost, ha ilyen sokat tudsz róla, nézett rám kollégám. Ha nem lennék magyar, és nem Budapesten élnék, itt szeretnék lakni. Lisszabon a szívem csücske, feleltem.

Most nézzetek jobbra, és mindjárt láttok egy lenyűgöző építményt, a Santa Justa (Szent Juszтина) felvonót, vagy hétköznapi nevén az Elevadort. Óóóó!, kiáltottak szinte egyszerre a meglepetéstől. Kattogtak a fényképezőgépek, aztán a pénztárhoz mentünk jegyet váltani. Nézzétek a gyönyörűen megmunkált liftajtót! Ezt a neogótikus, vas liftet francia építész terve alapján építették a 19. és 20. század fordulóján. Az Eiffel-torony is... szólalt meg kolléganőm. Bólintottam. Jól gondoljátok, az Elevador finom csipkéivel, filligránjaival nem véletlenül emlékeztet az Eiffel-torony légiességére, az építésze Eiffel gyakornoka volt. Közben megérkezett fentről a lift. Kiszálltunk a sétahídnál, amely az építményből nyúlik ki. Ezen keresztül lehet a legegyszerűbben eljutni az Alsóvárosból a Felsővárosba és a 14. században épült Karmelita-templom és kolostor maradványaihoz. Most csak innen vegyétek lencsevégre, javasoltam, remélem, lesz még időnk részletesebben is megnézni másik alkalommal. A gótikus templom a nagy földrengéskor vált romossá, nincs teteje, a megmaradt gótikus ívek a város sok pontjáról láthatók. Romjainak szépsége engem a Zsámbéki templomra emlékeztet.

Az Elevador átjáró szintje feletti emeleten a város minden részét körben megörökítettük, de a legjobb felvételeket a kávézóból készítettük, ahová már csak csigalépcsőn lehetett feljutni. Leírhatatlanul szép látvány tárult elénk a Rómához hasonlóan hét dombra épült városról.

A Rua Augustán folytattuk utunkat. Végig üzletek és sétáló emberek.

Messze még az este, nem fogom látni, hogyan változik

majd az utca képe, ahhoz képest, ami bennem élénken megmaradt az első itt jártamkor. Magányos városnézőként visszafelé tartottam a kikötőből, ahol a Cais das Colunas, az Oszlopok partjának márványlépcsőjén jó ideje üldögélve gyönyörködtem a tájban, és ölelkező párok között vártam a naplementét. A horizont alá süllyedő napkorong sugarai mintha alulról világították volna meg a Tejo túloldalán, a déli parton magasodó, kitárt karú Krisztus király-szobrot (Cristo Rei). Mintha magához akarná ölelni várost. Hirtelen sötétedett, a Kereskedelem terén felgyulladtak a lámpák. A lenyűgöző, romantikus stílusú diadalkapun át az Augusta utcába lépve meghökkentett kihalt látványa. Az üzletek már bezártak, és a gyenge utcai világításban a bejáratok menedékét hajléktalanok kezdték kibélelni rongyaikkal és kartonpapírjaikkal. Némelyek kérégetésre nyújtották a kezüket. Ijesztő kiszolgáltatottságuk sietősebb léptekre ösztönzött, agyamban felerősödött a cipőm sarkának koppanása a kövezeten. Lihegve értem a Rossióra, ahol a kávézók teraszain még élénk volt az élet, és a Fügefa tér sem volt kihalt. Esti sétára akkor többet nem merészkedtem.

A Rua Augustza végében, a diadalkapun át kiértünk a Kereskedelem terére, ahol a földrengés előtt a királyi palota és a 70 ezer kötetes könyvtár állt. A hatalmas téren szétszórva magas, felállított gyufás skatulyákhoz hasonló hirdetőhasábok álltak, elülső és hátsó oldalukon az élővilágot bemutató, díjnyertes fotók, a két keskeny oldalukon információk a képekről és a készítőikről. Az Oszlopok partjának lépcsőin idősebb, méretük alapján inkább gyerekeknek látzó ázsiaiak csoportja álldogált. Idegenvezetőjük esernyője feltartásával jelt adott az Alfama-negyed felé indulásra.

Mi is arra vettük a lépteinket tovább.

Elsőként a kis barokk Szent Antal-templomot ejtettük útba. Meg akartuk nézni földalatti folyosóját, amelyet eredeti azulejók díszítenek. Kapuja zárva volt. Kicsit csalódottan indultunk tovább következő úticélunkhoz, a város legrégibb

templomához, a Sé katedrálishoz. Az eredeti templom a 12. század elején épült egy iszlám imaház helyén, hálából, hogy a keresztes hadak segítségével sikerült az araboktól visszafoglalni Lisszabont. Eredetileg román stílusban építették, a 14. századi három földrengés azonban erősen megrongálta. Vizigót alapfalait sértetlenül hagyva részben gótikus stílusban építették át, tornyait „lefejezték”. A nagy 1755-ös földrengésben ezek a tornyok sérültek és a gótikus kórus omlott le, a templom többi része sértetlen maradt. Belépve, lenyűgözött a román stílusú, háromhajós templombelső nyugodt szépsége, amihez minden bizonnyal hozzájárult a falak szinte vakító fehérsége. Hosszasan csodáltuk Szent Ferenc-kápolnájának azulejo borítását és a gótikus kerengőt. Híres kincstárát az idő szűkössége miatt nem tudtuk megtekinteni, mert erősen bent jártunk a délutánban, és még a Szent György várba is el akartunk jutni.

A Citromfa utcán kaptattunk a Szent Luca-templomhoz (Igreja de Santa Luzia), amelynek külsejét gyönyörű, a történelmüket megörökítő azulejo képek borítják: a Kereskedelem tere a nagy földrengés előtt, Lisszabon visszavételének jelenete, Martim Moniz hősie halála. Róla nevezték el a Szent György-vár keleti Nagykapuját. A legenda szerint 1147-ben, a vár ostromakor a nemesi származású keresztes lovag észrevette, hogy az arabok be akarják zárni előttük a kaput. Életét áldozva a csukódó kapuszárnyak közé vetette magát, utat nyitva ezzel társainak a várba jutáshoz és annak visszafoglalásához.

A Szent Luca templomtér kilátójából megcsodáltuk a szikrázó kék ég alatt a vároldal piros tetőit és a Tejo égi kékekkel „festett” vizét. A kilátó falait ugyancsak színes azulejokkal díszítették. A legkedvesebb kép, amit innen őrzök, a barokkosan csavart farkú kis halból csobogó víz a kagylóhéj formájú fali medencébe, amelynek színét a természet és a múlt idő antikolta.

Előttünk nyitva volt a várkapu, de a minket feltartani

szándékozó, portékáikat kínáló árusok miatt süket fülekre volt szükségünk, hogy tovább jussunk a várfalakhoz. Sétáltunk a 10. század elejéről származó *cerca mourán*, vagyis a valamikori várost körülvevő, tornyokkal megerősített kőfal egy részén, ahonnan ráláttunk az alattunk elterülő alsó- és felsővárosra. A védfalat az Észak-Afrikából és a Közel-Keletről származó muzulmán hódítók emelték a vizigótok által épített vár alapjaira. A vizigótok viszont, akik elűzték a rómaiakat, a castellum helyén építették fel várukat. Nem csak a várfal egyes szakaszai, hanem az Alfama-negyed zezugos, szűk utcáskái, épületfalai is erre a korra emlékeztetnek. A kilátóteraszról csodáltuk meg a Tejo-öblöt, Alfamát, Baixát és a keleti dombokat. A terasz olíva-, fenyő- és parafa fái alatt első utam alkalmával, a melegben is kellemesen lehetett nézelődéssel eltölteni az időt. Apró termések heverték az úton, formájuk cipőkanálhoz hasonlított, de felső, keskenyebb felük csúcsosan végződött. A termések színe szép gesztenyebarna volt, az elkeskenyedő részen két ovális, világos krémszínű folttal. Ettől olyanok voltak, mintha megannyi kis szellem nézne rád a földről, kérve: „Ugyan vegyél már fel, nem a cipőtalpak alatt szeretnék elporladni”. Nem tudtam ellenállni, kis zacskónyt szedtem össze belőlük. Életük lányom saját tervezésű nyakláncaként folytatódott. További sorsukat nem ismerem. Most egy darabot sem találtunk.

Ha még egyszer rám néznének ott a Tejo fölötti sétányon, nem válnék meg többet tőlük.

Azulejók

Sétáink közben, főleg az Alfama negyedben sok, színes azulejával burkolt házfalat láttunk. A csempéknek drapp vagy krémszínű alapon számtalan árnyalatú kék, türkizkék, smaragdzöld, okker geometriai mintája volt, amelyeket általában négy csempe mintája formázott egésszé. Kicsit

távolabbról nézve ezeket a házfalakat az összhatásukban a minta színe szerinti pasztell felületet láttattak. A külső formára hasonló épületeket is megkülönböztették a pasztell-színek.

Kobaltkék-fehér színű azulejőkat kültéren csak jeleneteket, városképeket megörökítő faldíszként láttunk. Vendéglátóink szerint is az élénkebb színűeket inkább belső terek dekorálására használják, elsősorban a vendéglátó- és szállodáiparban.

Visszautazásunk napján még bő fél nap szabadidőnk volt, rászántuk a pénzt a taxira, hogy minél hosszasabban maradhassunk a Nemzeti Azulejo Múzeumban (Museu Nacional do Azulejo). Kifelé az úton szívesen vállaltam, hogy röviden összefoglalom ennek az ősi díszítőelemnek a történetét.

Az arab eredetű azulejo szó festett, ónmázás kerámiai burkolólapot jelent. Ötszázötven év óta a portugál kultúra jellegzetes díszítő elemei. A spanyolok viszont egy évszázaddal korábban ismerik és alkalmazzák az építészetükben.

Megtalálhatók templomok, paloták, lakóházak kültéri és beltéri falain, vasút- és metróállomások díszeként. De az építészek alkalmazták padló- és mennyezetburkolatként és belső terek hőszigetelésére is. Sőt, az azulejók a portugál nagy történelmi és kulturális események krónikásai is voltak a maguk idejében, és ha nem semmisültek meg a természeti katasztrófák, háborús pusztítások és vandalizmus során, értékes forrásai a legkülönbözőbb kutatási területeknek, feltett kincsei a nemzeti kultúrának.

A csempekészítés technikáját már a 11. században ismerték, de díszítésre két évszázaddal később kezdték használni Észak-Afrikában. Az első azulejőkat a 15. században készítették Sevilában és Malagában. Ezeket a kék-fehér színű mázas lapokat egyszerű geometriai formákkal díszítették, amelyeket vagy egy csempére vitték fel, vagy négy csempe összeillesztése adta ki a mintát. Bár a portugálok is megismerték az észak-afrikai csempekészítést, mégis a 16. század

közepéig Spanyolországból, Olaszországból és Flandriából importálták a burkolólapokat.

Ezekből az országokból érkeztek az első fazekasok, akik Portugáliában kis műhelyeket alapítottak, és magukkal hozták a majolika technikát is, amellyel közvetlenül a lapra lehetett festeni. Így a spanyolok kezdeti kerámia lapjainál sokkal változatosabbak és színesebbek kerültek ki műhelyeikből. Megjelentek a textil- és szőnyegminta utánzatok és a belőlük kialakított nagy felületek, az azulejos de tapete-k. A korokkal és a stílusokkal együtt változtak színeikben és mintáikban. A reneszánsz idején hatalmas felületeket burkoltak egyetlen jelenetet, tájképet, városképet ábrázoló csempék százaival, amelyeket mozaikoknak neveztek. Az ilyen felületek előállítása azonban igen költséges és aprólékos, pontos tervezést igénylő munka volt. A 17. században barokkosan túlsúfolt csempéket is készítettek egzotikus állatokkal, vadászjelenetekkel, vallásos tárgyú kompozíciókkal. Érdekes módon ez utóbbiak esetén, holland hatásra, ismét a kék-fehér csempékből készítették.

A 17–18. század fordulójának ötven éve volt a portugál „azulejók aranykora”, az úgynevezett „mesterek ciklusa”. Ekkor alapította meg műhelyét António de Oliveira Bernardes, az által létrehozott iskolában számtalan neves festő dolgozott a mesternek. Ebben az időszakban jelennek meg – és csak Portugáliában – a vendégek fogadására bejáratoknál, lépcsőfordulóknál, patiókban elhelyezett életnagyságú nemeseket, alabárdosokat, gazdagon öltöztetett hölgyeket ábrázoló azulejók.

A rokokó idején kisebbedtek a jeleneteket ábrázoló panelek, kidolgozásuk viszont sokkal finomabb lett.

A nagy földrengés után gyártásukban a hasznosság, célszerűség nyert szerepet. Az épületeken elhelyezett kis csempéknek a pombáli időkben elsősorban a jövőbeni katasztrófáktól való védelem szerepét szánták.

A 19. században a díszítőcsempé-gyártás nem fejlődött, és

a termelés is visszafogott volt a napóleoni háborúk és az azt követő gazdasági és társadalmi változások miatt. A század közepén Brazíliából bevándorlók indították meg hazájukban a házak homlokzatát díszítő csempék gyártását Portóban, amelyek előállítására különbözött az otthonitól. Színesebb termékeket gyártottak és új technológiát vezettek be, a szita-nyomás őstét, amellyel a termelést meg lehetett sokszorozni.

A 20. század elején jelentek meg elismert művészekről a szecessziós azulejók, amelyeket a Caldas da Rainhában alapított gyárban állítottak elő. A gyárnak saját múzeuma van, amelyben a legötletesebb munkákat állítják ki. A század későbbi éveiben a szecessziós díszítés megjelent a pályaudvarokon, metróállomásokon és az egyházi épületeken.

Taxisunk ügyes választotta meg az útvonalat, gyorsan a csempemúzeumhoz értünk. Ez a kívülről is elegáns bejáratú épületegyüttes az otthona a világ legnagyobb portugál csempegyűjteményének. Az 1980 óta önálló, független múzeum az egykori gyönyörű, a 16. század elején alapított Madre de Deus kolostor területén található. A kolostort a késő gótika és kora reneszánsz helyi formájában Mánuel-stílusban emelték, később egy részét reneszánsz stílusban átépítették. A kolostor arról is híres, hogy itt található a város egyik legszebb reneszánsz kerengője és az egyik leggazdagabban díszített templom.

Az azulejókat, a belőlük összeállított mozaikokat, paneleket, tapétákat időrendi sorrendben, a kezdetektől napjainkig terjedően helyezték el a kolostor területén. Mi is ezt követve jártuk végig az épületeket, termeket, kezdve a legrégibb csempékkel, amelyek a földszinten találhatók, befejezve a felső szinttel. Itt van a kisebbik, Mánuel-stílusú kerengő, az ezekből nyíló termek egy részében a hazai kerámiák mellett holland, spanyol remekműveket is láthatunk, hiszen ezeknek hosszú ideig jelentős volt a behozatala, valamint láthattuk kortárs művészek modern munkáit is.

Külön teremben helyezték el azt a 23 méteres, közel 1400

darab kék-fehér csempéből összeállított panoráma panelt, amely a nagy földregés előtti Lisszabon városközpontját mutatja be. Óriási kép, csak részleteiben tudtunk megfelelő kivitelű felvételeket készíteni, mert akárhogy próbáltunk a teremben elhelyezkedni, nem sikerült befogni a hatalmas képet.

Az Isten Anyja-templom (Igreja de Nossa Senhora da Madre de Deus) valóban különleges volt. A mennyezet, az ívek, az átjárók, az ajtók és a faldíszek felső, dúsan aranyozott barokk elemeitől élesen különbözött a falak alsó, jeleneteket ábrázoló kék-fehér csempével burkolt felülete. A falakon a levél- és virágmintákat is tartalmazó geometriai rajzolatú mozaikokon kívül életképeket, jeleneteket ábrázoló paneleket is láttunk.

A kolostor kávézójában nem csak a lábunkat pihentettük meg, hanem a látottaktól zsongó fejünket is. A finom kávé mellett üldögélve megcsodálhattuk a helyiség csempéinek díszítését: a fogyasztásra kifogott halak sokféleségét, az elejtett vadakat, a háztartásokban használt edényeket, tárgyakat.

Még mindig maradt bő két óránk a repülőtérré indulás előtt. Rövid tanakodás után elvetettük a légies Vasco da Gama-híd újbóli megnézését, a célszerűség azt diktálta, legyünk a szálloda recepcióján leadott csomagjaink közelében. Megint a taxi látszott a leggyorsabbnak. Egyenesen a Carlos Lopes Pavilionhoz irányítottuk, hogy nappali fényben is megcsodálhassuk az első látáskor templomfélének gondolt épületet és a külső falán az azulejo képeket. Az útikönyvből kiderítettük, hogy az épületet maratoni futójukról és olimpiai győztesükről nevezték el. Eredetileg a riói kiállítás egyik pavilonja volt, majd elbontva, áthozták a kontinensre, és újra felépítették VII. Edward angol király lisszaboni látogatásának tiszteletére a 20. század elején. Az ötvenes évekig kiállításokat rendeztek benne, attól kezdve sportrendezvények színhelye.

Még futó pillantást vetettünk a VII. Edward park felső

részéhez csatlakozó, Amália Rodrigues világhírű fado énekesnő nevét viselő parkra és nagyszerű létesítményeire. Körbejártuk a kolumbiai Fernando Botero szobrát, az *Anyaságot*. Az ülő asszony hatalmas alteste szinte lefolyik a talapzatról, előre álló hatalmas mellei alatt, a térdén kitárt karú fiacskája mint a Krisztus-szobor csecsemő változata. Vaskosságában is lenyűgöző alkotás. Nem messze a szobortól fantasztikus kilátás nyílt az Avenida da Liberdade-ra és azon túl a Tejóra. Most értettük meg igazán, amit portugál vendéglátóink mondtak: Nézz le a (VII. Edward) park legfelső pontjáról a városra, és soha nem fogod elfelejteni Lisszabont!

Üzenem mindenkinek, hogy igazuk volt.

Lisszabon – Rossio tér (2004)

KÉPESLAPOK ROMÁNIÁBÓL

Partiumi képeslap

A Porta Speciosa tagjaival a hagyományos, évi szakmai kiránduláson partiumi és bánsági települések műemléki és városrekonstrukciós munkáit tekintettük meg.

Aradon még szép idő fogadott. Megkoszorúztuk a Szabadság-szobrot, amelyet 1890-ben avattak fel a tizenhárom aradi vértanú emlékére. A hányatott sorsú emlékmű 2004. április 25-én került mostani helyére. Vicsorgott is Avram Iancu minden bizonnyal a tér másik felén! (Az aradi vértanúkkal szemben, a hatalmas diadalkapuban ő áll társaival együtt, ellensúlyozandó a hőseinket.)

Megnéztük a minorita rendiek 1902-1904-ben épült hóféhér, eklektikus (klasszicista, barokk, reneszánsz) templomát, a Páduai Szent Antal templomot, a Régi-Új színházat (ma Ioan Slavici színház névre hallgat), néhány kávézóba bekukkantottunk a Forradalom, alias Avram Iancu téren. Útközben két pillantást vetettünk a református templomra, ahol 1901-ben Horthy István esküvője volt – nagyjából ennyi idő jutott Aradra.

Aztán irány **Máriaradnára**, ahol a ferences templom – uniós pénzből finanszírozott – teljes rekonstrukciójának a látványa fogadott. Szerencsére a kegytemplom belsejét meg-nézhattuk, a földtúrásokkal, sittel teli kolostorudvart is, meg a tégláig lecsupaszított falú kerengő felét. Csak két oldalon van oszlopsoros folyosó, az udvar másik két oldala a derékszögű kolostor-épületegyüttes fala. Biztosan nagyon szép lesz, ha befejezik a felújítást. A kegykép története hasonló, mint a lengyel czêstochowai Fekete Madonnáé, csak itt nem országának gyűlölettől fűtött nemesei, hanem törökök dúlták fel a templomot és akarták elégetni a Kármelhegyi Boldogasszonyt ábrázoló papírnyomatot, a többi templomi kegytárggyal együtt. A papírkép sértetlen maradt, csak kissé

megfeketedett. 1708-ban pestisjárvány tört ki Aradon, megszűnéséért Radnán búcsújárást tartottak. A járvány valóban elmúlt, és ezután épült meg a II. János Pál pápa által 1992-ben Basilica Minor rangra emelt máriaradnai templom. Szentélye bejáratának oldalfalain elhelyezett két üvegezett tabló alatt láthatók a búcsújáró hely jellegzetességei, az ezüst offerek, a fogadalmi- és hála adományszobrok.

Eljöttünkkor éppen a jobboldali toronyra emelték rá a keresztet, amit érkezésünk után a templom előterébe lépve még becsomagolva láttunk.

Bánsági képeslap

Arad és Máriaradna után **Temesvár** esővel várt vacsorára. A terv szerint egy helyi építész vállalta gardírozásunkat az étterembe (és másnap a városban). Útközben mindjárt el is kezdte a városismertetést Bólyai János emléktáblájánál, a matematikus és hadmérnök életének és munkásságának bemutatásával, mondván, ez éppen megfelelő alkalom, hogy holnap már ne kelljen ide visszatérni. Az esőt nem rendeltük meg, csak a vacsorát, de jött, kéretlenül. A busz meg egyre távolabb parkírozott tőlünk. Olyanok voltunk, mint a bűdösre ázott ürgék, mire bevonultunk a Karadorde szerb étterembe. Belül elázni viszont nem volt időnk, a buszvezetőnek – a tachométer szerint –, ugyanis rövidesen lejárt a munkaideje. Nem akartunk gyalog visszamenni a szállodánkba (messze is volt, meg sötét is, és megállás nélkül esett), csapat-papot magunk után hagyva siettünk a buszhoz.

Az odáig tartó esős sétát nehezítette, hogy a polgármester, örült nagyszabású tervet dédelgetve, ahol lehet, kiásatja a valamikori várfalakat, amelyeket aztán üveggel borítanak be, hogy a kedves városlakók és a turisták állandóan szabadtéri múzeumban bámészkodhassak. (Már, ha kedvük és idejük tartja.) Emiatt gyönyörű tereiket szétcsákányozták, közlekedni csak a házfalakhoz lapulva lehetett, ott is tele gödörrel

a csapásnak is alig nevezhető járda. Ennyit (nem) láttunk az esti Temesvárból.

Még másnap reggel is zuhogott, de mire a reggelizés és a cókмок összeszedése után készen álltunk buszba szállni, elállt az eső, és míg a várost néztük, nem is esett. Először Erzsébetvárosba buszoztunk a híres református templomhoz, ahonnan elindult az 1989-es forradalom, és amelynek paplakában lakott Tőkés László segédlelkész. Egyébként ott létünk napján, tíz órára őt várták a templom előjárói, és tényleg nagyon kedvesek, előzékenyek voltak, hogy fogadtak minket ebben az izgatott légkörben, megnézhattuk a templomot belülről is. Igyekeztünk kifelé, mert a templom belsejét megtöltő hívek némelyikének komor arcáról a kitessékelés gondolatát lehetett leolvasni. Utólag is köszönjük a nagytiszteletű úrnak, hogy nem hiába kerestük fel a nevezetes helyet.

A közelben látható Szűz Mária szobra. Azon a helyen áll, ahol – a népi emlékezet szerint – megjelent a Szűzanya a közelben Dózsa György lelki üdvéért imádkozó szerzetesek előtt, miközben a parasztlázadás vezérének a tüzes trónon megégették. Az emléktáblából kivésték a „magyarok Nagyasszonya” kifejezésből a „magyarok” szót, mint a régi egyiptomi feliratokból az egyistenhit alapítójának, Ehnaton fáraónak a nevét, hogy emléke se maradjon fenn. (Az persze nem érdekelte a csonkítást elrendelőket, hogy így nyelvtanilag helytelenné vált a magyar szöveg.)

Elsétáltunk a Béga túlsó partján álló, 1936–1940-ben épült román ortodox székesegyházhoz. Mindkét parton a japánkertekhez hasonló parkot hoztak létre, abszolút európai színvonalon, szemet gyönyörködtetően. A templom előtt szét széledve, a társaság egy része belopakodott a szertartásra is. Diszkréten, a hívőket és a szertartást igyekeztem nem zavarani, a templom hátsó részéből készítettem néhány felvételt a csodálatosan kivilágított templombelső aranyszínben csillogó ikonosztázáról, és belehallgattam a férfikórus egész

templomot betöltő, hömpölygő, csodálatos énekébe.

Végigsétáltunk a Lloyd soron, szerencsére itt nem volt semmi nyoma túrásnak, szépen érvényesült a Győzelem tér minden épülete és közepső, ápoltságja. Az ortodox székes-egyház felől nézve úgy tűnt, mintha a park végében állna a színház épülete. A valóságban a parkhoz tekintélyes tér kapcsolódott, annak végében volt a színház. Még nem találkoztam olyan románnal, aki ne ragaszkodna római eredetéhez, ezért nem meglepő, hogy a Győzelem téri parkban is megtalálható a Capitoliumi farkas eredeti másolata, amelyet Olaszország adományozott a városnak 1926-ban. Az ország-szétszakítás után alig hat évvel, amikor (előtte meg még inkább!) a várost túlnyomó részt németek és magyarok lakták.

A Szabadság vagy Jenő herceg téren, valamint kissé tovább a Dóm téren teljes volt a felfordulás. Ilyen miliőben egyáltalán nem érvényesültek a – főként barokk és szecessziós – szép épületek, a sok sít és felhalmozott építőanyag közül alig lehet kihámozni és lencsevégre kapni egy-egy nevezetességet. Mert egyébként gyönyörűek az épületek, a parkok és a szobrok. Kedvencem a kis Sárkányölő Szent György szobor, amely négy évvel ezelőtt (a neten tájékozódtam!) még gondozott, rendben tartott téren szúrta le a sárkányt, most pedig vezetékek hálójában, felbontott utca sarkán, törmelékek társaságában várta helyzetének jobbra fordulását.

Megszánva téblábolásunkat a Művészeti Múzeum előcsarnokában, a teremfelügyelők vezetője ingyen beengedett a barokk palotába, amelyet sok átalakítás és funkcióváltás után 2006-ban állítottak helyre és nyitották meg benne a múzeumot. A lépcsőházban Szabolcska Mihály emléktáblája fogadott, csak úgy, mint korábban, az Erzsébet-városi református templomban. Bár a múzeumban nem lehetett fényképezni, a barokk nagyterem szörnyű csillárjait meg kellett örökíteni, annyira nem illett a környezetéhez. Látszik is felvételem némi életlenségén, hogy titokban kattintottam el a gépet.

Végül megnéztük a valamikori erődítményrendszer 9 bástyájának egyikét, a Terézia bástyát, amely a folyó ásatások ellenére is még a legnagyobb erődmaradvány. Az erődítményrendszer szakaszosan épült ki: kezdetben, a honfoglalás korában földvár, majd kővár Károly Róbert idejében, Hunyadi János kibővítette, aztán 150 évig törökök lakták, akiket végül Savoyai Jenő űzött ki. Az erődváros negyven évig, 1723–1765 között épült. A 9 füles bástyát uralkodókról nevezték el, közülük egy, a Terézia bástya maradt fenn az 1892-ben bontásra ítélt erődből. EU-s pénzből úgy hozták rendbe, hogy kulturális rendezvények tartására, események rendezésére is alkalmas legyen. A földszinten egységes, egymásba nyíló árkádos termek találhatók. Ahol lehetett, megtartották az eredeti téglafalakat, a falak díszítéséhez, a terek bútorozásához az önkormányzat hozzájárulása szükséges, hogy megőrizték a helyiségek arculatát. A járműforgalom részére pedig háromsávós alagútrendszert alakítottak ki.

A buszparkolóig még néhány szép épület előtt elsétáltunk. Idegenvezetőnk órák óta fáradhatatlanul beszélt a látnivalókról, a hozzájuk fűződő eseményekről, történetekről. Az ismeretekkel megtömött fejünk már csak különlegesség vagy szépség meglátására volt fogékony, befogadásukat a fényképezőgépeinkre bíztuk. A megörökítésük segített, hogy otthon azonosíthassuk őket, és így pótoljuk az elszállt/befogadatlan tudnivalókat.

Az eső visszafelé, a határnál kapott el újra, aztán majdnem hazáig kísért. Szóval, ismét szerencsénk volt az időjárással.

KÉPESLAP SVÉDORSZÁGBÓL

Stockholmi képeslap

Hivatalos programra érkeztünk a svéd fővárosba. Az Arlanda repülőtér épületében a királyi pár, XVI. Károly Gusztáv király és Szilvia királyné *Isten hozott!* feliratú óriás poszttere üdvözölt. Kolléganóm szerint mi is fogadhatnánk így a hozzánk érkezőket. – Szerinted hány évenként kellene cserélni a poszttert? – néztem rá vigyorogva. – Másként nem tudnád elképzelni, csak személylyel? – kérdezett vissza. – De. Valami állandó, Budapestet és egyben az országot szimbolizáló háttérrel. – Például igen – válaszolta. – És – tette hozzá –, az idegenforgalomért felelősöknek ajánlom az ötletünket.

Szállodánk és a hivatalos program színhelye Nacka önkormányzat területén volt. (Érdekességgként említem, hogy a svéd kommun és angolra fordítása: municipality szó magyar jelentéséről a neten oldalakon keresztül vitáznak, hogy a *községnek, közösségnek* vagy *önkormányzatnak* felel-e meg. Részemről maradok az önkormányzat mellett.) A fővárostól keletre fekvő Nacka önkormányzat nyugati része még Stockholm közvetlen vonzáskörzetéhez tartozó kertváros. Az önkormányzat a nevét arról a Nacka-tanyáról kapta, ahol a 16. században a korona rendeletére vízimalmokat kezdtek el építeni.

A területen azóta laknak, hogy az utolsó jégkorszak idején az első hegycsúcs szigetként kiemelkedett a tengerből. A viking korszakban (i. sz. 800–1100 között) gazdálkodással és halászáttal foglalkozó lakosságának a száma megközelítette a százat. A statisztika szerint ma kb. kilencvennégyezer ember él Nackában. Dániai hajósok leírásaiból ismert, hogy ez a terület a 13. század végétől fontos közlekedési régió, itt alakult ki a fővárosba vezető fő vízi útvonal. A következő századokban számos vendéglátóhely

épül a partokon. A 18. században már nem csak az utazók térnek be a sziget Stockholmhoz közelebb eső vendéglőibe, hanem a pihenni vágyó városlakók is kezdik felfedezni a házas ellátás örömeit. A kicsi épületek átalakulnak sokkal szebb külsejű és berendezésű, kényelmesebb, nagyobb befogadó képességű vendéglátóhelyekké.

Nacka krónikájában számon tartják, hogy 1719-ben, a nagy északi háború idején, amikor az orosz erők felégették Svédország keleti partvidékét, a sok csata közül egyet Nacka keleti részén, Stäketnél vívták, ahol a svédek sikeres ellentámadást hajtottak végre a Stockholm elfoglalására készülő orosz erők ellen.

Az 1970-es években a szigeten, amerikai mintára, kísérletet indítottak megelőző pszichoterápiás módszerek alkalmazására, amelybe a helyi lakosságot is bevonták. A sikeres rendszert azóta más településeken is bevezették.

Nacka önkormányzatának fő bevételi forrása a szolgáltatás. Itt található Stockholm egyik leglátványosabb bankettek és rendezvények szervezésével-rendezésével foglalkozó cége (vacsora a mólón vagy a színes fényekkel sejtelmesen megvilágított sziklabarlangban, a víz felé üvegfalú éttermek és a tágas konferenciatermek, amelyek előtt a karnyújtásnyira elhaladó hatalmas hajók döbbenetesen izgalmas látványt nyújtanak). De legalább olyan nevezetes Nacka strandja is és 2010-től az új szálloda, a Marina Tower Hotel.

A sziget nyugati csücskében, a vízparton áll ez az elegáns, 11 emeletes üzleti és konferencia szálloda, amelyet egy régi lisztmalomból alakítottak át. A gyönyörű, vörös téglás épületet érkezésünk évében adták át. Minden részlete a modern, de a régit is magába ötvöző építészet jól sikerült gyermeke volt. Külsőre megtartották a malomépület formáját és kinézetét, az épület dombnak támaszkodó hátsó, alacsonyabb részét – a homlokzatnál alacsonyabb szintig – bővítették emelet-ráépítéssel, illetve beépítették a tetőtereket. Ahol a belsőépítészeti adottságok engedték, megtar-

tották az ablakok formáját és méretét, a régi malombelső egy-egy részletét, a nyílások ívét a falban, a malomhelyiségek boltozatait a nagyobb terekben, ahol jól érvényesültek.

Szobám tágas, berendezése minden kényelmet kielégítő. Fürdőköpeny és papucs az ágy mellett, ingyenes vezeték nélküli nagysebességű internetkapcsolat, síkképernyős televízió, rádiós óra, az íróasztalon hangpostával ellátott közvetlen telefonvonal. Kérésre hipoallergén ágyneműre cseréltethetném a meglévőt (de, szerencsére, nincs rá szükségem) és naponta takaríttathatnék (porszem nincs a szobában, minek?). A fürdőszoba igazi skandináv dizájn, amilyent eddig csak lakberendezési katalógusokban láttam. A gyógyfürdő-szolgáltatást nem vettem igénybe, de ha akkor már működik a hamam (csak két évvel az ottlétünk után adták át a török fürdőt), biztosan kipróbálom.

A szállodából csodás kilátás nyílik a szemben lévő Djurgarden-szigetre, amely a stockholmiak, valamint a belföldi és külföldi turisták által egyaránt kedvelt szabadidő-szórakoztató központ. A sziget a korábbi századokban királyi nyaraló és vadászterület volt. A Rosendal Palace ma már nyitva áll a látogatók előtt. A családok kedvelt másik úti célja a Tivoli Gröna Lund, Svédország legrégebbi, 130 éves vidámparkja, a harmincnál is több látnivalójával. Akik szeretnek sétálni és kedvelik a történelmet, bejárhatják a szabadtéri múzeum skanzenjét, vagy ellátogathatnak a híres Vasa Múzeumba. A vörös színű, fából épített malmot, amely formájában, anyagában nagyon különbözött a magyarországiakétól, ködben rejtőzködve és napsütésben is megörökítem a szállodánk előtti partról és fentről, a dombtetőről is.

A repülőtérről kora dél körül érkezünk meg a szállodába. Rövidre szabott ottlétünk ezt az egyetlen délutánt engedte meg, hogy Stockholm belső kerületeiben is szétnézzünk. A szigetről gyalog indultunk a város felé. A szálloda előtti széles vízi út a híd felé haladva a sziklák fogságában összeszűkült. Felette kétsávú híd feszült. Az egyik sáv

végében furcsa vasszerkezet magasodott, olyan volt, mint a markológép ágaskodó pófája, mielőtt a földbe harapna.

A hídra felérve közelebből is szemügyre vettük a hatalmas – maradjunk a vaspofánál – szerkezetet, de egyikünk sem tudta kitalálni, hogy ezt a vasbordákból álló monstrumot mire használhatják/használhatták, miért ez a különös forma. Aztán másnap, amikor a nackai rendezvény központ konferenciatermében az ablakok előtt méltóságteljesen úszott tova a sokemeletes tengeri hajó, felrémlt az összeszűkülő vízi út képe a híddal, kezdtem sejteni a vaspofa szerepét. A neten rá is akadtam, láttam működését a feltöltő jóvoltából. Hídfelvonó szerkezet volt. A vaspofa nyakán lévő hatalmas beton ellensúlyok süllyedése hatására felemelkedett a híd mindkét sávjának csatorna feletti eleme, hogy a nagy hajó, kicentizve ugyan, de átjuthasson a hídon túlra. Sajnos, további adatra nem leltem az emelő szerkezetéről, pedig igazán említésre méltó és szép mérnöki munka volt. A felnyitható híd építését a 19. század végére, illetve a 20. század elejére becsültük.

A hídról a város felé tekintve, a távolban a házak fölé emelkedve hatalmas fehér félgömböt pillantottunk meg. Első ötletként csillagvizsgáló kupolájának gondoltuk, de sürgősen elvetettük, mert nem jellemző, hogy sűrűn lakott helyre telepítik az ilyen létesítményeket. Egyszerűbb lett volna megkérdezni valakit, de rajtunk kívül mindenki kocsival közlekedett a hídon. Az első biciklista előtt hatalmas csápolással álltuk el az utat. Nem tudom, mit gondolt rólunk, mert mintha rést keresett volna közöttünk, ahol elslisszolhat. Aztán letámasztotta a lábát, megadta magát. Elmondta, hogy az a távoli, fehér labda alakú épület a Stockholm Globe Arena, vagy újabb nevén az *Ericsson Globe*, a világ legnagyobb félgömb alakú építménye. A koncerteken 16 ezer látogatót tud befogadni, a jégkorongmérkőzéseket majdnem 14 ezer ember nézheti végig. Az aréna a napot jelképezi, és nemrég nyitották meg a *Skyview* nevű siklóvasutat, amely-

nek gömb alakú, a nap körül keringő bolygókat jelképező üvegfalú kabinjaiban szállítják a látogatókat az épület tetejéig, az aréna külső fala mentén. Javasolta, ha van időnk, feltétlenül próbáljuk ki. Köszönésünket sem várta meg, tovakerekezett. – Ne mondj elhamarkodott véleményt – nézett rám tettetett szigorúsággal kolléganőm –, végül is választott a kérdésünkre.

Lementünk a hídról, és Södermalm délkeleti partján elindultunk a félgömb irányába. A sziklán túl a vízpartok kiszélesedtek. A túloldalon, vagyis a szállodánk oldalán modern építésű házak magasodtak egymás mögött egészen a dombtetőig és hosszasan elnyúlva a város irányába. A part mentén nagyjából egyforma magas, 1980 körül épült lakóházak mellett gyalogoltunk és hagytuk magunk mögött egyre távolabb a hidat. A házak sorát széles utcák, zöld gyeppel borított terek szakították meg, és ebben a kora délutáni órában csendes volt a rakpart.

A kerékpárút kötésben rakott téglalap alakú térkövekkel volt burkolva, és vaskorlát választotta el a rakpart forgalmi részétől. A hosszú úton csak néhány biciklis húzott el mellettünk.

A sima, halvány lazac színű járda egy oszlopsoros épület előtt véget ért, bazalt kockakőből ívesen burkolt felület váltotta fel. Az épület homlokzatból kiugró, négy szintet tartó oszlopok mintha a földből nőttek volna ki. Az oszlopok között folytatólagosan egyforma, kb. 10–15 cm magas, deszkaléccekből készített dobogó húzódott egészen a házfalig. Csak az oszlopok közé akasztott vaslánc jelölte, hogy mögötte magánterület van.

Az ottani szokás szerint a terasz hosszúságú, osztott ablakokon nem volt függöny, a kíváncsiskodóknak bepillantást engedve az üveg mögötti világra. A lakások teraszait kovácsoltvas paravánok, virágokkal teli, nagy, de nem magas fém virágládák, vagy több soros virágtartók határolták. Rajtuk rattanból, kovácsoltvasból vagy fából készített

kerti bútorok, napozók, közöttük nagy cserepekben növények, virágok. Rejtély maradt, hogy ide hogyan jöttek ki a tulajdonosok, mert semmilyen nyitható részt nem láttunk az üvegezett felületen. Valószínűleg az utcáról ápolták a növényeiket és a járdáról, a láncot átlépve ültek be foteljeikbe.

A közelben horgonyzott egy sárkányfejjel díszített thai hajó, amely étteremként működött. De ott jártunkkor minden csendes volt, egy teremtet lelket nem láttunk, az asztalok, székek összecsukva pihentek a hajó oldalához simuló nyitott teraszon.

Utunkat keresztben nagy épület zárta le, mögötte magas felüljáró rendszer. A sziget belseje felé tartottunk, gyomrunk már elkongatta az ebédidőt. Étkező helyet, jobb híján boltot kerestünk. Az Ericsson Globe a hátunk mögé került, korgó gyomrunk miatt nem akartunk visszafelé menni. A forgalmas Götgatanon végre gusztusos szendvicseket árusító boltra akadtunk, és az sem vette el az étvágyunkat, hogy közel kétezer magyar forintért fogyaszthattuk el késői ebédünket egy közeli játszótéren.

A következő sziget, a Gamla Stan felé tartottunk. A széles Götgatan a Medborgar tér után elkeskenyedett, szép, patinás épületek váltották egymást az utcában. Innen nyílt az Urvädersgränd utca, amelynek 3-as számú házában lakott 1770 és 1774 között Carl Michael Bellman, korának ismert és kedvelt költője, aki a költeményeinek egy részét megzenésítette és dalban is előadta. Érdekeségük, hogy a dalok tovább élnek, mai svéd zenészek feldolgozták és lemezeken kiadták nem csak svéd nyelven, hanem például olaszul, franciául, angolul is.

A part felé lejtő mellékutcába fordulva hamarosan megpillantottuk a magasban a Gondolent (Gondolát), amelyet hozzáépítettek a Katarinahissen (Katarina felvonó) tetejéhez. Olyan volt, mint egy kinyújtott, nagyon hosszú kar 38 m magasban, és amelyet vasszerkezet támasztott alá. Ebben lift közlekedett 2010-ig, és vitte fel a vendégeket a kilátó-átjáró-

ba, valamint az alatta lévő étterembe. Mindkét helyről páratlan kilátás nyílt Södermalmra, a közeli Gamla Stanra (vagyis az Óvárosra), vagy a távolabbi szigetekre és a vízre. A lift és a hozzákapcsolódó gyaloghíd megépítésére 1881-ben adott a város engedélyt azzal az indoklással, hogy ez a megoldás majd megkönnyíti a két sziget között lévő szintkülönbség miatti közlekedést. Két év múlva átadták a létesítményt, 1915-ben elektromos meghajtásra tértek át. Ötven év múlva, amikor az átjáró leszakadt, a lakosság követelésére azonnal újjáépítették, ahogy a mai formájában látható. 2010-ben biztonsági okok miatt bezárták. Az étterem azonban fogadott vendégeket, akik a Gondola másik végét „tartó” épületből jutottak be.

És ettől a helytől nem messze nyílt a Fiskargatan, amelynek 9. számú épületébe költöztette megálmodója, Stieg Larsson a *Millenium* trilógiájának főhősét, Lisbeth Salandert, akit a regény, illetve a mozirajongók „A tetovált lány”-ként ismernek. A sors nem engedte meg az írónak, hogy megérje könyve megjelenését (a trilógia és a belőle készült film világsikeréről nem is szólva), 50 éves korában, 2004-ben szívinfarktus vitte el. A ház előtt naponta rajongók csoportjai hallgatják átszellemülten idegenvezetőiket, és időnként felpillantanak a ház felső emeletére, hátha!... ki tudja?... Talán... mégis... egyszer... Lisbeth megjelenik az ablakban.

Az Óváros keleti partja mentén nézelődtünk. Innen csodáltuk meg a Storkyrkant, a késő gótikus katedrális, a királyok temetkezési helyének, a Riddarholm-templomnak a tornyát. Aztán pár lépéssel később az 1754-ben – az 50 évvel korábban leégett reneszánsz Tre Kronor helyett – román stílusban épített, olaszos külső díszítésű királyi vár hatalmas épület-tömbjét fényképeztük totálban és zoomolva, hogy az őrsgében álló katona díszes ruháját is tökéletesen megörökötsük. Körbejártuk III. Gustav csonkagúla-szerű lépcsőzetre emelt, magas alapzaton álló alakját. A király több ízben viselt hadat

az oroszok ellen. 1790-ben a svéd hajóhad legyőzte az orosz flottát, és a győztesen hazatérő király ezen a helyen lépett partra. Két évvel később testőrségének fellázadt tagjai az Operában tartott álarcos bálon a védtelen királyt lelőtték. (Verdi *Álarcosbáljának* ez az esemény volt az ihletője.)

A Citybe vezető hídról szemügyre vettük a Parlament nemrégén felújított és két új épületszárnnal bővített épületét. Vezetővel állandóan látogatható a nyári időszakokban, télen viszont csak hétvégeken. A karzatról 500 látogató figyelheti a képviselők tanácskozását. Még öt óvárosi épület tartozik hozzá, amelyeket földalatti átjárók kötnek össze. Gyönyörködtünk a 19. század végén neoklasszikus stílusban épült Opera elegáns homlokzatában.

A belvárosba már nem volt erőnk bemenni, a négy és fél órás gyaloglásban nagyon elfáradtunk. Elvánszorogtunk a hajó kikötőhöz, de a jegypénztár nem volt nyitva. Nem tudtuk azt sem, melyik mólótól indul visszafelé a szállodánkhoz hajó, mert csak svéd és finn nyelvű tájékoztatást láttunk, abból viszont semmit nem tudtunk „kiolvasni”. Pechünkre rajtunk kívül más nem várakozott hajóra. Csak tébláboltunk, vártuk, hátha valaki feltűnik, akit megkérdezhetünk, hogy egyáltalán van-e még hajójárat visszafelé. A távolból hajót láttunk közeledni, és mintegy varázsütésre néhány ember megjelent a kikötőben. Tőlük megtudtuk, hogy a távolból a kikötő felé tartó hajó az utolsó járat, és ki fog kötni a szállodánk előtt.

A hajó kb. tíz percig szelte a vizet a szigetek között, aztán lelassult, és beállt a szállodánk előtti mólóhoz. Vízen ennyi ideig tartott a visszaút!

Másnap a délelőttünk még szabad volt, de már hajóval sem mertük megkockáztatni az utat a belvárosba. A mólóról fényképeztük a Gamla Stan, a Kungsholmen, a City oly közelinek tűnő tornyait és a parti szállodákat. Inkább a környéket jártuk. Felmentünk a szálloda mögötti dombra, próbáltuk kitalálni a tornyos épületegyüttes rendeltetését.

(Bevallom itthon is sokat kutakodtam a netem, de nem találtam rá adatot, talán stratégiai fontossága miatt?!) Elsétáltunk a sziklából álló domb előtt, amelyen az épületegyüttes állt. Előtte kőkerítés húzódott, amely szokatlan módon (hiszen előző napi sétánk során még hivatalos épületet sem láttunk elkerítve; kivéve a királyi vár homlokzata előtti, a kétoldali lépcsősor fenti találkozásánál az alig észrevehető alacsony kerítést a kapubejáróval) drótkerítésben folytatódott. Közelről jól látható volt, hogy a toronysisak alatt, mint a világítótoronyokban, körben ablaksor szolgál megfigyelésre, esetleg jelzőfény adására.

Sétánk közben találkoztunk a hivatalos ülésen résztvevő lengyel ismerőseinkkel, akik szintén a környékkel ismerkedtek. Az utolsó konferencia óta másfél év telt el, a sok mondanivaló berekesztette további felfedező sétánkat, együtt indultunk vissza a szállodába.

A konferenciateremhez busszal vittek és hoztak az ülés mindkét napján, pedig nem tűnt távolinak a szállodától, maga a buszozás sem tartott tovább öt percnél. A résztvevők köszöntése, a konferencia idejére vonatkozó gyakorlati tudnivalók ismertetése során a vendéglátók felhívták a figyelmünket: nem tanácsolják, hogy a szigeten gyalog induljunk útra, mert veszélyes. És mindenkit kérnek, a tanácskozás helyére és vissza a szállodához mindig várjuk meg az értünk jövő buszokat. Ez eléggé meghökkentően hangzott, de az okról vagy okokról nem beszéltek. Magunk között találgattunk, de rákérdezni nem tartottuk ildomosnak.

Az első napi fogadás a híres Vasa Múzeumban volt, amelyet este hétkor kizárólag a mi tiszteletünkre nyitottak ki, a látogatási idő ugyanis ötkor véget ér. A Vasa egy gyönyörű tengeri hajó neve, amelyet a svédek a lengyelek elleni háborúra terveztek és építettek meg (a 30 éves háború idején, 1626–1628-ban), mindössze két év alatt (a szokásos 8–10 év helyett). A hajó építőmestere azonban időközben meghalt. Akkoriban nem készültek tervrajzok a hajók építéséhez, a

Vasához sem, a szükséges tudás a mesterek fejében létezett. A tanítvány viszont, aki folytatta a munkát, nem rendelkezett annyi tapasztalattal és elismertséggel, hogy ellent mert volna mondani a királynak, aki megparancsolta a hajó méretének nagyobbítását. A szokásos 8 ágyú helyett 64-et helyeztek el (biztos győzelemre akartak menni!), ezért magasítottak a hajón a második ágyúfedélzet építésével, amely emiatt instabillá vált. 1628-ban, a kikötőből való kifutása után aztán annak rendje-módja szerint egy kis szélről megdőlt, az ágyúcsövek nyitva hagyott nyílásain befolyt a víz, és a hajó az oldalára dőlve elsüllyedt, nem messze a kikötőtől. 50 embert temetett maga alá 30 m mélységben. Az ágyúk nagy részét még akkor kimentették (búvárharangokkal), a hajó viszont 300 évig a tengerben maradt. A Balti-tenger sós vize konzerválta a hajótestet. 1957-ben fedezték fel, 1961-ben emelték ki. 17 évig tartott a konzerválása, utána még kiszáritották, majd 7 emelet magas épületet emeltek köréje. A hajó 98%-át, a berendezési tárgyainak nagy részét is sikerült megmenteni. 1990 óta látogatható, és ma is állandóan ellenőrzik és gondosan javítják, ahol kell. Múzeumi kalauzunk elmondta, hogy nagyon sok pénzbe kerül állagának megóvása. Az épület alsó szintjén, ahol a hajó áll, állandó félhomály van, ezért nagyon nehéz volt elfogadható minőségű felvételt készíteni róla, mert az automata gép kis teljesítményű vakujaja, még ha lehetett is volna használni (de nem illett!), annyi, mint halottnak a csók (persze, nagy volt a kísértés, és néhányan többször is villantottak).

Küldetésünk a konferencia utolsó napjáig szólt, este már hazarepültünk, ezért nem tudtunk részt venni másnap sem a szigeteket végigjáró hajókiránduláson, sem a szervezett Óvárosi sétán. Ha nem indultunk volna a megérkezésünk napján gyalogtúrára egyik szigetről a másikra, Stockholmból csak annyi maradt volna, amit a repülőtérrel jövet-menet a taxi ablakából láttunk.

Ami nekünk is meglepetés volt, sok küldött, hozzánk

hasonlóan, az ülés befejezése után rögtön útra kelt, ők sem maradtak a vendéglátók által szervezett további programokon. Pedig a kapcsolatokat erősíteni vagy építeni első-sorban ezeken a rendezvényeken lehet. Általános látvány, hogy a konferenciák, tanácskozások szüneteiben mindenki a mobilját tartja a fülén, még kávé/tea ivása közben is. A korábbi évek ilyenkor szokásos jó ízű beszélgetéseinek már csak az emléke él.

Hazafelé a repülőtéren piros és fehér Dala lovacskákat vettem, magamnak és ajándékba is. Ezek a különböző nagyságú, fából faragott, piros, fehér, kék, fekete alapszínű, jellegzetes motívumokkal díszített lovak mára Svédország szimbólumává váltak. Nevüket Dalarna tartományról kapták, ahol a főleg bányászatból élő emberek ilyen játékokat készítettek gyerekeiknek már az 1600-as évektől. Mivel nagyon kelendők, tömegáruként is gyártják, de az eredeti Dala lovakat népművészek készítik. A ló hasa alatt megtalálható a művész neve, vagy az eredetiségre utaló címke. Kicsi lovacskáimon nem volt semmi jelzés, de anélkül is kedves jószágok voltak.

Nemrég, a születésnapomra – igazi meglepetésként – kaptam két eredeti, nagyon jó állapotú, tenyérynyi nagyságú fekete-ezüstfehér és piros-kék-fehér nyergű lovat. Mellettük a kicsi stockholmi pirosom olyan, mint Gulliver az óriások országában. Jól megvannak egymás mellett. Lehet valami titkuk, mert elég a szememmel végigsimogatnom őket, azonnal jókedvre derítenek.

KÉPESLAPOK SZLOVÁKIÁBÓL

Galántai képeslap

A Porta Speciosa Egyesület szokásos évi szakmai tanulmányútja alkalmából a Felvidék néhány városát látogattuk meg.

Budapest–Komárom–Komarno–Érsekújvár után első állomásunk: Galánta.

Kosztya, az elnökünk és egyben a tanulmányút szervezője idegenvezetője elmondta, hogy IV. Béla király oklevelében szerepel először az Árpád-korban alapított magyar település neve mint a pannonhalmi apátság egykori birtoka. A település létezését erősíti meg az 1390-ben kiadott oklevél, amely említi az ősi templomot, és bizonyíték rá az a honfoglalás kori temető is, amelyre a 19. század második felében bukkantak rá és tártak fel a régészek.

A település a 16. században kezdett gyorsan fejlődni, amely jórészt az Esterházy családnak köszönhető. Első iskolája 1519-ben épült, 1570-ben pedig már vásártartási jogot kapott.

A város két Esterházy kastélya közül a régebbit nem néztük meg, de szóban rövid összefoglalást hallottunk az épületről. A két kastély közel azonos időszakban épült, a régebbit 1600 körül építteti Esterházy Ferenc. 1647–1648-ban fallal és vizesárokkaal erősítették meg. A 18. század második felében barokká alakították, de még a század végén reneszánsz stílusban átépítették. Jelenleg itt kapott helyet a Honismereti múzeum és a Városi galéria.

A másik kastély közelében áll meg a buszunk. Besétálunk a szép kovácsoltvas kapun át a parkba, amelynek egyik látványossága a neogótikus kastélyként emlegetett, 1633-ban épített épületegyüttes. Száz évvel később, 1736-ban barokk stílusban, majd pedig 1860-ban neogótikus stílusban építették át az akkori Esterházy tulajdonosok. Az 1980-as

évek végén elkezdett felújítási munkálatok félbeszakadtak. Így jól lehetett követni az elmúlt száz év lenyomatát az épületegyüttesen. Szomorúan láttuk, hogy a már felújított épületrész falán, a lábazattól felfelé hatalmas vízfoltok éktelelnek, sőt az ázott falfelületek egyes részeit fekete-penész-foltok borították.

A kastély köré a 19. század második felében parkot építettek, amelyben főként egzotikus növényeket ültettek. Ebben a parkban avatták fel 1982-ben Kodály Zoltán szobrát, akinek az apja itt volt állomásfőnök. Kodály ebben a városkában járt elemi iskolába, itt hallotta a híres cigányprímást és bandáját verbunkosokat játszani. Később ezeket a zenei élményeit komponálta bele a *Galántai táncokba*.

A parkban a kastély hosszabbik szárnyával szemben áll a szobra. Itt találkoztunk a kastély megtekintése után, és megemlékeztünk munkásságáról, majd megkoszorúztuk emlékművét. Jólesett látni, hogy a mi nemzeti szalagos koszorúnk nem az egyetlen üdvözet a hazából, mások is felkeresték, hogy tisztelegjenek kiváló személyisége előtt.

Míg kifelé haladtunk a parkból, úgy összegeztük a látottakat, hogy nagyon szép műemléket láttunk még az omladozó vakolataival, a helyreállításra váró épületszárnyaival együtt is.

A galántai programunk ezzel ért véget, tovább buszoztunk Nagyszombatba.

Nagyszombati képeslap

Még a kirándulásra felkészülési idő alatt megkaptuk Kosztyától a rövid összefoglalót a város történetéről, mely szerint már a kelták és rómaiak előtt is lakott hely volt. A 13. században kapott szabad királyi város rangot IV. Béla királytól. Nevét a szombati napokon tartott hetivásáraitól kapta. Nagy Lajos király kedvelt tartózkodási helye volt, itt is halt meg 1382-ben. A 17. században Pázmány Péter egyetem

alapított, a később híressé vált Pázmány Egyetemet, amely abban az időben a magyar kultúra központja volt. Az egyetem mellett nyomda és könyvtár is működött. Az egyetemet 1777-ben Budára költöztették, utóda a mai Eötvös Loránd Tudományegyetem.

Megérkezésünkkor belecseppentünk egy országos kirakodó vásárba (hivatalosan az évente tartott Nagyszombati Hetek). A hosszú, egymáshoz közel és párhuzamosan futó két utcán, de az utcákat „összekötő” mellékutcákban is kézművesek, népművészek, őstermelők, édességkészítők és nem is lehet felsorolni, mifélek és hányfélek sátrai, asztalai álltak (olyan, mint a Budai Várban szokott lenni minden évben augusztus 20-a körül a Mesterségek Ünnepe). Persze, erről Kosztya nem szólt, de nem is a vásárolás volt a célunk, hanem a helyrehozott műemlékek megtekintése.

A Szent Miklós-templom felé haladva keresztülszalomoztunk az árusok portékáit mustráló, utcahossznyi tömegben, míg kiértünk a tágas térre, amelyre pódiumot állítottak a felépő együtteseknek. A tér padjain megfáradt turisták üldögéltek. Az utcai torkolattal szemben, a tér túloldalán magasodott az 1574-ben épült Várostorony, amelyet száz év múlva átépítettek. Nem sokkal később, 1683-ban leégett, de újjáépítették. A 70 m magas torony később tűztoronyként működött. Toronycsúcsán aranyfényben csillogó (föld)gömb, rajta (hold)sarló, ezen áll Szűz Mária, feje körül csillagkoszorú. Az erős napban vakítóan csillogott a kompozíció. A torony emeletein órák bősége, közöttük napóra is, mindegyik delet mutatott.

A pódium mögötti utca vezetett a Szent Miklós-plébánia-templomhoz. Mindkét oldalán felújított, szép, régi barokk és reneszánsz házak sorakoztak. Némelyik, sajnos, „gyors munkáról” tanúskodott, nagy foltokban leesett vakolatdarabok, töredezett párkányok és a díszítő elemek sérülései utaltak a szakszerűtlenül kivitelezett felújításra. Kár, mert látszott a házakon, hogy nem kevés összegbe került kialakí-

tani a – mostanra inkább csak távolabbról nézve – szép utcaképet.

Az utca kisebb térre futott, amelyen a 14. századi Szent Miklós-plébániatemplom impozáns (60 m hosszú, 31 m széles, főhajója 18 m magas) épülete emelkedett. Építését Nagy Lajos király kezdte el egy korábbi román templom helyén. 1543 és 1822 között az esztergomi érsek-prímások székesegyháza volt.

A plébániatemplom háromhajós bazilika, késő gótikus stílusban épült. A később hozzáépített barokk kápolna, a barokk toronysisak, valamint a barokk kórus és orgona miatt elvesztette tiszta gótikus jellegét. A templom gazdagon díszített északi barokk oldalkápolnájában látható a Könyező Szűz Mária kegykép, amelyet 1546 óta a város oltalmazójaként tisztelnek. A festmény eredetije a római Szent Elek- és Bonifác-templomban található. A 16. században Forgách Ferenc, a későbbi bíboros érsek másoltatta, megszentelte és az eredetihez érintette. A kép hazahozatala után a nagyszombati Szent Miklós-templomnak ajándékozta. A hagyomány szerint a kép először 1663-ban, a párkányi csata előtt könnyezett vérrel, majd 1708-ban a kuruc harcok alatt háromszor. A templom egyik üvegablakában felfedeztük Szent István királyunk mellképét, fején a Szent Koronával, amelynek keresztje ferde (egyek kutatók szerint a kereszt csak 1638-ban, III. Ferdinánd feleségének, Mária királynénak a koronázásakor fordult el), kezében jogarral és aranyalmával.

Közvetlenül a templom mögött húzódik a régi várossal egy darabja. Meglepődve láttuk, hogy átjárót vágtak rajta a lakótelep tűzemeletes épületei felé. Az átjáró szűk volt, csak személyi közlekedésre alkalmas. (Így vált a falmaradvány a történelmi múlt és a jelen választóvonalává). A fal keletkezésének történetét úgy mesélik a krónikák, hogy a városlakók a 13. században védelmi célból erődöt építettek, majd több szakaszban, fokozatosan emelték hozzá a város-

falakat, a kapukat és a vizesárok védelmi rendszert. Az építkezés érdekessége, hogy az első fázisban készített föld-fa védősáncok csaknem két méter vastagságú falát nem vakolták, hanem csak fugázták a téglák réseit. A védősáncokat később égetett téglából rakott védőfalakkal váltották fel, amelyeket teljes egészében vakoltak. Mind a négy városkapuhoz a vizesárok felett átívelő híd vezetett. A két-két szemközti kaput a városon keresztül vezető út kötötte össze.

Az erődrendszer egy részét 1820–1840 között útépítés miatt lebontották, nagyobb része azonban mindmáig fennmaradt.

A középkori városfalak a város legjelentősebb történelmi-kulturális műemlékei közé tartoznak.

Mivel a délet csaknem egy órája elharangozták, a társaság egy órányi ebédszünetet kapott. Néhányan a közeli Arany Fácán vendéglőbe ültünk be. A nagyon finom és bőséges ebéd után volt időnk kicsit szétnézni az árusok között is. Kóstolás után füstölt sajtot vettünk hegyi emberektől. Tényleg tejből készült! Istenem, milyen más íze volt, mint a sok műanyagnak! Minden tökéletes lett volna, ha nincs embert, turistát próbáló meleg. Ilyenkor nem csak a sűrű látóvonalba fárad bele hamarabb az ember, hanem egyszerűen elfárad. Volt mit kipihenni később a buszban, Nyitrára menet.

Az ebédszünet után a Keresztelő Szent János-székesegyházhoz vagy más néven Egyetemi-templomhoz mentünk. A székesegyház korai barokk stílusú, és az egykori egyetemi épületek része volt. A templomot a jezsuiták és Pázmány Péter kérésére Esterházy Miklós nádor építtette 1629 és 1637 között. A templombelső kialakítása, díszítése nagyon lassan haladt, csak 1718-ban fejeződött be. 1773-ban megszüntették a jezsuita rendet, 1777-ben az egyetem Nagyszombatból Budára költözött. Az egyetem elköltözése után 1783-ban az épületeket a katonaság kapta meg, a katonák be is költöztek. Az egyetemi templomot ettől kezdve invalidus templomnak

hívták. 1809-ben Napóleonnak a városban elszállásolt katonái megrongálták a templom berendezését. A katonaság távozása után fel kellett újítani, és új oltárokat is készítettek.

A székesegyház kéttornyos homlokzata és faltagolásának rendszeréről elmondták a kollégák, hogy az inkább az észak-italiai korai barokknak felel meg, vagy a késő reneszánszének. Az egyhajós templom mennyezete dongaboltozatos. Felhívták a figyelmünket a főhajó két oldalához illeszkedő, árkádokból nyíló díszes kápolnákra, valamint a szentély csatlakozására az egyenes záródású főhajóhoz. A templombelső falait gazdag stukkó- és freskódíszítés borítja. Leültünk az első padsorba, onnan néztük-fényképeztük a 21 m magas főoltárt, amelyet 42 szobor díszít, és kora legszebb magyarországi barokk oltárának tartják. Egyszerűen lenyűgöző látvány! Még elgondolni is szörnyű, hogy a templomot Napóleon katonái istállóként használták! A falakat lemeszelték, amivel tudatlanul ugyan, de megőrizték a templom eredeti festését, amelyet az utolsó felújításkor sikerült helyreállítani.

A székesegyház előtt áll Szent II. János Pál pápa szobra, melyet a 2003-ban tett látogatásának emlékére készítettek.

Elhaladtunk a gimnázium épülete előtt. Itt, az érseki főgimnáziumban tanult Kodály Zoltán 1892–1900 között, és 1900. június 13-án jeles eredménnyel érettségizett. A gimnáziumi évek alatt születtek első kompozíciói, a *D-moll nyitány*, az *Ave Maria* szóló énekhangra, orgonára, vagy a *Stabat Mater*. Ez utóbbit húsvét idején még ma is sokszor éneklik a nagyszombati székesegyházban.

Kiértünk a már ismert, főtérrre vezető utcába. Az Orsolya-templom most nyitott kapuval várt. Az 1535-ben alakult Szent Orsolya-rend az egész világon elterjedt. Az Orsolyarendiek vagy orsolyiták Ausztriából érkeztek Magyarországra. Nagyszombatban 1724-ben nyitottak iskolát. Az Orsolyanővérek barokk temploma és zárdája is ekkor épült. A templom főhajójába lépve csodálkozva láttuk, mennyire hivalko-

dásmentes ez a barokk! A belső tér nagyon világos volt, levegős hatású a paszellszínű falak visszafogott díszítése miatt. – Látnod, itt a csillogás nem vonja el a figyelmet az imádkozásról – súgtam a páromnak.

A Várostorony közelében áll a ferencesek barokk temploma és kolostora, amely itáliai építőmester alkotása. A templomot eredetileg gótikus stílusban építették 1363-ban. Belseje nyugodt, agyondíszítettségől mentes barokk.

A templom mögött a megmaradt városfal egy másik, őrtornyos darabja húzódik, benne az autók számára is kiszélesített Bernolák-kapuvál.

A főtérré néz az ország egyik legrégebbi színházépülete is, amelyet 1831-ben építettek empire stílusban.

A közelében látható Szentháromság-templom (Trinitárius-templom) eredetileg a trinitárius rendé volt. (A trinitáriusok a török fogságból keresztény foglyokat kiváltók francia eredetű szervezete volt). A kéttornyú, egyhajós, barokk templomot és kolostorépületet 1710 és 1719 között a jezsuiták átépítették. A főhajóhoz kétoldalt árkádokból nyíló kápolnasor illeszkedik (hasznlóan az Egyetemi-templomhoz), valamint jobb oldalon, közvetlenül a bejárat után az újjótikus kápolna, amelyet a 20. század elején építettek a templom oldalához. A templombelső kialakítása és díszítése, az előzőekben látott barokk templomokhoz hasznlóan, visszafogott.

Elsétáltunk még a pálosok barokk stílusú Szent József-templomához, de csak kívülről vehettük szemügyre az épületegyüttést. Azt sem alaposan, mivel az utca tele volt árusokkal, főleg mézeskalácsosokkal, bizsusokkal, szörme- és bőrárusokkal és persze nézelődőkkel. Az Andok fiai is itt ütöttek tanyát, különböző méretű pánsípjaikkal (zampona) odavarázsolták a távoli dél-amerikai országok izgalmas és rejtelmes zenei világát. Rúdra függesztett, gyapjúból készített, színes, eladásra szánt emléktárgyaikat lengette a szellő. Különlegességük miatt azonban nem tudtak mit kez-

deni velük a báméskodók.

Visszafelé ismét a zsúfolt főutcán keresztül vezetett az utunk a megbeszélrt gyülekező helyhez. Nézelődve ballagásunk közben ismét elcsábultunk, és kisméretű olajképet vásároltunk egy észak-szlovákiai hegyi embertől. A kép hátára írtuk a festő nevét is, hátha egyszer még...!

Furcsa volt, vagy inkább meghökkentő, hogy ekkora tömegben, ilyen vásári forgatagban egész ottlétünk ideje alatt egyetlen magyar szót sem hallottunk a mieinkén kívül.

Nyitrai képeslap

Nyitrára elég későn érkeztünk, fél óra múlva kezdett szürkülni, de szobánk erkélyéről még teljes szépségében láthattuk a Várhegyet. Vacsora előtt sétálni indultunk, körbejártuk az utca végében lévő nagy teret, ahol a színház épülete is van. A közös vacsora minősége elég vacak volt, mindenki szét-széledt folyékony kenyérrel mulasztani megmaradt éhségérzetét. Találtunk is a közelben kedvünkre való sörözőt. – Hahó! Sörszagra gyűl az éji vad? – rikkantották vidáman *A walesi bárdok* sorának parafrázisát az egymás után érkező kollégák. (A műzsák emlőin cseperedve mi még memóriatereteket is kaptunk magyartanárainktól). A Guinness savanyú volt és erőtlen, sokáig tartott, míg megittuk.

Másnap reggel megcéloztuk a Várhegyet, és az erősödő melegben lassan másztuk meg. A társaság kisebb csoportokban elemezte a műemléki látnivalókat, a szakszerű vagy éppen szakszerűtlen helyreállítási munkákat. Sokat lehet tanulni ezekből a szakmai tájékoztatókból, beszélgetésekből, különösen a nem szakmabelieknek (néhányan a határ szakma területéről voltunk).

Nyitra alapításának első századában már jelentős település volt. Kedvező fekvése előnye, de sokszor hátránya, azaz veszedelme is volt. Az első szláv fejedelem Pribina udvarában szentelték fel (a mai Szlovákia területén) az első keresztény

templomot 833-ban. A város elég hanyattatott élet élt, és ezek között több magyar vonatkozású eseményt is megemlíthetünk, elsőként a honfoglaló magyarok harcát Szvatoplukkal. Később a püspökséget felújító István királyunk Imre hercegnek ajándékozta a Várhegyen álló várat, s attól kezdve egészen a 13. sz. végéig a mindenkori trónörökösök mini fejedelemsége volt. Meg lehet említeni Csák Mátét, aki gyűlölte a nyitrai püspököt, mert kiátkozta őt, ezért kétszer is felgyújtatta a várost, alig maradt belőle. Támadta a tatár, a török is többször próbálta bevenni, végül rövid időre el is foglalták. A változó kimenetelű kuruc-labanc harcok idején szintén sokat szenvedett a város, de akárhogyan alakultak az erőviszonyok, a harcok befejezése után mindig újjáépítették, a püspöki várral együtt. Körben a Várhegy lábánál sok szép, a város története szempontjából fontos és jelentős épületet láttunk felújítva, EU-s pályázaton nyert pénzből.

Elhaladtunk a vármegyeháza 1784-ben eredetileg barokk stílusban épített, majd 1905-ben átépített szecessziós, impozáns épülete előtt. Az utca végében feltűnt az egytornyú Ferences-templom, amelynek (jól láthatóan) elferdült keresztje valósággal izzott a napfényben. Az útikönyvek és más ismertetőik Ferencesek-temploma és kolostoraként említik az épületeket, a templom falán elhelyezett tábla viszont Szent Péter és Pál-kolostort ír. Az 1630-as években épített reneszánsz stílusú – kulturális emlékké nyilvánított – épületegyüttest a 18. században barokkosra alakították át. Nevezetessége, hogy a templombelső falait 33 tölgyfa dombormű borítja, amelyek Szent Ferenc legendáját ábrázolják.

Hamarosan kis térre érkeztünk, körben egyházi épületek. A déli oldalon látható négyszárnyas, barokk, zárt soros palotaszzerű épület a Nagyszeminárium, amely a pozsonyi Koménusz Egyetem Teológiai Intézete. Második emeletén található az értékes Szent László-kápolna, a Szent László képével díszített barokk oltárral. A szeminárium hátsó bejárata klasszicista stílusú. Északkeleti szárnyát 1877–78-

ban a Budapesti Széchényi Könyvtár mintájára egyházmegyei könyvtárrá alakították át. A régebbi, keleti szárny homlokzata a 19. század végtől eklektikus jellegű. Vele szemben, a tér szemközti oldalán áll a Kisszeminárium épülete. Középkori alapokra épült a 18. század elején, később többször átépítették. Jelenleg a Szent Gorazd püspökvértanú nevét viselő papi szeminárium otthona. Az épület az 1876–84-es átépítés során nyerte el eklektikus stílusát. A tér délkeleti sarkában álló empire stílusú Kanonoki ház szegletét egy Atlasz-szobor támasztja alá, amelyet a helyiek csak *csorgony*nak neveznek. (Csorgony állítólag egy helyi hős neve volt, aki a nyitrai sörgyár és sör névadója lett). Hagyományosan a városnézők kedvelt fényképezkedő helye, mi sem maradhattunk ki ebből a szokásból. A tér közepén áll Pribina fejedelem 6,6 méter magas emlékműve, amely körül a totyogós kort alig elhagyó két kislány kergetőzött.

Ballagtunk felfelé, elmaradtak a földszintes házak, a domb felemelkedett a háztetők fölé, és egyszeriben elébünk tárult az Alsóváros képe. Tágas térségre értünk, ahonnan már látjuk a várkapuhoz vezető lépcsősort, amely mentén áll Vogerl Márton 1750-ben készült alkotása, a Nagyboldogasszony-szoborcsopot. Esterházy Imre hercegrímás emeltette hálaadásként, amikor az előző évben dúló pestisjárvány elmúlt. Az alkotást ezért Fogadalmi pestisoszlop néven is említik. A 11 méter magas szoborcsopot oszlopfőjét Nagyboldogasszony alakja, talapzatának négy sarkát Szent István, Szent László, Szent Imre és IV. Béla alakja díszíti.

A várba vezető macskaköves út két oldalán feltűntek a vaskos várfalak. Az íves bejáratot két oldalról egy oroszlán és egy szárnyas fenevad őrzi, szerepüket az alattuk elhelyezett feliratok nyomatékosítják: „Semper sibi similis” (Ez mindig is így volt) és „Vigilantia tuta” (Megfigyelés és biztonság). (Latin nyelv-emlékeinket összeadva így fordítottuk le a feliratokat – osztályzat adását kérjük mellőzni!). A vár

magva a püspöki székesegyház a szomszédos püspöki rezidenciával. A székesegyház legrégebb megmaradt része a 12. századi román stílusú Szent Emmerámus-templom. A 13. század második felében pusztított tűzvész után átépítették. Csák Máté katonaságának vandalizmusa után a 14. században két templomot csatoltak hozzá, a gótikus ún. felső templomot, és ettől lejjebb egy nagyobb, díszesebb barokk templomot. Ezt az alsó templomot építése után 70 évvel később, 1732-ben átalakították. Főoltárát Szent István és Szent László szobrai díszítik. A főoltárral szemben, a püspöki kápolna feletti reliefen szintén Szent László ábrázolás található. A püspöki székesegyház mellett álló, eredetileg gótikus-reneszánsz püspöki palotát a 18. század első felében építették át késő barokk püspöki székhellyé. Az alsó és felső templomot egymással és a palotával földalatti folyosó köti össze.

A palota előtti várudvaron, a várdomb legmagasabb pontján az egyházi épületegyüttes felé áldásra emelt kézzel áll Szent II. János Pál pápának az 1995. június 30-i nyitrai látogatásának emlékére emelt 4 méteres szobra.

A szobor mögött, a mellvédről nagyon szép kilátás nyílik a környező hegyekre, a városra és a Kálvária-dombra. A Kálvária érdekessége, hogy először 7-stációsra építették, majd 1885-ben 14-stációsra változtatták. A Kálvária része a hat-szög alaprajzú Szent Kereszt-kápolna, amelyet a felújítás után Szent Sír-kápolnára neveztek át. A nagyítással közelre hozott keresztút egyes stációit ábrázoló neoromán stílusú kápolnák felénk háttal araszolnak felfelé a domboldalon egészen a Szent Sír-kápolnáig. A domb tetején jól látszik a *Keresztre feszítés* háromalakos szoborcsoportja.

A várfal keleti bástyája a Vazul-torony, amely ugyanúgy a várfalak fölé emelkedik, mint a székesegyház, és messziről is jól látható. A régmúlt krónikái szerint Szent István király parancsára itt raboskodott és vakították meg lázadó rokonát, Vazul (Vászoly) magyar herceget. Talán akkor sem lett

volna kedvünk bemenni, ha látogatható lett volna.

Fentről, ahogy visszafelé indultunk, jól látszott utunk következő állomásának, az Alsóvárosnak két jellegzetes temploma. Szinte karnyújtásnyira voltak, mégis, mire odaértünk, ezerévesnek éreztük magunkat, elfáradtunk a vár-látogatásban.

Ráadásul csak kívülről nézhettük meg a város leglátogatottabb templomát, a 19. század második felében épült neoromán háromhajós Sarlós Nagyboldogasszony-templomot. Jó lett volna a padsorokba beülni és onnan szemlélődni, miközben fáradt lábunk kicsit megpihent volna. Ezért aztán nem láthattuk nevezetességét, a fából faragott főoltárát díszítő festményeket sem, amelyek Schiller bécsi festő munkái és rendkívül értékes, faragásokkal díszített, aranyozott szószékét sem.

A közelében lévő, Baumhorn Lipót tervei alapján emelt zsinagógát a zsidó hagyományokhoz kevésbé ragaszkodó, a zsidó újíto mozgalmaknak speciálisan magyar ágát (neológia) képviselő helyi zsidó közösség építtette. 1911. szeptember 19-én, a zsidó újévre szentelték fel. (A neves építész több zsinagógát is tervezett a monarchia területén, az ő alkotása például a szegedi és az újvidéki vagy a trencsényi zsidó imaház). Ebben a szentélyben a rabbi már nemcsak héberül, hanem magyarul és németül is szólt a gyülekezetéhez, a hívők együtt énekeltek, és a nők elvegyülhettek a férfiak között. A zsinagógában ma már nincs frigyszekrény, kizárólag kulturális célokat szolgál.

Annak ellenére, hogy a nyitrai Alsóváros egyik jellegzetességéhez, a Szent László-templomhoz és piarista kolostorhoz tartottunk, felfelé kaptattunk a meredek utcán. A templom magaslaton, ha nem sértő, azt mondanám, dombon áll, ezért kettős barokk tornya nemcsak a várból, hanem a sétáló utca két végéből és környékéről mindenhonnan látható. A vallásos iskolarendként ismert piarista rend 1698-ban jött Nyitrára, és három évvel később rakta le a kolostor

alapkövét. A templomhajó úgy épül be az épületegyüttesbe, hogy a kolostor belső udvarát két részre osztja. A templombelső díszé az 1750-ből származó nagyméretű oltár. A főoltáron kívül itt további hat páros oldalsó oltár is található. A padban ülve nyújtogattuk nyakunkat, hogy jól lássuk a boltozatokon a piarista rend művészeinek késő barokk falfestményeit, amelyeket 1940 után további, Nyitra történelméből vett jeleneteket ábrázoló freskókkal bővítették ki. A falfestményeken látható a Pribina fejedelem idejében épített templom, Szent Cirill és Metód Nagy-Morva Birodalomba való érkezése és a város újkori történelméből vett részletek. Sokadszorra ismétlem magamat, a fáradt betérő számára ez a barokk templom is, a világos, pasztell-színű falaival, a kápolnák fölötti ablakokból áradó fénnel maga volt a testi-szellemi nyugalom helye.

Talpunk égett a sok gyaloglástól, fejünkben kavargtak a stílusok, nevek és templombelsőik, éhesek voltunk, szomszárak a melegben, szóval éppen ideje volt ebédszünetre szétszélednünk.

Helyes kis cukrászdában „ebédeltünk”. Nagyon finom süteményeik voltak, és fagyaltjukat is bőven mérték, amikor már „megbarátkoztak” velünk, és hajlandóak voltak folyékonyan magyarul beszélni. Egyébként az általános benyomás itt is az volt, hogy még azok sem mernek magyarul beszélni, akik tudnak. Hallgatnak a magyarlakta tájak.

Kistapolcsányi képeslap

Továbbindultunk Kistapolcsányba. Látogatásunk célja a kastély és parkjának megtekintése volt.

A kastély eredetileg késő gótikus vízi vár volt, amelyet előbb a johanniták vettek tulajdonba, majd Csák Máté birtokolta. Az első plébániatemplomot a 14. század első felében építették, a várkastélyt pedig a Kistapolcsányi család a 15. században. 1559-ben az országgyűlés mint szükségtelen

erődítményt le akarta bontatni, 1578-ban azonban mégis újjáépítéséről döntöttek.

1611-ben kihalt a Kistapolcsányi család, 1616-ban a birtok a Rákóczi-családé lett. 1662-ben a várat átépítették, 1664-ben kirabolták a császáriak. 1696-ban itt született II. Rákóczi Ferenc első fia, és itt volt Rákóczi főhadiszállása. A Rákóczi-szabadságharc bukása után a Rákóczi birtokok, így Kistapolcsány is, a kincstárra szálltak. 1710-ben a Coburg család vásárolta meg, majd egy év múlva Zichy Károly szerezte meg. A Zichy-család 1742-ben a horvát származású Keglevich családnak adta el. A Keglevichekkel számos dalmát telepes is érkezett, akik fellendítették a zöldség- és gyümölcsstermesztést, a szőlőtermesztést és a sörfőzést. 1787-ben Keglevich Károly új barokk templomot építtetett a korábbi gótikus templom helyett. A 18. század végén tovább bővítették, majd 1830-ban Hild József klasszicista stílusban tervezte át. Végül 1890-től a Habsburg-család lett a kistapolcsányi uradalom birtokosa. Sokáig a Habsburgok nyári rezidenciája volt, majd Masaryknak, a Csehszlovák Köztársaság első elnökének a nyaralója. A hatalmas kupolában az ő szobra üdvözli a belépőt. A legjobb tanítványának és politikai hívének tartott Beneš jóval nacionalistább volt, 1945 után az ő nevéhez fűződtek a németeket és magyarokat a kollektív bűnösség elve alapján jogaiktól megfosztó dekrétumok.

A kupolából két oldalra nyíló klasszicista stílusú kastélyszárny egyik felének hét szobáját múzeumnak rendezték be. A múzeumban szép bútorokat és tárgyakat gyűjtöttek össze, a különböző koroknak, stílusoknak megfelelően. A 16–19. századból származó értékes kerámia- és porcelán-gyűjtemény egyike a legnagyobbaknak Szlovákiában. A tárgyak között láttunk Zsolnay kerámiákat is (kézi mosdót és bilit), valamint a köztársasági elnökök dolgozószobájában személyes használati tárgyaikat és munkaeszközeiket (pl. Masaryk telefonját és Beneš író-

gépét). Az eredeti bútor kevés, azok ugyanis annak idején eltűntek az elvtársak nyaralóiban. Nahát! Valahonnan ismerősnek hangzik! Másik szárnyában Keglevich János gróf gyűjtőszenvetéjét dicsérő, 14 ezer kötetes könyvtár található, amely épségben élte túl az elmúlt évszázadokat. A könyvtárat azonban csak kutatási célból lehet látogatni.

Az épületegyüttes északnyugati bástyájában található kápolna fontos nemzeti zarándokhely. Az udvarról csak a tornyát láttuk. A kastély udvari árkádos falait vadásztrófeák díszítik, reneszánsz szárnyában kastélyszállót alakítottak ki.

A kastélyt körülvevő angolparkban klasszicista stílusú kis vadászkastély látható, amelyet szintén Hild József tervezett, és amelynek tetőzetét színes Zsolnay kerámia díszíti.

A birtok végében bölény rezervátum van, de azt mi már nem néztük meg, mert az évszakhoz képest szokatlan meleg volt, és a termekben való hosszú csoszogás után nem volt kedvünk nagyot loholni (az időkorlát miatt), csak hogy bölényt lássunk. Inkább a parkban hűsöltünk a padokon.

De a bölény kapcsán felemlítettük a bölényes lengyel vodkát, a Zubrówkát. Pillanatokon belül kis előadás kerekedett belőle. Kiderült, a benne lévő fűszál neve a bölényfű, amely a lengyel-fehérorosz határ környékén fekvő Bialowieza Nemzeti Park tisztásain nő, és a vadon élő, ritka európai bölény előszeretettel legelészi. Ez a hagyományosan kézzel szedett fű a vodka egyik alapanyaga, ez adja az ital jellegzetes ízét és színét is. Zubrówka helyett jófajta barack-pálinkával töltött flaska került elő és járt körbe.

A buszparkolóban lassan gyülekezett a társaság, mert a bölénynézők sokára, a megbeszélt időponthoz képest késve érkeztek. Az utca túloldalán sorakozó takaros házak egyikének fala mellett sötét ruhás, fehér hajú néni üldögélt a házból hozott széken. Ráérősen tölcéséres fagyaltot nyalogatott, és közben nézelődött. Közelében fordult a buszunk a hazafelé vivő irányba. Fagyaltos kezével alig észrevehetően intett felénk.

KÉPESLAPOK A SZENTFÖLDRŐL

Budapesttől Betlehemig

A nullára végződő kerek évfordulós születésnapok, főként, ha az x-ek száma ötnél nagyobb, megkülönböztetett ünneplést érdemelnek. Mindenki őrizget megvalósulatlan gyermekori álmokat, itt az alkalom valamelyiket kipipálni. Tudtam, hogy a párom legdédelgetettebbje egy Szentföldi utazáson való részvétel. A legforróbb nyári hónapban született, azonban kora tavasszal el kellett árulnom a tervet, végül is ő (lesz) az ünnepelt, elsősorban hozzá kellett alkalmazkodni.

Az utolsó percig úgy voltunk ezzel az úttal, hogy babonából néhány, hozzánk igazán közel állón kívül senkinek nem mertünk beszélni róla. Majd elkövetkezett április utolsó hete és az indulás napja. A repülőtéren a csoport megkapta narancssárga, nyakba akasztható tarsolyban a szükséges tudnivalókat, és a repülőgép elindult az erdélyi havasok irányában Sharm el Sheikh felé. Csodálatos látvány volt a hófödte hegyek fölött repülni, követni az élesen kirajzolódó, kanyargó folyóárvákat, gleccserfolyások útját, a vastag hótakaró alól éppen kibújó hegycsúcsokat.

Az idő haladtával megjelent a türkiz minden árnyalatában tündöklő vízfelület, majd rövidesen a homokos part egyre szélesedő sávja, aztán ismét mélyebb árnyalatú türkizkék vízfelület. A Sínai-félsziget déli csúcsán lévő Ras Mohammed Nemzeti park fölött repültünk. A természetvédelmi területet körbevevő partoknál találhatók a világ legkeresettebb korallzátonyai. A repülőgép ablakából jól lehetett látni a tenger világosabb kék foltjait, a hatalmas kiterjedésű koralltelepeket. Hamarosan lakott terület fölé értünk, az úszómedencés, mesterséges tavas és mesterséges folyókkal körbevett háznak, háztömböknek a sokaságát láttuk, majd egy nagyméretű erődöt/lovagvárat, amelyről nem lehetett megállapítani, hogy a homok fogságából szabadítják-e

éppen ki, vagy ellenkezőleg, sorsára hagyva abban lassan elmerül. Néhány perccel később leszálltunk Sharm el Sheikh repülőtérén.

A Sínai-félszigetet 1967-ben elfoglalták az izraeli csapatok, és egy évvel később az izraeli légierő bázisaként megnyitották a repülőtérét. Az 1982-es Camp David-i egyiptomi-izraeli békeszerződés után Egyiptom visszakapta a félszigetet, és a volt légierő bázis területén polgári repülőtérét nyitottak.

Ott jártunkkor a repülőtér két hatalmas körcsarnokát (azóta már bővítették) a hajónak nevezett ék alakú terület kötötte össze. A tereken belül acéltámaszok tartották az őshonos beduin kultúra ihletésére alkotott, hullámzó sátoztetőt utánzó tetőzetet. A tetőfedő anyag – bármilyen hihetetlenül is hangzik – erős PTFE [poli(tetrafluor-etilén)], hétköznapi nevén teflon volt. Az épületegyüttes kívül-belül különleges, nem mindennapi látványt nyújtott.

A csodálkozásra nem sok idő maradt, hamarosan indultunk a felszállásra előkészített járáshoz. Alig egy órás repülés után érkezünk meg a Taba-i repülőtérre. Mire a gépről lejöttek a csomagok, már az épület előtt várakoztak a buszok, amelyek hamarosan indultak (volna) velünk Elatba. Késlekedő utasra vártunk. Mint kiderült, az egy fő összesen három. Egy idősebb asszony, aki lihegve futott asszonylánya mellett és válogatott trágárságokkal illetve, másik oldalán egy tizenéves fiú követte őket, és igyekezett azt a látszatot kelteni, mintha nem hozzájuk tartozna.

A buszok nem mehettek be Izraelbe, ezért a határállomáson mindannyian magunkhoz vettük a csomagjainkat, és begyalogoltunk az épületbe. Az ellenőrzés tüzetes, szigorú volt, női határőrök végezték. A csomagom fennakadt az ellenőrzésen. A gumikesztyűs asszonyok-lányok többszörszön át nézték a bőröndöm tartalmát, kétszer visszaküldték röntgenezésre, végül feladták. Mit szerettek volna megtalálni, ma sem tudom. Csak a rossz érzés maradt meg, hogy ott

állok egyedül (a többiek régen túljutottak a vizsgálatokon), a határőrök meg szórtanul egyre csak simogatják a bőrdömb belését, tapogatják, kutatják az asztalra kipakolt holmikat. Mi lesz, ha nem engednek tovább?

Elat, Elat! Illik így fogadni azt, aki néhány évvel korábban az öböl túlsó partjáról, Aqabából csodálta a szépségedet? És a tengerparti (pontosabban öbölparti) sütkérezések idején csodálkozva követte minden repülőjáratod leszállását, míg a gép teljesen eltűnt a nagy szállodák között. Lehetséges, latolgattam akkor, hogy lakott területen, az épületek között van a leszállópálya?

Sötét este értünk a szállodánkba. A szobánk erkélye az öböl felé nézett. Elat és a túlsó parton Aqaba kivilágított szállodáinak látványa kárpótolt a határátkelés megpróbáltatásaiért.

Másnap, a reggelizés után maradt másfél óránk a bámészkodásra, és közben saját szemünkkel is láthattuk a szállodák közé „ékelt” repülőteret. Tényleg ott volt! Bámulatosan kis helyen manővereznek a fel- és leszálló gépek!

Loholva értünk vissza a szállodához, és busszal elindultunk körutunk első állomására: a szálláshelyünkre, Betlehembe. A Negev-sivatagon keresztül haladtunk, a Holt-tenger déli vége felé. Egyelőre azonban élénkzöld pálmaliget futott velünk nem túl messze az autóúttól, a köves, homokos sáv túlsó oldalán. Majd ritkásan zöld bokrok, fák tűntek fel az út mindkét oldalán, kész csoda, hogy a köves-homokos talajban egyáltalán léteznek, gondoltam. Az útjelző táblák héber és arab feliratai nekünk nem sok támpontot adtak, fogalmunk se volt, hol járunk. Pálmaligetek és a kopár sivatagi tájak váltakoztak. Jobbra, ott, azon a távoli kiálló hegycsúcson van Áron sírja, mondta sofőrünk a mikrofonba, egy légvonalban vagyunk Petrával. Azon a helyen halt meg Mózes testvére, Áron, és ott temették el, vette át a szót idegenvezetőnk. Ezért nevezik a Petrába vezető déli völgyet a Vádi Múszának, azaz Mózes-völgyének, a nevezetes város-

romok közelében lévő magaslatot pedig, ahol Áronnak a sírja áll, Dzsebel Hárúnnak, azaz Áron hegyének. Az 1500 méter magas hegyen álló sír fölé a bizánci időkben kis kápolnát építettek, ahonnan szép kilátás nyílik a petrai sziklavölgyre, tette hozzá.

A kiadott programban első úti célként az általam nagyon várt Masada erőd megtekintése szerepelt. Az ülések közötti folyosó lépcsőjére ültem le, ahonnan „vezetői” kilátással fényképezhettem az utat. Persze, a szélvédő üvegen keresztül soha nem lehet technikailag tökéletes képet csinálni, de később lehet korrigálni a kisebb hibákat, ha arra érdemes a felvétel. Elértük a Holt-tenger valószínűtlenül kék déli végét, ráfordultunk a tenger hosszával nagyjából párhuzamosan futó útra. A távolban feltűntek a tengerparti szállodák fehér tömbjei. Ott, kicsit jobbra, szólt oda hozzám a sofőr, az a Masada erőd. Igazából fogalmam sem volt, hogy a négy lapos tetejű hegy közül melyiken van az erőd, mert egyik hegyen sem látszott kiemelkedő épület, falrom vagy falmaradvány.

Idegenvezetőnk, nevezzük Lukrécianak, közölte, hogy az erődöt a visszafelé út alkalmával fogjuk megnézni, és jelezte, hogy hamarosan megérkezünk az En Boqeq-i szállodába, ahol másfél óra áll rendelkezésünkre a Holt-tengerben való fürdésre. Bosszús voltam, hogy a nagyon várt látogatást elhalasztottuk, de hosszabb duzzogásra nem jutott idő, ott álltunk a szálloda bejárata előtt. Az olajosan sűrű víz fenntartó hatását már két ízben megtapasztaltuk a tenger túlsó, jordániai oldalán, de most is ugyanolyan élmény volt lebegni a vízen. A tavasz még nem hozta elő a minden nedves résbe, testnyílásba pimaszul bemászó, apró – első holt-tengeri fürdőzésünkkel az útitársaink homokinak nevezték – legyeket, amelyektől akkor annyit szenvedtünk.

Lukrécia 25–28 év körüli, bámulatosan felkészült leányzó volt. Minden reggel, a busz indulását követően elmondta az aznapi túra útvonalát és a látnivalókról a földrajzi, történel-

mi, vallási stb. tudnivalókat. Mire egy-egy helyszínre értünk, a hallott ismeretek birtokában könnyebben „helyére raktuk” a látottakat. Jól kezelt minden váratlan helyzetet (elkésést a találkozóhelyről, hasmenéses gondot, „elveszést” bazárban, piacon stb.), nem pánikolt, igyekezett nagyon nyugodt, higgadt maradni. Kiderült, hogy közgazdász a végzettsége, de nagyon szereti ezt a munkát, és még 4–5 évig szeretne idegenvezetéssel foglalkozni. Az út végén, a tabai repülőtérre utazás előtt, köszönetképpen átadtunk neki egy borítékot. Elsírta magát a meghatottságtól (még csak néhány alkalommal vezetett körutat, többnyire 1–2 napos kísérései voltak Egyiptomban vagy Jordániában), és azt mondta, hogy mindig ilyen összetartó, érdeklődő csoportot kívánna magának. Tényleg ilyenek voltunk, nem udvariaskodott.

Izraeli oldalon a köves dombos sivatagból néha felbukkant egy-egy kibuc zöldellő, egészséges pálmaligete, majd mindenféle portékával teli pihenőhely. Frissítők, kíváncsok gyümölcsök aszalva is, átlátszó dobozokban, datolya minden mennyiségben és kiszerelésben, nagy szeműek, testesek, amilyeneket itthon alig látni. Kész kalóriabomba minden szem gyümölcs! Nem véletlenül volt a beduinok energiaforrása a sivatagban (és az ott élőknek talán most is az). Kapható volt szövött szőnyeg, prém, kendő, táska, szemüveg, unatkozó gyerekeknek hintateve, hintautó, tengeri herkenyűk házai, vázai, gyöngyök, medálok, függők, agyagkorsók, tálak, virágtartók, hideg és meleg ennivalók. Egy csicsásan díszített, bértevegelésre igénybe vehető teve békésen feküdt az aszfaltra terített takarón. Nyergén az élénk színű csíkos, alján rojtos takarót igazgatta a gazdája, miközben a teve mókásan húzogatta szét az ajkait, és időnként kivillantak hatalmas, sárgás fogai.

Mi is elcsábultunk az óriás datolyára.

Jeruzsálem felé közeledve az út melletti köves sivatagban néhány, a kopár sziklafalhoz „ragasztott” beduintáborra csodálkozhattunk rá. A sziklák mélyedéseiben itt-ott tenyérszerű

halványzöld folt, az élet hódítása, és néhány árválkodó fát is láttunk a táborok területén. Az elől-hátul szellőztetett karámokból kiengedett birkák, kecskék szerteszét kószáltak vagy heverték az olajos tartálykocsik, fémhordók, aggregátor árnyékában. A lapos tetejű lakósátrak az úttól távolabb összebújva álltak ellen a civilizáltnak mondott világnak.

Jeruzsálem!

Az Olajfák-hegyén kiszálltunk a buszból, elfoglaltuk a félkörösrre épített, sok nézelődőnek helyet adó kilátót. Alattunk az ősi zsidó temető, végeláthatatlan sokaságban fehér sírkövek, le egészen a Kidron völgyéig. A völgyben futó út túloldalán mohamedán temető terült el a falig, amit Szulejmán szultán (ittthon mi is megtanultuk a nevét!) építtetett. A falban látni a kettős befalazott kaput, az Aranykaput. A falon túl Jeruzsálem óvárosa, a Szikla-mecset szikrázó arany kupolája!

Tornyok, kupolák, vér, könny, történelem, évezredek történései – villanásokban.

A nagy uralkodó, Dávid király időszámításunk előtt ezer esztendővel foglalta el a várost, egyesítette a zsidó törzseket, és Jeruzsálemet a zsidó királyság fővárosává tette. Dávid király fia, Salamon pedig felépítette a Templomhegyen a(z) (első) templomot, és annak legbelső helyiségében, a „szentek szentjében” elhelyezte a frigyládát. Ebben tárolták a két kőtáblára írt tízparancsolatot, amely a zsidók hite szerint az Isten jelenlétének tanúsága.

Kr. e. 586-ban Nabukodonozor (Nabú-kudurri-uszur), az újbabiloni birodalom legismertebb királya rövid időn belül másodszor is meghódította Jeruzsálemet, leromboltatta a várost, a templomot, és fogságba vetette a zsidó népet. Ez volt a babiloni fogság ideje.

II. Kürosz (Kurus) perzsa király, miután meghódította Babilont, engedélyezte az oda száműzött zsidók visszatérését a Szentföldre, és hozzájárult ahhoz, hogy a zsidók újra felépítsék a jeruzsálemi Templomhegyen a templomot.

Ez volt az úgynevezett „második templom”, amelyet Heródes király felújított, és amelyet időszámításunk után 70-ben Titus római császár leromboltatott.

A zsidókat kitiltották a Templomhegy környékéről, és a zsidóság hosszú évszázadok alatt szétszóródott a Föld országaiban.

Ebbe a történelmi környezetbe született bele Jézus kétezer-tizenhat évvel ezelőtt, aki meghirdette a szeretet parancsára épülő új vallás alapjait.

135-ben kitört a Bar Kochba felkelés, aminek a leverése után Hadrianus császár újra évszázadokra kitiltotta a zsidókat Jeruzsálemből. Az ezután hamarosan kereszténnyé váló római birodalomban Jeruzsálem, Jézus halálának és feltámadásának színhelye, a keresztény világ spirituális központja lett.

Időszámításunk után 638-ban az iszlám térhódítása miatt a város több évszázadig tartó iszlám uralom alá került.

A 11. és a 12. század a keresztes háborúk ideje, nincs nyugalom a város életében. 1187-ben Szaladin egyiptomi szultán elfoglalta Jeruzsálemet. Keresztény és zsidó egyformán évszázadokig különadóval sanyargatott, megkülönböztető jelvény viselésére kötelezett lakója a városnak.

1535 után a török Szulejmán szultán megerősítette a város falait (és a törökök uralmát), ezt a városszerkezetet őrzi a mai napig is az óváros.

Az első világháború Törökország számára a vesztesek közé tartozást jelentette, így Jeruzsálemet is elvesztette, amely ezután angol mandátum terület lett. A második világháborút követően elfogadtak egy ENSZ határozatot arról, hogy a Szentföldön egy zsidó és egy palesztin államot kell létrehozni. E szerint Jeruzsálemet semleges nemzetközi területté kellett volna átalakítani, ahol mindhárom nagy monoteista vallás hívei szabadon gyakorolhatják a hitüket. A határozatot azonban nem hajtották végre. A zsidó állam ugyan megalakult, a palesztin azonban nem, és

az 1967-es hatnapos háború után Jeruzsálem egésze izraeli fennhatóság alá került. (Kivéve a Templomhegyet, amelyet muszlim igazgatás alá helyeztek.)

A kilátóból átmegyünk az út másik oldalán álló Agónia bazilikához, amit leggyakrabban a Népek templomának (vagy szó szerinti fordításban: Minden nemzet templomának) szoktak nevezni.

Az elmúlt két évezredben kétszer rombolták le és háromszor építették fel ezt a templomot. Harmadszori újjáépítése 1924-ben fejeződött be. Mozaik képeinek és a kupolacsarnokának a felépítéséhez 17 nép, nemzet járult hozzá. Magyarország a főoltár képét, a „Krisztus agóniája” című mozaik kép költségeit vállalta.

A templom szentélyének a középpontjában, az oltár előtt nagy sziklakő látható, Jézus agóniájának a színhelye, ahol – a hagyomány szerint – Jézus utoljára imádkozott elfogatása előtt. Az agónia szikláját a töviskoronát szimbolizáló vaskerítés veszi körbe.

A bazilika Jézus elárultatásának helyén, a Getsemáné-kertben található, amely nevében a kertben lévő egykori olajprésház emlékét őrzi. A szépen gondozott terület nevezetessége a vastag, göcsörtös törzsű nyolc olajfa, melyek leveleinek tövében – ott jártunkkor – már nyíltak a sárgásfehér virágcsokrocskák, és finom illatuk belengte az egész kertet. A fák olyan öregek, hogy a keresztény hit szerint még tanúi voltak Jézus elfogásának. Mi pedig a technika térhódításának és hatásának a kolostorkertben. A rendház bejáratával szemben álló ferences szerzetes, mobilját a fülére tapasztva, olyan elmélyülten társalgott valakivel, hogy a mellette elsétáló pár hangos Laudetur Iesus Christus! köszöntésére még utólag sem reagált.

Onnan rövid lefelé sétálás után forgalmas, szabálytalan alakú térre értünk. Itt áll a Mária Sírja ortodox templom. Gótikus homlokzatú bejáratához az utca szintről lépcsők vezetnek le, majd belépve a kapun újabb hosszú lépcsősor

következik 12 méter mélységig. Fejünk felett számtalan mívés ezüst mécses lóg, és ilyenek világítják meg a templombelső sötét tereit is. Mária sziklába vésett sírjához alacsony nyíláson keresztül kell bebújni. Az üres sírban (a hagyomány szerint Mária testét mennybe vitték az angyalok, más teória szerint Krisztus feltámasztotta a testét és „testestül fölvette a mennybe”*, de él olyan elmélet is, amely Mária halálának helyszínét Efezusba teszi) összehajtogatott papírok, köszönetekkel, kérésekkel. Egy ideig együtt haladtunk a csoportvezetővel, aztán a sűrű fényképezés miatt „elvesztettük” a vezetőnket, és elszakadt az információ-fonalunk. Majd otthon, a fotók alapján pótoljuk – gondoltuk.

A téren árusok, zászlók, térképek, turista csecsebecsék. Szétszéled a társaság. Tíz percet kapunk, pontosak legyünk, mert itt nem várakozhatnak hosszasan a buszok, figyelmeztet Lukrécia.

Már indulni kellene a sofőrnek, a forgalomirányító rendőrök türelmetlenül tovább!-ot intenek, de még három útitárs hiányzik. Vezetőnk próbálja húzni az időt, de a rendőrök kérlelhetetlenek. Lukrécia leszáll, mi pedig lassan kiállunk a megállóból. Mindenki feszülten nézeget kifelé, hátha... hátha megpillantjuk a busz után futókat. A rendőrök észreveszik a poroszkálást, és gyorsításra utasítják sofőrünket. Besorolunk a buszfolyamba, és az első lehetőségnél – vagy tízperces hegymenet után – visszafordul. Újból elhaladunk a Mária Sírja templom mellett, majd fékez a busz, néhány másodpercig áll, az elveszett utasok Lukrécieával együtt felszállnak. Köszönjük, mondja valaki hangosan, és a társaság tapsolni kezd.

Szálláshelyünkre, a Palesztin Önkormányzat területéhez tartozó Betlehembe tartunk. Az izraeli és palesztin fennhatóság alá tartozó területeket szögesdróttal megerősített több méter magas betonfal választja el egymástól.

* Magyar Katolikus Lexikon: Mária halála

Túldoldalára, a palesztin területre katonai ellenőrző ponton jutunk át. Épp csak lerakjuk csomagjainkat a szállodában, máris indulunk az óvárosba.

Betlehem ugyanolyan dombos területen fekszik, mint a tőle kb. tíz kilométerre északra levő Jeruzsálem. Az ókori zsidó állam egyik legnagyobb uralkodója, Dávid király háromezer évvel ezelőtt ebben a városban született, és később itt kenték fel Izrael királyává is. A hagyomány szerint Jézus a város külső részén, az egyik domb alatti barlangban kialakított istállóban született. Augustus római császár ugyanis rendeletet adott ki, hogy számlálják össze a birodalom tartományainak lakóit. Mindenkinek saját nemzetsége városába kellett mennie. József és Mária is elment Galileából Dávid városába, Betlehembe, mivel Dávid nemzetségéből származtak. A városban már nem találtak szállást, s mert Mária mindenórás volt, elfogadták az egyik sziklabarlangban lévő istállóban felkínált helyet. (A barlang-istállók akkoriban szokásos állattartó helyek voltak, a lakóházakat fölējük, a dombokra építették.)

Betlehetemet korábban többségükben keresztény arabok lakták, de fokozatosan háttérbe szorultak, és emiatt egyre nagyobb számban költöztek el a városból. Mostanra a muzulmánok vannak többségben.

Betlehem központjában, a Jászol tér nyugati oldalán az Omar-mecset magasodik ki az épületek közül, a másik oldalt a Születés-temploma erődtéményszerű tömbje uralja.

A Születés sziklabarlangja fölé az első templomot Nagy Konstantin császár emeltette 325-ben, aki a kereszténységet államvallássá tette. Kétszáz évvel később a lázadó samaritánusok feldúlták a templomot. Justinianus császár – a korábbi szerkezetét figyelembe véve – újat építtetett helyette. Lényegében ez a templom áll ma is, bár az évszázadok során többször kellett helyreállítani.

A Születés-templomának eredetileg három bejárata volt, és ma is látszanak az ajtófélfák valamint a kőkonzolokon

nyugvó szemöldökfa gerendái, amelyeket reliefek díszítenek. A keresztesek idején két bejáratot biztonsági okokból befalaztak, a meghagyott bejáratba csúcsíves kaput helyeztek, majd ezt is szűkítették, a felette és mellette szabadon maradt részt szintén befalazták. Így alakult ki a templom 130 cm magas bebúvó nyílása, amely garantáltan megakadályozta a tevéken és egyéb nagy testű állatokon közlekedők bejutását a templombelsőbe. Tíz évvel előtte sem bújtam át könnyebb szívvel a kapun, mint most. (Ment-ségemre, gyerekkoromban sem szerettem ágy, sezlön alá vagy más, a gyerekek kedvelte szűk helyekre bekúszni). A főhajó magassága azonban hamar feledteti a szorongást, kétszer két soros oszlopainak tövében érzi igazán az ember a belső tér monumentalitását. Ezt mintegy ellensúlyozza a főhajóban a görögkeleti ikonosztázaig futó, mélyen belógó díszes lámpasor. A padló fényesre csiszolódott hatalmas kőlapjai alatt mintegy 60 cm mélyen rejtőzik a Nagy Konstantin korabeli templom gyönyörű mozaikpadlója. Feltárt részletét felnyitható tetővel védik, napközben a látogató megtekintheti az épségben maradt csodálatos mozaikmintázatot. Április vége volt, s mélyen bent jártunk a délutánban. A külső világosság már nem tudta felosztatni a templom homályát, és az emelet oldalfalainak a keresztesek korából származó mozaikképeit sem lehetett látni.

A Születés-temploma köré három felekezet kolostora épült, az örményeké, a görög ortodoxoké és a ferenceseké. Emiatt a bazilika a térről nézve valóságos erődnek tűnik. Legfontosabb szentélye, a Születés barlangja az ortodox templomrész főoltára alatt van. Padlóját és falát szép erezetű márványlapok fedik. A padlón Jézus születésének helyét tizennégy ágú ezüstcsillag jelöli, a következő felirattal: „Hic de virgine Maria Jesus Christus natus est”. (Itt szülte meg Szűz Mária Jézus Krisztust).

A kereszthajó északi részéből mentünk át a Szent Katalin-templom kerengőjének udvarába, amelynek közepén két-

méteres oszlopon áll Szent Jeromos szobra. Ő készítette az ötödik század elején a Vulgatát, a Biblia latin nyelvű fordítását. Magát a templomot ferencesek építették 1881-ben egy korábbi templom helyén. Az előcsarnok jobb oldali végében hatalmas bronz dombormű vonzza a tekintetünket, amely Dávid kiválasztását ábrázolja. Mellette a hátsó fal mentén barokkos faragású gyóntatószék, ajtaja fölött két, zsaluzott keretbe illesztett, zománcozott lap. Rajtuk fehér alapon fekete betűkkel írt tájékoztatás, hogy itt franciául, illetve arabul beszélő pap gyóntat. A harmadik keretben nem volt lapocska. Az apszis végében, bármilyen hihetetlen is volt (nekem), a főoltár helyén orgona sípjai álltak dízsor-falat a félköríves szentély fala mentén.

Szentestén az éjféli misét ebben a templomban tartják, korlátozott befogadó képessége miatt csak a papság és kevés számú hívő előtt. Az ide zárandokló tömeg a templom előtti Jászol téren, kivetítőkön követi a liturgiát.

Gyorsan borult a városra a szürkület, buszunk visszafelé egy kereskedőház mellett állt le. A társaság fél órát kapott betlehemi apróságok, emlékek vásárlására. Aki dachból csak a szemét legeltette, később megbánta, mert több alkalom nem kínálkozott „valódi” betlehemi tárgyak beszerzésére.

Jeruzsálemi képeslap

Reggeli után rögtön indult a buszunk Jeruzsálembe. Bővültünk még egy idegenvezetővel, nevezzük Omárnak, aki a falon innen él, és mint az elég gyorsan kiderült, jó kapcsolatai vannak mindkét hatósággal. Vezetőink nem ajánlották, hogy a falat az átkelőnél fényképezzük. Legjobb, ha nézelődve ülünk a helyünkön, kaptuk meg a viselkedésre vonatkozó intelmet. Állig felfegyverzett katonalányok szálltak fel a buszra, az addig élénk társalgás elcsendesedett, senki nem akart bűnbak lenni, aki miatt esetleg visszafordítják a buszt.

Az óvárosba a Szemét-kapun át mentünk be, oldalról kísérve a bár micvá (a 13 éves fiúk férfivá avatása) ünnepségre érkező, rudakkal magasba tartott, négyszögletes, fehér alapon kék Dávid-csillagos textil alatt lépkedő, ünneplő ruhába öltözött avatandókat. A baldachinok előtt, mellett a hangulat fokozására felkért, klarinéton, dobokon, sófáron (ősi zsidó hangszer kosszarvból) játszó zenészek haladtak táncosok kíséretében. Őket követte a szemmel láthatólag megilletődött avatandók népes számú rokonsága, nyomukban a nálunk (akik a menet elejével haladtunk) illedelmesebb turisták százai.

Alapos ellenőrzés után jutottunk be a hatalmas térre, amelyet két oldalról többemeletes kőépületek határoltak, jellegzetes, keskeny, nagyon magas, félköríves vagy szögletes ablakokkal. A tér harmadik részét a 48 méter hosszú és 18 méter magas Siratófal (Nyugati fal, Kotel Hama'aravi) zárja le, amely a lerombolt második Templomnak az épségben megmaradt nyugati fala. A zsidók e fal előtt siratják a Templom pusztulását és imádkoznak abban a reményben, hogy valamikor majd újjá fogják építeni. Mivel az elkerített teret zsinagógaként használják, a baloldali részre csak férfiak léphettek be, csapatunk különvált. A férfiak az elkerített területre belépéskor fehér kipát kaptak. Mi nők, ha elég szemfülesek voltunk és sikerült üres széket foglalni a két imahelyet elválasztó spanyolfal mellett, arra ráállva követni tudtuk az elválasztófal mögött karnyújtásnyira zajló avatási ünnepet. Láthattuk kinyitva a gyönyörű ötvös munkával díszített ezüst tóratartót a tekerccsel, az ünneplőbe öltözött, széles karimájú kalapot viselő fiúkat, akik már a homlokukon viselték a fekete bőr dobozkát (bájit), amely pergaménre írt, a szentírásból vett négy idézetet tartalmazott. Volt, aki már a bal (ha balkezes, akkor a jobb!) karjára feltekerte az imaszíjjal (tfilin) a másik dobozkát a másik négy idézettel. Az asztalokon héber bibliák, imaköpeny-tartók bársonyból, szép arany hímzéssel, égszínkék selyemből, de láttunk

zipzáras műanyagtokot is, amelyben még az imaköpeny is benne volt. A női rokonok közül néhányan könnyeztek, mások cukrot dobáltak át a válaszfalon. A mi térfelünkön, a Siratófal előtt, homlokukat a falhoz érintve, iskolás lányok imádkoztak sötétkék szoknyában és világoskék blúzban.

Még nézelődtünk volna, de indulnunk kellett a következő helyszínre, ami a térről zárt felüljárón át vezetett, elkülönített női és férfi folyosóban, a Templom-hegyre. Ez volt Izrael régi Templom tere, ahol a (második) Templom állt, szentélyében a Frigyládaival. A Templom-hegyre még a jámbor zsidók sem mernek belépni, mert nem lehet tudni, pontosan hol volt a szentély, amelybe csak főpapok léphettek be. De szent hely ez a mohamedánoknak is, hiszen a Templom tér és a Morija szikla fölé emelt Sziklamecsetben van az a hely (a szikla), ahonnan a hagyomány szerint Mohamed felszállt a hetedik mennyországba, hogy aztán onnan visszatérhessen Mekkába. És szent hely a Templom tér a keresztényeknek is, hiszen Jézust, születése után, a (második) Templomban mutatták be szülei az úrnak, itt beszélgetett 12 éves korában az írástudókkal, és felnőtt korában ebből a Templomból űzte ki az árusokat és pénzváltókat.

A Templom-hegyre a Marokkóiak kapuján léptünk be, és pár lépés után az Al-Aksza mecset főbejáratához értünk, amely a vele szemben lévő Sziklamecsettel együtt a mohamedánok harmadik legholyabb helye Mekka és Medina után. A mecset a 8. század elején épült a Justinianus korabeli, 6. századi Mária-templom (bazilika) helyére. Ide mi nem léphettünk be, ezért figyelmünk hamarosan a vele szemben lévő Sziklamecsetre irányult.

Széles lépcsősor vezetett a felsőbb szintre, ahol a napsütésben szikrázva csillogott a mecset híres aranyszínű kupolája. Az alsó szinten mi is megálltunk a kör alakú nagy tisztálkodó kútnál (El-Kasz), és az összegyűlt nézelődőkkel néhány másodpercig mi is nevetlenül bámultuk a szertartásos mosakodás rítusát, az imába merült hívők mozdulatait.

Belül megszólalt egy hang: „nem szép dolog leskelődni”, ezért gyorsan továbbálltunk.

A mérleg serpenyőjének nevezett négyívű árkádon átlépve ott állt előttünk teljes szépségében és ragyogásában a Sziklamecset meghatározóan türkizkék-smaragdzöld csempevel borított nyolcszögű épülete, a középről kiemelkedő, aranyozott alumíniumlemezekből álló kupolával. Alatta a Szent Sziklával, melyet a három vallás magáénak tart. Ott jártunkkor a mecset zárva volt.

Körutunk két látnivalójának listáról kihúzását sajnáltam nagyon, ez volt az első. Jobb híján többször körbejártuk a mecsetet, megcsodáltuk a nyitott Láncmecset kupolájának belső csempeborítását, a nyolcszögletű elemekből kialakított csillárt. A hagyomány szerint Salamon itt függesztett fel egy láncot apja, Dávid ítélőszéke fölé, amelyből mindig kiesett egy láncszem, ha valaki hamisan esküdött. A hatalmas tér széléről körbecsodáltuk a várost, és megállapítottuk, hogy innen nyílik a legszebb rálátás az Olajfák-hegyére. A csoport lassan telítődött a többször körbejárt tér és környékének látnivalóival, egyre többen érkeztek az idegenvezetőkkel megbeszélte találkozási hely közelébe.

Elindultunk végigjárni a keresztutat.

A Via Dolorosához érve rövid eligazítást kapunk, hogy az I. stáció a lépcső tetején, az El-Omarije-medressze (iszlám iskola) udvarában van, mi pedig a II. stációhoz megyünk az Ítékezés és Megkorbácsoltatás ferences rendi templomba és kolostorba. Itt vette Jézus vállára a keresztet. A kolostorkert díszé a kerengőjének boltívei mentén kúszó növény, amelynek tölcséres, piros virágain azonnal megakad a kertbe belépő szeme. Az udvar kőmélyedéseiben felmelegedett vízben apró madarak fürdenek, bogarak dongnak nektár és virágpor bőségben.

Az Ecce Homo-bazilikát elhagyva keskeny utcán haladtunk tovább, bazárt kereszteztünk, és rövidesen megpillantottuk a III. stációt, ahol Jézus először esett el a kereszt súlya

alatt. Ráfordultunk a zsidó negyedbe vezető Salamon király útra, elérkezünk a IV. stációhoz (Jézus találkozik az anyjával), majd jobbra fordultunk, bazáron haladtunk át, föl-le vitt az út, közben Lukrécia egy-egy épületre mutatott színes zászlójával, különben nem is vettük volna észre, hogy elhaladunk az V. és VI. stáció mellett (Czirénei Simont kényszerítik Jézus keresztségének vitelére és Veronika kendőjét nyújtja Jézusnak). Továbbhaladtunk, ismét bazárt kereszteztünk, és rövidesen a VII. és VIII. stációhoz értünk (Jézus másodszorra esik el a kereszt súlya alatt, és Jézus szól a síró aszszonyokhoz). Innen visszafordultunk a bazár utcájába, majd széles lépcsősorhoz értünk. Itt, a kopt patriarchátus és a Szentsír-bazilika Szent Helén kápolnája fölé emelt abesszin szerzetesek kolostorának bejáratánál van a IX. stáció (Jézus harmadszor esik el a kereszt súlya alatt). Áthaladva a patriarchátus sötét kis kolostorán, kiértünk a Szentsír-bazilika előtti térre. Lukrécia felhívta a figyelmünket, hogy a X–XIV. stáció (Jézust megfosztják ruháitól, Jézust keresztre feszítik, Jézus meghal a kereszten, Jézust leveszik a keresztről, Jézust sírba teszik) a Golgotát és a Szent sírt magában foglaló Szentsír-bazilikában látható. Rámutatott a bejárat fölötti jobb oldali ablakra, melynek kőpárkányán egy ablakhoz támasztott létra látható. Idegenvezetőnk szerint nem tudni, ki és mikor tette oda, mi célból? Tény, hogy régóta ott van, mondta. Lehet, hogy régóta ott van, de hogy titkos kezek ideoda csúsztatgatják a létrát, az viszont egészen biztos, állítom én! Sok fellelhető felvételt néztem meg ott jártunk óta, és azokon a létra hol az ablak jobb oldalán, hol a balon, hol pedig középen látható. Sőt! A neten ráakadtam a létra történetére is. Talán másokat is érdekel, ezért közreadom: „... külső homlokzatához támasztva áll egy létra az 1850-es évek óta, melyről az egyik felekezet tagja elkezdte az ablakot megtisztítani, azonban valamelyik másik felekezet elkergette. Ezután született meg az egyezmény a templom belsejének felosztásáról. Azonban a külső terület közös maradt,

így a törékeny béke fenntartásának érdekében azóta sem meri senki eltávolítani az ablakhoz támasztott létrát, hiszen, ha valamelyik szerzetes felmenne eltávolítani, a többiek úgy értelmeznék, hogy a falszakasz az adott egyház irányítása alatt áll. Így a létra ott marad...”

Az eredeti épületet Konstantin császár utasítására építették, középpontjában a rotundával, benne a Jézus sziklasírja fölé emelt négyszög alapú hatalmas szentéllyel. A Golgota ekkor még a templomon kívül volt. A mai bazilika alapjait még a keresztesek idején tették le, meghagyták a rotundát, és a szabadon álló Golgotát beépítették megemelt oldalkápolnaként a főhajóba. Ezt a két szakrális épületrészt mindvégig megőrizték, bár a bazilika alakja változott az évszázadok során.

Magában a bazilikában még akkor is nehéz tájékozódni, ha közben tartva, jól átlátható alaprajzon követi az ember a látottakat. Nem könnyíti meg az eligazodást, hogy a szent helyen hat különböző keresztény felekezet osztozik: a római katolikus ferences rend, a görög katolikus, az örmény ortodox, az etióp-, a kopt- és a szír ortodox egyház, s első hallásra talán meghökkentőnek hangzik: a bazilika kulcsainak őrzését egy muszlim családra bízta, akik nemzedékről nemzedékre látják el ezt a feladatot!

A Golgota sziklája 5 méterre magasodik a padlózat szintje fölé, lépcső vezet fel a Keresztre szegezés (katolikusoké) és a Keresztre feszítés (görög ortodoxoké) kápolnába. Olyan sötét van, hogy egymást is alig látjuk és egymástól pedig a látnivalót.

Lent a Kenés köve körül zárandokok áhítattal érintik meg a barnás-vörös, repedezett kőlapot, amelyen a keresztről levett Jézus testét bebalzsamozták a sírba tétel előtt. Mögötte hatalmas mozaikképen ez az aktus látható.

Innen balra beléptünk a rotundába. A sötétséget szokni kell a szemnek, mindenütt turisták, lassan rajzolódik ki a sötét szentély, pedig fölötte a kupola kör alakú nyílásán betörő

fényben a kupola összes csillaga fénylik. A szentély előtt nagyon sokan várakoztak, hogy sorra kerüljenek és bejuszanak a Szent Sír-kápolnába. Vezetőnk tanácsára megkerüljük az építményt, és Jézus sírját hátulról, a koptok kápolnájának oltára alá guggolva üvegfalón át nézzük... itt feküdt a sziklabarlang likacsos/kráteres kövén... és megfosztatunk attól a megrendült pillanattól, amely a kápolnába bejutók privilégiuma, hogy megérintessük Jézus sírját.

Végére értünk keresztutunknak.

A Dormitio-templom (Szűz Mária elszenderülése-templom) felé haladva, amely a Sion-hegyen áll, útközben bekukkantottunk a szír ortodox templom nyitott kapuján, majd az örmény templom udvarát jártuk körbe, a templom maga zárva volt. A Sion kapun túl hamarosan feltűnt a neoromán stílusban a 20. század elején épített Dormitio-templom rusztikus kőfala, majd néhány lépés után a kör alakú tornya. Az építmény kétszintes, az altemplomban mozaikkal díszített kupola alatt a halottas ágyon fekvő Szűz Mária szobra látható. A központi kupolát kápolnák veszik körbe, amelyeket különböző országok adományoztak. A Patrona Hungariae-kápolna magyarországi adományokból épült. A mozaik főalakja Szűz Mária, a Magyarok Nagyasszonya, két oldalán Árpád-házi szentek, feje felett angyalok tartják a koronát. Az oltárpolcon (predella) a Boldogasszony Anyánk népi vallásos ének első versszaka olvasható magyarul. A polcon nemzeti szalagos kis koszorúk, nemzeti szalagok a kis oszlopokon. A csoportunkban is voltak felkészültebbek, és elhelyezték virágaikat, szalagjaikat a többi mellé.

Innen a közeli Dávid király szobrához mentünk, amely felállítására óta vita forrása. Az ultra-ortodoxok szerint Isten parancsa ellen való a szent helyre állított szobor, ezért el kell onnan távolítani. Kár lenne, gondolom magamban, az impozáns, lantot tartó férfialak szobra méltó Izrael második királyához. Közelben van a király sírja. Az épület kettős

zarándokhely, emeletén található az Utolsó vacsora terme, ahol Jézus az apostolokkal a halála előtti utolsó (húsvéti) vacsoráját fogyasztotta el, a földszinten pedig Dávid király sírja. Nők és férfiak külön folyosón mehettünk be a sírhoz, de ezt a termet is kettéválasztották a szarkofágnál. A Siratófal után ez a sír a zsidóság másik legszentebb kegyhelye. Lukrécia még a király szobránál elmondta, hogy annak a szálláshelynek a pontos fekvése nem ismert, ahol az utolsó vacsora terme volt, a mai gótikus épületet a keresztesek emelték a 13. században a korábbi, lerombolt építményük helyén.

A mostani utcaszint alá került Cardo másfélezer évvel ezelőtt Jeruzsálem észak-déli irányban futó főutcája volt, amely mentén fontos intézmények álltak. A jordániai Madaba 6. századi bizánci templomának hatalmas mozaikterképén láttuk, hogy Jeruzsálemet ezzel a Cardóval ábrázolták. Hadriánus császár burkoltatta le az utat, amelyet aztán a 6. században Justinianus császár egészen a mai zsidó negyedig hosszabbított meg. Vörös színű égetett agyag tetőcseréppel fedték le a párhuzamosan futó oszlopsort, a keleti oldalán árkádsor futott végig. A kereskedők a fedett részen árulták portékáikat, a középső, fedetlen út maradt közlekedésre embernek és állatnak. Jeruzsálem főutcája hétköznapi életének egy pillanatát örökíti meg a hatalmas festmény, amely az oszlopsor végében, tetővel fedett falfelületen látható.

Majd' másfél órai szabadidőt kaptunk a közelben lévő zsidó bazárban és környékén való nézelődésre. A Jaffa-kapun át hagytuk el az óvárost és indultunk vissza a szálláshelyünkre, Betlehembe.

A hazafelé, vagyis a Tabai repülőtérre tartó úton még egyszer bementünk Jeruzsálembe, hogy megnézzük az ilyen utak alkalmával kihagyhatatlan Jeruzsálemi Izrael Múzeumot, benne az ókori Jeruzsálem makettjét és a Könyv Csarnokát, majd a nagy Menorát és a Yad Vasemet.

A hatalmas, több évig sok közreműködővel készített maketten felülnézetből látható az ókori Jeruzsálem a hármass falrendszerével úgy, ahogy Heródes idejében állt. A makett a várost védő külső fal mentén teljesen körbejárható, a második falon belül vannak nevezetes épületei, pl. Heródes palotája, mellette a lovas- és kocsiversenyek pályája, a Hippodrom, amellet a színház, s nem messze tőle a harmadik fallal körbevett második templom a külső és a belső udvarokkal, melyből a mai napig csak a külső udvar nyugati fala maradt meg, a Siratófal.

Julianus császár idejében, i. sz. 363-ban megkísérelték az eredeti templom újjáépítését. Az építkezés el is kezdődött, de félbehagyták, mert sokan Isten közbeavatkozásának tartották a földrengést, amelynek következtében „a földből lángok törtek fel”, és a templom alapozását végző munkások közül többen megégték.

A Könyv Csarnokának különös formájú kupolája annak az agyagedénynek a fedelét utánozza, amelyben a Holt-tenger melletti Qumran völgyében egy barlangban 1947-ben megtalálták a vászonba csomagolt első pergamentekercseket. Ezeket a zsidó esszénusok közössége rejthette el a rómaiak elől való menekülésük idején, akiknek szerzetesei a vallásos irodalmukat biztonságba akarták megőrizni. E fölfedezést követően további 11 barlangban még számos tekercset találtak: egy teljes Ézsaiás-tekercset, ószövetségi könyvből töredékeket, kommentárokat, apokrifeket, az esszénus közösség működését megőrkítő iratokat. Ezek a Krisztus előtti 2. és az i. sz. 1. században keletkezettek, s így a legrégebbi rendelkezésünkre álló bibliai kéziratok. A 2000 éves, juhbőrből készült és összevarrt, összesen 7 méter hosszú, a legnagyobb és legkiválóbb állapotban megmaradt tekercs az Ézsaiás tekercs, amelynek másolata a központi teremben, a kupola alatti üvegvitrinben látható. A csarnok nagy részét föld alá süllyesztették, föld feletti kupoláját vízzel hűtik az egyenletes hőmérséklet és páratartalom biztosítása érdekében.

A múzeumtól elszéltünk a nagy Menórához (hétkarú gyertyatartó, a zsidó nép egyik legősi szimbóluma), amely az Izraeli Parlament (Knesszet) mellett található. A Menórát, amely a zsidó történelem kimagasló személyiségeinek és legjelentősebb eseményeinek kíván emléket állítani, a brit Parlament 1956-ban ajándékozta Izrael Államnak.

Mögötte hatalmas, 19 hektáros nyilvános park terül el, amelyben a világ számos országából adományozott 400 fajta rózsát termesztenek. Csak a rózsabokrok száma meghaladja a 15 ezret. A park érdekessége, hogy itt nyáron soha nincs eső. A sivatagi kibucokban is alkalmazott csepegtető öntözést alkalmazzák a növények gondozására (tulajdonképpen az ország csapadékban szegény helyein mindenütt).

Busszal mentünk tovább az Emlékezés hegyére, a Yad Vashem Emlékközpontba. A holokauszt áldozatainak emléket állító és az emlékezést őrző parkot főként oktatási céllal hozták létre a háború után, hogy a zsidó gyerekek értsék és tudják, mi történt szüleikkel, nagyszüleikkel, és ne szégyenkezzenek miattuk. A park területén található Yad Vashem Intézet, amely a holokauszt kutatásával, oktatásával, forrásainak gyűjtésével és bemutatásával foglalkozik.

Először az új Holokauszt Történeti Múzeum termeit jártuk végig, ahol a 21. század eszközeit felhasználva őrzik a holokauszt emlékét a jövő nemzedékek számára. Lelkileg olyan nyomasztó volt, hogy csoportunkból többen kiálltak a látogatók sorából, és a szabad levegőn, a teraszon vártak minket.

Megnéztük a Nevek Csarnokát, ahol a holokauszt áldozatainak neveit, személyes adatait gyűjtötték össze, mindenkiről készítettek emléklapot, ha volt fénykép az illetőről, azt is hozzácsatolták. A körkörös adattárban több mint két millió adatot őriznek. A hozzátartozók az örökmécsesek mellett kadist is mondhatnak, imádkoznak az elhunytakért, hiszen sokak számára ez az egyetlen sírhely, ahol ezt megtehetik.

Az Emlékezés Sátra sötét betonépületben található, ahol meggyújtott örökmécsessel emlékeznek a meggyilkolt áldo-

zatokra. Ennél csak a Gyermekek Emlékműve volt meg-
rázóbb, amely a holokausztban meggyilkolt 1,5 millió zsidó
gyermeknek állít emléket. Az emléképületben égő gyertyák
fényének visszatükröződése végtelen számú fénypont a sötét
térben, miközben az áldozatok neveinek sorolását hallottuk.

A sok borzalom után jólesett gyönyörködni az emlékhelyet
körülvevő vidék „tetőtől-talpig” zöld pompájában. És ezzel
búcsút is vettünk Jeruzsálemtől, bízva, hogy nem most láttuk
utoljára.

Latroun kolostor–Tel Aviv–Jaffa– Caesarea–Haifa–Názeret–Kána–Jordán-folyó (Keresztelő hely)–Nyolc Boldogság-hegye

Ha a szó igazi értelmében használom, akkor Latrounnal
(Latrun) monostor látogatásával kezdődött a körutazásunk.

Az Ajjalon völgyének festői tájában elhelyezkedő temp-
lom és kolostor 1890-ben épült a templomos rend 12. száza-
di erődítményének romjain. A monostor lakói az örök
némaságot fogadott francia trappista rend szerzetesei. Az
épületet egzotikus növényritkaságokkal beültetett botanikus
kert veszi körül. Éppen nyílt a hatalmas, lila koronás gol-
gotavirág, a bougainvillea (a magyarban kevésbé előkelő a
neve: murvafürt) bokrok roskadoztak a lila, piros, fehér virá-
gaitól.

Először a borpincészetet tekintettük meg, majd az olaj-
fákkal körbevett, kőasztalokkal és kőpadokkal telepített,
árnyas pihenőhelyen megkóstoltuk a pincészet többféle
borát, hogy legyen összehasonlítási alapunk (is) a palackok
vásárlásakor (kiváló zamatú volt mindegyik fajta bor!).
Szinte mindenkit vásárlásra csábított a kolostor alkalmazott-
ja, aki a közelünkben kis asztalkáról különleges portékákat
kínált: levendulával, olívaolajjal, kecsketejjel készült házi
szappanokat, vagy olajfából faragott apróbb tárgyakat.

A templom és a kolostorépületek tekintélyes méretű ter-

mészkövekből és mészkövekből épültek. A bejárat feletti szentkép Jézust és a két emmauszi tanítványt ábrázolja. A templombelsőt is mészkőlapok borítják, az egyszerű, szinte puritán, a díszítéstől mentes falakat csak a boltívek, konzolok törik meg. A padok és térdeplők egyaránt az áhítatot szolgálják, és nem a kényelmet.

A templom lépcsőjéről még egyszer gyönyörködtünk a környező tájban, a gondosan művelt szőlészetben, majd tovább indultunk Jaffába (Yafo) a földközi-tengeri, régi kikötővárosba, amellyel mára teljesen összenőtt a 20. század elején orosz emigránsok által alapított Tel-Aviv és a kettős városra utal mostani nevük: Tel-Aviv-Jaffa. A zsidó hagyomány szerint Jaffát Noé fia, Jáfet alapította, a görög mitológia szerint a név Joppára, Aiolosz szélisten egyik lányára vezethető vissza. Régészeti leletek bizonyítják, hogy már a bronzkorban éltek itt emberek. Ehhez képest Tel-Aviv egészen fiatal település, a nevének jelentése: „tavaszi domb” is ezt jelzi.

Buszunk lassú menetben megy Jaffa központja felé, van időnk nézelődni és néhány felvételt elkészíteni. Szerencsém van, az ablak tiszta, viszonylag elfogadható képekben sikerül megörökítenem a Szent Péter ferences kolostorig vezető utat. A kolostort egy 13. századi keresztes vár helyén építették 1654-ben, és nevét Szent Péterről kapta, aki Jaffában való tartózkodása idején támasztotta fel Tabitát (akinek a sírja az Orosz kolostorban látható). Kiszállás után a templom előtti térről a kilátóba megyünk, ahonnan rálátunk Tel-Aviv hosszan jobbra húzódó, modern, tengerparti szállodasorára. Fölötte sötét felhők gyülekeznek, és felénk vonulnak. Nem sok jót ígérnek a további sétánkhoz.

Mire felértünk az Abrasha parkhoz, eleredt az eső. A panorámát esőfüggöny takarta, esernyők nyíltak (már akinek volt), kapucnik a fejre, így vonultunk a domb tetején álló Kívánságok hídjára. Mindenki megkereste a korlátra erősített csillagképét, és elsóhajtotta magában a kívánságát,

hátha tényleg teljesül. Utólag visszagondolva, eredményesen simogattam a fémgyűrűből kiemelkedő kost.

A városban az óratorony környékén nézelődtünk, sok régi ház, átjáró, árkád utalt a régi arab városra. Magát az óratornyot Tel-Aviv alapítása előtt három évvel (1906-ban) emelték II. Abdul Hamid oszmán szultán uralkodásának ötvenedik évfordulójára. Szabadidőnkbe még belefért a kávézás is, turista minőségben, különlegességi áron. Így jár a sietős vendég, aki még olyan buta is, hogy ezt a rendeléskor közli a pincérrel.

Busszal elvittek a Karmel piacra, bevezettek minket a sűrűjébe, majd magunkra hagytak háromnegyed órás nézelődésre. Volt ott minden, ami szem-szájnak ingere, hatalmas szemű csodaeprek vitték el a pálmát, de a tengeri halak sokfélesége is elkápráztatott. Ruhanemű, játékok, háztartási eszközök, mint az ilyen helyeken szokásos kínálat. Itt is elkóválygott néhány útitárs, de szerencsére ők is visszatárltak a buszhoz.

A következő megálló a főváros központjában, a Rabin téren volt. A városháza jellegtelen doboz épületéről elmondta az idegenvezetőnk, hogy a hagyományok miatt (része Tel-Aviv történelmének) ragaszkodnak hozzá, ezért nem modernizálták. A téren a hatalmas, fordított gúla alakú alkotást a holokausz emlékére emelték. Ezen a téren gyilkolták meg Yitzak Rabint, Izrael miniszterelnökét 1995. november 4-én, aki béke nagygyűlésen vett részt. A Városháza sarkánál emelt Rabin emlékhely része a nyitott fal is, ahol a politikus életére emlékeztető nagyméretű fényképtablókat helyeztek el.

Az Operaház hatalmas épülete közelében parkoltunk le. Közelében a Földközi-tenger hullámai szaladtak ki a széles, homokos partra. A felhők addigra elvonultak, melegen sütött a Nap. Ha a fürdést nem is kívántuk (nekünk hideg volt a víz), de a part mentén mezítláb sétáltunk a kifutó hullámokban. Jutott még idő az Operaház környékének megnézésére

is. Mennél távolabb kerültünk a tengerparttól és a szállodák-
tól, annál szerényebb lett a környék. Biztosan vannak repre-
zentatívabb részei a városnak, de itt nem sok látnivaló volt,
inkább visszafordultunk.

Tel-Avivból még visszatértünk Betlehembe éjszakára,
onnan indultunk Caesareaba. Másfél órája hagytuk el a szál-
láshelyünket, Jeruzsálem és Tel-Aviv között félúton, a Ben
Shemen erdőség (nemzeti park) mellett buszunk visszapil-
lantó tükre lehanyatlott. Leálltunk az út szélére. Jobbra út
vezetett a bozótos, erdős rész felé, tábla jelölte az irányt.
Ezért tudom, hol álltunk meg. Félóra múlva megérkezett
Jeruzsálemből az új busz, átpakoltunk, és folytattuk utunkat.

Caesareaban először a Római színház romosnak látszó
épületéhez mentünk, de amikor bementünk a nézőtérre, tel-
jesen működőképes színház belseje tárult a szemünk elé
(mert olyan nagy, hogy befogni sem lehet egyetlen pillantás-
sal). Befogadó képességét mozgatható székekkel bővítették,
valószínűleg közelgett a zenei fesztivál megnyitása. És a
nézőtérrel szemben, háttérként a tenger hihetetlenül kék
vize! Hangverseny nélkül is lenyűgöző a látvány. A színház
területén talált márvány torzókat, oszlopfőket külön tartókon
helyezték el, és a nemzeti park területén valamivel beljebb
pedig azt a kődarabot (a másolatot!), amire Pontius Pilátus
neve van vésve (Tibérius császárával együtt). Máig az egyet-
len archeológiai bizonyíték, hogy Pilátus valóban létező
személy volt. Szintén archeológiai leletek bizonyítják, hogy
Caesarea már a föníciaiak idejében lakott terület volt. Nagy
Sándor i. e. 332-ben elfoglalta a területet, és háromszáz éven
át görögök népesítették be a várost. Nagy Heródes i. e. 22-
ben kezdte megvalósítani nagy városépítési tervét a
császártól kapott területen, és a tiszteletére Caesareának
nevezte el. Heródes palotájának egyik oldala közvetlenül a
tengerrel volt határos. Épült színház, ló- és kocsi-pálya (hip-
podrom), Augusztusról elnevezett templom, vízvezeték,
fürdők és nagy forgalmat bonyolító kikötő. Az 1. században

keresztény közösség alakult, egy évszázaddal később már püspöki székhely. Az arabok 637-ben meghódítják a területet, és a keresztések megjelenéséig, 1101-ig arab uralom alatt van a város. Két évszázad múltán ismét muzulmán hódító, Bajbarsz mameluk szultán foglalja el a várost.

Hatalmas területen a dicső múlt romjai, a kikötő mólói felett már víz hullámozik, a keresztések Szent Pál-katedrálisából három félkör alakú apszis maradt, házak maradványai mozaik padlókkal, márvány kávájú ciszternák, oszloptörzsek, épülettöredékek jó minőségű anyagokból. Az építkezésekhez használt köveket Görögországból, Kis-Ázsiából (főként Törökországból) és Egyiptomból szállították. A katedrális szintjétől lejjebb kis mecset áll, amelyet a boszniai telepések építettek a 19. sz. végén. Lemegyünk, és közeli is megnézzük a sárgásfehér színű minaretet és mecsetet. Mészkőből rakott falai mentén hosszú, függőleges repedések látszanak, a falazóelemekből darabok töredezték ki, az imahely minden nyílását (ajtaja, ablaka) biztonságból befalazták. Nem bizalomgerjesztő a külseje, erre szokták mondani, hogy nézni sem biztonságos, inkább megcélazzuk a közeli vendéglátó egységet és ajándékuzleteket.

Egy órányi szabadon felhasználható idő.

Busszal megyünk tovább a Heródes-korabeli vízvezetékhez, ívei alatt kifutunk a selymes, meleg homokos tengerpartra. A vízvezeték távolabbi szakaszát elképesztő mohósággal fedi be a homok. Életrevaló növénykéek nőnek ki minden téglaréséből, a vízvezeték fenti részén összefüggő vegetáció repeszi, bomlasztja a „gazda építmény” építőanyagát.

Nem egészen egy óra múlva megérkeztünk Haifába, és rövidesen valami elképzelhetetlenül gyönyörű látvány tárult elénk. A világörökség részeként számon tartott Bahai-kert (de Perzsa-kert névvel is illetik), Haifa tengerparti sávjával, a vakítóan kék tengerrel, a mólóval és a kikötővel. A távolabbi öbölben Akko látszik. Hallottál már a bahái vallásról? Én bizony semmit, a róla szerzett ismeret is az út egyik

adaléka. (Haifában és a közeli Akkóban van Bahá'í Hit szellemi központja.) 1844-ben a perzsa Mirza Ali Mohammed Istenhez vezető kapunak (isteni hírnök előfutárának), „bab”-nak nyilvánította magát. Eretneknek kiáltották ki, és 1850-ben meggyilkolták. Első követői között volt a vallás alapítója, aki magát Baha-u-illahnak (Baháalláh – Isten küldötte) nevezte. Az új vallás hirdetésért börtönbe vetették Akkóban. A börtönben misztikus élményben volt része: Isten kinyilvánította neki, hogy ő az, akinek eljövételét a Bab megjövendölte. A bahái-hit, bár muszlim országból származik, különbözik az iszlámtól, de különbözik a kereszténységtől és a többi világvallástól is. A nagy vallások tanításait elfogadja, és prófétáit (Ábrahám, Mózes, Mohammed, Jézus és utána következik az ő prófétájuk) közös, papi rendszer nélküli vallásban egyesíti. (Híveinek számát 6 millió körülire becsülik). Baháalláh tanítása szerint az emberiség és a vallások egységének felismerésével az emberek világszinten valósíthatják meg a békét és az igazságosságot. Hívei a „bab” földi maradványait kicsempészték Perzsiából, és Palesztinába vitték. 1909-ben állították fel sírját Haifában, föléje az aranykupolás szentélyt 1953-ban emelték, amely ma már a város jelképe. Ott jártunkkor a szentélyt éppen felújították, az építményből csak drapp színű anyaggal borított hengert láttunk, amely formájában és színében stílusosan, szinte észrevétlenül illeszkedett a környezetébe.

A csodálatos, 19 teraszos Bahai-kert minden egyes növényét a vallást követő önkéntesek gondozzák, akik a világ minden részéről jönnek időszakos munkára. Lenyűgözően szép látvány felülről a kert, de alulról, a tenger felől (ezen az úton mentünk tovább Názáret felé) a gyönyörű teraszok zöld domboldallá tömörödnek össze. Nem véletlen, hogy a neten található, a kertről készült felvételek csaknem mindegyike felülről készült.

A következő úti célunkhoz indultunk, a Karmel-hegyen a karmelita kolostor és templom látogatására. A kolostort még

az első században itt élő remeték alapították a Szűzanya tiszteletére, a karmelita rend azonban csak a 13. sz. első felében alakult meg. Elsőként a kolostorépület melletti téren az 1789-ben itt elesett franciák emlékhelyét néztük meg. Amikor a franciák megtámadták Akkót, itt a kolostorban rendeztek be kórházat a sebesült katonáknak. Miután Napóleon Egyiptomba vonult vissza, Akko kormányzója parancsot adott a zárdában ápolt franciák megölésére, a kolostor és a templom lerombolására. Két nap múlva azonban hirtelen meghalt, amit a katolikusok Isten büntetéseként értelmeztek. Az épületegyüttest 1820-ban építették újjá. A Karmel-hegy csúcsáról, a San Francisco Obszervatórium kilátóból félkörben elénk tárult a fenséges tengerpart a kéklő vízzel, és ha nem siettetek volna tovább, mint a mesében, talán még ma is ott álldogálnánk.

Hamarosan Názáretbe érkeztünk, amely a világ egyik legnagyobb keresztény zarándokhelye. Ez az a város, ahol Gabriel arkangyal hírül adta Szűz Máriának Jézus eljövendő születését, és ahol Jézus, míg a tanításait el nem kezdte, életének legnagyobb részét töltötte (amely időszakról viszont a legkevesebbet tudjuk). Az Angyali üdvözet-templom már az ötödik, amelyet az Angyali üdvözet barlangja fölé emeltek a harmadik század óta, és 1969-ben szenteltek fel. Először a bazilikát körülvevő árkádok alatti képeket néztük meg, amelyeket különböző nemzetek ajándékoztak a templomnak. A bejáratí bronzkaput Jézus életéből vett motívumok díszítették. A háromhajós bazilika különlegessége, hogy padlózatában nagyméretű, nyolcszögletű, díszes korlással körbevett nyíláson keresztül rá lehetett látni a korábban állt templom épületmaradványaira és az Angyali üdvözet barlangjára. A barlang kegyoltáránál („Ahol az ige megtestesült”) éppen miséztek, nem akartuk zavarni a szertartást a lemenetelünkkel. E nyílás fölött emelkedik a templom kupolája. A főhajó jobb oldalán látható a magyar ajándék: a fal mélyedésében lévő mozaikkép, a *Patrona Hungariae*,

Moldován István munkája. (A templomdíszítésben a világ sok tájáról származó művész vett részt). A sekrestyés megengedte, hogy bem menjük az elzárt részbe, hogy közelről megörökíthessük a képet. A bazilikából kilépve az udvarán álló Szent József-templomhoz mentünk, amelyet a hagyomány szerint József műhelye, illetve a Szent Család lakása fölé emeltek. Megnéztük a régi Názáret lakóházainak feltárt romjait. A házak tulajdonképpen egymáshoz kapcsolódó barlangrendszerek voltak. A házak különböző szintjein, ahol a kőzet puha volt, mélyedéseket vájtak, ott tárolták a különböző élelmiszereket, borokat. De a ciszternákat is a kőzetek puha részébe fúrták.

Názárettől rövid távolságra fekszik Kána falu, ahol Jézus első csodáját hajtotta végre, a menyegzőn a vizet borrá változtatta. Keskeny utcán gyalogolunk a ferencesek temploma felé, majd tovább, két oldalról magas fallal övezett sikátoron, míg végre kiérünk a Menyegzői-templom előtti kis térre. A hagyomány szerint az esküvői ház helyén emelték 1883-ban. Egy élelmes (valószínűleg) helyi férfi, ünneplőben (ing, nadrág, cipő, minden fekete) kézen fogva elénk vezet egy két év körüli csöppséget, aki menyasszonyi ruhát visel, világoskék köntöse/pelerinje alatt talpig érő fehér selyemruhácskát, derekán kék övvel, fehér cipőt, és fejére fehér fátyol borul. Mintha megelevenedett szentképet látnánk. Mire a templom bejáratához érünk, már ott áll, imára összetett kézzel, mellette egy bambáskának látszó kisfiú, épp akkor igyekszik összetenni a tenyerét, de úgy érzem, ha hirtelen megfordulnék, még látnám is azt, aki mutatja neki, hogyan kell ezt megtennie. Úgy tűnik, mindenkit fejbe kólint a koldultatás, nincs kedve senkinek adakozni. A templom tele hívővel, éppen miséznek, hát megállunk hátul, csak nézelődünk, fényképezni sem illik, próbálom megjegyezni a látványt. Nem is mise ez, a pap háttal van a híveknek, aranyszínű miseruhában, jobb oldalán kettő, a másikon egy kislány áll, tizenegynéhány évesek lehetnek (amennyire a

szintén háttal álló gyerekekről megítélhető). Mindhárman fehér kapucnis köntösben. A templombelső mészkőből rakott falait az ablakokon keresztül bejövő késő délutáni fény meleg sárgára festi. Mire kimegyünk, a kis menyasszony már nincs a téren. Még megnézzük a templom melletti feltárt területet, majd betérünk a közelben lévő, mindenféle emléktárgyat és „Kána bor” feliratú palackokat árusító, különleg kis jelentéktelen boltocskának látszó üzletbe. Néhányan vásárolnak is ezt-azt, közben az élelmes tulajdonos mindenkit megkínál egy hörpintésre való vörösborral. A bolt tetején, hálóval védve korsók adnak nyomatékot a borvásárláshoz.

Az éjszakát Tiberias tóparti SPA hotelében töltjük. A vacsora után néhányan elhatározzuk, hogy lesétálunk a Genezáret-tó partjára. A hoteltől hatalmas, összeborult lombosított fák alatt vezet az út a tó melletti autóúthoz. Sötét van, az orrunk hegyéig sem látunk. Mire átküzdjük magunkat a sötéten, és az autóúton átjárót keresünk a tópartra, erősödő veszekedés zajára figyelünk fel, sőt, úgy halljuk, keményen pattogó parancsszavak szövődnek a kiabálás zajába. A tóparti sétától gyorsan elpárolog a kedvünk.

Reggel délre tartunk, a Jordán-folyó keresztelkedő helyére, Yardenitbe buszozunk. A táj dimbes-dombos, egyre szebb zöld, balra már a Genezáret-tó (Galilea-tó, héberül Yam Kinneret) partja fut velünk. A keresztelkedő helyet a hatnapos háború után itt, a Genezáret-tóból kilépő és délre kanyarodó Jordán-folyó partján alakították ki. 1981-től látogatható, és a terület a Kinneret kibuc birtokában van, ő a kezelője is. Évszázadokon keresztül azonban Bethaniában, a Qasr Al-Yahoud volt a keresztények zarándokhelye, amely a Holt-tengertől északra, Jerikótól nem messze, a Jordán-folyó Yardenittel azonos oldalán fekszik. A hagyomány szerint itt találkozott Jézus Keresztelő Jánossal, ez volt a megkelesztelkedésének helye. A hatnapos háború miatt ezt a Jordániával határos területet lezárták, 44 évig csak külön-

leges esetekben adtak engedélyt a látogatására. 2011 óta újra nyitva áll a zárándokok előtt, de a keresztelkedni vágyók továbbra is választhatják Yardenitet.

Szemtanúi voltunk egy ázsiai nő bemerítésének, illetve annak a határtalan boldogságának, amely a vízből felbukkanásakor az arcán látszott. Majd zokogni kezdett, így jött ki a folyóból. Csuumvizesen állt rokonai körében a fehér, keresztelkedő lepelben (csak ebben, az ott vásárolt ruhában lehet merítkezni!), és csak zokogott-zokogott. Megengedte, hogy lefényképezzük. Imára összetett kézzel köszöntük meg neki, és ő is így válaszolt. Hát, egy pillanatra a mi szemünk is könnyes lett. Sokan közülünk levetették a cipőjüket és belementek a Jordánba, mi csak az ujjunkat mártottuk bele, úgy éreztük, a hely szelleméhez méltatlan lenne mezítláb a vízben tapicskolni. A keresztelkedő helyen, a folyó mentén hosszasan húzódik az a fal, amelynek „kazettáiban” az adott ország anyanyelvén ugyanaz az evangéliumi idézet olvasható Jézus megkereszteléséről (Márk 1,9-11), és az idézetet tartalmazó táblák díszítése is egyforma. A magyar mozaiklapot a Budaörsi Római Katolikus Plébánia és a Terézvárosi Szent Teréz Plébánia hívei adományozták 2007-ben.

Ez a szent hely sem mentes vásárlási kínálatból, a folyóparton kiépített üzletekben bőséges árukínálatból választhat a turista. Javarészüket kegytárgy, merítkező ruha, ajándéktárgy, de van köztük keleti csemege, ínycsés is.

Innen visszafordulunk észak felé, átrobogunk Tiberiáson, egészen a tó felső végéig.

A Genezáret-tó északi partján emelkedik a Boldogságok-hegye (vagy másképp a Nyolc boldogság-hegye), ahol a hagyomány szerint Jézus a hegyi-beszédét tartotta. A gyönyörűen gondozott kertben álló templomot 1937-ben építették, nyolc oldalát a nyolc boldogság hirdetésének szentelték. Ezeket a templombelső falán elhelyezett (mintha nyolc ablak üvegére írták volna) feliratok tartalmazzák. Arról a nyolc boldogságról, amelyeket Jézus mondott a lelki

szegényekről, a szenvedőkről, a szelídekről, az igazságra szomjazókról, az irgalmasokról, a tiszta szívű emberekről, a békességre igyekvőkről, az igazságért háborúságot szenvedőkről. Úgy tartják, a kilencedik boldogságot (bőséges jutalom a mennyekben) a templom kupolája szimbolizálja, és azok részesülnek belőle, akiket Jézus miatt üldöznek. Barluzzi olasz ferences szerzetes és építész-mérnök tervei alapján épült a templom, aki kiváló érzéssel választotta ki a Jézus életéhez kötődő szent helyeket. A kertben mutattak költömböket, amelyeken ülve alkalmas időben (meghatározott vízállás a tavon, szélcsend, kora esti órák) elhangzott mondatok lehallatszanak a tóig. A hely különleges akusztikája miatt hallhatta Jézus beszédét a több ezer ember. A kert növényei közül a lila virággal tömött fákat szétároltuk. Fürtökben csüngtek – a szóalkotásom szerinti – kétszintes tölcsérű virágok, fényképeztük közeli-távolról, alulról és minden irányból. Már otthon, akkor is véletlenül derült ki, hogy a virágzó jakarandafába „szerettünk bele”. Eszembe is jutott azon nyomban Herbert Ernest Bates könyve, *A jacaranda-fa*, kora ifjúságom izgalmas olvasmánya (aminek a címére úgy emlékeztem, hogy *A jacaranda-fa árnyékában* volt), és persze rögtön társult hozzá a másik két ismert könyve is, a *Jó széllel francia partra* és a *Bíbor sivatag*. Ha lesz rá időm, újra elolvasom a könyveket.

Tabgha–Kapernaum–Tiberiás–Jerikó– Kumráni ásatások–Taba–Budapest

Az írások elemzése alapján a hagyomány ma már inkább hajlik arra a következtetésre, amelyet az ásatások is alátámasztanak, hogy Tabgha környéke lehetett az a hely, ahol Jézus a hegyi beszédét tartotta.

Tabghaban, amely a görög heptapegon (hét forrás) név arab megfelelője, két templom is van. Az egyik a csodálatos

kenyér- és halszaporítás helyszíne, az itt lévő bencés templomot egy német rend építette. (Jézus öt cipóval és két hallal lakatta jól az őt hallgató ötezer főnyi sokaságot). Az oltár alatt van az a szikla, amire Jézus a kenyereket tette. Padlóján mozaikok láthatók ornamentikus díszítésekkel, állat-ábrázolásokkal. Közülük is a legismeretebb a csodálatos hal- és kenyérszaporítás szimbólumát és a vízállás-mérőt, az ún. nilométert ábrázoló mozaik. A nilométert arra használták, hogy mérjék vele az éltető víz magasságát, azaz mekkora területet öntött el, és ennek alapján mekkora termés hozamra lehet számítani. Az eszközt az egyiptomiaktól vették át, akik ugyanabból a célból – ma úgy mondanánk – a várható termelékenységi trend meghatározása céljából mérték a Nílus vízállását.

A bencések templomát valami ok miatt teljesen kikerültük, és egyenesen a csodálatos halfogás helyszínére mentünk. Egy szerzetes éppen felolvasást tartott a templomot megtöltő hallgatóságnak, ezért visszafordultunk, és kimentünk a bazaltkőből épített templom mellé, a kavicsos tópartra. Itt Lukrécia felolvasta Jézus hegyi beszédéből a nyolc boldogságról szóló részt. A tó fölött egyre tömörebb szürke-fehér felhők gomolyogtak, és hamarosan szemerkélni kezdett az eső. Visszatértünk az akkor már üres templomba, ahol a hagyomány szerint feltámadása után Jézus először jelent meg a tanítványai előtt, és kinyilvánította Péter elsőbbségét (primátusát), vagyis őt tette meg egyháza fejévé. A kápolna neve: Primátus-kápolna vagy Szent Péter Primátusának-temploma erre az eseményre utal. Amikor Jézus harmadszor volt együtt tanítványaival, miután a halászok üres hálójával tértek vissza, még egyszer kivettette velük a hálót. Olyan bőségesen fogtak halat, hogy alig bírták kihúzni a teli hálót. Jézus az oltár előtt álló sziklán vendégelte meg a tanítványait (a sziklán lévő felirat – Mensa Christi, vagyis Jézus asztala – utal erre).

Jöttek a fehér sapkás, apró termetű ázsiai turisták, inkább

kimentünk a templom elé, ahol egy mosolygós, baseball-sapkás szerzetes szólított meg minket. Messziről származott ide, érdeklődött a programunkról, és felhívta a figyelmünket az út mentén elhelyezett, a pápák arcképét tartalmazó tablóra. Aztán sietett összeretelni szétszéledt ázsiai nyáját, mi pedig Kapernaum (Kafarnaum) felé indultunk.

Lukács evangélista írja, hogy Péter (akit eredetileg Simonnak hívtak, a Péter, vagyis kőszikla nevet Jézustól kapta), András, Jakab és János apostol innen származott. E helyről jött Máté is, az adószedőből lett evangélista. Evangéliuma szerint maga Jézus is lakott itt, és az itteni zsinagógában kezdte meg a tanítását.

Az érme-leletek arra engednek következtetni, hogy Kapernaumot a Hasmonaeus-dinasztia idején hozhatták létre az i. e. 2. században, és lakói a 11. században hagyhatták el. A lakosság jólétére utal, hogy az 5. században hozatott mészkövekből zsinagógát építettek, valószínűleg annak a Jézus-kori zsinagógának az alapjain, amelyben Jézus beszédében előre jelezte az Oltáriszentség megalapítását (a régészek remélik, hogy ráakadnak ennek a maradványaira is!). A régebbi lakóházak helyén i. sz. 450 körül nyolcszögű templomot emeltek Szent Péter emlékére. A 7. századi iszlám uralom alatt a település visszafejlődött. A 13. században a híres városból mindössze néhány halászkunyhó maradt.

A komoly feltárásokat 1905-ben kezdték el két német régész vezetésével. A munkát Benden és Orfali ferences atyák folytatták. Feltártak két középületet, az 5. századi zsinagógát (amelyet Orfali atya részben helyre is állított) és a nyolcszögletű templomot. 1968-ban olasz kormánytámogatással újraindultak az ásatások a ferencesek ellenőrzése alatt álló nyugati részében (a régészeti terület keleti része az ortodox kolostorhoz tartozik). Ennek során megtalálták azt a házat, amely egyes feltételezések szerint Szent Péter otthona lehetett. Efölé épült az 5. századi nyolcszögű Szent Péter-templom, és végül ezek felett látható a műemlékromok

védelmére kialakított betonépítmény, a nyolcszögletű modern templom. Meglehetősen bizarr látvány volt.

Nagyon szép a régi zsinagóga fennmaradt épülete. Néhány lépcsőn jutottunk fel az előcsarnokba, amelyből a zsinagóga fennállásakor három ajtó vezetett a hajókba. Ezeket oszlopok választották el egymástól, mára különböző hosszúságú darabok maradtak fenn belőlük. Ilyen oszlopok vannak a hátsó falnál is, két középső oszlopának egyikén latin felirat, a másikon görög. A zsinagóga kövezett padlóján bottal járó testesebb férfi térdelt tenyerére támaszkodva, előtte tarka cica senkitől nem zavartatva figyelte a széles test kövön mozduló árnyékát. A belső térben a hosszú fal melletti ülőpadra ültünk le, úgy hallgattuk Lukrécia ismertetését a zsinagógáról.

Érkezésünkkor és távozásunkkor is Szent Péternek a jelképeivel ábrázolt, magas bronzszobra mellett mentünk el. Jobb kezében pásztorbotot (püspöki jelkép) tartott, a balban a mennyország kapujának kulcsát, amelyet Jézustól kapott, lábánál pedig a foglalkozására (eredeti és átvitt értelemben is) utaló hal, amely egyfelől a megtért és megkeresztelt embernek lett a motívuma, másfelől a hal motívum az ókeresztény korban a keresztények titkos jelképe volt. Többen közülünk felágaskodtak, és megsimogatták a halat.

2000 márciusában – a halála után szentté avatott – II. János Pál pápa is meglátogatta a kapernaumi romokat. Még abban az évben a Genezáret-tó melletti többi településsel együtt felkerült a Világörökség javaslati listájára.

Az út dombokra futó települések mellett haladt, mögöttük kopár hegyek magasodtak. Hamarosan Tiberiásba, a négy szent város [Jeruzsálem, Hebron, Cfát (Zafed) és Tiberias] egyikébe érkeztünk. Tiberias nevezetessége, hogy itt született meg a zsidók törvénykönyve, a Talmud.

A várost Nagy Heródes fia, Heródes Antipas alapította i. sz. 20 körül, és Tiberius római császárról nevezte el. Azóta is folyamatosan lakott település, a római, bizánci keresztes,

oszmán korszakokból különböző épületek és romok maradtak fenn. Tiberias ma nyüzsgő, kedvelt fürdőváros, de ott jártunkkor még nem kezdődött el a strandszezon. Az autóparkolóban másfél órára megálltunk ebédelni és kicsit szétnézni. Annyira meleg volt, hogy nem volt kedvünk a város utcáit járni, inkább lementünk a görög ortodox kolostor füstösnek látszó falai mellett a Genezáret-tó partjára. A kaviccsos tópartra vezető út közepén elválasztó korlát húzódott, talán azért, hogy megakadályozzák az autók behajtását. Az utat nagy, kopár szikladarabok szegélyezték. Az út mindkét oldalán halálfejes tábla, rajta négynyelvű szöveg (héber, angol, orosz és arab) figyelmeztet, hogy itt „Tilos a fürdés!” továbbá, hogy „Nincs strandőr-szolgálat!”. Szemben, a tó másik partján húzódott a híres/hírhedt Golán fennsík 65 km hosszú, 25 km széles kopár tömbje.

Útitársunkkal hármásban visszatértünk a tópartról, és benéztünk a közeli hatalmas szállodába. Megkóstoltuk a hall oldalában álló pultra helyezett és közkinccsé tett (legalább is így gondoltuk) aprósüteményeket és üdítőt. Köszönjük! Jól esett kicsit hűsölni az elegáns környezetben.

Futotta még az időnkben, hogy a szálloda közelében, az útszintnél mélyebben fekvő szabadtéri archeológiai múzeumot is megnézzük. Itt állították ki a város időszámításunk utáni második és harmadik században, a római birodalom hagyományai szerint épített középületeinek fal, oszlop, oszlopfő maradványait. Az egy tömbből faragott oszlopok magassága elérte a 4,5 métert. Az építkezésekhez használt elemeket – a tájékoztató tábla szövege szerint – helyi mészkőből, bazaltból és márványból készítették, a szürke bazaltot Kis-Ázsiából és Észak-Amerikából(!) hozták be.

A területen szellősen, levegősen elrendezett kiállítás inkább kellemes, nézelődéssel összekapcsolt sétára invitáló park hatását keltette.

Úgy tudtuk, hogy Tibériásból a szálláshelyünkre, Betlehembe megyünk. Végig a Jordán-völgyben haladtunk, és

amikor Lukrécia bejelentette, hogy kis meglepetés kitérőt teszünk, nem is akartuk elhinni, hogy Jerikó felé kanyarodtunk, majd rátértünk egy poros, köves útra. Az út baloldalán, a távolban (ha tudjuk) már láthattuk (volna) a Megkísértés-hegységét.

Jerikó a világ legmélyebben fekvő városa. A tengerszint alatt 258 méterrel terül el bővízű édesvízi forrásokkal táplált területen. Oázis a sivatagban, környékén banánt, narancsot, citromot, grépfrútot, gránátalmát, datolyát és zöldséget termesztenek.

Már i. e. 10.000-ben is lakott volt, és emlékeket is őriz ebből a korból (az ortodoxok ezt tagadják, mert ők a teremtest a 6. évezredre teszik, az annál korábbi korokat nem ismerik el).

A Biblia elmondása szerint Józsuá mint Mózes utóda vezette be Izrael népét az Ígéret földjére. Jerikó volt az első város, amit a zsidók elfoglaltak az Ígéret földjén. A város falain kívül hétszer hordozták körbe a Frigyládát, miközben a papok fújták a kürtöket. Hetedszerre Jerikó falai leomlottak.

1930-ban a régészek kiásták a régi Jerikót. Azt hitték, hogy a leomlott falakat találták meg, de kiderült, hogy a leletek 1000 évvel régebbiek annál, hogy Józsuá elfoglalta a várost az i. e. 13. században.

Szintén a Bibliában említik, hogy az i. e. 9. században Acháb uralkodása idején a bételi Hiél építette újjá Jerikót. Ez a korszak valószínűleg a babiloni fogság kezdetéig tartott.

Brit tudósok mellett izraeli, palesztin és német kutatók is részt vesznek azokban a munkákban, amelyek során megvizsgálják az 1950-es években a jerikói ásatások során előkerült emberi csontmaradványokat, közülük némelyik 8000 évnél is idősebb.

A csontok vizsgálatakor a tudósok felfigyeltek a rajtuk látó károsodásra, ami arra utal, hogy a régi Jerikó lakosai közül sokan tuberkulózisban szenvedtek. „Úgy tűnik, hogy

nem a harsonák okozták Jerikó falainak leomlását, hanem köhögésvír.

A hellenisztikus-heródesi kor történetéről is pontosan tájékoztatnak a régészeti leletek, pl. Abu el-Alajikon feltárt Hasmonaeus és Nagy Heródes kori paloták, fürdők és kertek. Ezt a Jerikót a rómaiak 70-ben elpusztították. A bizánci korban a város nagyjából a mai helyén épült újjá, majd az arab uralmat követő évszázadok során egyre csökkent a jelentősége, egyszerű falu lett belőle. Aztán a két világháború között az angolok új utat építettek a régi római út helyett, és ismét fejlődésnek indult a település.

Izrael 1967-ben foglalta el Jerikót, majd 1994-ben az oszlovi szerződéssel átadta a Palesztin Önkormányzatnak, de csak a második intifáda után, 2005-ben került palesztin ellenőrzés alá.

Úgy értünk Jerikó boltokkal teli elővárosának utcáján kanyarogva Zacchaeus fügefájához, hogy a kutya meg nem kérdezte, mit keresünk az autonóm palesztin területen. Igaz, Omar, a másik idegenvezetőnk időnként integetett az ablakon keresztül, de valószínűbb, hogy ezt a látogatást jó előre telefonon megszervezték, ezért volt akadálytalan zöld utunk a területre.

A hatalmas fa törzsében lévő odúban ember is elférhetett volna, olyan nagy és mély volt. Az odú alját teljesen kitöltötték az oda vitt kisebb-nagyobb kavicsok, kövek. A mellé elhelyezett arab és (hibásan írt – a neten már láttam javított változatát!) angol szöveg a következőkről tájékoztat:

„A jerikói terület, ahol állunk, a Palesztin Önkormányzat Idegenforgalmi és Régészeti Minisztériumához tartozik. A hagyomány szerint ezt a fát Zacchaeus fájának nevezik és kétezer éves. Története arra az időre nyúlik vissza, amikor Jézus Jeruzsálembe tartva megállt Jerikóban. Zacchaeus, aki gazdag pénzbeszedő ember volt, szeretne látni Jézust, de alacsony terméte miatt nem látott semmit a sokaság miatt. Ezért előre szaladt, felmászott egy fára, amely Jézus útiránya

mellett állt. Amikor Jézus erre a helyre ért, felnézett rá és megszólította: »Zacchaeus, gyere le gyorsan, mert ma a te házában kell megszállnom«. Ő gyorsan lejött onnan és örömmel befogadta Jézust a házába.”

A Bibliából (Lukács evangéliuma 19. fejezet 1-8) ismerjük a történet folytatását, a bűnös (csaló, uzsorás) Zacchaeus jó útra tért, vagyonának felét szétosztotta a szegények között, és akiket becsapott, azoknak négyszeres kárpótlást fizetett.

Lejárt volna a Zacchaeusok ideje?

Néhányan nem tudtak ellenállni a csoportunkat körülvevő arab kereskedőknek, akik mindenképp meg akartak győzni bennünket, hogy valamit vásároljunk tőlük. A féldrágakővel(??) készült nyakláncoknak volt legjobban keletje, s ezután háborítatlanul visszaültünk a buszba, hogy a Megkísértés-hegye előtti völgy innenső felén leparkolva elkészíthessük felvételeinket a görög ortodox kolostorról, a felvonó állomásáról és a köréje telepített étteremről.

A Jerikó melletti csupasz, meredek oldalú 348 m magas sziklahegyről a 12. század óta tartja a hagyomány, hogy ez volt a Megkísértés-hegye. A Biblia azt írja: „...a Sátán pedig egy magas hegyre vivé fel Jézust, hogy megmutatván neki innen a világ országait s dicsőségét, vakmerően monda neki: »Ezeket mind neked adom, ha leborulva imádsz engem«, mire azonban Jézus haragra gyúlván, ezen szavakkal utasítá el a kísértőt: »Távozzál, sátán! mert írva van: A te Uradat, Istenedet imádd és csak neki szolgálj«. E szavak villámcsapásként hatottak a gonosz lélekre, ki legott távozván, angyalok jöttek Jézushoz és szolgáltak neki étellel, itallal.”

A szinte függőleges sziklafal félmagasságában, mint valami óriási fecskefészek, ortodox görög kolostor függ. Már a 4. században éltek itt bizánci remetéik. A hegyoldalban több üreg, barlang látható, ahol a kereszténység első századaiban remetéik laktak. Lukrécia elmesélte, a Biblia szerint itt, az egyik barlangban bőjtölt negyven napig Jézus. Ma is néhány abesszíniai és görög barát tartózkodik bennük állandóan

vagy ideiglenesen. Fenn a csúcs 100 x 40 méteres platóján állt a makkabeusok erődtámasza, Dok vára. A vár helyére bizánci templomot építettek, néhány pillértöredék jelzi a helyét. Az első világháború előtt elkezdték az újjáépítést, de félbeszakadt. A hegytetőről nyugat felé végig lehet látni a júdeai hegyeket, egészen az Olajfák-hegyéig.

Vissza a városon keresztül utaztunk. A nem túl szép városképet élénkítette a kék kupolájú mecset és a magas, karcsú, kék kupolájú minaret. A modern kor építményei, falazatuk nyers betonból készült. Egyhangúságukat ívekkel törték meg, az ívek alatti részt szintén kékre festették. A mecset előtt modern köztéri szobor, rajta arab és angol felirattal, miszerint „Jericho a hold városa”. A város neve valószínűleg a héber „jareah”, „hold” szóból származik.

Kifelé sem állta senki az utunkat.

Az utolsó nap reggelén kijelentkeztünk betlehemi szállásunkról, és indultunk Jeruzsálembe megtekinteni a Jeruzsálemi Izrael Múzeumot, a nagy Menorát (Omar itt köszönt el tőlünk) és a Yad Vasemet. (Erről már a Jeruzsálemi fejezetben írtam.)

A Jad Vasemből déli irányban buszoztunk a Holt-tenger felé, a qumráni ásatásokhoz. A „Qumran titka” épület előtt mindenütt palmafák, közöttük kiláttunk a Holt-tenger kék vízfelületére és mögötte Jordánia hegyeire. Itt először filmet néztünk meg az ásatásokról, és ennek kapcsán ismertetőt az itt élő közösség életéről.

A qumráni vallási közösség Jonatán Makkebeus idején már aktív volt, eltűnésük pedig nagyjából egybeesik Jeruzsálem pusztulásával (i. sz. 70). Vallási elkülönülésük i. e. 150 körül, a második Templom idején kezdődhetett, amikor konfliktusuk támadt a templomi szolgálat körül. Tiltakoztak a királyi és főpapi együttes hatalom, a merev és külsőségessé vált templomi rítusok ellen. Ez a (harmadik) zsidó vallási közösség kb. négyezer főnyi tagságból: papokból és világiakból álló gyülekezet az országban elszórtan élt, központ-

juk Qumránban volt. Jól szervezett közösségben, szigorúan szabályozott életmódot folytattak Isten akaratának teljesítésére. Egy közös vágy fűzte őket össze: törekedni az igazságra és szentségre, tanulmányozni a mózesi Törvény előírásait, ápolni a közösség alapítójának, az „igazság tanítójának” eszményeit és törekvéseit, azaz az igazi Izraelt létrehozni. Magukat a Fény fiainak tartották, várták a Messiás eljövetelét, és hittek a Sötétség fiaival való világvégi végső harcban. Elsősorban ószövetségi héber iratok másolásával foglalkoztak. Nyaranta sátrakban éltek, télen pedig a barlangokba húzódtak. Közösségi épületeik – ahol konyhájuk, ebédlőjük és gyülekezőhelyiségük volt – fejlett vízvezetékrendszerrel volt ellátva. Ennek kiépítése feltehetően összefüggött azzal is, hogy fontosnak tartották a rituális vallási tisztálkodást. A közösség önellátó volt, tagjaiból kerültek ki a földművesek, fazekasok, takácsok, pásztorok, méhészek. Kutatók úgy vélik, hogy az itt élő esszéus közösség, éppen a szigorú életmódjuk miatt, feltehetően nőtlenségi fogadalomban élt (voltak kisebb közösségek pl. Názáretben, Jeruzsálemben is, amelyek véleménye különbözött a politika, a fegyverfogás, a lélekvándorlás és a nőtlenség kérdésében). Bár a leletekből az derült ki, hogy nők és gyerekek is éltek ebben a közösségben.

A film után megnéztük az ásatások során talált mindennapi tárgyaikat (érmék, üvegtárgyak, agyagedények, vászondarabok stb.) bemutató kiállítást, majd kimentünk az ásatási területre, ahol egy kelet-nyugati irányban kb. 88 méter, észak-déli irányban kb. 108 méter kiterjedésű épületkomplexum került felszínre. Az épületegyüttes része egy központi, nagy toronnyal megerősített épület, kis helyiségekkel határolt központi udvar, fazekasműhely, fazekas-kemencék és egy másik tágas udvar, amelyet raktárhelyiségek vesznek körül. (Viszont a kutatók nem találtak sem lakó, sem hálóhelyeket, ez is megerősíti, hogy sátrakban vagy barlangokban laktak). A legjelentősebb objektum azonban a gondosan

megépített, ciszternákkal és medencékkel tagolt vízgyűjtő rendszer. Tíz rituális fürdőt tártak fel, amiből arra következtetnek a tudósok, hogy a közösség tagjai naponta legalább kétszer tisztálkodtak. Ehhez pedig valószínűleg a Jordán-folyó vizét használták. A korlátok védelmében bekandikáltunk a nagy ciszterna mélyére, ahol egy széles karimájú fekete kalapot kezdett betemetni a homok, a piros napellenző még „szűz” volt, nemrégén szállhatott alá, a kockás fejkendőhöz hasonlóan. A konyha tekintélyes alapterülete egyértelműen közösségi helyre utalt, a konyhai agyagedények tárolására a mellette lévő helyiséget használták.

A települést i. e. 31-ben földrengés döntötte romba, de az esszénusok újra felépítették. A római csapatok i. sz. 68-ban véglegesen szétdúlták Qumránt. Ekkor rejthették el a menekülő szerzetesek az írásokat tartalmazó tekercseket és más értékeiket a menekülési utak közelében lévő barlangokban. A közösség egy része még eljutott Maszada masszív falai mögé. Sorsuk ott teljesedett be. Amikor az erődöt két évig sikertelenül ostromló római katonák áttörték a nyugati falat 73-ban, a 960 hős védő inkább a halált választotta a római fogság helyett. Bátor helytállásuk mítosszá vált, itt esketik fel az újonc izraeli katonákat.

Maszada alatt úgy suhant el a buszunk, hogy egyetlen szó sem esett, miért nem láthatjuk – az ígéret ellenére – a híres erődöt. Pedig illetet volna megindokolni. Akkor is, ha bónuszba Jerikót kaptuk.

Tovább haladva fölülről láhattuk a Holt-tenger partján (még) magányosan álló En Boqeq-i szállodát, ahol megérkezésünk másnapján kipróbáltuk a Holt-tenger sós vizében a lebegést.

A Bibliából ismert híres-hírhedt Sodoma közelében a buszvezető megállt néhány percre, hogy a buszból kiszállva lefényképezhessük a bűnei, parázna életmódja miatt kénköves esővel elpusztított városra a tilalom ellenére

visszatekintő és emiatt sóbálvánnyá vált Lótnénak nevezett sziklaformátumot.

Még betértünk a Yotvata Park kibucba, ahol nagyon finom tejtermékeket árusítanak, amit az ott élők maguk állítanak elő, és ennek megfelelően az átlagosnál magasabb áron is adják. A fagylaltjuk igazán finom volt. Az utolsó (elfelejtett) izraeli ajándékok megvételére is lehetőség adódott. A feledékenység nem gond, ha ilyen diszkrétan figyelmeztetnek rá.

Aztán újra végigszenvedtük a határátlépés tortúráját az izraeli-egyiptomi határ millió ellenőrzési pontján. Majd busszal vittek az egyiptomi Taba szállodaláncának egyik négycsillagos szállodájába, ami a Sínai-félsziget jobb oldalának a közepe táján van. Ez tényleg luxus volt az előző szállodákhoz képest, két szoba, hatalmas balkon, gyönyörű kilátás a Vörös-tengerre, terülj-terülj asztalkám az étteremben, kék csempés medencék az apartmanok között, és még csodálatosabb tengerparti strand (ezt már csak reggel láttuk, mert késő este érkeztünk a szállodába). A repülőgép indulási ideje változott, reggel hét helyett délután fél kettőkor indult, így jutott 2–3 óra (ki milyen korán kelt) fürdésre-sétálásra. Kimentünk a tengerpartra, sétáltunk a széles, finom homokkal terített tengerparti sétányon. Odébb, a parti sziklák árnyékában felöltözött arab asszonyok húzódtak meg szemérmesen, csak a gyerekek (fiúk!!!) ugrándozhattak a parton és a lábfejnyi vízben. Még távolabb szállodák „csontvázai” várták befejezésüket. Régen kezdődhetett az építésük, hiszen ígéretes kinézetű betonvázuk előtt, a földhányásokon már anyányi fák leveleit rezgette a tengeri fuvallat. Az erős napsütés miatt a szálloda kör alakú pihenőjébe ültünk le. Most is megcsodáltam a keleti emberek gyakorlatiasságát, ötletességét, hogy azzal dolgozik, amije van. Pálmalevelekből szőttek árnyékolót, amely keskeny volt, mint egy miniszoknya, de bármely szögből is süttött a Nap, a belső teret tökéletes árnyékban tartotta, ugyanakkor a fedetlen részen a légáramlást nem akadályozta. Innen gyönyör-

ködtem a szálloda mögötti hegyekben, amelyekbe jordániai utunk óta szerelmes vagyok. A napszakok szerint változtatják a színüket: szürkés, a drapp számtalan árnyalata, sárgás, rózsaszín, lilás-barna, szóval, egyszerűen lenyűgözőek! A repülőtérre indulás előtt a szálloda halljában elköszöntünk Lukréciaától, egy borítékban sűrítve köszönetünket és szeretetünket a rendkívüli idegenvezetésért. Vele együtt többen is elérzékenyültünk.

Bő egy órát tartott, míg a csodálatos, virágokkal, pálmákkal övezett szállodából elértük a sivatagban lévő repülőtérre. A jó minőségű autót sziklák völgyében kanyargott. A tengerpart felőli oldalon időnként különös formájú, gyűrött, ráncos, színes rétegekből álló csiszolt homokkő képződmények mellett haladtunk, amelyek Petrát juttatták eszembe. Csak nem voltak olyan élénk színűek. Néha patkó alakot formáztak a sziklafalak, és homokpados, azúrkék tengerszemek öleltek magukhoz, más helyeken hátrahúzódtak az úttól, kiegyenesedve követték az öbölpartot, és fakó sárgán vagy fakó vörösen néztek le a lábuknál elterülő kősi-
vatagra.

Ami még az út meglepetése: eszméletlen sok orosz volt mindenfelé, a pénzváltóknál szinte mindenütt angolul és oroszul írt tájékoztató szöveg volt kifüggesztve. Az egyiptomi tengerparti szállodákban állítólag azért volt sok orosz turista, mert az orosz segítségnyújtás ellentételezéseként kedvezményes áron üdülhettek. A tabai repülőtérre mesélte az egyik magyar a másiknak, hogy abban a tabai szállodában, ahol ők üdültek (all inclusive), az orosz csoportból egy asztaltársaság mindennap magához vette a kitett banános-narancsos-almás tálcát, a gyümölcsöket részben még ott elfogyasztották, a többit a szatrukban vitték el. De nem csak a gyümölcsöket, hanem a svédasztalos kínálatból is halmokat vittek az asztalukhoz. Persze, a pincérek azonnal pótolták az enniavalókat. Ezt egyébként mi is tapasztaltuk a „saját oroszainknál” a betlehemi szállásunkon, akik mérhe-

tetlen mennyiségeket tömtek magukba, és bár az ő esetükben is feltöltötték a pincérek a tálakat, a tálcákat, ugyanúgy őket sem érdekelte, hogy marad-e a többinek. Magukkal hozták a pópájukat is, akivel esténként szépen iddoggáltak. Az utolsó előtti napjukon előbb mennydörgő hangon tartott valami liturgiát, aztán meg jól beittak, még éjfél után is csillapíthatatlanul hangosak voltak.

Tabában gépre szálltunk. A repülőút alatt nézegetni kezdtük a felvételeinket. Elégedettek voltunk, úgy éreztük, az utunk minden lényeges mozzanatát sikerült megörökítenünk. Utólag szembesültem, hogy én is majdnem ugyanazokat a képeket készítettem el, mint a többi turista, akik szintén végigjártak ezt az utat, hiszen az idegenvezetők mindenkinek ugyanabból a szögből, helyzetből mutogatják a látnivalót. Következésképpen mindenki megcsinálja a maga ugyanazon képeit. Csak az vigasztalt, hogy *én készítettem, mert ott voltunk.*

Betlehem – Születés temploma – Jézus születésének helye

KÉPESLAPOK TUNÉZIÁBÓL

Tuniszi képeslap

– Küldtem a gépedre egy üzenetet, majd nézd meg! – dugta be fiunk a fejét a konyhaajtón. Beleszimatolt a levegőbe. – Hm, nem rossz! Máris farkaséhes vagyok! – Választ sem várva becsukta az ajtót.

Kéznél az okostelefon. Nézzük!

Az üzenet ötnapos tuniszi repülőút foglalásáról szólt. Az üzenet tárgya: Boldog születésnapot!

Az utazásra készülődés egy hónapja elröpült, mintha egyetlen sóhajtasnyi perc lett volna, s már is a világörökség részét képező tuniszi Medinába (óváros) tartottunk, a melénk szegődött középkorú arab társaságában.

Éppen a térképet tanulmányoztuk a Habib Bourguiba sugárúton, amikor hozzánk lépett ez a férfi, és angolul megkérdezte, hogy a Medinába tartunk-e? Szívesen elkísér, mondta, ha mi is akarjuk. A turista hivatalban dolgozik, éppen végzett a munkájával, arrafelé lakik, ahová mi igyekszünk. Érthetően és folyamatosan beszélt angolul, ami viszonylag ritka kincs Tunéziában, hiszen itt csak az arab, a francia, no meg az olasz az egymással érintkezés nyelve. Még az utunkba eső turista hivatalban is, ahol a Medináról és a városról beszereztük a térképeinket, elnézést kért a hölgy, hogy nem beszéli elég jól az angolt. Nos, ilyen tapasztalatok után mondhatom úgy is, hogy jól esett a felajánlott kíséret.

A férfi gyorsan elmondta, hogy tegnap és ma van a francia parfümök napja, a medinai kormánynegyedben délutánra küldöttség várható, ezért csak déli egy óráig lehet felmenni a kormányzat egyik épületének teraszára, ahonnan elénk tárul az egész belváros. Majd bemutatkozott, mi is.

Samir elég tempósan haladt előttünk, de minden értelmes látnivalónál megállt, ejtett néhány szót, és kívárta, míg elkészítjük a felvételeinket. Próbáltam megjegyezni, hogy

merrefelé üget velünk, sűrűn készítettem fényképeket, hogy visszataláljunk, ha úgy adódik. Rövid ideig árusokkal zsúfolt szűkon haladtunk át. Közben figyelmeztetett, hogy vegyük magunk elé a táskánkat, ne hagyjunk lehetőséget a zsebtolvajoknak a kinyitásukra. Ez meggyőzően hangzott, hogy csak szívességet tesz nekünk a felajánlott kísérettel. Majd zegzugos utcákon, átjárókon vezetett, ahol csak gyerekek próbáltak közelünkbe jönni, de egy-két halk mordulására elálltak kéregetési szándékuktól. Elmesélte, hogy ez már a Kasbah, és azért került velünk erre, mert itt nincsenek az árusok és a vásárlók-bábmézők, gyorsabban lehet haladni.

Majd újra elmesélte a francia parfüm napját, amit évente egyszer rendeznek meg, ilyenkor lehet a legjobb áron vásárolni tiszta virágolajból készített parfümöket. Na, ettől a szinte szóról-szóra azonosan elmondott meséből egyszerre gyanús lett a dolog, de már annyit kacsaringóztunk a kis szűk utcácskáiban, hogy végiggondolva a dolgot, jó pofát kellett vágni, ne lásson rajtunk semmi kételkedést vagy visszafordulási szándékot, ha vele szeretnénk kijutni az arab dzsungelből.

Végül megérkeztünk egy szőnyegkereskedő házába, ahol már tárt kapukkal vártak. Az épület neve a „Medina palotája” volt, impozáns belsejű épület. Először felmentünk a tetőteraszra, de csak az alsóra. A felső teraszra azt mondta, hogy az magánterület, pedig onnan lehetett volna igazán jól rálátni a Medinára és Tunisz más részeire. Állítólag ebben a házban lakott az öreg király, és az épület az állam tulajdonában van. A falak tele voltak híres államférfiakról készített fotókkal, de persze lehetett ez díszlet is. Ki tudja? De mindent úgy tálalták, hogy el kellett volna ájulnunk, milyen különleges helyen járunk. Gyomorszorítással azonban nem lehet szívből lelkesedni. Végigvezettek a palota termein, a két emelet magasságú, szőnyegekkel legszebben díszített teremben ültettek le, teával kínáltak, és szebbnél szebb szőnyegeket gurítottak elénk. A teaivásnál azonban tovább

nem jutottunk. Fagyosan köszöntek el tőlünk, kísérőnk is hallgatagabb lett parfümös rokonának üzletéig tartó úton. Menteni a fagyossá vált hangulatot, a kisebb kockázatot vállalva engedtünk a bemutatóval, szagolgatással kísért kínálatnak, és vettünk egy-egy üvegcsé jázmin és citrus olajat.

Samiron látszott, jobb vevőknek ítélt minket. Csalódottan, de végül tisztességesen elirányított a „főcsapáshoz”, utunkra engedett az árusok és a nézelődők között. Mielőtt azonban elmagyarázta, hogy merre menjünk, hol forduljunk rá a Francia kapuhoz vezető utcára, elmondta, náluk az idegenvezetésért félóránként 50 tuniszi dinárt kérnek, ő azonban a több mint egy óras kalauzolásért mindössze 20 dinárt kér, hogy csokoládét vehessen a feleségének. (Itthon megpróbáltam a fotók alapján, a térképen követve rájönni, merre rohant velünk majd egy órán keresztül. Kiderült, több hurkot is járt velünk, mintha meg akart volna kavarni minket. Akkor ez nem is jutott eszünkbe. Anélkül is eléggé szorongtunk.)

Mikor baj nélkül kiértünk a Francia kapuhoz, a Medina egyik ki- és bejáratához, úgy vihogtunk, mint az éretlen gyerekek, hogy mekkora balekok vagyunk! De alapjában véve nem sajnáltuk a lefejt pénzt, mert – őszintén szólva – soha nem mertük volna betenni a lábunkat a Kasbahba. Vele viszont a valóságban is láttuk a filmekből, könyvekből ismert, idegeneket nem szívesen látó belső arab világ kis darabkáját. És a következő négy napra nézve sokat tanultunk kedvesen elhárítani a szolgálataikat kínálókat, akik minden szívességgért nyomban tartották is a markukat a baksisért. Azt is megtanultuk, hogy egyetlen válasszal ne elégedjünk meg, hanem még két-három embert kérdezzünk meg ugyanarról. Mert nem feltétlenül félrevezetés okán mutatnak valamerre, lehet, hogy nem is értették a kérdést.

Az utolsó előtti nap ismét a Medina felé vettük az utunkat, az útikönyvben ajánlott mecseteket és látnivalókat megnézni.

A térkép alapján elnavigáltuk magunkat a Bab el Souika

térre, ahol egy mecset csábító közelsége meglehetősen távoli elérendő céllá vált a téves, vagy inkább hiányos információ miatt. Történt, hogy már majd' ötszáz métert araszoltunk a zsúfolt szűkon keresztül, gyanús lett a távolság. Miután találunk egy értelmes fiatal kereskedőt, aki angolul útba tudott igazítani, kiderült, mehetünk vissza majdnem ugyanannyit, régen túlhaladtunk a bejáraton. Alig pár lépésnyire a szűk bejáratától balra nyílt Mehrez mecset kapuja. Talán, mikor a bazárba léptünk, csukva volt a kapu, és fel sem tételeztük, hogy onnan vezet egy viszonylag sötét, boltíves átjáró a mecset előteréhez és a bejáratához. Mikor a mecset bejárata elé értünk, kétségbeesett hang ordított utánunk, és a kezével is mutogatta, hogy mi oda nem mehetünk be. Egyébként olvastuk az útikönyvben, hogy a nem moszlimok a mecseteket nem látogathatják, de úgy gondoltuk, majd' tíz évvel ezelőtti az útikönyv, azóta sok minden megváltozhatott. Kairóban és Isztambulban is lehetett mecseteket látogatni. De nem, ebben ők abszolút következetesek. Csak a mecset udvarait néztük meg, és szomorúan vettük tudomásul, hogy a többi mecsetben is valószínűleg így járnánk.

Visszamentünk a térre, onnan megcéloztuk a Medinát kívülről szegélyező utat, a minisztériumok negyedét, a miniszterelnöki palotát (Igazság palotája), a Kasbah teret és az Ez Zitouna (Olajfa) mecsetet. Sajnos későn érkezünk, a mecset udvarába már nem jutottunk be, zárva volt. Kívülről csodáltuk meg a Sidi Youssef Dej mecsetet is a Medinát átszelő Kasbah utca első kis mellékutcájában.

A Medinában szinte valamennyi mecsetet a szűkokon, azoknak valamelyik kis mellékutca-csúszóján keresztül lehetett volna elérni, amit, ha csak nem tudtad pontosan, hol keresed, nem is vettél észre, ki sem láttál a tömegből. Aztán megint csak a Francia kapuhoz jutottunk ki, s ezzel együtt bazár-mérgezésünk lett. Be kellett látnunk, „idegenvezető” nélkül nagyon nehéz eligazodni a számunkra átláthatatlan világban. A kapu előtti Victoire téren leültünk frissen facsart

narancslére, nézelődtünk, a tér nyüzsgését figyeltük.

A szállodánk felé indulva, elhűlve láttuk, hogy a széles Bourguiba sugárút árnyékos oldala végeláthatatlan hosszúságban árusokkal van tele, mindenütt eladásra váró portéka, földön, sámlin, alacsony asztalkán, hosszú, kofa asztalon, kézben, nyakban lógó madzagra fűzve. És hozzá a bámészkodók tömege! Többnyire muszlimok, kiszabadulva a hétköznapiakból (szombat volt), megunhatatlan kedvvel vásároltak, mustráltak, alkudoztak. Alig tudtuk kikerülni a tömeget úgy, hogy ne szoruljunk le az úttestre, ahol életveszélyesen hömpölygött az autók áradata. Néha az úttest közepén álló rendőrnő megakasztotta a folyamat, úgy nézett ki, nagyobb irányító erővel bír, mint a forgalmi lámpák, mert azok szinte semmit sem érnek, sem gyalogos, sem autós nem veszi figyelembe.

Mikor a helyi lakosokra szinte rátapadva, a nyakukban lihegve, velük együtt szerencsésen átjutottunk a túloldalra, belesikordult a gyomrunk a sok órás városnézésbe. Beültünk egy gyorsétkezdébe, ahol nagyobb tett volt szabad helyet találni, mint a csak franciául és arabul beszélő kiszolgálókkal megértetni, hogy mit szeretnénk enni.

Aztán eltalpaltunk a kb. másfél km-rel távolabb lévő vilamos végállomásra, amit ők egyébként, ki tudja, miért, metrónak neveznek. A villamosok egyébként mindig zsúfoltak, nem akartunk állni majdnem fél órát a másik végállomásig, kényelmesen szerettünk volna nézelődni. Út közben, a sok külvárosi „látnivaló” között felbukkant a hatalmas sportlétesítmény-együttes, benne az olimpiai stadionjuk. [Nem emlékszem, valaha is olvastam volna Tuniszban rendezett olimpiáról, de valószínűleg az 1994-ben rendezett Afrikai nemzetek kupája (foci) eseményre épült, amelynek házigazdája éppen Tunézia volt.] Az egyes sportágak modern csarnokai között hatalmas, gondozott terek, tenispályák és nyitott pályák a sportolva játszani/szórakozni vágyó lakosok részére. Itt található a Sportminisztérium

hatalmas épülete is. Az egész környék a villamos maszkos ablakán át nézve szinte új létesítménynek tűnt, olyan gondozott, tiszta volt, a sportnegyed kedvező benyomást keltett a külső kerületek látványa után.

Bár elég sokat láttunk Tunisz nevezetességeiből, de utólag, a sok látott/megörökített, de nem ismert épület azonosítása miatt barangolva a neten derült ki, mennyi mindent láthattunk volna, ami mellett elmentünk, mert az útikönyvek nem tartották említésre méltónak. Azt azonban még az utazásunk előtt eldöntöttük, hogy az útikönyvben lévő fénykép eredetijét, a színes csempével borított boltíveket, amelyről azonban semmilyen információt nem tartalmazott, mindenképpen látni akarjuk. Hihetetlen, de még a turistairodában sem tudták megmondani, pontosan hol van, csak azt, hogy a Medinában. Mivel a Medinában hiába kerestük, már csak egyetlen napunk maradt, hogy láthassuk. Tudtuk, ehhez bennszülött segítsége kell.

Másnap reggel a recepciónál taxit kértünk, hogy kimenjünk a világhírű Bardo Múzeumba. Kérdeztük, kb. mennyibe kerül az út odáig, de az Istennek sem mondták meg, azt válaszolták, olyan taxist hívnak, aki nem ver át minket, az ő emberük. Megmutattuk a boltív fotóját, de ők sem tudták, hol van. Kértük, hogy a taxissal beszéljék meg, hogy a Bardo Múzeum után szeretnénk, ha elvinne oda, ahol ezt láthatjuk. A taxisnak elmagyaráztuk, megmutattuk, mit szeretnénk látni. Mikor arról érdeklődtünk, hogy mennyibe kerül a fuvar a múzeumba és onnan a teraszhoz, csak nevetett, a karunkat paskolta, hogy nyugi-nyugi, nem lesz probléma az árral. Aztán nem nagyon tudtunk vele „beszélgetni”, mert csak franciául akart érteni. De amint az árakról esett szó, rögtön elővette minden angol tudását, és elmagyarázta, hogy megvár minket, mert másfél órára (ennyi időt terveztünk a múzeumra – ami csak végigfutására volt elegendő!) nem érdemes elmennie, hiszen eléggé messze vagyunk a városközponttól, nem biztos, hogy időre visszaérne. Vitat-

kozni, érvelni nem lehetett, a kézveregetésével kedvesen nyugtatott, hogy „nem becsapni”. Hogy ez mennyibe fog nekünk kerülni?! – gondoltuk beletörődéssel.

Az ember utólag még jobban sajnálja, hogy vétkesen kevés idő jutott a múzeum látogatására, de az is igaz, hogy még egy nap sem lett volna elég az alapos megnézésére. Maga az épület kívülről, a főbejárat felől inkább fehérfalú erődtornyosnak nézett ki, mint arab bejek 17. századi rezidenciájának. Az épület belseje viszont lenyűgözően egyszerű, fekete-fehér falakkal kialakított terek és ezekből nyíló termek, amelyekben jórészt a Római Birodalom idejéből, a Földközi-tenger vidékéről származó, színekben tobzódó mozaik gyűjtemény található. A gyűjteményt három szinten helyezték el, minden szinten a termeket általában a mozaikok, az agyag, bronz szobro(cská)k, ékszerek stb. származási/fellelési helye után nevezték el. No, ilyenkor veszi hasznát az ember a fényképezőgépnak, egy kattintás a mozaikra, egy a hozzá tartozó szövegre, aztán otthon lehet nézegetni, nagyítani, elmerülni a részletekben, mert erre ott és akkor nem volt elég idő. Kellott a várva várt látnivalóra is, utolsó nap, nincs tovább.

Taxisunk, míg mi a múzeumban igyekeztünk a lehető legtöbbet befogadni a látnivalókból, hazaruccant, elhozta a kisfiát. Együtt indultunk a tetőterasz megnézésre. A Medina Kasbah tértől nem messze lévő bejáratánál megálltunk, és elég érthetően elmondta, hogy várunk egy „idegenvezetőre”, aki neki ismerőse, és beszél angolul. Fiatal férfi érkezett, lezser, de márkás holmit viselt, látszott rajta, hogy ő már az új generáció képviselője. Elmondtam, hogy semmi mást nem akarunk megnézni a Medinában, mint a tetőteraszt és a kilátást, mert korábban már két alkalommal is voltunk a Medinában. Az arany szabály szerint megkérdeztük, mennyit kér a vezetésért, és ő elég szép összeget mondott. Magyar pénzben hatezer forintot összesen, mert hogy ketten vagyunk, s így ő duplán számolta az idejét. Alkudni nem

lehetett, a fickó tisztában volt, hogy mi látni akarjuk bármilyen áron is, itt nekünk nulla alku pozíciónk volt. Ismét egy szőnyegkereskedő házában kötöttünk ki, akik szintén szerettek volna szőnyeget eladni. Néhányszori hárítás után (és a vezetőnk Isten tudja, milyen érvei hatására) elálltak a szándékuktól, sőt azt is megengedték, hogy a király ágyára leüljünk, hogy lefényképezzenek. Aztán a hátsó, szűk lépcsősoron feljutottunk a tetőre, elébünk tárult a várva várt látvány.

Olyan szép volt, mint a könyvben látott, sőt annál szebb is, mert körbejárhattuk a teraszt, minden zegzugát megörökítettük, belekomponálva, ahol a fényviszonyok és a látvány lehetővé tette, a város részleteit is. A palota (mert ez a szőnyegház is állami tulajdonú épület volt) belső tereinek magassága elárulta, hogy nem a nép egyszerű fiai-lányai lakták hajdanán. A terasz gyönyörű mintájú, színes csempékkel borított boltíveit nemrég építették a régebbi faldarabok felhasználásával. Valószínűleg az esti órákban kávézóként szolgál a hűsölni vágyó helybélieknek és a szerencsésebb turistáknak, akik valamilyen megbízható forrás alapján ismerik ezeket a tetőteraszos boltokat. Mert a teraszcsoportról mi is láttuk, hogy másutt is vannak ilyen ívek, onnan más szögből fényképezhető a város, pl. a tengerre is ki lehet látni szerencsés légköri viszonyok esetén. Majdnem biztos vagyok abban, hogy Mohammed is először volt a teraszon, kisfiával éppen olyan elragadtatva nézték a fenti világot és a város látványát, mint mi, az idegenek.

Mohammed a Francia kapuig vitt vissza, ott megköszöntük és kifizettük a szolgálatát. Mondjuk úgy, hogy nem nagyon számolt ránk. A pénztárcánk apadása sem vette el az örömeinket, hogy páratlan élményekben volt részünk.

Sidi Bou Said-i képeslap

A már ismert turista irodában felszereltük magunkat Karthágó térképekkel, megkérdeztük, honnan indul a TGM (a mi hévünknek felel meg), és ragyogó napsütésben útnak indultunk kis kultúrát szívni magunkba.

Talán még azt érdemes megemlíteni, hogy Karthágóba a Tuniszi tavon keresztül vezető töltésúton lehet eljutni a leg-egyszerűbben autóval és vonattal is. Nagyon mókás volt először a térképen látni a hatalmas víztükröt majdnem középen átszelő fekete vonalat, ami a valóságban vékonyka földsáv. Azért elég széles ahhoz, hogy ne lógjon bele a vonat lépcsője a vízbe, és még egy autót is elférjen rajta, ami viszont tényleg nagyon közel van a vízhez.

A jegyváltásakor eldöntöttük, hogy először a távolabbi kis települést, Sidi Bou Saidot célozzuk meg. Jól tettük!

A 12. és 13. század fordulóján érkezett ide egy Abou Said ibn Khalef ibn Yahia Ettamini el Beji nevű vándor, aki itt szentélyt épített. Csodával határos gyógyításai miatt már életében szentként tisztelték. 1231-ben bekövetkezett halála után a szentélyben temették el. Minden évben, augusztusban fesztivált tartanak a tiszteletére.

A magas sziklán fekvő városka az ide menekült mókák varázslatos építészeti emléke. A kilátókról és teraszokról lélegzetállító kilátás nyílik a Tuniszi-öböl hihetetlenül kék vizére. A házak vakító fehérek, a kapuk, ablakok, erkélyrácsok kék színűek. A település fejlődése a 18. század óta töretlen, amikor Tunisz török kormányzat és a későbbi gazdag leszármazottak rezidenciákat építettek. A városka 1915 óta műemléki védelem alatt áll, egységes kék-fehér színének kialakítása az 1920-as évektől kezdve Rodolphe d'Erlanger nevéhez fűződik.

Csodálatos hely, olyan, mintha nem is arab világban lennél, hanem valahol a görög tengerparton. Csak a házak kék színű, kovácsoltvas szegecsekkel díszített kapui, ame-

lyet ők andalúz kapukként emlegettek, a háremek világára emlékeztető díszes, sűrű ablakrácsok hoznak vissza a mór-arab világba.

Az útikönyvek szerint nagyon sok jó módú ember, köztük sok művész lakik (lakott) itt, említik Paul Kleet, André Gidet, Gustave-Henri Jossot és még sokan másokat. Tény, hogy csodásabbnál csodásabb paloták sorakoznak nemcsak a főutca mentén, hanem a zezugos kis utcákban is. A híres tuniszi festőművész iskola művészei közül Sidi Bou Saidban lakik Yahia Turki, Brahim Dhahak és Ammar Farhat. Az utcán árusító szerényebb nevű művésztől mi is vettünk egy kis akvarellt. Hadd éljen meg ő is, és nekünk maradjon naponta látható emlékeztető erről a szépséges helyről. Az árusok is kevésbé erőszakosan és diszkrétebben nyújtották a kezüket a baksisért. Persze, ha sólymot szeretnél megörökíteni a kezeden, borsos árat kérnek, és nem szívesen engednek belőle. Egyszerűbb volt lefényképezni „lesből”. Szegény madár! Egyik karról a másikra tottyantva, esetleg véletlenül bekapcsolt vakuval fényképezve, bizony nem könnyű kereset ennivalóra! Erről eszembe is jutott Visegrád, ahol 4 vagy 5 évvel ezelőtti látogatásunkkor szintén lehetett sólyommal fényképezkedni, de a gazdája nem nyújtotta a kezét borralóért. Pedig a két helyzet nagyon hasonló volt: turisták által kedvelt, patinás hely, ritka madár, kirándulók, akik általában kicsit dagadtabb pénztárcákkal csodálják a látnivalókat, és szívesen áldoznak az elvihető, megörökíthető emlékekért. És mégis mennyire különböző mentalitás!

Természetesen a főutca mindkét oldalán itt is megtalálhatók az árusok, de nem egymás hegyén-hátán, inkább csak figyelem felhívó kirakodással, a portéka a házak alján lévő üzletekben található. Nyitva volt egy látogatható ház is, de mi az előző napi tapasztalataink miatt inkább nem mentünk be, pedig, utólag a neten olvasva, rosszul tettük, mert sok érdekességet láthattunk volna.

Legkedveltebb emléktárgyaik az andalúz kapuk minden-

féle anyagból (kerámia, öntött és festett gipsz) festmények, képeslapok, sálakon, kendőkön stb. és a gömbölyű madárkalitka, kicsiben, nagyban, csak dísznek vagy igazi madárnak, kicsinek és nagynak egyaránt. Látványnak is nagyon kedves az ilyen kalit!

És végre! Itt sikerült lencsevégre kapni piros fezt viselő civil lakost, egy taxist, aki éppen a kocsiját tisztogatta.

Az egész úttal kapcsolatban, de különösen a turisták által látogatott helyek vonatkozásában igazán nagy szerencsénk volt. Végig melegen sütött a Nap, turista csak módjával járt ezeken a helyeken (láttam nyári képeket Karthágóról és Sidi Bou Saidról, mint a heringes doboz, ember-ember hátán), ezért aztán mindenhez hozzá lehetett férni, részletekre is figyelmet lehetett fordítani. Az is igaz, úgy mentünk Tunéziába, hogy fogalmunk sem volt az előtte történt gyilkosságról és arról, hogy hivatalosan is a látogatásra nem ajánlott országok közé sorolják. Persze, ahogy ismerem magunkat, ez azért nem változtatott volna a helyzeten, nem töröltettük volna repülőjegyeinket és a szállodafoglalást. Két alkalommal láttunk Tunisz belvárosában tüntetést, iszonyatos ordítózásokat hallottunk, jó arab módra. Komótosan elhúztunk mellettük, aztán el is felejtettük az ordítózó tömeget. Egyébként a járókelők tekintetéből igyekeztük kitalálni, mennyire forró a helyzet, de semmi izgalmat nem láttunk rajtuk, abból gondoltuk, hogy mindennapi hangoskodásukat „adják elő”.

Karthágói képeslap

Elhagyva Sidi Bou Saidot (a felét sem láttuk annak, amit láthattunk volna még!), a szintén Világörökség részeként jegyzett Karthágóba utaztunk.

Az Antonius fürdőnél (nem a triumvirátus tagról van elnevezve, hanem Antonius Piusról, i. sz. 86–161, aki példás házasságban élt a feleségével, és ez bizony nem volt jellem-

ző a római uralkodókra és államférfiakra) szálltunk le. Ott aztán, közel az öböl vizéhez, teljesen leégtünk (ezt azonban csak este vettük észre, amikor már alig érhetett a lesült bőrhöz ruhadarab). Ha nagyon melegünk volt, a nyílt terepről behúzódtunk a pálmafás, árnyas ligetbe, ami szintén látnivalók sokaságát tartogatta. A romok, a valamikori fürdőegyüttes alapja és az alatta lévő tároló helyiségek nagyszabású építményről tanúskodtak, és a később látott makett is bizonyította, hogy nem véletlenül volt Birodalom szerte híres az i. sz. 2. században épült fürdő (méretét tekintve a Római Birodalom harmadik legnagyobb alkotása volt). A hideg vizes medence tetejét nyolc oszlop tartotta, amelyek közül a legmagasabb, épen maradt oszlop 15 m magas. Ilyenkor mindig arra gondolok, micsoda elméleti és gyakorlati tudással rendelkeztek e régi korok tervezői, építői, hogy ilyen csodálatos, időtálló építményeket hoztak létre. Ha a vandálok nem rombolják le az 5. században, talán még ma is működképesé lehetne tenni.

A ligetben ráakadtunk a kora keresztény, mozaikpadlós (halak úszkáltak a vízben) temetkezési kápolnára, ami eltörpül a hatalmas épületromok mellett, a mozaikja viszont nagyon jó állapotban maradt. Nem messze tőle pun temetkezési hely maradványai is láthatók, de eléggé elhanyagolt állapotban van. Találgattuk, vajon mi lehet az oka? Gyönyörűek a szabadban elhelyezett görög oszlopfők, lenyűgöző a vésésük, és meg lehet érinteni, mintegy kapcsolatot létesíteni az elmúlt évezredekkel. Érdekesek a halomba rakott pun ágyúgolyók (a rómaiakét a Byrsa-hegyen lévő Nemzeti Múzeumban láttuk, ez utóbbiak ólomból készültek, a punoké pedig terrakottából, nyilvánvalóan a rómaiakénál kevésbé voltak hatásosak. Három nekifutás után le is győzték szegény punokat, és porig rombolták Karthágót.) És mindezen sok látnivaló mögött a smaragdzöld színű öböl! Ilyen színű tengert nem sokszor láttam! Nehezen szakadtunk el a látványtól, de az idő sürgetett, és még hátra volt a Byrsa-

hegy megmászása.

A délutáni legnagyobb melegben araszoltunk fel az országút mentén, a talpunk izzott a sok gyaloglástól. De a hegy tetején az impozáns, neogótikus Szent Lajos-katedrális (újabb nevén az Acropolium) és a romváros, valamint mélyen lent az öböl látványa kárpótolt a fáradságért.

Karthágó fénykorában itt volt a pun város központja. Maga Dido jelölte ki igen ravaszul a területet, csíkokra vágott marhabőrrel kerítette körbe. A helyiekkel ugyanis abban egyeztek meg, amikor hosszas menekülés után Ciprusról ide érkezett a kíséretével, hogy annyi földet adnak nekik, amennyit egy marhabőr letakar. A Byrsa név is innen ered: marhabőrt jelent.

A katedrálisban már jó ideje kiállításokat rendeznek, hangversenyeket tartanak, felszentelését visszavonták, szakrális célokra nem használják, ezért is változtatták meg a nevét. Háta mögött van a Nemzeti Múzeum, gazdag régészeti anyaggal, nagyobb részük a római korból származik. A rómaiak i. e. 146-ban végleg elfoglalták Karthágót és földig rombolták, sóval szórták fel a földjét, hogy pusztaság maradjon. Julius Caesar i. e. 44-ben új várost alapított itt, a Byrsa-hegy tetejét legyalulták, felépítették rá a Fórumot és a Capitoliumot. Ezt aztán a vandálok szintén lerombolták az 5. században. Ennek a nagyszerű építménynek a darabjai hevernek mindenfelé a hegy lejtőjén. Már amit a különböző korok emberei el nem hordtak a romok műemlékké nyilvánítása előtt.

Először a romváros hegytetőn „kiállított” szobor- és oszlopmaradványait néztük meg, valamint gyönyörködtünk a kilátásban, majd a múzeumba vettük be magunkat. Főleg szobor (minden méretű), használati tárgyak, ékszerek, érmék, épületet díszítő kövek stb. alkotják a gyűjteményt. Érdekes volt tüzetesen szemügyre venni a Fórum és a Capitolium makettjét, impozáns látvány lehetett az eredetije, amelynek darabjait a Byrsa-hegy lejtőin járhatják körbe a

turisták. A régészek és más tudományok művelői, kutatói szóra bírták a köveket, mások lerajzolták, kicsiben megépítették, újabban számítógéppel megalkották háromdimenziós modelljét, s mindezt olvashatod, nézheted a képernyőn, de azt a csodálatot sohasem érzed, mint amikor ott sétálsz közöttük, és megérintheted a darabokat, törött részein láthatod a márvány, mészkő/homokkő, gránit, terrakotta szövetszerkezetét, az illesztő nyílásokat, magadhoz hasonlíthatod a méretüket. Ezt a képet és érzést hozod magaddal, s míg emlékezni tudsz, őrzöd és gyarapítod az élmény-gyűjteményedet.

Mint a fáradt robotok, ereszkedtünk lefelé a hegyről, nem tudom, melyik tartott tovább, a felfelé vagy a lefelé tartó út.

A vasútállomáshoz éppen akkor érkezett az ellenirányba haladó vonat. Elképedve, szinte megbabonázva néztük, ahogy egy kiskölyök felugrik a már kiindult és nagyon hamar felgyorsult vonat hátsó kocsijának alsó lépcsőjére, s mint zászló leng egy kézzel kapaszkodva, teljesen kifordulva, háttal a vagon szélének. Piros felöltő volt rajta, jól lehetett látni a távolodó vonat szélén a piros foltot, és azt is, hogy a következő megállóban, amely talán egy kilométerre sem volt, a peronra száll. Képtelen voltam szem elől téveszteni, pedig az agyam fényképezésre biztatott, de moccani sem tudtam. Nahát, ilyen élmény sem adatik sűrűn! Egyébként Tunisz utcáin többször láttunk a villamos ütközőjén utazó gyerekeket, úgy látszik, az ott megszokott, mint nálunk valamikor az ötvenes években. Hiába találtunk magunknak ülőhelyet visszafelé a vonaton, mire a végállomáshoz értünk, az izmaink szinte bekötöttek. Elvánszorgtunk a taxiállomásra, és az első taxissal a szállodába vitettük magunkat. Az sem érdekelt, hogy legalább a dupláját számolta, képtelenek lettünk volna még kb. 3 km-t gyalogolni. De másnap reggelre visszatért a túrázó kedvünk.

Az elutazás előtti nap délutánján még egyszer kivonatoztunk Karthágóba, az Óceánográfiai Múzeumot megnézni. Az

épület a tópart és az öböl között épült. A tavat körben hófehér házak/paloták övezik, közepén terül el az Admirális sziget, szintén makulátlan fehér épületekkel (kaszinó, vendéglők, szállodák, talán golfpálya is van). Valamikor ebben a vízkaréjban rejtették el a rómaiak a hajóikat, ugyanis a tavat a tengerrel csatorna kötötte össze (ma is létezik a tengerrel az összeköttetés), amelyen a hajók bejuthattak ide, a belső kikötőbe, és rejtve maradtak az ellenség szeme elől.

Láttunk már szebb és bővebb gyűjteményt a tenger élővilágáról, az elrendezése viszont jól tagolt térben és időben egyaránt. Nemcsak a vízi világot mutatja be, hanem a környezetében élő állat- és madárvilágot is. A múzeum erkélyéről még egy búcsúpillantást vetettünk a távolabbi Byrsa-hegyre, a Szent Lajos-katedrális karcsú tornyaira és a hegy lejtőjéről ereszkedő ciprusokra.

Másnap reggel nyolckor kijelentkeztünk a szállodából. Taxit kértünk. Mondták, kicsit várnunk kell, ugye, nem kiszámított az időnk? Bőven volt, ezért először és utoljára megnéztük a bár helyiségét, ahol naponta késő éjszakáig hangosan mulattak az orosz turisták.

Szólt a recepció, hogy megjött a taxi. Kit látnak szemünk? Igen, nem tévedés, mint a filmekben, Mohammed érkezett meg (gondolom, az ágyból ugrasztva süvített a szállodához). Mint régi ismerősök, kitörő örömmel üdvözlöttük egymást. (A kocsiban a férjemmel megszorítottuk egymás kezét, amivel azt jeleztük egymásnak, hál' Istennek, a tarifával csak kicsit leszünk átverve.)

Forgalom alig volt, gond nélkül értünk ki a repülőtérre. Elbúcsúztunk Mohammedtől, a várostól és a levegőbe emelkedve az országtól is.

**Anglia – Lichfieldi katedrális –
Lichfieldi angyal (2016)**

Anglia – Brighton-Royal Pavilion (2010)

Anglia – Birmingham – készülnek a mézesek (2012)

**Ausztrália – Williamstown – jacht kikötő,
háttérben Melbourne felhőkarcolói (2011)**

**Ausztria – Semmering-kilátás
a Liechtensteinhaus vendéglőből (2008)**

Ausztria – Bécs-Kristkindlmesse (2013)

Belgium – Brüsszel – Manneken Pis (1998)

Csehország – Prága – Strahovi kolostor (2014)

**Görögország – Thesszaloniki –
szemben az Olympos, ahol az istenek laknak (2012)**

Málta – Marsaxlokk – luzzuk az öbölben (2015)

**Románia – Máriaradna –
Kármelhegyi Boldogasszony, a híres kegykép (2014)**

**Portugália – Lisszabon –
Figueira térről a Rossio tér felé (1995)**

Portugália – Lisszabon – Santa Justa Elevador (2004)

**Románia – Temesvár – Győzelem tér a színházzal
(2014)**

**Svédország – Stockholm –
a Gondola étterem és kilátó (2010)**

Szlovákia – Nyitra – kilátás a Várhegyről (2010)

Tunézia – Tunisz – tetőteraszok díszai (2013)

**És végül:
Bécs – szakmai konferencia szünetében (2008)**

A SZERZŐRŐL

1943-ban születtem Szegeden. Mérnök-tanár vagyok.

Írásaim irodalmi folyóiratokban és antológiákban jelentek meg.

Negyedik kötetemet adom az olvasó kezébe.

Szerencsés vagyok, mert életem során a világ sok helyén járhattam a munkámmal összefüggésben és egyéni vagy szervezett utazásokon. Más tájak, más emberek, más szokások és rengeteg más, amelyek ha nyitott szemmel és füllel járunk, felejthetetlen élmények forrásai lehetnek.

Könyvembe az utazásaimnak csak egy része fért bele, de felidézésük legalább olyan örömet jelentett, mint az akkor megélt események, történések.

Bízom benne, hogy a leírtak a jövőbeni utazóknak olyan dolgokra is felhívják a figyelmét, amit útikönyvben, útleírásokban nem olvashattak. Azzal a szándékkal is osztom meg útirajzaimat, hogy akik már megfordultak ezeken a helyeken, ők is találjanak majd benne újat.

Budapest, 2016. augusztus

Sz. Pórdy Mária

A szerző eddig megjelent szépirodalmi művei:

Sorsfüzerek (4 kisregény, 2001)

Fordulók (Novellák, elbeszélések, 2001)

Rigó árnyékágon (Novellák, kisprózák, 2012)

Láttam röhögő tevét is (Útirajzok, 2016)

Műfordítás:

Lizi Szendy-Szabó: Honeybee Rabbits –
Mézümi nyuszik (2015)

Műveit még az alábbi folyóiratokban is olvashatjuk:

Irodalmi EPRESKERT 5. (internetes folyóirat)

Kláris, Kristály, Lyukasóra, Napút.

TARTALOMJEGYZÉK

UTAZÁSI IDŐPONTOKKAL

KÉPESLAPOK ANGLIÁBÓL

Birminghami képeslap (2012. december)	7
Brightoni képeslap (2010. szeptember)	14
Lichfieldi és Warwicki képeslap (2016. február)	19
Londoni képeslap – Piccadilly Line (1996. május)	24

KÉPESLAPOK AUSZTRÁLIÁBÓL

Melbourne és környéke (2011. szeptember-október)	25
Great Ocean Road, Healesville Sanctuary, Melbourne karácsonyra hangolva (2011. október)	37

KÉPESLAPOK AUSZTRIÁBÓL

Bécsi képeslap – Karácsonyi ajándék (2013. december)	53
Semmeringi képeslap (2008. augusztus)	57

KÉPESLAP BELGIUMBÓL

Brüsszeli képeslap (1998. március)	62
--	----

KÉPESLAP CSEHORSZÁGBÓL

Prágai képeslap (2014. november)	63
--	----

KÉPESLAPOK EGYIPTOMBÓL

Kairói képeslap (1999. október)	73
Gízai piramisok (1999. október)	78

KÉPESLAP FINNORSZÁGBÓL

Helsinki képeslap (2009. szeptember)	81
--	----

KÉPESLAP GÖRÖGORSZÁGBÓL

Thesszaloniki képeslap (2012. április)	91
--	----

KÉPESLAPOK JORDÁNIÁBÓL

Keraki képeslap (2003. november)	109
Nebo-hegyi képeslap (2003. november)	113
Madabai képeslap (2003. november)	117
Hammamat Ma'in-i képeslap (2003. november)	124

KÉPESLAPOK MAGYARORSZÁGRÓL

Káli-medence – Balatoncsicsói képeslap (2015. május)	127
Káli-medence – Monoszlói képeslap (2015. május) ..	130
Káli-medence – Zánkai és Szent Balázs-hegyi képeslap (2015. május)	132
Káli-medence – Szentbékállai képeslap (2015. május)	136
Káli-medence – Salföldi képeslap (2015. május)	138

KÉPESLAPOK MÁLTÁRÓL

Sliema–Gozo- és Comino-sziget–Valletta– Dingli-sziklák (2015. április)	142
Mdina–Marsaxlokk–Tarxien–Hagar Qim – Mnajdra (2015. április)	153
Kék-barlang–Ta' Qali–Mosta–Valletta – Szent Pál-öböl (2015. április)	159

KÉPESLAPOK OLASZORSZÁGBÓL

Udinei képeslap (2010. szeptember)	165
Magnano in Riviera-i (Artegnai) képeslap (2010. szeptember)	169
Villaltai képeslap (2010. szeptember)	172
Venzoni képeslap (2010. szeptember)	175
Aquileiai képeslap (2010. szeptember)	178
Cividale del Friuli képeslap (2010. szeptember)	183

KÉPESLAPOK PORTUGÁLIÁBÓL

Először Lisszabonban (1995. szeptember)	187
Lisszabon – Kilenc évvel később (2004. október)	191

KÉPESLAPOK ROMÁNIÁBÓL

Partiumi képeslap (2014. szeptember)	203
Bánsági képeslap (2014. szeptember)	204

KÉPESLAP SVÉDORSZÁGBÓL

Stockholmi képeslap (2010. szeptember-október)	208
--	-----

KÉPESLAPOK SZLOVÁKIÁBÓL

Galántai képeslap (2012. szeptember)	219
Nagyszombati képeslap (2012. szeptember)	220
Nyitrai képeslap (2012. szeptember)	226
Kistapolcsányi képeslap (2012. szeptember)	231

KÉPESLAPOK A SZENTFÖLDRŐL

Budapesttől Betlehemig (2010. április)	234
Jeruzsálemi képeslap (2010. április)	245
Latroun kolostor–Tel Aviv–Jaffa–Caesarea– Haifa–Názeret–Kána–Jordán-folyó (Keresztelő hely) – Nyolc Boldogság-hegye (2010. április-május)	255
Tabgha–Kapernaum–Tiberiás–Jerikó– Kumráni ásatások–Taba–Budapest (2010. május)	265

KÉPESLAPOK TUNÉZIÁBÓL

Tuniszi képeslap (2013. március)	279
Sidi Bou Said-i képeslap (2013. március)	287
Karthágói képeslap (2013. március)	289

A SZERZŐ TOVÁBBI FELVÉTELEI	294
A SZERZŐRŐL	305

„...Beszél arról, hogyan fogadják a beduinok az ismeretlent és hogyan a családtagot, kezük üzenetéről, ahogyan a kávé vagy a teát kínálják, ahogyan a csészét tartják megálapodás vagy fontolgtatás esetén. Elmesélte, miért nincsenek temetőik, hogyan és hova temetik halottaikat, hogyan szereztek aszszonyt a férfiak a régi, hagyományos módon, hogyan változtak a férfi-nő kapcsolatok, a házassági szokások a mai időkben... és számtalan anekdotát arról, hogyan bosszulták meg a tevék rúgással, leköpéssel, lepisiléssel az őket ért »sértelmeket«, a rossz bánásmódot – még évek múlva is felismerve az »ellenük vétő« személyeket. Habib érzékeli a pissenés nélküli csendet, elégedett nyelvcsettintéssel megígéri, hogy folytatni fogja a történeteit. Kezével előre mutat, az erőd felé, és erőteljesebb hangon belekezd a vár fontosnak tartott ismertetésébe.”

(Képeslapok Jordániából – Keraki képeslap)

